

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

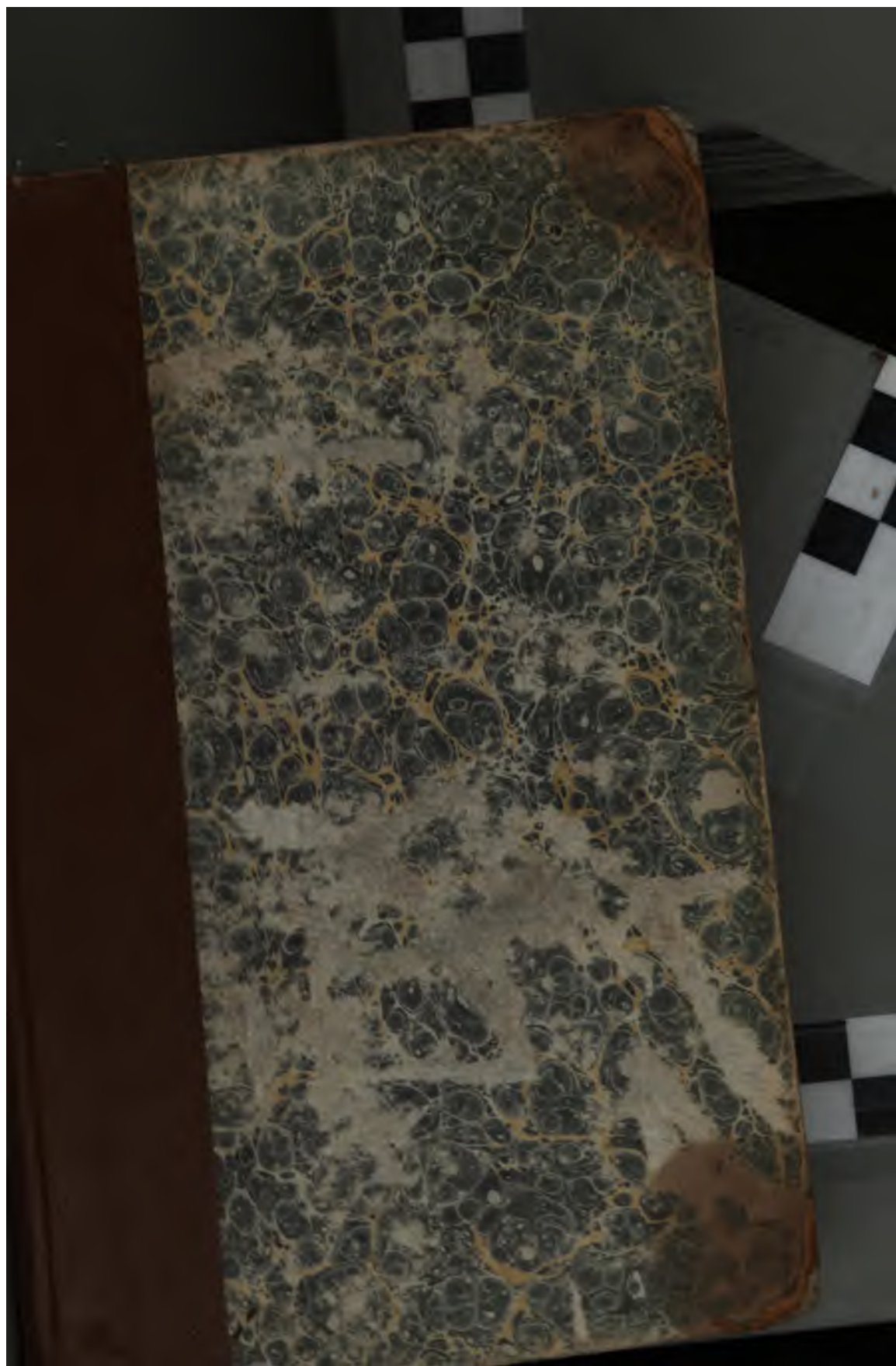
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

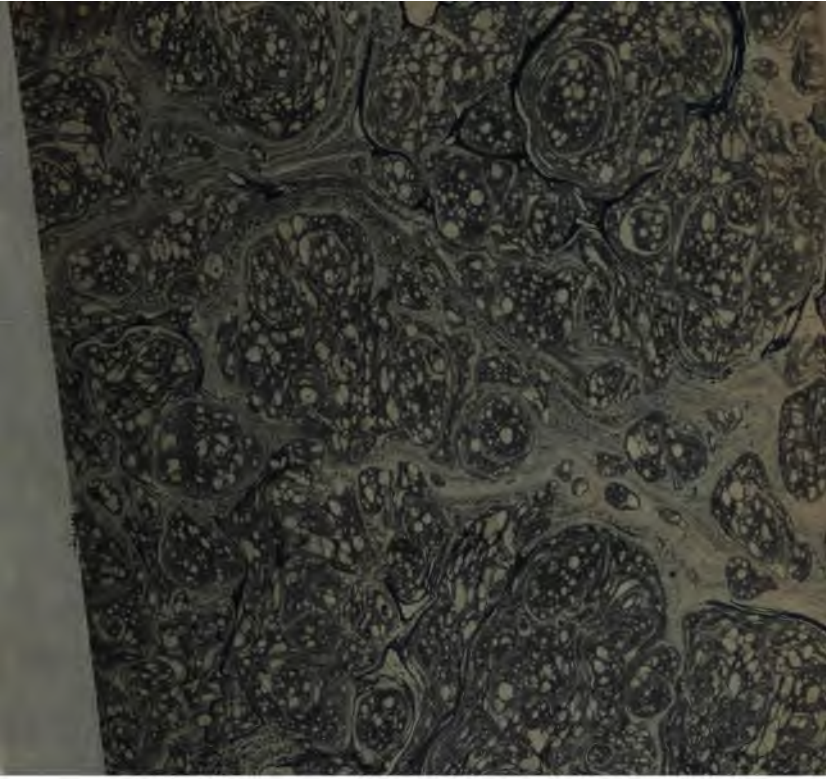
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

874.08
S448

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY

**SCRIPTORES REI RUSTICÆ
VETERES LATINI**

**E RECENSIONE JO. MATTH. GESNERI
CUM EJUSDEM PRÆF. ET LEXICO RUSTICO
VOLUMEN TERTIUM**

**CONTINENS
PALLADIUM ET VEGETIUM**

**CUM GARGILII MARTIALIS FRAGMENTO
ET AUSON. POPMÆ LIB. DE INSTRUMENTO FUNDI**

**BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CICIODCLXXXVII**

STATIONER & CO.

406210

74391 ONOMAT2

PALLADII RUTILII
TAURI ÆMILIANI
DE
R E R U S T I C A
LIBRI XIV.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that this is essential for ensuring transparency and accountability in the organization's operations.

2. The second part outlines the various methods and tools used to collect and analyze data. This includes the use of surveys, interviews, and focus groups to gather qualitative information, as well as the application of statistical software for quantitative analysis.

3. The third part describes the process of identifying and measuring key performance indicators (KPIs). It highlights the need to select metrics that are relevant to the organization's strategic goals and to establish a baseline for comparison.

4. The fourth part details the implementation of a data management system. This involves setting up a secure database to store all collected information and ensuring that access is restricted to authorized personnel only.

5. The fifth part discusses the importance of regular reporting and communication of findings. It stresses that stakeholders should be kept informed of progress and any emerging trends or issues.

6. The sixth part addresses the challenges of data collection and analysis, such as ensuring data quality and addressing potential biases. It offers strategies to mitigate these risks and improve the reliability of the results.

7. The seventh part concludes by summarizing the key takeaways and providing recommendations for future research and practice. It encourages a continuous approach to data collection and analysis to stay current in a rapidly changing environment.

CAPITA
REI RUSTICÆ
PALLADII RUTILII
TAURI ÆMILIANI.

TITULI LIBRI I.

Ex membranis MSS.

- I. De præceptis rei rusticæ.
- II. De quatuor rebus, quibus agricultura consistit.
- III. De aeris probatione.
- IV. De aqua probanda.
- V. De qualitate terrarum.
- VI. De industria, & necessariis ad rura sententiis.
- VII. De agri electione vel situ.
- VIII. De ædificio.
- IX. De hibernis & æstivis mansionibus, & pavimentis.
- X. De calce & arena.
- XI. De latericiis parietibus.
- XII. De lumine & altitudine.
- XIII. De cameris & cannicis.
- XIV. De opere albario.
- XV. De tectoriis.
- XVI. De vitanda valle, quæ propter aquas diligi solet.
- XVII. De cisternis & maltha frigidaria.
- XVIII. De cella vinaria.
- XIX. De horreo.
- XX. De olei factorio.

Scripta, R. R., Vol. III.

A 2

4 INDEX CAPITUM

- XXI. De stabulis equorum & boum.
- XXII. De curte.
- XXIII. De aluariis.
- XXIV. De columbario.
- XXV. De turturario.
- XXVI. De turdis.
- XXVII. De gallinis.
- XXVIII. De pavonibus.
- XXIX. De fasianis.
- XXX. De anseribus.
- XXXI. De piscinis.
- XXXII. De fœnili, paleario, & lignario.
- XXXIII. De sterquilinio.
- XXXIV. De locis horti, & pomario, & sœpibus, & ferendo.
- XXXV. De area.
- XXXVI. De apium castris.
- XXXVII. De apibus emendis.
- XXXVIII. De balneis.
- XXXIX. De malthis calidæ & frigidæ.
- XL. De pistrino.
- XLI. De instrumentis agrestium.

Tituli mensis Januarii.

- I. De ablaqueandis vitibus.
- II. De pratis abstinendis in locis macris.
- III. De profcindendis agris, & jungendis bubus, vel arandi disciplina.
- IV. De hordeo Galatico ferendo.
- V. De cicercula ferenda, cum disciplina sua.
- VI. De vicia ferenda, non ad pabulum secandum, sed ad femina redigenda, cum disciplina sua.
- VII. De fœno Græco ferendo legendi feminis causa, cum disciplina sua.
- VIII. De herbo ferendo.
- IX. De fariendis frumentis & leguminibus.
- X. De paffinandi generibus & scrobibus vitium.

PALLADII RUTILII. 5

- XI. De tabulis vinearum.
- XII. De mensura passini Italica.
- XIII. De solo & coelo & loco pangendis vineis congruenti; & ea quæ illuc pertinet disciplina.
- XIV. De hortis: in eo de lactuca ferenda cum disciplina sua, item nasturtio, similiter & eruca, item caulibus, allio & ulpico.
- XV. De pomis: in ea de forbo, de amygdalo, de nuce juglandi, cum disciplinis suis; & de ceteris pomis, quorum disciplina suis mensibus continetur.
- XVI. De signandis animalibus, de lardi & pernarum confectione, & echinis & rapis.
- XVII. De oleo myrtino.
- XVIII. De vino myrtite.
- XIX. De oleo laurino.
- XX. De oleo lentifino.
- XXI. De gallinarum pastu.
- XXII. De cædenda materie.
- XXIII. De horis.

Tuuli mensis Februarii.

- I. De pratis fervandis & lætamine saturendis.
- II. De profcindendis collibus.
- III. De satione trimestri.
- IV. De ferenda lenticula, cum disciplina sua; item de cicercula.
- V. De ferendo cannabo.
- VI. De agris Medicæ parandis.
- VII. De herbo ferendo.
- VIII. De curandis vitibus & arboribus, & hordeo Galatico ferendo.
- IX. De ponendis vineis passino vel scrobibus aut fulcis, & omnium quæ illuc pertinet disciplina.
- X. De arbutis, vitibus, & plantis arborum vitiferarum.
- XI. De vineis provincialibus.
- XII. De putandis vineis communibus, altis vel humilibus.

6 INDEX CAPITUM

- XIII. De putatione arbuti.
- XIV. De provincialibus vineis putandis.
- XV. De novella putatione.
- XVI. De propaginibus.
- XVII. De infitionibus.
- XVIII. De instituendis olivetis.
- XIX. De pomiferis & spatiis earum generale præceptum.
- XX. De fodiendis, palandis & ligandis vineis, vel lætandis arboribus, & plantis circumfodiendis.
- XXI. De rosis, liliis, croco, violis conferendis.
- XXII. De lini femine ferendo.
- XXIII. De cannetis & asparagis & plantis salicum vel genestæ, & feminariis myrti & lauri.
- XXIV. De hortis : in eo de sæpibus, de lactuca, carduo, nasturtio, coriandro, papavere, allio, ulpico : de fatureja, cum sua disciplina : item de cepullis : similiter de anetho, finapi : de caulibus, cum disciplina sua : & de asparagis, de malva, menta, fœniculo, pastinaca, cunela, cerefolio, beta, porro, cum disciplina sua : de inula & colocasiis similiter.
- XXV. De pomis : in eo de piro, de melo, cydoneo, siliqua, moro, avellana, myrrha, & de disciplinis suis.
- XXVI. De educatione porcorum.
- XXVII. De vino myrtite aliter.
- XXVIII. De vite theriaca.
- XXIX. De uva sine granis.
- XXX. De vite nimis lacrimosa.
- XXXI. Myrtitis alia confectio secundum Græcos.
- XXXII. Ut propomata sponte nascantur.
- XXXIII. Ut vitis botriones varios ferat.
- XXXIV. De horis.

Tituli mensis Martii.

- I. De putandis vineis & inferendis, & pangendis vitibus.
- II. De pratis purgandis in locis frigidis, & profcindendis agris.

PALLADII RUTILII. 7

- III. De panico & milio ferendo, cum disciplina.
- IV. De cicere ferendo, cum ordine suo.
- V. De cannabo.
- VI. De cicera.
- VII. De novellis vitibus pulverandis & fodiendis, palandis ac ligandis, & veteranis vineis restituendis, & agris & læsis.
- VIII. De oleis amurca faginandis, & cetera earum cura: item de feminariis & rosariis faciendis vel colendis, & fariendis frumentis.
- IX. De hortis: in eo de carduis, cum disciplina: de ulpico, allio, & cepulla, cumela, anetho, sinapi, caulibus, malvis, armoracea, origano, lactuca, beta, porro, cappari, colocasiis, fatureja, nasturtio, intibis, rafanis, & melonibus & cucumere, cum disciplina sua: item de asparagis & spongiis eorum: similiter & ruta & coriandro, cum disciplina sua, & cucurbita: similiter & blito: item de aniso & cymino.
- X. De pomis: in eo de malo Punico, cum disciplina, & vini sui confectione: de citreo: similiter de mespilo, & de fico, cum disciplinis suis, & aliis pomis, quorum disciplina suis mensibus continetur.
- XI. De comparandis bubus, tauris, vaccis.
- XII. De domandis bubus.
- XIII. De equis, equabus, & pullis, & ætate eorum.
- XIV. De mulino genere & asinis.
- XV. De apibus.
- XVI. De horis.

Tituli mensis Aprilis.

- I. De Medica ferenda, & disciplina ejus.
- II. De inferenda olea vel oleastro, de vineis & feminariis fodiendis, & inferendis vitibus, & agris humidis & pinguibus profcindendis.
- III. De hortis: in eo de caulibus, item de apio, de atriplice, de ocimo, cum disciplinis suis: item de melone, cucu-

8 INDEX CAPITUM

- mere, porro, cappari, serpyllo, colocasio, lactucis, betis, cepullis, coriandro, intibis, cucurbitis ac menta.
- IV. De pomis : in eo de zzypha, cum disciplina sua, & de aliis pomis, quorum suis mensibus disciplina descripta est.
- V. De oleo violacio & vino.
- VI. De armentis : in eo de vitulis nutriendis, de tonsuris & signaturis.
- VII. De apibus : in eo de vestigandis apibus, & purgandis alveariis.
- VIII. De horis.

Tituli mensis Maji.

- I. De panicio & milio, de florentibus fatis, de recidendo fœno.
- II. De novellæ farmentis relinquendis, & pampinandis vitibus.
- III. De profcindendis & aperiendis novis agris.
- IV. De occandis vitibus arboribusque, & rude cædenda, fodiendis seminariis, putandis oleis, ac lupino vertendo.
- V. De hortis : in eo de spatīs, de apio, coriandro, melone, cucurbita, carduo, radice, ruta.
- VI. De pomis : de flore mali Punici, persico implastrando, citro inferendo, & ficu plantanda vel inferenda : de zzypha & palma plantanda.
- VII. De armentis : in eo de castrandis bubus.
- VIII. De tonsuris ovium.
- IX. De cafeo faciendo.
- X. De apibus.
- XI. De pavimentis & solariis.
- XII. De lateribus faciendis.
- XIII. De rosato.
- XIV. De oleo liliacio.
- XV. De oleo roseo.
- XVI. De rodomelli.
- XVII. De rosīs viridibus servandis.
- XVIII. De horis.

PALLADII RUTILII. 9

Tituli mensis Junii.

- I. De area paranda.
- II. De messibus.
- III. De agris profcindendis, de vineis occandis, fodiendis, vicia, foeno Græco, lenticula, faba, lupino colligendis.
- IV. De hortis: in eo de brassica, apio, betis, radicibus, lactucis, coriandro.
- V. De pomis: in eo de flore Punici, de piro, de melo zyzypho, fico: de emplastratione.
- VI. De armentis: in eo de castratura, de caseo, tonfuris.
- VII. De apibus: in eo de legendo & conficiendo melle vel cera, de servandis examinibus & signis eorum ac regibus, de inopia examinum, de supplendis alveariis.
- VIII. De pavimentis & latere.
- IX. Qualiter fructuum venturorum experimenta sumantur.
- X. De oleo chamæme'lo.
- XI. De œnanthe.
- XII. De alfita.
- XIII. De horis.

Tituli mensis Julii.

- I. De iterandis agris, de messe triticea, de extirpandis vepribus & filectis, de arboribus operiendis, pulverandis novellis.
- II. De hortis: in eo de cepullis, radicibus, atriplice, octimo, malva, beta, lactuca, porro, item napis & rapis, cum disciplina sua.
- III. De pomis: in eo de implastratione, de piro, malo citreo, ficu, palma.
- IV. De armentis & gregibus: in eo de admittendis tauris & arjetibus.
- V. De extirpando gramine.
- VI. De vino scillite.
- VII. De hydromelli.
- VIII. De aceto scillitico.
- IX. De sinapi.

10 INDEX CAPITUM

X. De horis.

Tituli mensis Augusti.

- I. De agris exilibus arandis, de apparanda vindemia, occasione vinearum locis frigidis.
- II. De exili & misera vinea reficienda.
- III. De pampinandis & obumbrandis vitibus, & extirpandis carectis atque filectis.
- IV. De urendis pascuis.
- V. De hortis : in eo de rapa & napo, de radice, cum disciplina sua, de pastinaca.
- VI. De pomis.
- VII. De apibus.
- VIII. De aqua invenienda.
- IX. De puteis.
- X. De aqua probanda.
- XI. De aquæductibus.
- XII. De mensuris & ponderibus.
- XIII. De confecto melle.
- XIV. De horis.

Tituli mensis Septembris.

- I. De agris pinguibus tertiandis vel implendis exilibus, & de stercoreando.
- II. De ferendo tritico & adoro in locis frigidis & opacis.
- III. De remedio falsi humoris, de feminum mensuris, & diversis remediis ad rationem pertinentibus.
- IV. De ferendo hordeo canterino.
- V. De lupino ferendo.
- VI. De piso ferendo.
- VII. De sisamo ferendo, & proscindendis agris ad Medicam.
- VIII. De vicia & Græco fœno & farragine ferendis.
- IX. De lupino ferendo, qui natus evertatur, & loca foecundet exilia.
- X. De pratis novellis formandis, vel veteribus excolendis.
- XI. De vindemia celebranda.

PALLADII RUTILII. 11

- XII. De panicio & milio metendis, & faselo ad escam ferendo, & apparandis aucupiis.
- XIII. De hortis : in eo de papavere, brassica, thymo, origano, cappari, cum disciplinis : item nasturtio, anetho, radicibus, pastinacis, cerefolio, lactuca, betis, coriandro, rapis & napis.
- XIV. De pomis : in eo de tubere.
- XV. De pavimentis solariorum & lateribus.
- XVI. De diamorœn.
- XVII. De servandis uvis.
- XVIII. De vite, cujus fructus humore putrescit.
- XIX. De horis.

Tituli mensis Octobris.

- I. De adoreo & tritico, de hordeo canterino, de herbo lupino, pifo, sisamo & faselo ferendis.
- II. De lini femine ferendo.
- III. De notanda vitium fertilitate, qua providebimus panctioni.
- IV. De ponendis vineis, vel propagandis, reparandis, putandis, & arbutis.
- V. De ablaqueanda novella.
- VI. De utilitate propagandæ nunc vineæ.
- VII. De inferendis arboribus vel vitibus.
- VIII. De olivetis instituendis, & colendis, lætandis, & remediis eorum : de olivis condiendis : de fossis rivisque purgandis.
- IX. De remedio, si uva compluta est.
- X. De oleo viridi faciendo & laurino.
- XI. De hortis : in eo de intibus, de carduis, de sinapi, Medica, cum disciplinis : item de anetho, cepulla, menta, pastinaca, thymo, origano, cappari, beta, armoracea, porro transferendo & ocimo.
- XII. De pomis : in eo de palma, pistaciis, cerasis, & aliis pomis : quorum per menses suos disciplina digesta est : item de condiendis pomis.

28 INDEX CAPITULUM

- XIII. De apibus.
- XIV. Quae Graeci vel alii dixerunt vitae accommodanda sunt
et vitae.
- XV. De rosario, sine rosa facti.
- XVI. De vitis procreant.
- XVII. De hyemali.
- XVIII. De pascuis.
- XIX. De cydonia.
- XX. De fermento mustorum servando.
- XXI. De horis.

Talis vitis Novembris.

- I. De fatione tritici, faris, hordei, frugis, cum illi
de lenticula mature ferenda, de lino ferente.
- II. De pratis novis instituentis, ponentis vitibus et
gardis, et circumfodiendis novellis, ac tradendis.
- III. De vinea veteri in juget vel periculis reparanda.
- IV. De putandis vitibus et arboribus locis optatis
vitis et faciendis oleis.
- V. De olivis ponendis, et curandis agris arboribus
lucis, pascuis, risticis faciendis: oleo lanna factum.
- VI. De horis: in eo de alio, tipico, cum disciplina
repositis, et plantis carduorum: de armoracia et o.
- VII. De pomis: in eo de perico, de pino, de pruni
francis, cum omni disciplina, et pomis aliorum n.
- VIII. De apibus: in eo de mundandis ac muniendi
eorum.
- IX. Remedium vitibus, quae sine fruge luxuriant.
- X. Remedium sterili viti.
- XI. De rosario ex paucis virgulis instituendo.
- XII. De uva, ut usque ad ver reservetur in vite.
- XIII. De gregibus ovili generis et caprini, et pascuis
dine.
- XIV. De glandibus legendis.
- XV. De materie cadenda.
- XVI. De transferendis arboribus majoris aetatis.

PALLADII RUTILII. 13

- . De oleo faciendo secundum Græcos & emendando.
- . De oleo, ut Liburnico simile fieri possit.
- . Ut oleum fordidum purges.
- . De oleo odoris horrendi.
- . De oleo rancido curando.
- . De condiendis olivis.
- . De horis.

Tituli mensis Decembris.

- . De ferendis frumentis & faba & lini semine.
- . De fodiendis pastinis, & cadenda materie, palis & ridi-
- is, de oleo laurino, myrtino, lentiscino, & vino myrtite.
- . De hortis: in eo de lactuca, allio, ulpico, cepullo,
- inapi, & cunela.
- . De pomis: in eo de hypomelidibus & aliorum mensium
- omnis.
- . De rapis condiendis.
- . De echinis & pernis & lardo saliendis. & avium laqueis
- liffponendis.
- . De horis.

TITULI LIBRI XIV.

De insitione, ex impressis libris.

- Præfatio, prosa.
- Proœmium carminis.
- . De vite.
- . De oliva.
- . De piro.
- . De malo Punico.
- . De pomo.
- . II. De Perfico.
- . De malo Cydonio.
- . De mespilo.
- . De malo citrino.
- . I. De prunis.

INDEX CAPITUM

- XIII. De apibus.
- XIV. Quæ Græci vel alii super vina condienda turandaque dixerunt.
- XV. De rosato, sine rosa fieri.
- XVI. De vinis pomorum.
- XVII. De hydromelli.
- XVIII. De passio.
- XIX. De cydonite.
- XX. De fermento musteorum servando.
- XXI. De horis.

Tituli mensis Novembris:

- I. De fatione tritici, farris, hordei, fabæ, cum disciplina: de lenticula mature ferenda, de lini femine.
- II. De pratis novis instituendis, ponendis vitibus & propagandis, & circumfodiendis novellis, ac recidendis mergis.
- III. De vinea veteri in jugo vel pergula reparanda.
- IV. De putandis vitibus & arboribus locis tepidis, & oli-vetis & faciendo oleo.
- V. De olivetis ponendis, & curandis ægris arboribus; cor-bibus, palis, ridicis faciendis; oleo laurino faciendo.
- VI. De hortis: in eo de allio, ulpico, cum disciplinis: de cepullis, & plantis carduorum: de armoracea & cunela.
- VII. De pomis: in eo de persico, de pinu, de prunis, de castaneis, cum omni disciplina, & pomis aliorum mensium.
- VIII. De apibus: in eo de mundandis ac muniendis castris earum.
- IX. Remedium vitibus, quæ sine fruge luxuriant.
- X. Remedium sterili viti.
- XI. De rosario ex paucis virgulis instituendo.
- XII. De uva, ut usque ad ver reservetur in vite.
- XIII. De gregibus ovili generis & caprini, & pascendi ordi-dine.
- XIV. De glandibus legendis.
- XV. De materie cædenda.
- XVI. De transferendis arboribus majoris ætatis.

PALLADII RUTILII 13

- XVII. De oleo faciendo secundum Græcos & emendando.
- XVIII. De oleo, ut Liburnico simile fieri possit.
- XIX. Ut oleum fordidum purges.
- XX. De oleo odoris horrendi.
- XXI. De oleo rancido curando.
- XXII. De condiendis olivis.
- XXIII. De horis.

Tituli mensis Decembris.

- I. De ferendis frumentis & faba & lini semine.
- II. De fodiendis pastinis, & cædenda materie, palis & ridicis, de oleo laurino, myrtino, lentiscino, & vino myrtite.
- III. De hortis: in eo de lactuca, allio, ulpico, cepullo, sinapi, & cunela.
- IV. De pomis: in eo de hypomelidibus & aliorum mensium pomis.
- V. De rapis condiendis.
- VI. De echinis & pernis & lardo faliendis, & avium laqueis disponendis.
- VII. De horis.

TITULI LIBRI XIV.

De insitione, ex impressis libris.

- I. Præfatio, profa.
- II. Procœmium carminis.
- III. De vite.
- IV. De oliva.
- V. De piro.
- VI. De malo Punico.
- VII. De pomo.
- VIII. De Persico.
- IX. De malo Cydonio.
- X. De mespilo.
- XI. De malo citrino.
- XII. De prunis.

24 INDEX CAPITUM PALLADII RUTILII

- XIII. De filiqua.
  - XIV. De ficibus.
  - XV. De moro.
  - XVI. De forbis.
  - XVII. De ceraso.
  - XVIII. De amygdalo.
  - XIX. De pistaciis.
  - XX. De castanea.
  - XXI. De nuce.
-

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 VIRI ILLUSTRIS
 DE
 RERUSTICA
 LIBER I.

I. **P**ARS est prima prudentiæ, ipsam, cui præcepturus sis, æstimare personam. Neque enim formator agricolæ debet artibus & eloquentia rhetores æmulari, quod a plerisque factum est: qui dum disertè loquuntur rusticis, affecti sunt, ut eorum doctrina nec a disertissimis possit intelligi. Sed nos recidamus præfationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autem nobis est (si divina faverint) de omni agricultura, & pascuis, & ædificiis rusticis, secundum fabricandi magistros, & aquæ inventionibus, & omni genere eorum, quæ vel facere vel nutrire oportet agricolam ratione voluptatis & fructus, suis tamen temporibus per universa distinctis. Sane in primis hoc servare constitui, ut eo mense, quo ponenda sunt singula, cum sua omni exsequar disciplina.

II. Primo igitur eligendi & bene colendi agri

ratio, quatuor rebus constat, aere, aqua, terra, industria. Ex his tria naturalia; unum facultatis & voluntatis. Naturæ est, quod in primis spectare oportet, ut eis locis, quæ colere destinabis, aer sit salutaris & clemens, aqua salubris & facilis, vel ibi nascens, vel adducta, vel imbre collecta: terra vero foecunda & situ commoda.

III. Aeris igitur salubritatem declarant, loca ab infimis vallibus libera, & nebulæ noxiis absoluta, & habitatorum considerata corpuscula, si eis color sanus, capitis firma sinceritas, inoffensum lumen oculorum, purus auditus, [& si] fauces comæatum liquidæ vocis exercent. Hoc genere benignitas aeris approbatur. His autem contraria noxium cœli illius spiritum consistuntur.

IV. Aquæ vero salubritas sic agnoscitur. Primum ne a lacunis, aut a palude ducatur: ne de metallis originem fumat; sed sit perspicui coloris, neque ullo aut sapore aut odore vitietur, nullus illi limus infidat, frigus tepore suo mulceat, æstatis incendia frigore moderetur. Sed quia solet his omnibus ad speciem custoditis occultiore noxam tectior servare natura, ipsam quoque ex incolarum salubritate noscamus. Si fauces bibentium puræ sunt, si salvo capite, in pulmonibus ac thorace aut nulla est aut rara causatio. nam plerumque has noxas corporis ad inferiorem partem, quæ supra sunt corrupta, demittunt; [ut vitiatum capite ad pulmones vel stomachum morbi causa decurrat] tunc culpandus aer potius invenitur. Deinde si venter, aut viscera, vel latera, vel renes nullo dolore aut inflatione vexantur.

tur; si vitia nulla vesicæ sunt. Hæc, atque his similia si apud incolas pro majori parte constare videris, nec de aere aliquid, nec de fontibus suspiceris.

V. In terris vero quærenda fœcunditas: ne alba & nuda sit gleba, ne macer sabulo sine admixtione terreni, ne creta sola, ne arenæ squallentes, ne jejuna glarea, ne aurosi pulveris lapidosa macies, ne salsa vel amara, ne uliginosa terra, ne tofus arenosus atque jejunos, ne vallis nimis opaca & solida: sed gleba putris & fere nigra, & ad tegendam se graminis sui crate sufficiens; aut mixti coloris, quæ etsi rara sit, tamen pinguis soli adjunctione glutinetur. Quæ protulerit, nec scabra sint, nec retorrída, nec succi naturalis egentia. Ferat, quod frumentis dandis utile signum est, ebulum, juncum, calamum, gramen, trifolium non macrum, rubos pingues, pruna silvestria. Color tamen non magnopere quærendus est, sed pinguedo atque dulcedo. Pinguem sic agnoscis: glebam parvulam dulci aqua cum spargis & subigis, si glutinosa est & adhæret, constat illi inesse pinguedinem. Item scrobe effossa & repleta, si superaverit terra, pinguis est: si defuerit, exilis: si convenerit æquata, mediocris. Dulcedo autem cognoscitur, si ex ea parte agri, quæ magis displicet, glebam fictili vase dulci aqua madefactam judicio saporis explores. Vineis quoque utilem per hæc signa cognosces: si coloris & corporis rari aliquatenus, atque resoluti est; si virgulta, quæ protulit, levia, nitida, procera, fœcunda sunt, ut puros silvestres, prunos, rubos; ceteraque hujusmodi, neque intorta, neque sterilia, neque macra exilitate

languentia. Situs vero terrarum neque planus, ut stagnet; neque præruptus, ut defluat; neque obrutus, ut in imum dejecta valle subsidat; neque arduus, ut tempestates immodice sentiat & calores: sed ex his omnibus utilis semper est æquata mediocritas, & vel campus apertior, & humorem pluvium clivo fallente subducens; vel collis molliter per latera inclinata deductus; vel vallis cum quadam moderatione, & aeris laxitate submissa; vel mons alterius culminis defensus objectu, & a molestioribus ventis aliquo liber auxilio, vel sublimis, asper, sed nemorosus & herbidus. Sed cum sint genera terrarum plurima, ut pinguis aut macra, spissa vel rara, sicca vel humida, & ex his pleraque vitiosa, tamen propter seminum differentiam sæpe necessaria maxime, sicut supra dixi, eligendus est pinguis ac resolutus ager, qui minimum laborem poscit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus, qui labore quidem maximo, tamen ad vota respondet. Illud vero deterrimum genus est, quod erit siccum simul & spissum, & macrum vel frigidum: qui ager pestiferi more fugiendus est.

VI. Sed ubi hæc, quæ naturalia sunt, neque humana ope curari possunt, diligentius æstimaveris, exsequi te convenit partem, quæ restat industriæ: cujus hæc erit cura vel maxima, ut has, quas subjeci, ex omni opere rustico in primis debeas tenere sententias. Præsentia domini provectus est agri. Color terræ non magnopere desideretur, quia bonitatis incertus est auctor. Genera omnium furculorum vel frugum præclara, sed terris tuis experta,

committe. in novo enim genere seminum, ante experimentum, non est spes tota ponenda. Locis humidis semina citius quam ficcis degenerant: quare subinde succurrat electio. Ferrarii, lignarii, doliorum cuparumque factores necessario habendi sunt, ne a labore solemni rusticos causa desiderandæ urbis avertat. Locis frigidis a Meridie vineta ponantur; calidis, a Septemtrione; temperatis, ab Oriente, vel, si necesse sit, Occidente. Operarum ratio unum modum tenere non potest in tanta diversitate terrarum: & ideo soli & provinciæ consuetudo facile ostendet, qui numerus unamquamque rem faciat, sive in furculis, sive in omni genere satorum. Quæ florent, constat non esse tangenda. Bene eligi ferenda non possunt, nisi hoc officium prius eligens assumat. In rebus agrestibus maxime officia juvenum congruunt, imperia seniorum. In vitibus putandis tria consideranda sunt, fructuum spes, successura materies, locus, qui servet ac revocet. Vitem si maturius putes, plura sarmenta; si serius, fructus plurimos consequeris. De locis deterrimis sicut arbores, ita vites convenit ad meliora transferre. Post bonam vindemiam strictius, post exiguam latius putata. In omni opere inferendi, putandi, ac recidendi, duris & acutis utere ferramentis. In vite vel arbore quæ facienda sunt, perage ante apertionem floris & gemmæ. In vineis aratro prætermissa fossor emendet. Locis calidis, ficcis, apricis, pampinandum non est, cum magis vitis optet operiri. Et ubi vineas Vulturinus exurit, aut flatus aliquis regioni inimicus, vitem tegamus straminibus vel aliunde

quæfitis. Ramus lætus, viridis & sterilis in media olea abscindendus est, velut totius arboris inimicus. Sterilitas & pestilentia æquo modo fugiendæ sunt. In pastinato solo inter novellas vites omnino nihil est conferendum. Græci jubent, exceptis caulibus, tertio anno, quæ libebit, injungere. Omnia legumina Græcis auctoribus feri jubentur in sicca terra: faba tantummodo in humida debet spargi. Domino vel colono confinia possidenti, qui fundum vel agrum suum locat, damnis suis ac litibus studet. In agro periclitantur interiora, nisi colantur extrema. Omne triticum in solo uliginoso post tertiam sativam in genus siliginis commutatur. Tria mala æque nocent, sterilitas, morbus, vicinus. Qui terram sterilem vineis occupat, & laboribus suis & sumptibus est inimicus. Campi largius vinum, colles nobiliter ferunt. Aquilo vites sibi objectas foecundat, Auster nobilitat. Ita in arbitrio nostro est, utrum plus habeamus, an melius. Necessitas feriis caret. Quamvis temperatis agris ferendum sit, tamen si siccitas longa est, semina occata tutius in agris, quam in horreis servabuntur. Viæ malitia æque & voluptati & utilitati adversa est. Qui agrum colit, gravem tributis creditorem patitur, cui sine spe absolutio- nis adstrictus est. Qui arando crudum solum inter sulcos relinquit, suis fructibus derogat, terræ ubertatem infamat. Foecundior est culta exiguitas, quam magnitudo neglecta. Nigras vites omnino repudies, nisi in provinciis, & ejus generis, quo acinaticium fieri consuevit. Longius adminiculum vitis incrementa producit. Teneram & viridem vitem

ferri acie ne recidas. Omnis incifura farmenti aver-
tatur a gemma, ne eam stilla, quæ fluere consuevit,
extinguat. Pro macie vel soliditate vitium nutrien-
da farmenta putator injungat. Terra profunda (quod
Græci asserunt) oleæ grandes arbores efficit, fructus
minores, & aquatos ac seros, magisque amurcæ
proximos. Aer oleas tepidus juvat, & ventis me-
diocribus sine vi & horrore perflabilis. Vitis, quæ
ad jugum colitur, per ætates ad hoc perducenda
est, ut locis molestioribus quatuor pedibus a terra,
placidioribus vero septem summitas ejus infurgat.
Hortus, qui cœlo clementi subjacet, & fontano
humore percurritur, prope est, ut liber sit, & nul-
lam ferendi disciplinam requirat. Subligatio acerbis
uvis facienda est, quando excuriendi aut rumpendi
acini nulla formido est. Ligatura in vitibus locum
debet mutare, ne unum semper assiduitas conterat
vinculorum. Fofforem si apertus vitis oculus vide-
rit, cæcabitur spes magna vindemiæ: & ideo, dum
est clausus, fodietur. Terræ altitudinem cum fœ-
cunditate, si ad frumenta, duobus pedibus explora:
quatuor vero, si ad arbusta vel vites. Vitis novella
ut facile incrementum dilecta consequitur, ita in-
teritum celerem, si negligatur, incurrit. Modum te-
ne æstimatis facultatibus tuis in assumptione cultu-
ræ, ne superatis viribus, excedente mensura, turpi-
ter deseras, quod arroganter assumis. Semina pluf-
quam annicula esse non debent, ne vetustate cor-
rupta non prodeant. Frumentum collis quidem gra-
no robustius, sed mensuræ minus refunde. Omnia,
quæ seruntur, crescente luna, & diebus tepidis sunt

serenda. nam tepor evocat, frigus includit. Si tibi ager est silvis inutilibus tectus, ita eum divide, ut loca pingua puras reddas novales, loca sterilia silvis tecta esse patiaris, quia illa naturali ubertate respondent; hæc beneficio lætantur incendii. Sed sic urenda distingues, ut ad incensum agrum post quinquennium revertaris: ita efficies, ut æqualiter vel sterilis gleba cum fœcunda contendat. Græci jubent olivam, cum plantatur & legitur, a mundis pueris atque virginibus operandum: credo recordati, arbori huic esse præfulem Castitatem. Nomina frumentorum superfluum est præcipere, quæ aut loco subinde, aut ætate mutantur. Hoc fatis est, ut eligamus præcipua in ea regione, quam colimus, vel exploremus advecta. Lupinus & vicia pabularis, si virides succidantur, & statim supra sectas eorum radices aretur, stercoreis similitudine agros fœcundant: quæ si exaruerint, antequam profcindas, in his terræ succus aufertur. Ager aquosus plus stercoreis quærit; siccus, minus. Calidis, maritimis, siccis, apricis, campestribus locis omne opus vinearum maturius inchoetur; frigidis, mediterraneis humidis, opacis, montanis locis tardius: quod non solum de mensibus aut diebus dixerim, sed [etiam de] horis operandi. Omne opus rusticum, cum fieri præcipitur, neque cito est, si ante quindecim dies; neque tarde, si post quindecim fiat. Frumenta omnia maxime lætantur patenti campo & soluto, & ad solem recliivi. Spissa & cretosa & humida terra bene far & triticum nutrit. ordeum agro soluto delectatur, & sicco: nam si in lutofo spargatur, moritur,

Trimestris fatio locis frigidis [&] nivosis convenit, ubi qualitas æstatis humecta est, ceteris raro respondet eventu. Semen trimestre locis tepidis melius respondebit, si seratur auctumno : si necessitas coget in salsa terra aliquid operari, extremo auctumno plantanda est vel conferenda, ut malitia ejus hibernis imbris eluatur. Aliquid etiam terræ dulcis, vel arenæ fluvialis subjiciendum est, si illi virgulta committimus. Seminarium mediocri terra instituere debemus, ut ad meliorem, quæ fata fuerint, transferantur. Lapides, qui supersunt, hieme rigent, æstate fervescunt : idcirco satis, arbutis, & vitibus nocent. Terra, quæ circa arbores movetur, ita est vicibus permutanda, ut ei, quæ in summo fuerat, ima succedat. In lætandis arboribus crates faciemus, terram prius trunco admoventes, & mox lætamen ; ut sic opus natura beneficii alternante cumuletur. Agri præfulem non ex dilectis, [&] tenere [educatis] servulis ponas ; quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præsentis expectat.

VII. In eligendo agro vel emendo, considerare debebis, ne bonum naturalis fœcunditatis colentium depravaverit inertia, & in degeneres furculos uber soli feracis expenderit : quod quamvis emendari possit infitione meliorum, tamen harum rerum sine culpa melior usus est, quam cum spe corrigendi ferus eventus. In feminibus ergo frumentorum præfens emendatio poterit esse. In vineis maxime considerandum atque vitandum est, quod plerique fecerunt studendo famæ tantum, & latitudini pastinorum, femina vitium statuentes, vel sterilia, vel

saporis indigni : quod grandi tibi labore constabit ;
 ut corrigas, si agrum compareſ vitiis talibus occu-
 patum. Positio ipsius agri, qui eligendus est, ea sit.
 In frigidis provinciis orienti aut meridiano lateri
 ager esse debet oppositus, ne alicujus magni mon-
 tis objectu, his duabus partibus exclusis, algore
 rigescat ; aut per partem Septemtrionis remoto, aut
 per Occidentis in vesperam sole dilato. In calidis
 vero provinciis pars potius Septemtrionis optanda
 est, quæ & utilitati, & voluptati, & saluti æqua
 bonitate respondeat. Si vicinus est fluvius, ubi sta-
 tuimus fabricæ sedem parare, ejus debemus explo-
 rare naturam, quia plerumque quod exhalat, inimi-
 cum est, a quo, si talis sit, conveniet refugere con-
 ditorem. Palus tamen omni modo vitanda est, præ-
 cipue quæ ab Austro est vel Occidente, & siccare
 consuevit æstate propter pestilentiam, vel animalia
 inimica, quæ generat.

VIII. *Ædificium pro agri merito, & pro fortuna*
 domini oportet institui : quod plerumque immodice
 sumtum, difficilius est sustinere, quam condere. Ita
 igitur æstimanda est ejus magnitudo, ut si aliquis
 casus incurrerit, ex agro, in quo est, unius anni,
 aut [ut] multum, biennii pensione reparetur. Ipsi-
 us autem prætorii situs sit loco aliquatenus erectiore
 & sicciore, quam cetera, [&] propter injuriam fun-
 damentorum, & ut læto fruatur aspectu. Funda-
 menta autem hoc modo ponenda sunt, ut latiora
 sint ex utraque parte semipedis spatio, quam parietis
 [in super struendi] corpus increſcet. Si lapis vel
 tofus occurrat, facilis causa est collocandi, in quo

sculpi tantum fundamenti forma debebit, unius pedis altitudine vel duorum. [Et] si solida vel constructa inveniatur argilla, quinta vel sexta pars altitudinis ejus, quæ supra terram futura est, fundamentis deputetur. Quod si terra laxior fuerit, modo majoris altitudinis obruantur, donec munda sine ruderum suspicione occurrat argilla; quæ si omnino deficit, quartam meruisse sufficiet. Studendum præterea, ut hortis & pomariis cingi possit, aut pratis. Sed totus fabricæ tractus unius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem respiciat, in primo angulo excipiens ortum solis hiberni, & paululum ab occidente avertatur hiemali. Ita proveniet, ut per hiemem sole illustretur, & calores ejus æstate non sentiat.

IX. Forma tamen esse debet ejusmodi, ut ad habitationem breviter collectas & æstati & hiemi præbeat mansiones. Quæ hiemi parantur, ita sint constructæ, ut possit eas hiberni solis totus propemodum cursus hilarare. In his pavimenta opportuna esse debebunt. Primum in fabricis planis earum observandum est, ut æqualis & solida contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem fabricæ titubantis excutiat. Deinde ut axes quernæ cum æsculeis non misceantur. nam quercus, humore concepto, cum coeperit ficcari, torquebitur, & rimas in pavimento faciet: æsculus autem sine vitio durat. Sed si quercu suppetente æsculus deficit, subtiliter quercus secetur, & transversus atque directus duplex ponatur ordo tabularum, clavis frequentibus fixus. De cerro, aut fago, aut farno diutissime tabulata

durabunt, si stratis super paleis vel filice humor calcis nusquam ad tabulati corpus accedat. Tunc superstatuminabis rudus, id est, saxa contusa duabus partibus & una calcis temperante constitues. Hoc cum ad sex digitorum crassitudinem feceris, & regula exploraveris æquale, si loca hiemalia sunt, tale pavementum debetis imponere, in quo vel nudis pedibus stantes ministri hieme non rigeſcant. Inducto itaque rudere vel testaceo pavimento, congestos & calcatos spisse carbones cum sabulone & favilla & calce permiscebis, & hujus impensæ crassitudinem sex unciis jubebis imponi: quod exæquatum nigra pavimenta formabit, & si qua fundentur ex poculis, velociter rapta desuget. Sed si æstivæ mansiones sunt, Orientem solstitialem & partem Septemtrionis aspiciant, & vel testaceum (sicut supra diximus) accipiant pavementum, vel marmora, vel tesseras, aut scutulas, quibus æquale reddatur angulis lateribusque conjunctis. Si hæc deerunt, supra marmor tusum cernatur, aut arena cum calce inducta levigetur.

X. Præterea scire est necessarium construenti, quæ calcis & arenæ natura sit utilis. Arenæ ergo fossiciæ genera sunt tria, nigra, cana, rufa: omnium præcipue rufa melior: meriti sequentis est cana: tertium locum nigra possidet. Ex iis quæ compressa manu edit stridores, erit utilis fabricanti. Item si panno vel linteo candidæ vestis inspersa & excussa nihil maculæ reliquerit aut sordis, egregia est. Sed si fossilis arena non fuerit, de fluminibus [aut] glarea, aut litore colligetur. Marina arena tardius

ficcatur, & ideo non continue, sed intermissis temporibus construenda est, ne opus onerata corrumpat: camerarum quoque tectoria falso humore dissolvit. Nam fossiles arenæ cementitiis parietibus & cameris celeri siccitate utiles sunt, melioresque, si statim, cum effossæ sunt, calci misceantur. nam diutino sole, aut pruina, aut imbre vanescunt. Fluviales tectoriis magis poterunt convenire. Sed si uti necesse sit maris arena, erit commodum prius eam lacuna humoris dulcis immergi, ut vitium salis aquis suavis elota deponat. Calcem quoque [ex] albo saxo duro, vel Tiburtino, aut columbino fluviali coquemus, aut rubro, aut spongia, aut marmore postremo. quæ erit ex spisso & duro saxo, structuris convenit: ex fistuloso vero aut molliori lapide tectoriis adhibetur utilius. In duabus arenæ partibus calcis una miscenda est. In fluviali vero arena si tertiam partem testæ [cretæ] addideris, operum soliditas mira præstabitur.

XI. Quod si latericios parietes in prætorio facere volueris, illud servare debebis, ut perfectis parietibus, in summitate, quæ trabibus subjacebit, structura testacea cum coronis prominentibus fiat sesquipedali altitudine, ut si corruptæ tegulæ aut imbrices fuerint, parietem non possint [stillicidia] penetrare per pluviam. Deinde providendum est, ut ficcis & asperatis parietibus lateritiis inducatur tectorium, quod humidis ac levibus adhærere non poterit; & ideo tertio eos prius debebis obducere, ut tectorium sine corruptione suscipiant.

XII. In primis studendum est in agresti fabrica,

ut multa luce clarēscat : deinde ut partes temporibus divisas, sicut supra dixi, congruis partibus offeramus, id est, æstivas septentrioni, hibernas meridiano, vernas & auctumnales orienti. Mensura vero hæc servanda est in tricliniis atque cubiculis, ut quanta latitudo & longitudo fuerit, in unum computetur, & ejus medietas in altitudinem conferatur.

XIII. Cameras in agrestibus ædificiis ex ea materia utilius erit formare, quæ facile invenietur in villa. Itaque aut tabulis faciemus, aut canis, hoc genere : asseres ligni Gallici vel cupressi directos & æquales constituemus in eo loco, ubi camera facienda est, ita ordinatos, ut inter se sesquipedalis mensura sit vacua. Tunc eos catenis ligneis ex junipero, aut oliva, aut buxo, aut cupresso factis ad contignationem suspendemus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Postea palustrem cannam, vel hanc crassiorem, quæ in usu est, contusam, facta & strictim juncta crate subnectemus, & per omne spatium cum ipsis asseribus & perticis alligabimus. Dehinc primo impensa pumicea induemus, & trulla æquabimus, ut inter se cannarum membra constringat. Post arena & calce cœquabimus. Tertio tusi marmoris pulverem mixtum cum calce duceamus, & poliemus ad summum nitorem.

XIV. Opus quoque albarium sæpe delectat, cui calcem debemus adhibere, cum multo tempore fuerit macerata. Ergo ut utilem probes, ascia calcem quasi lignum dolabis. Si nusquam acies ejus offen-

derit, & [si] quod asciā adhæret, fuerit molle atque viscosum, constat albariis operibus convenire.

XV. Parietum vero testura sic fiet fortis & nitida. Prima trullis frequentetur inductio. cum sicari cœperit, iterum inducatur, ac tertio. post hæc tria coria ex marmoreo grano cooperiatur ad trullam. quæ inductio ante tam diu subigenda est, ut rutrum, quo calx subigitur, mundum levemus. Hæc quoque marmoris grani inductio cum sicari incipiet, aliud corium subtilius oportet imponi: sic & soliditatem custodiet & nitorem.

XVI. Vitandum est autem, quod plerique fecerunt aquæ causa, villas [in] infimis vallibus mergere, & paucorum dierum voluptatem præferre habitatorum saluti: quod etiam magis metuemus, si provincia, quam colimus, de morbis ætate suspecta est. Cui si fons desit, aut puteus, cisternas construere conveniet, quibus omnium conduci possit aqua testorum. Fiunt autem hoc modo.

XVII. Signinis parietibus magnitudo ea, cui delectaris & sufficis, construatur longior magis, quam latior. Hujus solum alto rudere solidatum relicto fuforiis loco testacei pavimenti superfusione levigetur. Hoc pavementum omni cura terendum est ad nitores, & lardo pingui decocto assidue perfricandum. Quod ubi deducto humore siccatum est, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes simili corio velentur obducti, & ita post diuturnam & solidam siccitatem, aquæ præbeatur hospitium. Anguillas sane, piscesque fluviales mitti in his, pasci- que conveniet, ut horum natatu aqua stans agilita-

tem currentis imitetur. Sed si aliquando in quocunque loco pavimenti, vel parietis tectura succumbat, hoc genus malthæ adhibebimus, ut humor in exitum nitens possit includi. Rimas & lacunas cisternarum, & piscinas, vel puteos sarciemus hoc genere, & si humor per saxa manabit. Picis liquidæ quantum volueris, & tantundem fumes unguinis, quod vocamus axungiam, vel sebum. Tunc in olla utrumque miscebis, & coques, donec spumet; deinde ab igne removebis. Cum fuerit eadem refrigerata permixtio, calcem minutim superadjicies, & ad unum corpus omnia mixta revocabis. Cumque velut strigmentum feceris, inferes locis corruptis ac manantibus, & pressum summa densitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos fictiles duci, & opertis immeare cisternis. nam cœlestis aqua ad bibendum omnibus antefertur, ut & si fluens adhiberi possit, quæ salubris non est, lavacris debeat & hortorum vacare culturæ.

XVIII. Cellam vinariam Septemtrioni debemus habere oppositam frigidam, vel obscuræ proximam, longe a balneis, stabulis, furno, sterquiliniis, cisternis, aquis, & ceteris odoris horrendi: ita instructam necessariis, ut non vincatur a fructu; sic autem dispositam, ut basilicæ ipsius forma calcatorium loco habeat altiore constructum, ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depressi sint, gradibus tribus fere aut quatuor ascendatur. Ex his lacubus canales structi, vel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & subjectis lateri suo doliis per vicinorum meatus manantia vina defun-

dant. Si copia major est, medium spatium cupis deputabitur, quas, ne ambulacra prohibeant, basellis altioribus impositas, vel supra [obruta] dolia possumus collocare spatio inter se longiore distantes, ut (si res exigat) curantis transitus possit admitti. Quod si cupis locum suum deputabimus, is locus ad calcatorii similitudinem podiis brevibus, & testaceo pavimento solidetur, ut etiam si ignorata se cupa diffuderit, lacu subdito excipiantur [non] peritura vina, quæ fluxerint.

XIX. Situs horreorum quamvis ipsam [Septemtrionis] desideret partem, & superior, & longe ab omni humore & lætamine & stabulis ponendus est, frigidus, ventosus & ficcus: cui providendum structuræ diligentia, ne rimis possit abrumpi. Solum igitur omne bipedis sternatur, vel minoribus laterculis, quos suffuso testaceo pavimento debemus imprimere. Tunc divisas cellas, (si magnus sperabitur seminum modus,) grano cuique tribuamus. Et si terræ pauperies minora promittit, vel craticis podiis erunt discernenda granaria, vel vimineis vasculis reditus tenues colligemus. Sed factis granariis, amurca luto mixta parietes linuntur; cui aridi oleastri vel olivæ folia pro paleis adjiciuntur: quo thetorio siccato, rursus amurca respargitur: quæ ubi siccata fuerit, frumenta condentur. hæc res gurgulionibus & ceteris noxiis animalibus inimica est. Aliqui coriandri folia frumentis miscent ad servandum profutura. Nihil tamen diu custodiendis frumentis commodius erit, quam si ex areis in alterum locum vicinum transfusa refrigerentur aliquantis

diebus, atque ita horreis inferantur. Negat Columella ventilanda esse frumenta, quia magis miscentur animalia totis acervis. quæ si non moveantur, in summitate intra mensuram palmi subsistent, & hoc velut corrupto corio cetera illæsa durabunt. Afferit idem, noxia animalia ultra prædictam mensuram non posse generari. Herba conyza sicca (ut Græci afferunt) substrata frumentis, addit ætati. ab horreis tamen Auster esse debet averfus.

XX. Olearis cella meridianis sit objecta partibus, & contra frigus munita, ut illi per specularia debeat lumen admitti. Ita & operas, quæ hieme futuræ sunt, nullus aliorum impedit: & oleum cum premetur, adjutum teporibus, frigore non valebit adstringi. Trapetis & rotulis & prælo nata est forma, quam consuetudo dictavit. Receptacula olei semper munda sint, ne novos sapes infecta veteri rancore corrumpant. At si quis majori diligentia studet, subjectis hinc inde cuniculis pavimenta suspendat, & ignem suggerat fornace succensa. Ita purus calor olei cellam sine fumi nidore vaporabit, quo sæpe infectum, colore corrumpitur & sapore.

XXI. Stabula equorum vel boum, meridianas quidem plagas respiciant, non tamen egeant Septentrionis luminibus, quæ per hiemem clausa nihil noceant, per æstatem patefacta refrigerent. Ipsa stabula propter ungulas animalium, ab omni humore suspensa sint. Boves nitidiores fient, si focum proxime habeant, & [ignis] lumen intendant. Octo pedes ad spatium standi singulis boum paribus abun-

dant, & in porrectione xv. Plançæ roboreæ supponantur stationibus equorum [cum stramine], ut jacentibus molle sit, stantibus durum.

XXII. Cors ad meridiem pateat, & objecta sit soli, quo facilius hieme aliquem teporem concipiat, propter ea, quæ insunt, animalia, quibus etiam ad æstatis temperandum calorem porticus furcis, afferibus & fronde formari debent, quæ vel scandulis, vel (si copia suppetit) tegulis, vel (si facilius & sine impensa placuerit) tegentur caricibus aut genistis.

XXIII. Circa parietes cortis extremos aviaria facienda sunt, quia stercus avium maxime necessarium est agriculturæ, excepto anserum lætamine, quod satis omnibus inimicum est. Sed habitacula ceterarum avium maxime necessaria sunt.

XXIV. Columbarium vero potest accipere sublimis una turricula in prætorio constituta, levigatis ac dealbatis parietibus, in quibus a quatuor partibus, sicut mos est, fenestellæ brevissimæ fient, ut columbas solas ad introitum exitumque permittant. Nidi figurentur interius. A mustellis tutæ fient, si inter eas [frutex virgosus sine foliis asper, vel] vetus sparteæ projiciatur, qua animalia calceantur, ut eam secreto non videntibus aliis, unus attulerit; [non pereunt. Et neque locum deserunt, si per omnes fenestras aliquid de strangulati hominis loro, aut vinculo, aut fune suspendas.] Inducunt alias, si cumino pascantur assidue, vel [setosi] hirci alarum balsami liquore tangantur. Foetus frequentant, si ordeum torrefactum, vel fabam, vel herbam sæpe consumant. Triginta autem columbis volantibus

diurni tres sextarii tritici sufficient, aut creturæ, ita ut herbum fœtus gratia mensibus præbeamus hibernis. Rutæ ramulos pluribus locis oportet contra animalia inimica suspendere.

XXV. Sed columbarii cellæ duo subjecta cubi-
cula fiant. Unum breve, & prope obscurum, quo
turtures claudi possint, quos nutrire facillimum est.
nam nihil expetunt, nisi ut æstate, qua sola maxime
pinguescunt, triticum vel milium malsa maceratum
semper accipiant. Semodius unus diurnus centum
viginti turturibus sufficit. Aqua sane eis frequenter
[mundior] debet offerri.

XXVI. Aliud vero cubiculum turdos nutriat, qui
si alieno tempore saginentur, & voluptatem cibi,
& reditum maximum præstant, parcitati benefi-
cium ministrante luxuria. Sit autem locus mundus
& lucidus, & undique levigatus. transversæ in hoc
peticæ figuntur, quibus possint post inclusum vo-
larum sedere. rami etiam virides sæpe mutantur.
Caricæ tunfæ mixtis pollinibus largissime præbean-
tur. Myrti etiam, si facultas est, lentisci, oleastri,
ederæ, arbuti semina interdum ad excludenda fasti-
dia, & maxime aqua munda, præbeatur. Claudan-
tur illæsi & recenter capti, mixtis aliquibus ante
nutritis, quorum societate ad capiendos cibos pavi-
dam novæ captivitatis mœstitudinem consolentur.

XXVII. Gallinas educare nulla mulier nescit,
quæ modo videatur industria. Hoc de his præce-
pisse sufficiat, ut fimo, pulvere utantur, & cinere.
Sint præcipue nigræ aut flavi coloris, [sed] albæ vi-
tentur. Vinacæ cibo sterilefcunt: ordeo semicocto

& parere sæpe coguntur, & reddunt ova majora. duobus cyathis ordeï bene pascitur una gallina, quæ sit vaga. Supponenda sunt his semper ova numero impari, luna crescente, a decima usque in quintamdecimam. Pituita his nasci solet, quæ alba pellicula linguam vestit extremam. hæc leviter unguibus vellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata conspergitur. Item allii mica trita cum oleo faucibus inseritur: staphis agria etiam prodest, si cibis misceatur assidue. Si amarum lupinum comedant, sub oculis illis grana ipsa procedunt. quæ nisi acu leviter apertis pelliculis auferantur, extinguunt. Oculos portulacæ succo forinsecus, & mulieris lacte curemus, vel Ammoniaco sale, cui mel & cyminum æquale miscentur. Pediculos earum perimit staphis agria, & torrefactum cyminum pari pondere, & pariter tunfa cum vino, & amari lupini aqua, si penetret secreta pennarum.

XXVIII. Pavones nutrire facillimum est, nisi fures aut animalia inimica formides; qui plerumque per agros vagantes sponte se pascunt, pullosque educant, & altissimas vespere arbores petunt. Una [vero] his cura debetur, ut incubantes per agrum feminas, quæ hoc passim faciunt, a vulpe custodias: ideo in insulis brevibus meliori forte nutriuntur. Uni masculo feminæ quinque sufficiunt. Masculi ova & pullos suos persequuntur velut alienigenas, priusquam illis cristarum nascatur insigne. Ab Idibus Februarijs calere incipiunt. Faba leviter torrefacta in libidinem provocantur, si eis quinto quoque die tepida præbeatur. sex cyathi uni sufficiunt. Cupidi-

nem cocundi masculus confitetur, quoties circa se
 amictum caudæ gemmantis incurvat, & singularum
 capita oculata pennarum locis suis exferit cum stri-
 dore procurrens. Si ova pavonum gallinis supponantur, excusatae matres ab incubatione, tribus vicibus per annum foetus edunt. Primus partus quinque ovorum; secundus quatuor; tertius trium vel duorum esse consuevit. Sed electæ (si hoc placuerit) nutrices gallinæ sint, quæ a primo incremento lunæ novem diebus habeant novem ova supposita, quinque pavonina, & cetera sui generis. decima die [ova] omnia gallinacea subtrahantur, & alia item gallinacea totidem recentia supponantur, quot ablata sunt, ut tricesima luna, hoc est, expletis triginta diebus, possint cum pavoninis ovis aperiri. ova autem pavonum, quæ gallinæ subiecta sunt, sæpe manu convertantur, quia hoc ipsa facere vix valebit. unam partem ovi notabis, ut te subinde convertisse cognoscas. Majores tamen gallinas oportet eligere; nam minoribus pauciora suppones. Natos [autem pullos] si ad unam transferre a pluribus velis, dicit Columella, uni nutrici viginti quinque sufficere. mihi vero, ut bene educi possint, videntur quindecim satis esse. Primis diebus far ordeï conspersum vino pullis dabitur, vel undecunque cocta pullicula & refrigerata. postea adjicietur porrum concisum, vel caseus recens, sed expressus: nam serum pullis nocet. Locustæ etiam pedibus ablati præbentur. Ita pascendi sunt usque ad sextum mensem. Deinde ordeum poteris præbere solemniter. Tricesimoquinto tamen die, postquam nati

funt, etiam in agrum tuto ejici possunt comitante nutrice pascendi, cujus singula revocantur ad villam. Pituitas vero & cruditates iis remediis submovebis, quibus gallina curatur. Maximum illis periculum est, cum incipit crista produci: nam patiuntur languores infantum similitudine, cum illis tumentes gingivas denticuli aperire nituntur.

XXIX. In phasianis nutriendis hoc fervandum est, ut novelli ad creandos foetus parentur, id est, qui anno superiore sunt editi: veteres enim foecunditate non possunt. Ineunt feminas mense Martio vel Aprili. Duabus unus masculus sufficit, quia ceteras aves salacitate non aequat. Semel in anno foetus creant. Viginti fere ovis pariendi ordo concluditur. Gallinae his melius incubabunt, ita ut quindecim phasianina ova nutrix una cooperiat, & cetera sui generis supponantur. In supponendo, de luna & diebus, quae sunt in aliis dicta, serventur. Tricesimus dies maturos pullos in lumen emittet. Sed per quindecim dies discocto ac refrigerato leviter ordei farre pascentur, cui vini imber aspergitur. Post triticum fractum praebetis, & locustas, & ova formicae. Sane ab aquae prohibeantur accessu, ne eos pituita concludat. Quod si pituitam patientur phasiani, allio cum pice liquida trito rostra eorum debetis assiduus perfricare, vel vitium, sicut gallinis fieri consuevit, auferre. Saginandi haec ratio est, ut unius modii triticea farina in brevissimas offulas redacta clauso phasiano per xxx dies ministrata, sufficiat: vel, si ordeaceam farinam praebere volueris, unius & semissis modii farina per

prædictos dies faginam replebit. Observandum sane est, ut offulæ ipsæ oleo levigentur asperso, & ita inferantur faucibus, ne sub infima linguæ parte mergantur: quod si evenerit, statim pereunt. Illud quoque magnopere curemus, ne præbeantur nova alimenta, nisi digestis aliis; quia eos facillime onus cibi hærentis exstinguit.

XXX. Anser sane nec sine herba, nec sine aqua facile sustinetur: locis confitis inimicus est, quia lata & morsu lædit & stercore: pullos præstat & plumas, quas & auctumno vellamus & vere. Uni masculo tres feminæ sufficiant. Si deficit fluvius, lacuna formetur. Si herba non suppetit, trifoliū, foenum Græcum, agrestia intuba, lactuculas feremus alimento. Albi foecundiores sunt; varii vel fusci minus, quia de agresti genere ad domesticum transierunt. Incubant a Kalendis Martii usque ad æstivum solstitium. Plus parient, si gallinis ova supponas. Extremum partum matribus jam vacaturis educare permittimus. Parituræ ad haram perducantur, cum semel hoc feceris, consuetudinem sponte retinebunt. Gallinis, sicut pavonina, etiam anseris ova supponas. sed anserina ova ne noceantur, suppositis subjiciatur urtica. Parvi primis decem diebus intus pascendi sunt, postea sereno eos poterimus educere, ubi urtica non fuerit, cujus aculeos formidant. Quatuor mensium bene faginantur: nam melius in ætate tenera pinguescunt. Polenta dabitur in die ter. large vagandi licentia prohibetur. loco obscuro claudentur & calido: sic majores etiam secundo mense pinguescunt, nam parvuli sæpe die

tricesimo. faginantur melius, si ad satietatem milium præbeamus infusum. Inter anserum cibaria legumen omne porrigi potest, excepto ervo. Cavendum est etiam, ne pulli eorum fetas glutiant. Græci faginandis anseribus polentæ duas partes, & furfuris quatuor aqua calida temperant, & ingerunt pro appetentis voluntate sumenda. tribus per diem vicibus potu adjuvant. media quoque nocte aquam ministrant. Peractis vero xxx diebus, si ut jecur his tenerescat, optabis, tunsas caricas & aqua maceratas in offas volutabis exiguas, & per dies viginti continuos ministrabis anseribus.

XXXI. His ordinatis, cetera exsequenda sunt: nam piscinæ duæ vel solo impressæ, vel cæso lapide circa villam esse debebunt; quas facile est, aut fonte aut imbre suppleri, ut una ex his usui sit pecoribus, vel avibus aquaticis: alia madefaciat virgas, & coria, & lupinos, & si qua rusticitas consuevit infundere.

XXXII. Fœni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert, in qua parte [fiant,] dummodo ficcæ sint atque perflabiles, & longe removeantur a villa, propter casum furripientis incendii.

XXXIII. Stercorum congestio locum suum tenere debet, qui abundet humore, & propter odoris horrenda a prætorii avertatur aspectu. Humor abundans hoc præstabit stercore, ut si qua insunt spinarum semina, putrescant. Stercus asinorum primum est, maxime hortis; dein ovillum, & caprinum, & jumentorum; porcinum vero pessimum: cineres optimi; sed columbinum fervidissimum,

ceterarumque avium satis utile [est,] excepto palustrium. Stercus, quod anno requieverit, fegetibus utile est, nec herbas creat: si vetustius sit, minus proderit. pratis vero recentia stercorea proficient ad uber herbarum. Et maris purgamenta, si aquis dulcibus eluantur, mixta reliquis vicem stercoreis exhibebunt, & limus, quem scaturiens aqua vel fluvii incrementa respuerint.

XXXIV. Horti & pomaria domui proxima esse debent. Hortus sit sterquilinio maxime subjectus, cujus eum succus sponte foecundet. ab area longe situs [sit.] nam pulverem palearum patitur inimicum. Felix positio est, cui leniter inclinata planities cursus aquae fluentis per spatia discreta derivat. Si fons desit, aut imprimendus est puteus: aut, si nequeas hoc, piscina superius construenda [est,] ut illinc aquas pluvia conferente, hortus per æstivos rigetur ardore. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus vel quatuor pedibus ad passini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat siccitates. Sed huic quamvis contra necessitatem mixta stercore quælibet terra conveniat, tamen hæc genera sunt in electione vitanda, creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Illud quoque custodias in hortis, quos humoris natura non adjuvat, ut divides [per] partes, & hieme ad Meridiem, æstate ad Septemtrionem spatia colenda convertas. [Debent etiam horti esse clausi: sed] munitionis multa sunt genera. Alii luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus [copia] suppetit, macerias luto & lapide excitant. Plerique

sine luto congesta in ordinem saxa componunt. Nonnulli fossis spatia colenda præcingunt: quod vitandum est, quia horto subducit humores, nisi forte locus palustris colatur. Alii spinarum plantas & femina in munitione disponunt. Sed melius erit rubi femina, & spinæ, quæ rubus caninus vocatur, matura colligere, & cum farina ervi ex aqua macerata miscere. funes dehinc sparteos veteres hoc genere mixtionis [sic] inducere, ut intra funes femina recepta ferventur usque ad verni temporis initia. Tunc ubi sæpes futura est, duos sulcos tribus a se pedibus separatos, sesquipedis altitudine faciemus, & per utrosque funes cum feminibus obruemus levi terra. Ita tricesima die procedunt fentes, quos teneros adminiculis opus est adjuvare, quibus inter se fentes per spatia vacua relicta jungentur. Partes sane horti sic dividendæ sunt, ut eæ, in quibus auctumno seminabitur, verno tempore pastinentur: quas feminibus vere complebimus, auctumni tempore debemus effodere. ita utraque pastinatio decoquetur beneficio alboris, aut solis. Areæ faciendæ sunt angustiores, & longæ, id est, duodecim pedum longitudine, & sex latitudine, ut sint propter spatia utrinque purganda divisæ. Margines vero earum locis humidis vel irriguis duobus pedibus erigantur, siccis uno extulisse sufficet. Inter areas, (si humor consuevit effluere) spatia altiora ipsis areis esse debent, ut facilius ingrediatur aream de superiore parte humor admissus, & ubi sitientem saturaverit, in alias possit exclusus averti. Serendi tempora licet per menses certa signemus,

tamen secundum loci & coeli naturam unusquisque custodiat. frigidis locis autumnalis fatio celerior fiat, verna vero tardior: calidis autem regionibus & autumnalis serior fieri potest, & verna maturior. Quaecunque ferenda sunt, cum luna crescit, feminentur: quæ secanda sunt vel legenda, cum minuitur.

XXXV. Contra nebulas & rubiginem. Paleas & purgamenta pluribus locis per hortum disposita simul omnia, cum nebulas videris instare, combures. Contra grandinem multa dicuntur. Panno roseo mola cooperitur. item cruentæ secures contra cœlum minaciter levantur. item omne horti spatium alba vite præcingitur: vel noctua pennis patentibus extensa suffigitur: vel ferramenta, quibus operandum est, sepo unguuntur urfino. Aliqui urfi adipem cum oleo tusum reservant, & falces hoc, cum putaturi sunt, unguunt. sed hoc in occulto debet esse remedium, ut nullus putator intelligat: cujus vis tanta esse perhibetur, ut neque gelu, neque nebula, neque aliquo animali possit noceri. interest etiam, ut res profanata non valeat. — Contra culices & limaces, vel amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem spargimus. — Contra formicas, si in horto habent foramen, cor noctuæ admoveamus; si foris veniunt, omne horti spatium cinere, aut cretæ candore signemus. — Contra erucas, semina, quæ spargenda sunt, sempervivæ succo madesiant, vel erucarum sanguine. Cicer intra olera propter multa portenta ferendum est. Aliqui cinerem de fico super erucas spargunt. item squillant

vel in horto ferunt, vel certe suspendunt. Aliqui mulierem menstruantem, nusquam cinctam, solutis capillis, nudis pedibus, contra erucas & cetera hortum faciunt circumire. Aliqui fluviales caneros pluribus locis intra hortum clavis figunt. — Contra animalia, quæ vitibus nocent, cantharides, quas in rosis invenire consuevimus, oleo mersas resolvit patieris in tabem: & cum putandæ sunt vites, hoc oleo falces [putatorias] perunges. — Exstinguuntur cimices amurca & felle bubulo, lectis aut locis perunctis, vel foliis ederæ tritis ex oleo, vel incensis sanguisugis. — Ut olera animalia infesta non generent, in corio testudinis omnia semina, quæ sparsurus es, sicca: vel mentam locis pluribus, maxime inter caules, fere: hoc præstare fertur eryum aliquantulum satum, præcipue ubi radices & rapa nascuntur. Vel acre acetum succo jusquiæ mixtum, fertur olerum pulices necare, si spargas. — Campas fertur evincere, qui sufficulos allii sine capitibus per horti omne spatium comburens, nidorem locis pluribus exciari. Si contra easdem vitibus voluerimus consulere, allio trito falces putatorie feruntur unguendæ. Nasci quoque prohibentur, si circa arborum vel vitium crura bitumen & fulvis incendas: vel si ablatas de horto vicino campas excoquas aqua, & per horti tui spatia universa diffundas. — Ne cantharides vitibus nocent, in coce, quæ falces acuntur, ipsæ sunt conterendæ. — Democritus afferit, neque arboribus, neque factis quibuslibet noceri posse a quibuscumque bestiis, si fluviales caneros plurimos, vel mariscos, quos

Græci *παγούρους* nominant, non minus quam decem fictili vasculo in aqua missos tegas, & sub dio statuas, ut decem diebus sole vaporentur. postea quæcunque illæsa volueris esse, [ea aqua] perfundas, & octonis diebus peractis hoc repetas, donec solide, quæ optaveris, adolescant. — Formicas abiges, si origano & sulfure tritis foramen asperges. hoc & apibus nocet. item cochlearum vacuas testas si offeris, & eo cinere foramen inculces. — Culices galbano infuso fugantur, aut sulfure. — Pulices amurca per pavementum frequenter aspersa, vel cymino agresti cum aqua trito, vel si cucumeris agrestis semen aqua resolutum sæpe infundes, vel aquam lupinorum psilotri austeritatibus junctam. — Mures, si amurcam spissam patinæ infuderis, & in domo nocte posueris, adhærebunt. item necabuntur, si helleboro nigro caseum, vel panem, vel adipem, vel polentam permisceas & offeras. Et agrestis cucumeris & colocynthidis suffusio sic nocebit. — Adversus mures agrestes Apulejus asserit, femina bubulo felle maceranda, antequam spargas. nonnulli rhododaphnes foliis aditus eorum claudunt, quæ rosas his, dum in exitu nituntur, intereunt. — Talpas Græci hoc genere persequuntur: nucem perforari jubent, vel aliquod pomi genus soliditatis ejusdem. ibi paleas & ceram cum sulfure sufficienter includi, tunc omnes parvulos aditus, & reliqua spiramenta talparum diligenter obstrui, unum foramen, quod amplum sit, reservari, in cujus aditu nucem intus incensam sic poni, ut ab una parte flatus possit accipere, quos ab alia parte diffundat:

sic impletis fumo cuniculis talpas vel fugere protinus, vel necari. — Mures rusticos, si querneo cinere aditus eorum satures, tactu frequenti scabies occupabit ac perimet. — Serpentes prope omni austeritate fugantur, & nocentes spiritus innocentia fumi graveolentis exagitat. Uramus galbanum, vel cervi cornua, radices lili, capræ unguas. hoc genere monstra noxia prohibentur. — Opinio Græcorum est, si nubes locustarum repente surrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus, eam posse transire : quod si inobservantes homines sub aere deprehendant, nulli fructuum noceri, si continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicuntur amari lupini vel agrestis cucumeris aqua decocta, si muriæ mixta fundatur. Existimant aliqui, locustas vel scorpios fugari posse, si aliqui ex eis urantur in medio. — Campas nonnulli ficulneo cinere persequuntur. si permanferint, urina bubula & amurca æqualiter mixta conferveant, & ubi refrixerint, olera omnia hoc imbri consperge. *Πρασσοκούριδας* Græci vocant animalia, quæ solent hortis nocere. Ergo ventriculum vervecis statim occisi plenum sordibus suis, spatium, quo abundant, leviter debet operire. post biduum reperies ibi animalia ipsa congesta. hoc cum bis vel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extinguet. Grandini creditur obviare, si quis crocodili pellem vel hyænæ, vel marini vituli per spatia possessionis circumferat, & in villæ aut cortis suspendat ingressu, cum malum viderit imminere. item si palustrem testudinem dextra manu supinam ferens vineas perambulet, & re-

versus eodem modo sic illam ponat in terra, & glebas dorſi ejus objiciat curvaturæ, ne poſſit inverti, ſed ſupina permaneat. hoc factò fertur ſpatium ſic deſenſum nubes inimica tranſcurrere. — Nonnulli, ubi inſtare malum viderint, oblato ſpeculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (ſeu ut ſibi objecta diſpliceat, ſeu tanquam geminata alteri cedat) avertunt. item vituli marini pellis in medio vinearum loco uni ſuperjecta viticulæ creditur contra imminens malum totius vineæ membra veſtiſſe. Omnia ſemina horti vel agri feruntur ab omnibus malis ac monſtris tuta ſervari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus ante macerentur. Item equæ calvaria, ſed non virginis, intra hortum ponenda eſt, vel etiam aſinæ. Creduntur enim ſua præſentia fœcundare, quæ ſpectant.

XXXVI. Area longe a villa eſſe non debet, & propter exportandi facilitatem, & ut fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate ſuſpecta. Sit autem vel ſtrata ſilice, vel ſaxo montis exciſa, vel ſub ipſo trituræ tempore unguis pecorum, & aquæ admixtione ſolidata, clauſa deinde & robuſtis munita cancellis propter armenta, quæ, cum teritur, inducimur. Sit circa hanc locus planus & purus, in quem frumenta tranſuſa refrigerentur, & horreis inferantur: quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde [undecunque] proximum tectum, maxime in humidis regionibus: ſub quo propter imbres ſubitos frumenta (ſi neceſſitas coegerit) raptim vel munda vel ſemitrita ponantur. Sit autem [area] loco ſublîmi & undecun-

que perflabili, longe tamen ab hortis, vineis atque pometis. nam ficut radicibus virgultorum profunt lætamen & paleæ; ita infidentes frondibus [eas] perforant, atque arere compellunt.

XXXVII. Apibus stationem non longe a domini ædibus in horti parte secreta & aprica, & a ventis remota, & calidiore locare debemus, quæ in quadratam constituta mensuram fures & accessus hominum pecudumque submoveat. sit abundans floribus, quos in herbis, vel in fruticibus, vel in arboribus procuret industria. Herbas nutriat, origanum, thymum, serpyllum, satirejam, melisphyllum, violas agrestes, asphodilum, citraginem, amaracum, hyacinthum, qui iris vel gladiolus dicitur similitudine foliorum, narcissum, crocum, ceterasque herbas suavissimi odoris & floris. In fruticibus vero sint rosæ, lilia, fabæ, rosmarinus, hederæ: in arboribus ziziphus, amygdalus, perficus, pirus, pomiferæque arbores, quibus nulla amaritudo respondet flore defueto. Silvestria vero, glandifera robora, terebinthus, lentiscus, cedrus, tilia, ilex minor, & pinus. sed taxi removeantur inimicæ. Primi saporis mella thymi succus effundit. secundi meriti thymbra, serpyllum vel origanum. tertii meriti rosmarinus & satireja. Cetera, ut arbutus & olera, saporem rustici mellis efficiunt. Sint autem arbores a septemtrionali parte dispositæ. Frutices atque virgulta ordines suos sub maceriis exsequantur. herbas deinde in plano post frutices confereamus. Fons vel rivus huc conveniat otiosus, qui humiles transeundo formet lacunas, quas operiant

rara & transversa virgulta, sedes tutas apibus præbitura, cum sitient. Sed ab his apium castris longe sint omnia odoris horrendi, balneæ, stabula, coquinae fuforia. Fugemus præterea animalia, quæ sunt apibus inimica, lacertos, blattas, & his similia. Aves etiam pannis & crepitaculis terreamus. Purus custos frequens & castus accedat, habens nova alvearia præparata, quibus excipiatur examen rudis juvenus. Vitetur odor cœni, & cancer adustus, & locus, qui ad humanam vocem falsa imitatione respondet. Absint & herbæ, tithymallus, helleborum, thapsia, absinthium, cucumis agrestis, & omnis amaritudo conficiendæ adversa dulcedini.

XXXVIII. Alvearia meliora sunt, quæ cortex formabit raptus ex subere, quia non transmittunt vim frigoris aut caloris. possunt tamen & ex ferulis fieri. si hæc desint, salignis viminibus fabricentur, vel ligno cavatæ arboris, aut tabulis, more cuparum. fistilia deterrima sunt, quæ & hieme gelantur, & æstate fervere. Sed inter ea loca, quæ muniri debere præcepimus, podia ternis alta pedibus fabricentur inducta testaceo, & albario opere levigata, propter lacertorum ceterorumque animalium noxam, quibus est moris irrepere: & supra hæc podia alvearia collocentur, ita ut non possint imbre penetrari, spatiolis inter se patentibus segregata. Angustus tamen aditus admittat examina, propter frigoris & caloris injuriam. Sane ventis frigidioribus altus paries resistat, qui locum possit defensis sedibus apricare. Aditus omnes soli opponantur hiberno, qui in uno cortice duo vel tres esse debe-

bunt ea magnitudine, quæ apis formam non possit excedere. sic enim noxiis animalibus ingressu resistetur angusto: vel si apes obsidere voluerint exeuntes, alio, ubi non fuerint, utentur egressu.

XXXIX. Apes si emendæ sunt, provideamus, ut plena alvearia comparentur: quam rem vel inspectio, vel murmuris magnitudo, vel frequentia monstrat commeantis ac remeantis examinis: [&] ex vicina potius quam [ex] longinqua regione, ne aeris novitate tententur. Si vero longius advehendæ sunt, nocte collo portentur: nec collocare, nec aperire alvearia, nisi vespere instante, debemus. Speculemur deinde per triduum, ne omne januas suas egrediatur examen. hoc enim signo fugam meditantur assumere. Contra hæc & cetera, suo unumquodque mense reddemus. Tamen creduntur non fugere, si sterfus primogeniti vituli adlinamus ~~oribus~~ vasculorum.

XL. Non alienum est, si aquæ copia patiatur, patremfamilias de structura balnei cogitare; quæ res & voluptati plurimum confert & salutem. Itaque balneum constituemus in ea parte, qua calor futurus est, loco ab humore suspenso, ne uligo eum fornacibus vicina refrigeret. Lumina ei dabimus a parte meridiana; & Occidentis hiberni, ut tota die solis juvetur & illustretur aspectu. Suspensuras vero cellarum sic facies: Aream primo bipedis sternis, inclinata sit tamen stratura ad fornacem, ut si pilam miseris, intro stare non possit, sed ad fornacem recurrat. sic eveniet, ut flamma altum petendo cellas faciât plus calere. Supra hanc straturam pilæ later-

culis argilla subacta & capillo constructæ fiant, distantes a se spatio pedis unius & semissis, altæ pedibus binis semis. Super has pilas bipedæ constituantur binæ in altum, atque his superfundantur testacea pavimenta, & tunc, si copia est, marmora collocentur. Miliarium vero plumbeum, cui ærea patina subest, inter foliorum spatia forinfecus statuamus fornace subiecta, ad quod miliarium fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium similis magnitudinis fistula procedat, quæ tantum calidæ ducat interius, quantum fistula illi frigidi liquoris intulerit. Cellæ autem sic disponantur, ut quadræ non sint, sed, (verbi gratia) si xv pedibus longæ fuerint, x latæ sint: fortius enim vapor inter angusta luctabitur. Soliorum forma pro uniuscujusque voluntate fundetur. Piscinales cellæ in æstivis balneis a septentrione lumen accipiant, in hiemalibus a meridie. Si fieri potest, ita constituantur balneæ, ut omnis earum per hortos decurrat eluvies. Cameræ in balneis [si] signinæ [fiant,] fortiores sunt. quæ vero de tabulis fiunt, virgis ferreis transversis, & ferreis arcibus sustinentur. Sed si tabulas nolis imponere, super arcus ac virgas bipedas constitues ferreis ancoris colligatas, capillo inter se atque argilla subacta cohærentes, & ita impensam testaceam subter inducis: deinde albarii operis nitore decorabis. Possumus etiam, si compendio studemus, hiberna ædificia balneis imponere: hinc & habitacioni teporem submittimus, & fundamenta lucramur.

XLI. Scire convenit, quoniam de balneis loquimur, quæ sunt malthæ calidariæ vel frigidariæ, ut

si quando in foliis scissa sunt opera, possit repente succurri. Calidarum compositio talis est: Picem duram, ceram albam ponderibus æquis, stupam, picis liquidæ totius ponderis dimidiam partem, testam minutam, florem calcis, omnia simul mixta in pila contundes, & juncturis curabis inferere. — Aliter: Ammoniacum remissum, ficum, stupam, picem liquidam tundis pilo, & juncturas oblinis. — Aliter: Ammoniacum & sulfur utrumque resolutum line, vel infunde juncturis: — Item picem duram, ceram albam & ammoniacum super remissum simul juncturis adline, & caute cuncta percurrere. Item florem calcis cum oleo mixtum juncturis illine, & cave, ne mox aqua mittatur. — Aliter: Sanguini taurino & oleo florem calcis admisce, & rimas conjunctionis obducito. Item ficum & picem duram, & ostrei testas ficas simul tundes. his omnibus juncturas diligenter adlines. Item malthæ frigidariæ, sanguinem bubulum, florem calcis, scoriam ferri, pilo universa contundes, & ceroti instar efficies, & curabis adlinire. Item sebum liquefactum cribellato cineri admixtum frigidæ aquæ inter rimas labenti, si adlinatur, obsistet.

XLII. Si aquæ copia est, fufuras balnearum debent pistrina suscipere, ut ibi formatis aquariis mollis, sine animalium vel hominum labore frumenta frangantur.

XLIII. Instrumenta vero hæc, quæ ruri necessaria sunt, paremus. Aratra simplicia, vel si plana regio permittit, aurita, quibus possint contra stationes humoris hiberni sata celsiore sulco attolli. Bi-

dentes, dolabras, falces putatorias, quibus in arbore utamur & vite. Item messorias vel foenarias, ligones, lupos, id est, ferrulas manubriatas minores majoresque ad mensuram cubiti, quibus facile est, quod per ferram fieri non potest, refecando trunco arboris, aut vitis interferi: acus, per quas in pennis farmenta merguntur: falces a tergo acutas atque lunatas: cultellos item curvos minores, per quos novellis arboribus furculi aridi aut exstantes facilius amputentur. Item falciculas brevissimas tribulatas, quibus filicem solemus abscindere; ferrulas minores, vangan, runcones, quibus vepreta persequimur; secures simplices vel dolabratas; farculos vel simplices vel bicornes, vel ascias in averſa parte referentes rastros. Item cauterer, castratoria ferramenta atque tonsoria, vel quæ ad animalium solent pertinere medicinam. Tunicas vero pellicias cum cucullis, & ocreas manicasque de pellibus, quæ vel in silvis, vel in vepribus, rustico operi & venatorio possint esse communes. Expletis his, quæ pertinent ad generale præceptum, nunc operas suas singulis mensibus explicabimus, & a mense Januario faciemus initium.

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 DE
 R E R U S T I C A
 LIBER II

I. JANUARIO mense locis temperatis ablaqueandæ sunt vites, quod Itali excodicare appellant, id est, circa vitis codicem dolabra terram diligenter aperire, & purgatis omnibus velut lacus efficere, ut solis teporibus & imbribus provocentur.

II. Apricis, aut macris, aut aridis locis prata jam purganda sunt, & a pecore vindicanda.

III. Pingues & ficei agri profcindi & apparari jam possunt. Sed boves melius collo, quam capite junguntur; quos, ubi ad versuram venerint, arator retineat, & jugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quam centum viginti pedum esse non debet. servandum [vero] est, ne inter sulcos non mota terra relinquatur. Glebæ omnes dolabris dissipandæ sunt. Sed æqualiter terram motam [esse] cognoscis, si transversam per sulcos perticam mittas: quæ res sæpius facta, bubulcos ab hac negligentia submovebit. Observan;

dum [est,] ne lutosus ager aretur, aut (quod sæpe fit) post longas siccitates levi imbre perfusus. nam terra, quæ lutosâ tractatur in primordio, fertur toto anno non posse tractari: quæ autem supra leviter infusa est, & subter sioca, si tunc aretur, asseritur per triennium sterilis fieri. Et ideo mediocriter infusus ager, ut nec lutosus nec aridus sit, proscindi debet. Si collis est, transversus per latera sulcetur. quæ forma tunc servanda est, cum semen accipiet.

IV. Si clemens fuerit hiems, ordeum Galaticum, quod grave & candidum est, circa Idus Januarias feramus locis temperatis. octo modis jugerum complebitur.

V. Cicercula mense hoc feritur, loco læto, cœlo humido. tres modii jugerum complent. Sed hoc genus feminis raro respondet, quia decipitur austro vel siccitate, dum floret, quod tunc prope necesse est evenire.

VI. Hoc mense ultimo colligendi feminis causa, non pabuli secandi, vicia feritur. jugerum sex modii occupant. Serenda est in terra proscissa post horam secundam vel tertiam, cum ros esse desierit, quem ferre non potest. sed statim cooperienda est ante noctem. nam si nuda manserit, noctis humore corrumpitur. Observandum est, ne ante vicesimam quintam lunam feratur, quia sic satam limaces persequuntur.

VII. Fœnum Græcum in Italia colligendi feminis causa, mense Januario ultimo, circa Februarias Kalendaras ferimus. sex modii jugero sufficiunt. Aran-

dum est spisse, sed non alte. nam si plus quam quatuor digitis obruatur, difficile nascitur. idcirco quidam minimis aratris proficissa prius terra seminant, & sarculis statim sata cooperiunt.

VIII. Ervum feri & hoc mense novissimo potest, loco sicco & macro. in jugero quinque modii seruntur.

IX. Hoc mense serenis & ficcis diebus, dum gelicidium non est, sunt sarculanda frumenta. quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum detegantur aut incidantur, & necentur frigore subsecuto. mihi autem videtur herbosis locis tantum esse faciendum. Sed triticum & far sarritur quatuor foliorum; ordeum quinque; faba & legumina, cum supra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus vero, qui unam radicem habet, si sarculetur, extinguitur; quod nec desiderat, quia herbas præter auxilium cultoris affigit. Faba autem si bis sarculetur, proficiet, & multum fructum & maximum afferet; ut ad mensuram modii complendi fresa propemodum sicut integra respondeat. Si siccas segetes sarculaveris, aliquid contra rubiginem præstitisti. maxime ordeum siccum sarrietur.

X. Pastinum fieri nunc tempus est: quod fit tribus generibus, aut terra in totum fossa, aut fulcis, aut scrobibus. Terra tota debet effodi, ubi ager immundus est, ut silvestribus truncis & radicibus filicis, vel herbarum noxiarum spatia liberentur. ubi autem mundæ sunt novalis, scrobibus pastinemus aut fulcis: sed fulcis melius erit, quia humorem in tota spatia pastinata transmittunt. Fiunt ergo sulci

tanta longitudine, quantam destinaveris tabulæ; latitudine pedum duorum [&] semis, vel trium, ita ut juncti duo fossores designatum linea spatium bidentibus persequantur altitudine trium vel duorum [&] semis pedum. Deinde si per homines vinea colenda est, tantum crudi foli relinquimus, & sic alter fulcus imprimitur. si vero arandæ sunt vineæ, quinque vel sex pedum spatia, quæ non sunt fodienda, in medio relinquimus. Quod si scrobes fieri placeat, faciemus tribus pedibus alias, duobus semis latis, tribus longas. Sive fossoribus colantur vineta, seu hubus, eadem spatia, quæ inter sulcos sunt dicta, servemus. Ultra tres vero pedes altius fodiendæ scrobes non sunt, ne laborent frigore fumenta, quæ pangimus. Latera scrobibus æqualiter incisa sunt, ne obliqua vitis faucietur alte nitentibus ferramentis, cum fossor incumbet. Pastini vero, quod omne versabitur, trium vel duorum semis pedum altitudine terra universa fodietur. in quo erit diligentia, ne crudum solum fraude occulta fossor includat. quam rem subinde custos virga, in qua prædictæ altitudinis modus designatus est, per spatia, quæ fodiuntur, exploret. Radices omnes & purgamenta, maxime rubi & filicis, in summum regeri faciat. Quæ cura in omni positionis genere & ubique servanda est.

XI. Tabulas autem pro domini voluntate, vel loci ratione faciemus, sive integrum jugerum continentes, seu medium; seu quartanariam tabulam, quæ quartam jugeri partem quadrata conficiet.

XII. Mensura vero pastini hæc est, [ut] in tabula

quadrata jugerali, centeni octogeni pedes per singula latera dirigantur, qui [in se] multiplicati trecentas vigintiquatuor decempedas quadratas per spatium omne complebunt. secundum hunc numerum omnia, quæ volueris pastinare, discuties. Decem & octo enim decempedæ, decies & octies supputatæ, trecentas vigintiquatuor explebunt. Quo exemplo doceberis in majore agro vel minore mensuram.

XIII. Sed solum vineis ponendis nec spissum sit nimis, nec resolutum; propius tamen resolutum: nec exile, nec lætissimum; tamen læto proximum: nec campestre, nec præceps; sed potius edito campo: nec siccum, nec uliginosum; modice tamen rosidum: nec falsum, nec amarum, quod vitium sapore corrupto vina contristat. Cælum mediocris qualitatis, tepidum tamen magis, quam frigidum; siccum potius, quam nimis imbridum. Sed ante omnia vitis procellas ventosque formidat. Ad pastinandum rudes agros potius eligamus, vel maxime silvestres. ultima conditio est ejus loci, in quo fuerunt vetusta vineta. Quod si necessitas coegerit, prius multis arationibus exerceatur, ut abolitis radicibus prioris vineæ, & omni earum carie & squalore depulso, novella vitis tutius possit induci. Tosus & alia duriora, ubi gelu relaxantur & solibus, pulcherrimas vineas ferunt, refrigeratis æstate radicibus, & humore detento. Sed & soluta glareæ, & calculosus ager, & immobiles lapides (si tamen hæc omnia glebis se pinguibus miscuere) & filix, cui terra superposita est, quia frigidus est & humoris tenax,

radices æstate fitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, vel valles, quas fluminum faturabit aggestio: sed hoc in iis locis, quæ gelu & nebulis infesta esse non possunt. Argillosa terra commoda est, argilla autem sola graviter inimica, & cetera, quæ in generalibus dixi. nam locus, qui misera virgulta produxerit, vel uliginosus, vel falsus, vel amarus, vel fiticulosus & aridus approbatur. niger sabulo & rubeus utilis est, sed cui fortis terra permixta est. carbunculus, nisi stercoretur, macras vineas reddit. in rubrica difficilium comprehendunt, quamvis postea nutriantur. sed hoc genus terræ operibus inimicum est, quia parvo vel humore vel sole nimis madescit aut dura est. At maxime utile solum est, quod inter omnes nimitates temperamentum tenebit, & raro proximum, quam denso fuerit. Plagam cœli vinea spectare debet locis frigidis meridianam, calidis septemtrionalem, tepidis orientem; si tamen Austros vel Euros regio non habeat inimicos. quod si hoc est vitium; melius in Aquilonem vel Favonium vineta dirigimus. Sed locus, qui pastinandus est, prius impedimentis & omnibus elisis liberetur arboribus, ne post calcatu assiduo terra effossa solidetur. Si campus est, duobus semis pedibus pastinetur; si clivus, tribus; collis præruptus quatuor, ne citius terra decurrat; vallis vero duobus pedibus. Sed ager uliginosus, qui humores altius fossus eructat, sicut Ravennatis soli, non amplius quam in pedem semis effodiatur. Illud experimentis assiduis comprehendere, vites melius provenire, si vel statim fossæ terræ, vel non longe

ante, pangantur, cum tumor passini nondum repetita soliditate subsedit. Hæc quoque in faciendis fulcis & scrobibus approbavi, maxime ubi mediocriteris est terra.

XIV. Mense Januario lactuca serenda est, vel Decembri, ut planta ejus Februario transferatur. itemque Februario seritur, ut possit Aprilis mense transferri. Sed certum est, eam toto anno bene feri, si locus sit lætus, stercoreatus, irriguus. Antequam pangatur, radices ejus refecemus æqualiter, & liquido fimo linamus: vel quæ jam pactæ sunt, nudatæ lætamen accipiant. Amant solùm subactum, pingue, humidum, stercoreatum. Inter has herba manu evellenda est, non sarculo. Latior sit, si rara ponatur, vel cum producere incipiet caulem, eo leviter inciso gleba prematur aut testa. candidæ fieri putantur, si fluminis arena vel litoris frequenter spargatur in medias, & collectis ipsæ foliis alligentur. Si vitio loci vel temporis vel seminis cito lactuca durefcit, planta ejus avulsa & denuo posita teneritudinem consequetur. Item multis seminibus condita nascetur, si caprini stercoreis baccam subula subtiliter excavaveris, & in ea semen lactucæ, nasturtii, ocimi, erucæ, radicis immiseris, & tunc involutam fimo baccam, terra optime culta, brevi scrobe demerferis. Raphanus nititur in radicem. cetera semina in summo, lactuca pariter mergente, profiliunt, singulorum sapore servato. Alii hoc ita assequuntur: Avulsæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus juncta sunt, & in eisdem gradibus sarculo punctis, præter raphanum, semina supradicta depo-

nunt, ac fimo adlinunt. Sic obruta iterum lactuca prædictorum feminum caulibus ambietur. [Lactuca dicta est, quod abundantia lactis exuberet]. Hoc mense nasturtium constat & omni tempore esse ponendum, loco, quali placebit, & cœlo: fimum non desiderat: humorem quamvis diligit, tamen deesse non curat. Si cum lactuca feratur, nasci fertur egregie. Et nunc, & mensibus, quibus volueris, & locis, erucam ferere nil moreris. Hoc etiam mense caules, & toto anno feri possunt, sed melius aliis, quibus adscriptum est. Hoc etiam mense allium & ulpicum bene feritur: sed allio alba terra proficiet.

XV. Mense Januario, Febuario, & Martio, locis frigidis, calidis vero Octobri & Novembri, sorba feruntur egregie, ita ut matura in seminario ipsa poma pangantur. Ego expertus sum, multas arbores, ex pomis sponte progenitas, & in crescendo & in ferendo exstitisse felices. Plantas etiam si quis ponere voluerit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis mense Novembri, temperatis Januario vel Febuario; frigidis Martio inclinante disponat. Amat loca humida, montana, & frigidis proxima, [&] solum pinguiſſimum: cujus indicium certissimum facit, si frequens ubicunque nascatur. Planta est transferenda robustior, scrobem desiderat altior, & spatia largiora, ut (quod illi maxime prodest) a ventis frequentibus agitata grandescat. Si vermes patietur infestos, qui in ea rufi ac pilosi solent medullæ interna sectari, aliquos ex his sine arboris injuria detractos, vicino crememus incen-

dio. creduntur hoc genere vel fugere, vel perire. Si minus ferre cœperit, tedæ cuneus ejus radicibus inferatur, vel circa partem ultimam fossa facta, cumulo ingesti cineris adæquetur. Mense Aprili sorba inseruntur in se, in cydoneo, in spina alba, vel trunço, vel cortice. Sorba servantur hoc genere: Lecta duriora ac posita, ubi mitescere cœperint, fistilibus usque ad plenum clauduntur urceolis, gypso desuper tectis, & bipedanea scrobe loco sicco sub sole merguntur ore perverso, & desuper spissius terra calcatur. Item secta per partes siccantur in sole, & servantur in vasculis in hibernum. Cum voverimus uti, aqua ferventi macerata revirescunt sapore jucundo. Aliqui cum pediculis suis viridia lecta suspendunt locis opacis & siccis. Item ex sorbis maturis, sicut ex piris, vinum fieri traditur & acetum. Alii sorba in' sapa asserunt diu posse servari.

Amygdalus feritur Januario & Februario, item locis calidis Octobri & Novembri, semine & plantis, quæ de majoris radice tolluntur. Sed in hoc genere arboris nihil utilius est, quam seminarium facere. Fodiemus ergo altam pede uno femis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis, ita ut acumina figamus in terra, spatio inter se binorum pedum separata. Amant agrum durum, siccum, calculosum, cœlum calidissimum, quia mature florere consueverunt. ita statuendæ sunt arbores, ut ad meridiem spectent. Cum in seminario adoleverint, relictis ibi, quæ spatio sufficiant, plantis, alias transferemus mense Februario. Sed ipsa amygdala ad ponendum, & nova legamus & gran-

dia, quæ antequam ponamus, pridie mulsa aqua; ita ut ne nimis, maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas. Alii prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant: deinde die & nocte esse patiuntur in mulsa, sed quæ suspicionem tantum possit habere dulcedinis. Cum in seminario amygdala disponimus, si siccitas intercefferit, tunc in mense rigemus, & herbis nascentibus circumfodiendo sæpe purgemus. Terra seminarii lætamen habere debet admixtum. Spatia inter arbores viginti aut viginti quinque pedum dedisse sufficiat. Putandæ sunt Novembri mense, ut superflua & arida & densa tollamus. Servandæ sunt a pecore; quia, si rodantur, amarescunt. Circumfodi non debent, quoties florent, quia inde flos ejus excutitur. In vetustate plus affert. Si ferax non est, tedæ cuneum terebrata radice mergamus, vel filicem sic inferamus, ut libro tegente claudatur. Locis frigidis, ubi metus est de pruina, Martialis dicit hoc remedio subveniri: Antequam floreat, radices nudantur, & albi lapides minutissimi, mixti arenis, congeruntur, & ubi jam tempus videbitur, ut debeant germinare, effossi iterum lapides submoventur. Teneras nuces amygdalus creabit, ut dicit, si ante florem radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite tribus digitis a radice fiat caverna, per quam noxium defudet humorem, vel medius truncus terebretur, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur; vel [si] circa radices suillum sterco affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fatentur, cum fue-

rint spoliata corticibus. Hæc sine cura hominis servantur in longum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decoriata, si aqua marina lavemus, aut salsa, & candida fiunt, & plurimum durant. Mense Decembri vel Januario, circa Idus, amygdalus inseritur: locis vero frigidis, & Februario: si tamen furculos condias, antequam germinent. Utiles sunt, qui de summitate fumuntur. Inseruntur & sub cortice, & in truncis. Inseruntur in fe, & in persico. Græci asserunt, nasci amygdala scripta, si aperta testa nucleum sanum tollas, & in eo quodlibet scribas, & iterum luto & porcino stercore involutum reponas. [TIT. XVI.] Nucem [juglandem] feremus extremo Januario vel Februario. Amat loca montana humida & frigida, plerumque lapidosa. potest tamen & locis temperatis juvante humore nutriri. Serenda est nucibus suis eo more, quo & amygdala feruntur, & iisdem mensibus. sed quas Novembri mense disponis, aliquatenus in sole siccabis, ut exsiccet noxium virus humoris. Quas vero mense Januario vel Februario positurus es, aqua simplici pridie macerabis. Ponemus autem transversas, ut latus, id est, carina ipsa figatur in terra. cacumen ipsum, cum ponimus nucem, in aquilonis partem dirigemus. Lapis subter, vel testa ponenda est, ut radicem non simplicet, sed repercussa respergat. Lætior fiet, si sæpius transferatur. in frigidis locis bima, in calidis trima transferri debet. Radices plantarum (sicut in aliis arboribus solemus) in hoc genere refecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda est.

fed melius cinis fpargetur in fcribibus, ne calore ftercoris aduratur: nam cinis creditur vel corticis teneritudinem procurare, vel fructum denfitatem [afferre]. Altis fcribibus delectatur pro arboris magnitudine, & defiderat intervalla majora, quia ftillidiis foliorum fuorum proximis, vel fui generis nocebit arboribus. Debet aliquando circumfodi, ne cava fiat vitio fenectutis: [quæ fi vitietur,] canalis longus a fummo trunco ad imum debet excudi: fic beneficio folis & venti durefcunt, quæ in putredinem tranfbant. Si dura nux erit, vel nodofa, cortex circumcidendus erit, ut vitium mali deducat humoris. Alii radicum fumma præcidunt: alii terebratæ radici palum de buxo imprimunt, vel cuprinum clavum, vel ferreum. Si Tarentinam facere volueris, folam nucis carnem lana propter formicas obvolutam in feminario debebis obruere. Si ferentem jam in hoc genus velis mutare, lixivo per annum continuum ter rigabis in mense. Cortex in nuce dimiffus maturitatis indicium eft, qualis debet & poni. Nuces fervantur vel paleis obrutæ, vel arena, vel foliis fuis aridis, vel arca ex ligno fuo facta inclufæ, vel cœpis mixtæ, quibus hanc viciffitudinem reddunt, ut eis acredinem tollant. Martialis [afferit, &] expertum fe ait, virides nuces tantum liberas putaminibus fuis melle demergi, & poft annum virides efle, & ipfum mel ita medicabile fieri, ut ex eo facta potio arterias curet & fauces. Inferitur, ut plerique [afferunt,] mense Februario in arbuto: fed melius in trunco, ut aliqui, & in pruno, vel in fe. Hoc mense tuberes inferuntur

cydoneo. Nunc locis temperatis Perficorum ossa ponuntur. Et inferitur eadem Perficus in se, in amygdalo, in pruno: sed pruno Armenia inferemus & præcoqua. Nunc etiam prunus inferenda est, antequam gumminet, in se & [in] perfico. Et cerasus opportune inferetur agrestis.

XVI. Hoc mense (sicut Columella dicit) maturi agni, & animalia omnia minora atque majora caractere signentur. Hoc tempore lardi, echini falsi, raporum condiendorum & pernarum justa confectio est.

XVII. Hoc mense ex baccis myrti oleum conficiet hoc modo: Unciam foliorum per olei libram unam mittes, & per uncias x vini veteris styptici heminam, & cum oleo bullire facies. Idcirco autem vino respargentur folia, ne frigrantur, antequam decoquantur.

XVIII. Item eisdem baccis vinum myrtite sic facies: In vini veteris sextariis urbicis x mittis grana myrti contracta sextarios urbicos III, quæ sint decem & novem diebus infusa. Postea expressis myrti granis colabis, & in eo vino medium croci scrupulum, & folii unum scrupulum mittis, & ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

XIX. Item [ex] lauri baccis oleum conficietur hoc modo: Lauri bacças quam plurimas & maturitate turgentes in aqua calida bullire facies: & ubi diu ferbuerint, olei, quod ex se dimiserint, supernatantis undam pennis leviter cogentibus in vasa transfundes.

XX. Lentiscini etiam olei matura confectio est,
Scriptu. R, R, Vol. III.

quæ fit taliter : Grana matura lentisici quamplurima colliges, & una die ac nocte supra se acervata esse patieris. deinde sportam granis eisdem plenam cui-cunque vasculo superpones, & calida adjecta calca-bis, & exprimes. tunc ex eo humore, qui deflu-xerit, supernatans oleum lentiscinum sicut laurinum colligetur. Memento autem (ne rigore possit adstrin-gi) aquam calidam sæpe suffundere.

XXI. Gallinarum partus fecunditatem repetit hoc mense post brumalem quietem; & incipiunt ad educandos pullos ova supponi.

XXII. Hoc etiam mense cædenda materies est ad fabricam, cum luna decrescit, & ridicæ vel pali faciendi.

XXIII. Hic mensis in horarum spatio cum De-sembri mense convenit, quarum sic mensura col-ligitur.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIX
Hora	II	&	X	pedes	XIX
Hora	III	&	IX	pedes	XV
Hora	IV	&	VIII	pedes	XII
Hora	V	&	VII	pedes	X
Hora	VI			pedes	IX

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 DE
 RERUSTICA
 LIBER III.

I. FEBRUARIO mense locis temperatis prata incipient custodiri, quæ prius (si macra sunt) sparso lætamine saturentur, quod ejiciendum est luna crescente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis valebit, quod a superiori parte fundatur, ut succus ejus per totum possit elabi.

II. Locis tepidis, aut si clemens tempus & siccum fuerit, colles pingues vel hoc mense proscinde.

III. Hoc mense ferendum omne trimestrium genus.

IV. Hoc etiam mense lenticulam feres solo tenui & resoluto, vel etiam pingui; sed sicco maxime: quia luxuria & humore corrumpitur. usque ad duodecimam lunam bene feminatur, quæ ut cito exeat atque grandescat, prius cum fimi ariditate miscenda est: atque ubi ita requieverit quatuor aut quinque diebus, tunc spargitur. Jugerum modii

unius semen implebit. Hoc etiam mense cicercula feritur, loco & modo, quo ante descripsi.

V. Hoc mense ultimo cannabum seres terra pingui, stercoreata; rigua, vel plana, atque humida, & altius subacta. In uno pede quadrato sex ejusdem feminis grana ponuntur.

VI. Nunc ager, qui accepturus est Medicam (de cujus natura, cum erit ferenda, dicemus) iterandus est, &, purgatis lapidibus, diligenter occandus. Et circa Martias Kalend. subacto sicut in hortis solo, formæ sunt areæ latæ pedibus x, longæ pedibus quinquaginta, ita ut eis aqua ministretur, & facile possint ex utraque parte runcari. Tunc injecto antiquo stercore in Aprilem mensem reserventur paratæ.

VII. Hoc mense toto ervum adhuc feri potest; quia Martio ferendum non est, ne pastu suo pecoribus noceat, & boves reddat insanos.

VIII. Nunc pomis & vitibus vetus urina si affundatur, & numero fructuum præstat, & formæ: cui proderit ut amurcam misceamus insulsam, maxime in oleis: sed hoc frigidioribus diebus, antequam fervor incipiat. Etiam nunc ordeum galaticum, quod grave & candidum est, feretur locis frigidis circa Martias Kalendas.

IX. Hoc mense omnia genera passinati foli, seu fulci, seu scrobes, vitibus compleantur. Natura autem vitis cœlum omne solumque sustentat, si genera convenienter aptentur. Plano igitur loco statues vitem, cujus genus nebulas sustinet & pruinas; collibus, quod siccitatem durat & ventos; pingui

agro graciles atque infœcundas; macro feraces & solidas; denso validas atque frondosas; frigido & nebuloso, quæ hiemem celeri maturitate præveniunt, aut [quæ] duris acinis inter caligines securius florent; ventoso stabiles & tenaces; calido grani tenerioris & humidi; sicco eas, quæ pluvias ferre non possunt: & ne multa dicamus, eligenda sunt genera, quæ professione vitiorum suorum contraria loca diligunt iis, in quibus durare non poterunt. Placida sane regio & serena tuto genus omne suscipiet. Vitium genera numerare non attinet, sed notum est, majores uvas pulchræ speciei, grani callosi & siccioris, ad mensam; feracissimas vero & cutis tenerioris, & sapore nobiles, & maxime quæ citius deflorescunt, vindemiis esse servandas. Loca naturam plerisque vitibus mutant. Solæ Amineæ, ubicunque sint, vinum pulcherrimum reddunt. calidum statum potius quam frigidum sustinebunt. de pingui ad macrum transire non possunt, nisi sterucus adjuverit. harum duo genera sunt, major & minor. sed minor melius deflorescit & citius, internodiis minoribus & grano brevior. si arbori applicetur, pinguem terram; si colatur in ordines, mediocrem desiderat. imbres contemnit & ventos: nam major sæpe vitiatur in flore. Sunt & Apianæ præcipuæ. Satis est genera ista dixisse: industrius vir probata deligat, & terris talibus mander, quæ imitari eas possint, unde sumuntur: sic merita sua quæque servabit. Sed vitem vel arborem melius erit de exili ad pinguem transferre. nam si a pingui terra ad solum exile transferint, utiles esse non

poterunt. Eligenda sunt sarmenta, quæ pangimus; de vite media, neque de summa, neque de infima, quinque vel sex gemmarum spatio a veteri procedentia, quia non facile degenerant, quæ de locis talibus transferuntur. sumantur autem de vite fecunda. neque putemus brachia esse fertilia, quæ uvas singulas aut binas producant, sed quæ multa ubertate curvantur. nam potest ferax vitis feraciores in se habere materias. Erit & hoc signum fertilitatis, si de duro aliquo loco fructum citabit, si foetu impleverit ramulos ex ima parte surgentes. Sed hoc signis positis per vindemias est notandum. Ad pangendum novellus palmes debet eligi, duri in se nihil habens & veteris sarmenti, quia hoc putrescente sæpe corrumpitur. Summa flagella repudemus ac surculos: qui licet bono loco nati sint, tamen feracitate caruerunt. Pampinarius, qui de duro nascitur, etiam si attulerit fructus, pro frugifero non est ponendus: in suo enim loco fecundatur a matre, translatus vero tenet sterilitatis vitium, quod nascendi conditione suscepit. Caput sarmenti cum deponitur, torquendum non est, nec aliquo modo vexandum, ne demersa penitus fecundiore parte, quod sterili proximum est, supra terram relinquatur: deinde quoniam ipsa tortura vexatio est: & pars ea, de qua radix [futura] præsumitur, iniuriæ nulli subijcienda est, cum qua contendere cogatur, antequam teneat. Ponendæ sunt vites placidis diebus ac tepidis, curandumque, ne sarmenta sole urantur aut vento, sed vel statim ponantur, vel obruta reserventur. Hoc mense, ac deinceps to-

to vere, vinea ponenda est regionibus frigidis, pruinosis, pinguibus campis, & humidis provinciis. Sit autem mensura farmenti cubitus unus. Ubi pinguis est natura terrarum, majora inter vites spatia relinquemus; ubi exilis, angusta. nonnulli itaque in iis vitibus, quas toto solo passinato disponunt, ternos pedes inter singulas vites quoquo versus dimittunt. Sed hoc genere divisionis in jugerali tabula pangentur tria millia sexcenta farmenta. Quod si duos semis pedes inter vites relinqui placuerit, in eadem tabula portentur vites quatuor millia septingentæ quinquaginta tres. Sed ad ponendum utemur hoc ordine: Lineam, servatis iis spatiis, quæ placuerit custodire, candidis signis, vel quibuscumque notabimus: tunc tensa per tabulam linea, in eis locis furculos vel calamos figemus, ubi unaquæque vitis ventura est. ita spatium totius tabulæ furculis complebitur ad numerum vitium futurarum. Atque is, qui pasciturus est, projecta circa furculos farmenta sine ullo errore deponet. Præterea non est tunc genere vitium omne passivum conferendum, ne annus iniquus generi spem vindemiæ totius extinguat. Et ideo quatuor aut quinque eximii generis farmenta pangemus. sed maxime expediet, genera tabulatim disponi, & decimanis dividi, nisi deterreat operis difficultas. Quod si est vetus vinea, singulorum generum furculis tabulatim poterimus inferre: & facile hoc genus colendi, quod est pulchrum atque utile, consequemur. Ita & maturitatis & floris tempora, quæ in vite diversa sunt, suis temporibus opportunius obtinere poterimus. Nec parvo

constabit, si legatur maturitas cum acerbitate, dispendium, cum unius tempestivam vindemiam ferui, sit permixta cruditate vitiosum, [&] alterius seras maturitates expectare damnificum. Huic commo-
modo adjicitur, quod, pro generum diversitate per gradus accedente vindemia, minor operarum numerus eam poterit expedire, & generatim condere, ac melius puros sapes, sine luctamine alterius generis unaquæque vina servare. Hoc si difficile videbitur, non alias simul conferas, quam quæ & sapore, & flore, & maturitate conveniunt. Sed hæc in partibus vel sulcis ratio erit: in scrobibus vero per angulos IV sarmenta deponis. Sed, ut asserit Columella, vinaceam stercore mixtam simul sparges, & si exile solum fuerit, pinguem terram scrobi inferes, vel aliunde portatam. Cum vero plantam vel malleolum disponimus, modice humido solo, sed potius arido, quam lutofo, duabus gemmis supra terram relictis, sarmenta ponemus obliqua, & sic facilius comprehendent.

X. Quod si arbutum te habere delectat, plantam generosæ vitis prius in seminario nutrire debis, ut inde radicata transferatur ad scrobem, cui arbor injecta est. Seminarium vero dicimus æque fossam tabulam pedum duorum semis altitudine. In hac, quam pro numero ponendarum vitium, vel qualiumcunque plantarum protendis aut contrahis, brevissimo spatio, distantia inter se sarmenta depones: si vallis aut humectus est campus, trium gemmarum, exceptis minutis, quas habebit inferius. & ubi convaluerint, hinc post biennium radicatam vi-

tes vel arbusculas transferas : quas cum depones in scrobe, ad singulas materias rediges, putatis omnibus, quæ scabra sunt, curtatis etiam radicibus, si quas potueris invenire vexatas. In scrobe autem ad arbusculam faciendum duas radicatas vites deponis, hoc fervans, ne se in radice contingant! sed lapides quinque prope librarum medios inter utramque constitues, & ipsas vites ad scrobis latera discreta conjunges. Mago asserit, scrobem non primo anno esse complendam, sed subinde coæquandam : quæ res vitem faciet altius fundare radices. sed hoc aridis provinciis forte conveniet : humidis autem sata putrescent recepto humore, nisi statim terra cumuletur. Sed arbuscula qui faciet, plantas arborum de his generibus ponat, si agro suppetit abundantia, populo, ulmo : fraxino in montanis & asperis, in quibus ulmus minus læta est. Has etiam Columella dicit seminario debere nutriri. Mihi videtur, quod nulla provincia est, quæ non ex his quamcunque sponte producat, plantas etiam majores de locis quibuscunque translatas, vel eorum generum truncos radicatos, hoc tempore circa scrobem vitis oportere constitui. Sed si ager frumentarius fuerit, ubi arbuscula disponis, quadragenos pedes inter arbores relinque, ut feri possit; in exili autem vicenos. In scrobe vero vitis ab arbore sua sesquipedis spatium distare debet. nam vitis multum subiecta arbori, incremento arboris opprimetur. Caveis etiam munienda est adversum pecoris appetentis injurias, & arbori suæ protinus alliganda. Est & aliud de transferenda ex arbusculo vite compendium : Fit ex

vimine parva corbicula, quæ mensuram pedis, vel aliquanto minus, circini spatio possit amplecti. hæc ad arborem, cui vitis inhæret, fertur, & in fundi media parte pertunditur, quo sarmenti virgam possit admittere. Inducto itaque sarmento vitis ejus, de qua transferre disponis, corbicula ipsa ex aliqua arboris parte suspenditur, & viva terra repletur, ut sarmentum terra possit includi; quod [sarmentum] prius intorquetur. Ita exacto annui temporis spatio, sarmentum, quod clausum est, radices creabit intra prædictam corbiculam. tunc sub fundo corbis incisum radicatam sarmentum cum ipsa corbe portabitur ad locum, quem vitibus arbutivis destinabis implere, ibique obruetur circa arboris maritandæ radices. Hoc genere quantum volueris numerum vitium transferes, sine ambiguitateprehendendi.

XI. Vineæ in provinciis multis generibus fiunt: sed optimum genus est, ubi vitis velut arbuscula stat brevi crure fundata. Hæc primo calamo juvatur, donec solidetur: sed altior sesquipede esse non debet: ubi robusta fuerit, sola consistet. Aliud genus est, in quo cannis pluribus circa dispositis, ipsa vitis per cannas sarmentis ligatis in orbiculos flectitur se sequentes. Ultimæ positionis vitis est, quæ per terram projecta discumbit. Hæ omnes & scrobibus ponuntur, & fulcis.

XII. Hoc mense locis frigidis aliquatenus & temperatis vitium justa putatio [est.] Sed, ubi multæ sunt vineæ, dividantur, & pars earum, quæ Septemtrionem respiciet, verno putetur; alia pars ad-

versa clementioribus plagis, recidatur auctumno. Sed in putatione semper nitamur, ut vitis fiat in crure robustior, ne [ve] debili viticulae duo duramenta servemus. Auferenda sunt lata, intorta, debilia, malis locis nata sarmenta. Fœcaneus etiam, qui inter duo brachia medius nascitur, debet abradi: qui si pinguitudine sua brachium quodcumque proximum debilitaverit, illi deciso ipse succedat. Erit tamen optimi putatoris, inferius sarmentum, quod bono loco natum fuerit, reparanda vitis causa semper tueri, & ad unam vel duas gemmas relinquare. In locis clementioribus altius vitem licebit expandere: in exilibus, aut æstuosis, aut declivibus, aut procellofis, humilior est habenda. locis pinguibus, singulis brachiis vitium bina flagella dimitte. Sed erit sapientis æstimare vim vitis. nam quæ altius colitur, & fœcunda est, plus quam octo palmites habere non debet, ita ut conservemus semper in inferiore parte custodem. Circa erus quidquid nascitur, amputandum est, si non desideret vinea revocari. Quod si truncus vitis sole, aut pluviiis, aut noxiis animalibus est cavatus, purgamus quidquid est mortuum, plagasque eas amurca lini- mus, & terra: quod proderit adversum prædicta. Cortex etiam recisus, & pendens a vite tollatur: quæ res minorem facem reddit in vino. Muscus radatur ubicunque repertus. Sed plagæ, quas in duro vitis accipiet, obliquæ & rotundæ esse debent. Decisis, sicut supra dixi, male natis omnibus, & veteribus, novellos & fructuarios serva. Ungues etiam custodum siccos, & annotinos recide, & omnia,

quæ vetera vel scabra reperies. Illæ, quæ altius coluntur, ut in jugo vel pergula, ubi quatuor pedibus supra terram levatæ steterint, quaterna brachia habeant. Si macra vitis erit, in singulis brachiis singula flagella dimittimus: si pinguis, bina. sed providendum, ne in una parte sint farmenta, quæ fervas: quod cum fit, vitis, tanquam si fulgure tangatur, arescit. Relinquenda sunt farmenta neque circa durum, neque in summo: quia hæc velut pampinaria minus afferunt, illa vitem nimietate foetus onerant, & longius ducunt. quare in medio loco servanda sunt, quæ tuemur. Plaga non juxta gemmam, sed aliquanto superius fiat, & avertatur a gemma propter lacrimam defluentem.

XIII. Vitis, quæ in arbore collocatur. Prima ejus materia ad secundam vel tertiam gemmam præcidatur. deinde omnibus annis aliquid per ramos crescere subinde patiamur, unam materiam semper ad cacumen arboris dirigentes. Sed qui fructum volunt maximum, materias plures per ramos submitunt; qui vinum melius, farmenta in cacumen extendunt. Fortioribus ramis arborum plures materiæ, debilio-ribus imponendæ sunt pauciores. Putandi autem ratio talis est, ut & vetera farmenta, quibus primæ anni fructus pependit, omnia recidantur, & nova circumcisæ capreolis & ramulis inutilibus dimittantur. Sed providendum est, omnibus annis vitem resolvi ac religari, quia refrigeratur. Ita formandi sunt rami arborum vitiferarum, ne alter sub alterius linea dirigatur: sed loco pingui ulmus a terra octo pedibus, gracili vero septem sine ramo relinquenda

est. In solo rosido & nebuloso, rami arboris vitiferæ in orientem & occidentem putatione dirigantur, ut latera vacua folis radiis membra totius vitis ostendant. Agendum est autem, ut vitis spissa non sit in arbore, & deficientibus primis arboribus substituendæ sunt aliæ. In loco clivoso humiliter rami arborum servandi sunt; in plano & uliginoso, altius. Palmites ad arborem non duro vimine ligentur, ne eos vinculum recidat, aut atterat. Hoc autem noveris, quia palmes, quod extra ligaturam pendens habuerit, fructu induet: quod infra ligaturam, materiæ sequentis anni deputabit.

XIV. Vites, quas provinciali more velut arbutulas stare dixi, si instituire velis, ramos a quatuor partibus his relinques, & in eis brachiis sarmenta pro vitis possibilitate servabis. Vites autem, quæ cannis in orbem coguntur, sic putentur, quemadmodum eæ, quæ nituntur radicis aut palis. Illæ vero, quæ sine adminiculis jacent, quod pro sola indigentia faciendum est, vel necessitate provinciæ, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed hujus generis vinea strictius est putanda.

XV. Novellam vitem Columella dicit a primo anno ad unam materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiæ consuetudo est, anno secundo expleto, quia vel intereant vites in totum recisæ, vel infœcunda sarmenta producant, quæ amputato capite velut pampinaria de duro coguntur exire: quare juxta ipsam commissuram veteris sarmenti, unam vel duas gemmas [censemus] relinquendas: quod est merito in viticula fortiore

72. PALLADII RUTILII

servandum, & sane excipiendam calamis novellam, vel exiguis palis, ut tertio anno robustiores possit accipere. Nam quadrima novella, ubi lætum solum est, tres materias merito nutrire cogetur. Statim post putationem sarmenta decisa [a] vineis, & rubi & impedimentum fossoris omne tollatur.

XVI. Hoc etiam mense propagandæ sunt vites: sed vetus & exesa vinea, cujus duramenta longe processerunt, ut Columella dicit, mergis melius reparabitur, quam si infossione totius corporis obruatur. quod agricolis certum est displicere. Mergum dicimus, quoties velut arcus supra terram relinquatur, alia parte vitis infossa. nam, ut ait Columella, cum totæ stratæ sunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi vero post biennium reciduntur in ea parte, quæ supra est, & in loco justas vites relinquunt. Sed, ut agricolæ afferunt, post biennium si recidas, plerumque infirmas habent radices & repente simul pereunt.

XVII. Hoc mense calidis & apricis locis optime celebratur insitio, quæ fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri possunt; tertium reservatur æstati. Sunt autem genera inferendi hæc: aut sub cortice, aut in trunco, aut emplastro. Inferemus ergo sic: Arborem vel ramum, in loco, qui nitidus est & sine cicatrice, ferra recidemus non læso cortice. post ferraturam, plagam sferamenti acutis incidamus. Inde quasi cuneum tenuem ferreum, vel osseum, maxime leoninum, inter corticem & lignum tribus prope digitis consideranter deponimus, ne corticis fascia dissipetur; & in eum modum sub-

ducto cuneo, statim furculum mergimus una parte
 decifum salva medulla, & cortice partis alterius,
 qui supra arborē sex vel octo digitis emineat.
 Duos, vel tres, vel plures furculos pro trunci qua-
 litate constituimus: quaternis digitis, vel amplius
 inter eos spatium relinquemus: tunc junco, aut-ul-
 mo, aut vimine stringemus, & super lutum musco
 tectum ponemus, ac ligabimus, ut quatuor digitis
 supra lutum possit furculus eminere. Plerosque de-
 lectat frictum primo sectæ arboris truncum vinculis
 arctioribus in medio findere, & ibi furculos ex utra-
 que parte rasos in modum cunei, ut integra sit me-
 dulla, demergere, præmisso ante cuneolo, quo sub-
 ducto, depositus furculus redeunte in plagam ma-
 teriæ, possit adstringi. Sed hoc utrumque genus ver-
 num est, & fit crescente luna, ubi incipit gemma
 arborum turgescere. Surculi autem, qui inferendi
 sunt, sint novelli, fertiles, nodosi, de novo nati,
 ab orientali arboris parte decisi, crassitudine digiti
 minoris, bifurci vel trifurci, gemmis pluribus ube-
 rati. Si arborem minorem desiderabis inferere, in
 qua sine dubio meliora incrementa proveniunt,
 circa terram secato: & quod melius est, furculos
 inter lignum corticemque deponere, tunc stringe.
 Quidam rasum ex utraque parte furculum conve-
 nientem soliditati arboris inferendæ sic in medio
 deponunt, ut cortex furculi undique cortici arboris
 reddatur æqualis. Sed in novella arbore terra mota
 usque ad ipsum insitum colligatur; quæ eam res a
 vento & calore defendet. Mihi asseruit diligens
 agricola, omne insitum sine dubio comprehendere,

si depositis furculis viscum non temperatum in ipsa plaga pariter mergamus, quasi glutino quodam succos materiæ utriusque mixturum. De emplastratione suo mense dicemus. Quartum genus Columella sic retulit. Gallica terebra usque ad medullam arborem perforandam, plaga interius leviter inclinata: ibi educto omni scobe, vitem, vel ramum ad modum foraminis impressi delibratum, succidum tamen & humentem, stricte imprimi, una aut duabus gemmis foris relictis. tunc argilla & musco locum diligenter operiri. ita & vites in ulmo inferi posse commissas. Hispanus quidam mihi hoc genus novæ infitionis ostendit, [quod] ex persico se asserbat expertum. Salicis ramum brachii crassitudine, solidum, longum cubitis duobus aut amplius, terebrari iussit in medio, & plantam persici in eodem loco, in quo consistit, spoliatam ramis omnibus, solo capite relicto per ipsum saligni manubrii foramen induci: tunc eundem salicis ramum terræ capite utroque demerso, in arcus similitudinem debere curvari, foramen luto, musco, vinculis stringi: anno deinde exempto, ubi infra medullam salicis caput plantæ sic cohæserit, ut unitas sit ex duobus mixta corporibus, plantam subter incidi atque transferri, & aggerari terram, quæ arcum salicis cum persici cacumine possit operire: hinc persici poma sine ossibus nasci: sed hoc locis humidis convenire vel riguis, & salices aquationibus adjuvandas, ut & natura ligni vigeat, quæ delectatur humore, & superfluentem copiam succi germinibus ministrat alienis.

XVIII. Hoc mense locis temperatis instituemus oliveta, quæ vel pastinis conferenda sunt, ut extremas circa decimanum tabulas cingant, vel suum locum tenebunt. Si ponuntur in pastino, radicatae plantæ decisis capitibus & brachiis, & in truncum redactæ usque ad mensuram cubiti unius & palmi in fermento terræ fossæ defigantur, locum palo antea deprimente: ordeï grana subterjanciantur, & amputetur iis, quidquid putridi inventum fuerit aut arentis: & tunc amputata capita luto velentur & musco, ulmeis vinculis, vel tenacibus quibuscunque constricta. Sed maximum beneficium est, ut proficiat incremento, si rubrica partes notentur, quibus obversæ steterunt, & contra eas simili ratione ponantur. Sint a se discretæ pedibus quindecim, vel viginti. Omnis subinde circa eas herba velatur: & quoties se imber infuderit, brevissimis ac frequentissimis fossionibus sollicitentur. & subinde ducta a trunco terra atque permixta in aliquanto altiores cumulos congeratur. Quod si olivetum suo loco facere volueris, hæc genera terrarum sequeris: terram, cui mixta sit glarea, aut cretam sabulonis conjunctione resolutam, aut pinguem sabulonem, aut terram naturæ densioris & humidæ. Creta figuli omnino repudianda est, & uliginosa, & in qua semper humor assistit, & sabulo macer, & nuda glarea: quamvis enim comprehendat, non convalescit. Potest feri & ubi arbutus aut ilex steterat. nam cerrus & æsculus excisa radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat. Locis æstuosis septemtrionali colle; frigidis, meridiano gaudet: me-

diis, clivis delectatur. Neque imum locum, neque arduum patitur, magis modicos clivos [diliget,] sicut est regio Sabina, vel Bætica. Baccarum genus numerosum est, & plurimum vocabulorum, sicut Pausia, Orchis, Radius, Sergia, Licinia, Cominia, & ceteræ, quas nominare non attinet. Pausia tamen oleum quod reddit, dum viride est, optimum [est.] sed cito vetustate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia. Sed de his hæc generaliter præcepisse sufficiet, majores baccas cibo, minores oleo profuturas. Si frumentarius ager est, quem conferimus oliveto, quadragenis inter se pedibus distent: si macer, vicenis quinis. Melius faciemus, si ordines in Favonium dirigamus. Cum deponentur, in scrobes ficcas constituentur quaternis pedibus fossas. Glarea etiam, ubi lapides defuerint, misceatur, & stercus. Si clausus locus est, modice supra terram, quæ ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci esse debent. In ficcis vero provinciis cum pluvix defunt, rigare conveniet. Si provincia indiget olivetis, & non est unde planta sumatur, seminarium faciendum est, id est, tabula effossa, sicut superius dixi, ut ibi, sicut Columella dicit, rami ferra incisi in modum sesquipedalem deponantur. inde post quinquennium poterit valida planta transferri, & locis frigidis hoc mense plantari. Scio plerosque, quod facilius atque utilius est, radices olearum, quæ in silvis plerumque sunt, aut in locis desertis, in cubitalem mensuram recisas, aut in seminario, si placuerit, aut in oliveto solere disponere, & admixtione stercoreis

adjuvare. Qua re proveniet, ut ex unius arboris radioibus numerosa planta nascatur.

XIX. Etiam pomiferas arbores possumus in partibus a septentrionali regione disponere, de quibus sigillatim dicemus, quæ specialiter sunt tenenda. Nam pomis eadem convenit terra, quæ vitibus. scrobes autem majores facies, ut materiæ profis & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas statues radicata, quod est melius. sed servabis, ne cacumina aut manu fracta aut erosa non crescant. Unumquemque ordinem suo generi deputabis, ne infirmæ a valentioribus opprimantur. Plantas similiter notabimus, ut ipsis, quibus steterant, cardinibus opponamus. De clivo sicco & exili, in planum, pinguem & humidum transferemus. Si truncos ponere volueris, supra terram prope tribus pedibus erigantur. Ubi duas in una scrobe plantas deponis, cavendum est, ne se contingant. nam vermibus interibunt. Sed, ut Columella dicit, feraciores sunt, quæ seminibus, hoc est, nucibus suis, quam quæ plantis ponuntur, aut ramis. Ubi regio ficcior est, aquationibus adjuventur.

XX. Nunc locis maritimis & calidis fodiendæ sunt vites: vel (si hæc provinciæ consuetudo est) exarandæ, & in eisdem locis palandæ, aut ligandæ sunt vineæ priusquam gemma procedat, cujus concussione vel attritu incurritur grande dispendium. Nunc oleæ ceteræque arbores lætamen accipiunt decrescente luna. sufficiet autem majori arbori vites una; minori media; ita ut subducta a radicibus terra, & fimo permixta, revocetur. Tempore hoc,

si quæ sunt in feminariis plantæ, circumfodiendæ sunt, & amputandi eis rami superflui, vel radiculæ, quas circa in superiore parte miserunt.

XXI. Hoc mense rosaria conferemus, quæ sulco brevissimo aut scrobibus ponenda sunt, vel virtutis, vel etiam femine. Semina autem rosarum non putemus medios flosculos esse aurei coloris, quæ rosæ fuerunt, sed baccas nutriunt, quas in brevissimi piri similitudinem plenas feminibus post vindemiam reddunt maturas, quarum tamen maturitas ex colore fusco & mollitie poterit æstimari. Si quæ etiam sunt antiqua rosaria, hoc tempore circumfodiuntur sarculis vel dolabris, & ariditas universa reciditur. Nunc & quæ rara sunt, possunt ducta virgarum propagine reparari. Si rosam temperius habere volueris, duobus palmis ab ea [in] gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, vel lilia ante habita farriemus summa diligentia, ne oculos circa radicem nascentes, & minores bulbulos fauciemus, qui a matre subtracti, atque in alios digesti ordines, nova lilieta formabunt. Item violarum plantæ, & croci bulbi ferendi sunt, vel subtiliter (si fuerant ante) fodiendi.

XXII. Hoc mense aliqui lini semen læto solo in jugerum x modios spargunt, & lina consequuntur exilia.

XXIII. Tempore hoc canneta ponenda sunt factis brevissimis scrobibus, & oculis cannarum per singulas scrobes obrutis, qui semipedis spatio inter se distare debebunt. Si calidæ & siccæ provinciæ flu-

demus, valles humidas vel irriguas opus est deputare cannetis: si frigida regio est, locis mediis instaurantur, sed succo villarum subditis. Inter hæc asparagorum etiam femina spargere possumus, ut mixta nascantur, quia & asparagi coluntur, & incenduntur eo more, quo cannæ. Sed si sunt antiqua cannetæ, hoc tempore sarrientur, recisæ, quæ in radice purganda sunt, id est, putribus, male porrectis, & si qua gignendi oculos non habebunt. Nunc salicis plantas, & omnium generum, quæ arbuſto applicandæ sunt, vel genestæ, (ubi deerit) obruemus. Ex baccis etiam myrti & lauri, feminaria faciemus, vel si fuerant, excolemus.

XXIV. Circa Idus Februarias sæpes hortorum ex congesto in funibus spinarum femine faciendæ [sunt,] sicut dictum est, cum de munimine loqueremur hortorum. Item Græci dicunt de crassa rubi virga fieri debere particulas, & palmaribus scrobibus obrui, & quotidie, donec frondeant, fossione & rigatione nutriri. Hoc mense lactuca feritur, ut possit Aprili mense transferri. Item carduus feritur; & nasturtium, & coriandrum, & papaver, sicut mense Novembri, & allium & ulpicum. Nunc fatureja feritur pingui agro, non stercorato, sed aprico, vel melius mari proximo, & [cum] cepullis mixta feminatur. Hoc etiam mense cepullas feres: sed constat & vere & autumno esse seminandas. si semen ejus severis, in caput crescit, & minus reddit in femine: si capitulum ponas, ipsum macescit, & multum semen educit. Terram cepæ desiderant pinguem, vehementer subactam, irri-

guam, stercoreatam. ibi areas faciemus omnibus herbis & radice purgatas. seremus placido & sereno die, maxime Austro vel Euro flantibus. si minvente luna serantur, tenues & acriores proveniunt: si crescente, robustæ & saporis humecti. rarius sunt ponendæ; runcandæ ac sarculandæ sunt sæpius. Si capita voluerimus his esse majora, folia omnia debemus auferre, [&] sic succus ad inferiora cogetur: de quibus vero semina colligenda sunt, juventur adminiculis, ubi caulem cœperint excitare. Cum niger color seminis fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi sunt thalli adhuc semificci cum semine, & sic in sole siccandi. Hoc mense anethum seres locis frigidis. Omnem cœli statum patitur, sed tepidiore lætatur. Rigitur, si se imber abstineat. seratur rarius. Aliqui semen ejus non obruunt, opinantes, quod a nulla ave tangatur. Nunc & sinapi serere possumus. Hoc etiam mense caules seremus, qui & toto anno seri possunt. solum pingue & satis subactum diligunt: argillam & glaream timent: sabulone & arenis non delectantur, nisi perennis unda succurrat. Omnem cœli statum caulibus patitur, frigidum magis. Contra austrum positi citius ferunt; contra septemtrionem, serius. Sed hic & sapore caulis vincit & robore. clivis delectatur, & ideo ponendæ sunt plantæ per pulvinos arearum. gaudet stercore & sarculatione. rarius positus convalescit. celerius coquitur virore servato, si, dum est trium vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello desuper spargas, ut speciem pruinae candentis imitetur. Columella dicit planta-

rum radices alga marina involvendas, servandæ viriditatis causâ, fimo simul adhærente. Ponendæ sunt plantæ majoris incrementi, quia, licet serius comprehendant, fortiores fient. Si hiems est, tepido jam die; si æstas, cum sol in vesperam declinetur, planta pangenda est. Vastior fiet, si terra operiatur assidue. Semen brassicæ vetustum mutatur in rapa. Hoc mense post Idus spongiâ asparagorum vel nqvâs formare incipiemus ex femine, vel antiquas ponemus. Mihi etiam illud utile videtur ac diligens, ut asparagi agrestis radices plurimas in unum locum congeramus cultum, vel certe saxosum, quæ statim fructum dent ex loco, qui aliud nil alebat, & has annis omnibus incendamus in scopis, ut fructus frequentior surgat & fortior. Hoc autem genus est sapore jucundius. Nunc etiam malva feri potest. Mentam quoque sere plantis vel radicibus, loco humido, vel circa aquas. apricum solum, nec pingue, nec stercoreatum desiderat. Hoc mense fœniculum seres loco aprico, & modicè saxoso. Seritur primò vere pastinaca, & femine ponetur & plantis, loco pingui, soluto, altius pastinato; raram statues, ut robur accipiat. Canela etiam nunc feritur, & colitur eo more, quo allium vel cepulla. Nunc cærefolium locis frigidis post Idus feratur: desiderat agrum lætum, humidum, stercoreatum. Hoc mense betam feremus, quamvis possit & tota æstate feminari. amat agrum putrem, humidum, lætum. transferenda est quatuor aut quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. amat frequenter effodi, & multo stercore saturari. Hoc mense porrus

serendus : quem si fertilem velis, post duos menses, quam satus est, poteris defecare manentem in areis suis : quamvis asserat Columellā, etiam festivum diutius duraturum, melioremque, si transferatur, & quoties fecabitur, aqua juvetur & stercore. si capitatum facere velis, quod verē severis, Octobri mense transferre debebis. serendus est loco læto, & maxime campestri, area plana, pastinata alte, & diu subacta & stercoreata. si festivum velis, spissius : si capitatum, rarius seres. sarculo frequentandus est, & herbis liberandus. Cum digiti crassitudinem habuerit, a media parte præcisus foliis, & truncatis radicibus, transferatur : oblitus fimo liquido, quaternis vel quinque digitis separetur. cum radices agit, modice comprehendendus & allevandus est sarculo, ut suspensus a terra, quod spatii vacuum subter invenerit, capitis vastitate cogatur implere. Item plura semina in unum ligata si deposueris, grandis portus nascetur ex omnibus. item si capiti ejus rapæ semen immittas sine ferro, & pangas, multum fertur crescere : melius, si frequenter hoc facias. Hoc mense inula feritur, quo canneta ponuntur. feritur oculis, sicut calami, quos abscindere & terra leviter debemus obruere, terra fossa & subacta, excitatis ad lineam pulvinis, quibus ejus oculos oportet infodere. trium pedum inter se spatio separantur. Hoc mense colocasiæ bulbos ponemus. amant humidum locum, pinguem, maxime irriguum. circa fontes lætantur & rivos, nec de soli qualitate curant, si perpetuo foveantur humore. frondere prope semper possunt, si tanquam citreæ tegumentis defen-

dantur a frigore. Hoc mense cyminum & anisum feritur loco bene subacto, & cui lætamen admisceas. Quod fatum est, herbis purgetur assidue.

XXV. Plantas pirorum mense Februariō locis frigidis ponemus; calidis vero Novembri: sed mense Novembri pira locis tepidis conferenda sunt, ut solo juventur irriguo. ita & florem plurimum proferent, & magnitudinem pomi turgentis acquirent. nasci tamen tali solo maxime diligunt, quale vinctis diximus convenire: sed læto solo & validas arbores, & fructus plurimos consequemur. Lapidosi generis pira vitium mutare creduntur, si terris mollibus conferantur. Sed pirum plantis ferere prope tardus eventus est: tamen quibus hoc placuit, ut semina generosa nihil sibi de agresti asperitate permisceant, plantas bimas aut trimas, eo more, quo oleæ ponuntur, radicatatas, magnis scrobibus ponant, supra terram tribus altis vel quatuor pedibus, quarum decisa cacumina argilla mixta muscus debet operire. Nam si quis pirorum semen aspergat, nasci quidem necesse est, originem suam refovente natura, cujus æternitati nulla tarditas potest asferre fastidium: sed homini hoc expectare longinquum est, cum & sero veniant, & de generis nobilitate decedant. Melius ergo hoc mense Novembri fiet, ut pirorum plantas radicatatas seramus agrestium, subactis bene scrobibus, ut, cum prehenderit, inserantur. Hoc autem interest, quod, quæ plantis suis feruntur, dulcedinem ac teneritatem servant, diu tamen servata non durant: insita vero, moram temporis sustinebunt. Spatia in-

ter piros triginta pedum mensura discernat. Genus hoc arboris, ut proficiat, frequenti humore, & assiduis fossionibus est colendum, usque adeo, ut tempore, quo florere consuevit, nihil perditura credatur de flore prolato, si eam tunc fossor adjuverit. Multum proficiat, si interjecto anno quale libet lætamen adjungas: sed bubulum spissa & gravia poma generare [fertur.] Aliqui cinerem miscent, credentes hinc contrahi pomis argutos saporos. Generum varietates exsequi supervacuum puto, cum in ponendis vel excolendis nulla sit distantia. Si languida arbor est piri, vel ablaqueatæ radicem terebras, & ibi ligneum palum deprimis, vel in trunco similiter terebrato ex tæda cuneum figis, vel, si hoc desit, ex quercu. Vermes ejus arboris & nati necantur, & nasci prohibentur radicibus felle taurino frequenter infusis. Item fæces vini veteris recentes, si radicibus affundantur per triduum, diutius [arbores] in floribus laborare non faciunt. Si lapidosa pirus est, ab extremis radicibus terram priorem levabis, & secernes omnes lapillos; quibus diligenter remotis, alteram terram cribro cretam in loco ejus infundes. sed hoc proderit, si rigare non cesses. Mense Febuario & Martio pirus inseritur, more, quo dictum est, cum de insitione loqueremur, sub cortice, & in trunco. Inseritur autem piro agresti, malo; ut nonnulli, amygdalo & spino; ut Virgilius, orno & fraxino, & cydonio; ut aliqui, & Punico, sed fisso ligno. Surculus piri, qui inseritur ante solstitium, anniculus esse debet, & priusquam figatur, foliis & omni tenera parte privari:

post solstitium vero eum figis, qui summum germen includit. Pirus omni genere inseritur. Condienda sunt pira [ita] die placido decrefcente luna a vicefima fecunda ufque in octavam. Eadem poma ficca, & manu leſta ab hora fecunda in quintam, vel a feptima in decimam, a caducis diligenter electa integra, & prope dura, & aliquanto viridia in picato vafe clauduntur, quod operculo tegitur, & deorfum os ejus inclinatur, atque [brevi fcribe] obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. Item quæ dura funt in carne & cute, prius in acervo poſita, ubi fe mollire coeperint, in vas fictile bene coſtum picatumque ponuntur, & operculo ſuperveniente gyplantur. vas brevi fcribe demergitur in eo loco, qui quotidie ſole tangatur. Plurimi pira obruta inter paleas aut frumenta ſervarunt; alii ſtatim leſta cum tenacibus ſuis picatis urceis condiderunt, & oribus vaſculorum gypſo vel pice clauſis, ipſa ſub divo obruta ſabulone texerunt. Alii pira, quæ fe non contingerent, in melle ſervarunt. Item pira diviſa & purgata granis, in ſole ſiccantur. Aliqui aquam ſalfam, cum coeperit undare calefacta, diſpumant, & ei poſt jam frigida pira ſervanda demergunt. tunc exemta poſt tempus exiguum condunt urceo, & ejus ore lito conſervant: vel nocte & die in frigida ſalfa manere patiuntur: poſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſapa, vel paſſo, vel dulci vino merſa cuſtodiant. Vinum de piris fit, ſi contuſa & ſacco rariffimo condita ponderibus comprimantur, aut prelo. hieme durat, ſed prima æſcit æſtate. Acetum ſic fit de piris:

Pira filvestria, vel asperi generis matura in cumulo reservantur per triduum. deinde mittuntur in vasculo, cui fontana aut pluvialis aqua miscetur, & opertum vas per triginta dies relinquitur, ac subinde quantum sublatum fuerit aceti ad usum, tantum redditur aquæ ad reparationem. Liquamen de piris castimoniale sic fiet: Pira maturissima cum sale calcantur integra. ubi carnes eorum fuerint resolutæ, vel in cupellis, vel in vasculis fictilibus picatis condiuntur. Post mensem tertium, suspensæ eæ carnes liquorem dimittunt saporis jucundi, sed coloris albiduli. contra hoc, illud proderit, ut tempore, quo saliantur, pro aliqua parte vina nigella permisceas. Mense Februario & Martio mala seramus: si calida & sicca regio est, Octobri & Novembri. eorum plura sunt genera, quæ numerare superfluum est. Amant pingue ac lætum solum, & cui humorem non tam rigatio, quam natura suppeditet. & si in arena vel argilla sit, rigationibus adjuverur. Montanis locis debent ad Meridiem versa constitui. & frigido solo proveniunt, si cœli tepor adjuverit: nec in asperis & humectis sedem recusant. Macrum & aridum solum poma vermiculosa efficit & caduca. Seruntur omni genere, sicut piri: neque exarari, neque effodi desiderant. idcirco eis magis prata conveniunt. Stercus [ovillum] tantum non exigunt quidem, sed libenter assumunt, vel si cineris pulveres misceantur. Amant modestas rigationes. Putatio illis apta est, sed maxime ut arida aut male nata tollantur. Citius senescit hæc arbor, & in senectute degenerat. Si caduca sunt poma, fissæ

radici lapis injectus poma retinebit. Lacertæ viridis felle si tangantur cacumina, non putrescit. Vermes ejus suillo stercore mixto humanæ urinæ, aut felle bubulo, extinguuntur: qui si plures circa arborem sunt, æreo scalpro semel rasi non ultra nascuntur, si ea loca, unde rasi sunt, bubulum sterco obducatur. Si spissa poma ramos onerabunt, interlegenda sunt quæque vitiosa, ut alimentum ceteris succus æquiparet, & generosis abundantiam minuet, quam numerosa vilitate perdebat. Malus omni generi inferi potest, quo pirus. Mense Februario, Martio & Aprilis, quibus pirus, inferitur in malo, in piro, in spino, pruno, sorbo, persico, platano, populo, salice. Diligenter legenda sunt mala, quæ volumus custodire. ea in locis obscuris, ubi ventus non sit, stramentis prius in crate subjectis, in cumulos secreta disponimus: qui cumuli frequenti divisione separentur. Aliqui diversa dixerunt, [vel singula] in vasculis fictilibus picatis atque oblitis claudi, vel argilla involvi, vel solos pediculos creta adlini, vel in tabulis substrata palea disponi, & stramentis de superiore parte cooperiri. Mala rotunda, quæ orbiculata dicuntur, sine cura toto anno servari possunt. Alii in puteo, vel [in] cisterna mergunt vasa fictilia, quibus diligenter picatis & clausis mala committuntur. Alii ex arbore mala illæsa sumserunt, & pediculis eorum pice ferventi mersis supra tabulatum per ordinem disponunt, nucum foliis subter expositis. Plerique scobem populi vel abietis inter mala diffundunt. Constat, mala sic ponenda, ut pediculorum partes deorsum

sum facias, neque antequam usui necessaria videantur esse, contingas. Vinum & acetum fit ex malis, sicut ex piris ante præcepi. Cydoniis ferendis plerique tempora diversa dixerunt: tamen mihi usu compertum est, in Italia circa urbem, mense Februario vel inchoante Martio, plantas cydoniorum radicatae in pascinato solo tenuisse adeo feliciter, ut sæpe sequentis anni fruge gauderent, si posita majoris status fuissent. locis siccis & calidis, extremo Octobri, vel Novembri inchoante, ponantur. Amant cydonii locum frigidum, humectum. Si in tepido statuuntur, opus est illis rigatione succurri. Ferunt tamen statum mediocris situs, inter naturam frigoris & caloris, & in planis & in declivibus proveniunt, magis tamen inclinata & devexa desiderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, sed tardus est in utroque proventus. Ita ponendæ sunt largæ arbores cydoniæ, ne alteram quatiente vento stillicidium tangat alterius. Dum minor est, vel quando ponitur, juvetur stercore: major vero, cinere vel cretæ pulvere semel toto anno radicibus misso. Poma in his & cito matura, & majoris incrementi, assiduus humor efficiet. rigandæ sunt, quoties cœlestis negatur infusio, & circumfodiendæ locis calidis, Octobri mense & Novembri; frigidis [vero] Februario vel Martio, nisi [enim] circumfodiantur assidue, aut steriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ sunt, sicut probavi, & a vitiosis omnibus liberandæ. Si arbor ægra est, amurca aquæ æqualiter mixta radicibus debet affundi, aut calx viva temperata cum creta, vel re-

fina locularis pici liquidæ mixta trunco arboris
 adlini, vel ablaqueatæ arbori circa radices imparis
 numeri poma cydonia pro magnitudine ejus ponen-
 da & obruenda firmantur: quod annis singulis fa-
 ctum, custodiet a vitis, sed arboris longæ deroga-
 bit ætati. Mense Februario cydonia inferuntur,
 melius in trunco quam cortice. recipiunt in se fur-
 culos prope omnis generis Punici, sorbi, omnium
 malorum, quæ meliora producunt. Inferuntur au-
 tem novellæ arbores, quibus succus est in cortice:
 si major est, circa radicem melius inferetur, ubi
 cortex & lignum beneficio soli adhærentis hume-
 scit. Legenda sunt matura cydonia, quæ hoc more
 servantur, vel inter binas tegulas posita, si luto ex
 omni parte claudantur, vel si defruto incoquantur,
 aut passo. Alii quæ majora sunt, fici foliis involuta
 custodiunt. alii tantum locis ficcis reponunt, a qui-
 bus ventus excluditur. alii canna vel ebore in qua-
 tuor partes divisa, sublatis omnibus, quæ in medio
 sunt, in vase fictili melle obruunt. alii in melle sic
 integra dimittunt, in quo genere condiendi satis
 matura deliguntur. alii milio obrunt, vel paleis
 separata demergunt. alii plenis vino optimo vascu-
 lis mittunt vel vini & defruti ad servanda cydonia,
 æquæ partes efficiunt. alii doliis musti mergunt,
 atque ita claudunt, quod odoratum reddit & vinum.
 alii in patina nova sicco gypso obruunt separata
 cydonia. Siliqua Februario mense feritur & Novem-
 bri, & femine & plantis: amat loca maritima, ca-
 lida, sicca, campestria: tamen, ut ego expertus sum,
 in locis calidis tœcundior fiet, si adjuvetur humo-

re : potest & taleis poni. Scrobem desiderat largior-
 rem. Inferi etiam posse mense Februario credunt
 aliqui in pruno vel amygdalo. Siliquæ fervantur
 diutissime, si expandantur in cratibus. Amica est
 morus & vitis. Mori nascuntur ex semine, sed &
 poma & virgulta degenerant. Serenda est taleis, vel
 cacuminibus, melius autem taleis sesquipedalibus,
 ex utraque parte levigatis, ac fimo oblitis. cum lo-
 cum palo ante fecerimus, immergimus, ac tegimus
 cinere terris admixto. non amplius quam quatuor
 digitis operimus. Seremus a medio Februario &
 toto Martio; locis vero calidioribus, Octobri po-
 stremo, vel Novembris ipitio; sed verno maxime,
 die nono Kalendarum Aprilium. Amant loca calida,
 sabulosa, & plerumque maritima. in toso vel ar-
 gilla vix comprehendunt. humor assiduus [moris]
 prodesse non creditur: fossionibus lætatur & ster-
 core. Putria in his & arida post triennium sunt pu-
 tanda. Plantam, si robusta [est,] transferes mense
 Octobri vel Novembri: si tenera, Februario &
 Martio. Scrobes desiderant altiores, intervalla ma-
 jora, ne [altera] umbris prematur alterius. Feracem
 altioremq; mori arborem fieri aliqui tradiderunt,
 si perforato hinc inde trunco singulos cuneos in-
 seramus, terebinthi hinc, inde lentisci. circa Octo-
 bris Kalendas morus ablaqueanda est, & radicibus
 ejus vini veteris recentissimæ fæces infundendæ. In-
 feritur [autem] in fico, & in se tantum sub cortice.
 Ulmo insita comprehendit: sed parturit magnæ in-
 felicitatis augmenta. Avellanæ ponendæ sunt nuci-
 bus suis. non amplius supra terra ducenda est, quam

crassitudine digitorum duorum. plantis tamen & sobole expertus sum melius provenire. mense Februario seu planta seu semen exponitur. gaudent loco macro, humido, frigido & fabuloso. mense Julio circa Nonas avellana matura est: [locis tamen calidis.] Nunc feruntur myxa ex nucleis in aliquo vase positis, donec plantæ induant firmitatem, cœlo tepido, terra soluta, humore moderato. Inferuntur mense Martio forbis vel spinis. Etiam nunc tuberes feruntur & inferuntur, & ossa duracinarum, vel plantæ ejusdem generis ponuntur, & transferuntur, & inferi possunt: & mespilus inferetur, & ossa [ponentur] prunorum. Ficus etiam locis temperatis nunc poni potest, & sorbus hoc etiam mense feri, & amygdali semina in areis obrui, & locis temperatis nunc inferi mense inchoante, frigidis vero exeunte, conditis tamen surculis antequam germinent. Et pistaciæ planta vel nunc statui aut inferi potest, & castanearum semina spargi. Nuces quoque juglandes etiam nunc feminariis recondi, & ipsum genus inferi, & frigidis & humectis locis nunc poterunt pineta feminari.

XXVI. Nunc verres maxime feminas inire debent. Legendi sunt vasti & ampli corporis, sed rotundi potius quam longi, ventre & clunibus magnis, rostro brevi, cervice glandulis spissa, libidinosi, anniculi, qui usque ad quadrimos inire feminas possunt. Scrofas vero longi lateris debemus eligere, & quibus ad sustinendum foeturæ onus magnus se venter effundat, cetera verribus similes. Sed in regionibus frigidis densi & nigri pili, in tepidis

qualescunque provenerint. Femina ad creandum, usque in annos septem partus onera gestare sufficit: ad concipiendum, annicula debet incipere. quarto exento mense pariunt, ubi quintus incipit. incipiunt autem, sicut dixi, mense Februario, ut solidioribus herbis nati, & stipula succedente pascantur. Ubi facultas est transigendi, venditis, qui subinde nati sunt, celerior matribus foetura reparatur. Genus hoc omnibus locis haberi potest; melius tamen agris palustribus, quam siccis, praecipue ubi arborum fructuosarum silva suppetit, quae subinde maturis fructibus alterna per annum mutatione succurrat. maxime locis graminosis, & cannarum vel junci radice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquam praebenda sunt pabula glandis, castaneae, vel frugum vilia excrementa ceterarum: verno magis, cum lactent novella virentia, quae porcis solent nocere. Neque gregatim claudendae sunt porcae more aliarum pecudum, sed haras sub porticibus faciemus, quibus mater unaquaque claudatur, & alumnum gregem tutior ipsa defendat a frigore. quae harae a superiori parte detectae sint, ut libere numerum pastor exploret, & oppressis a matre foetibus saepe subveniat subtrahendo. curabit autem, ut foetus proprios cum unaquaque procludat. plus vero quam octo, sicut Columella dicit, nutrire non debet. Mihi vero utilius probatur experto, porcam, cui pabula suppetunt, ut plurimum sex nutrire debere, quia licet plures possit educare, tamen frequentiore numero sueta deficiet. In porcis etiam illud est com-

modum, quod immiffi vineis necdum turgentibus, vel exacta vindemia gramine perfecuto, diligentiam foſſoris imitantur.

XXVII. In hujus menſis initio aliter myrtite fic facies. Mittes vini veteris decem ſextarios in lagœna, & baccarum myrti libras v miſcebis. cum xx & duorum dierum ſpatium confuſa tranſegerint, per quos vas quotidie convenit agitari, tunc palma ſporta colabis, & prædictis decem ſextariis mellis optimi fortiter triti pondo v miſcebis.

XXVIII. Theriacam vitem fic facies, cujus iſtè profectus eſt, ut vinum ejus, vel acetum, vel uva, vel ſarmentorum cinis proficiat contra morſus omnium beſtiarum. Fit autem fic: Sarmentum, quod pangendum eſt, trium digitorum ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla ad ejus vicem theriacæ medicamen addatur. tunc terræ mandetur vinculo diligenter adſtriçtum. Aliqui eadem ſarmenta jam medicamine ſatiata, intra ſquillæ bulbum recondunt, & terris prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti ejus affuſione radices vitis infundunt. Sane ſarmentum, ſi de hac vite ſumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem theriacæ infuſione affidua, vim ſucci ſeneſcentis iterare.

XXIX. Eſt pulchra ſpecies uvæ, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, ut ſumma jucunditate ſine impedimento ſorberi poſſit, [velut unum omnium corpus uvarum]. Fit autem Græcis auctoribus hac ratione per artem ſuccedente natura: Sarmentum, quod obruendum eſt, quantum latebit in

terra, tantum findere debemus, & medulla omni sublata, ac diligenter exscalpta, membra iterum divisæ partis adunare, & vinculo constricta depocere. Vinculum tamen papyro asserunt esse faciendum, & sic in humida terra esse ponendum. Diligentius quidam sarmentum revinctum, quantum excisum est, intra squillæ bulbum demergunt, cujus beneficio asserunt sata omnia comprehendere posse facilius. Alii tempore, quo vites putant, sarmentum fructiferum putatæ vitis in ipsa vite, quam possunt de alto sublata medulla excavant non divisum, & calamo affixo alligant, ne possit inverti. Tunc ὀπὸν κερναϊκόν, quod Græci sic appellant, in excavata parte suffundunt, ex aqua prius ad sapæ pinguedinem resolutum, & hoc transactis octonis diebus, semper renovant, donec vitis germina novella procedant. Et in granatis malis fieri hoc posse firmatur a Græcis, & in cerasis. Opus est experiri.

XXX. Vites, quæ lacrimarum nimietate tabescunt, & deplorando vim roboris sui avertunt a fructu, trunco earum lacerato Græci sinum fieri jubent. si hoc minus proderit, radicum robur pingue rescindi, ut afferat medicinam vulnus impressum. tunc insulsa amurca ad medietatem decocta & refrigerata, plagæ excisio perlinetur, & sub hac acetum acre fundatur.

XXXI. Græci item myrtite sic præcipiunt temperari: Myrti baccas maturas in umbra siccatas, & postea tufas, uncias octo mittis in lintheo, & suspendis in vino, & vas cooperies ac linibis: & cum plurimis diebus sic fuerit, auferes & uteris.

Aliqui myrti baccas sine pluvia collectas maturas & locis ficcioribus calcant, vel exprimunt, & vino miscent VIII cotularum mensuram per amphoram vini. quod vinum medicinæ quoque proderit, ubi stypticis est utendum. stomachum solidare titubantem solet, rejectiones sanguinis inhibere, fluorem ventris adstringere, limum dysentericæ passionis medicabiliter asperare.

XXXII. Conditum vel absinthiatum, vel rosatum, vel violatum procedere sponte fertur ex vitibus (ut natura suscipiat, quod procurare sœvit industria) si farmenta in vas aliquod semiplenum supradictis porionibus mersa servantur, & vivam terram simul resolvas ad lixivii modum, donec oculi farmentorum nitantur exire: tunc eadem farmenta gemmantia, in quo volueris loco, vitium ceterarum more deponas.

XXXIII. Ut vitis botryones & albos afferre possit & nigros, Græci sic fieri debere jusserunt: Si vicinæ sunt vites nigra & alba, cum putantur, farmenta utriusque inter se divisa sic junges, ut mediis utriusque generis oculos æquando reddere possis unitati: tunc papyro ligabis stricto & molli, atque humida terra curabis adlinire, & interjectis ternis diebus adquare, donec germen novæ frondis erumpat. Hinc exemto tempore, si libuerit, genus efficies per plura farmenta.

XXXIV. Hic mensis in horarum mensura cum Novembri mense concordat, quas hac numeri ratione colligimus:

102 PALLADI LIB. III. FEBRUARIUS.

Hora	I	&	XI	pedes	XXVII
Hora	II	&	X	pedes	XVII
Hora	III	&	IX	pedes	XIII
Hora	IV	&	VIII	pedes	X
Hora	V	&	VII	pedes	VIII
Hora	VI			pedes	VII

PALLADII RUTILII
TAURI ÆMILIANI

D E

R E R U S T I C A

L I B E R I V .

I. **M**ARTIO mense locis frigidis putatio vinearum celebratur, de qua abunde Februario mense locuti sumus, usque quo incipit gemma esse suspecta. Nunc vineas oportet inferere, cum vites non aquato, sed spisso humore lacrimabunt. Servabimus ergo, ut truncus, qui inferitur, solidus sit, & alimento humoris exuberet, neque ulla vetustate aut injuria laceratus arefcat. tunc decisæ viti furculi qui inferendi sunt, sint solidi, rotundi, gemmis spissis, & pluribus oculati. Tres tamen oculi in infitione sufficient. Radendum est ergo sarmentum ad mensuram digitorum duorum, ut ab una parte sit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam, sed leviter radunt, ut incisura sensim possit in acumen exire; & [ut] corticata pars cortici novæ matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus est, ut trunco junctus adhæreat, qui oculus exteriorem partem debet aspicere, vinculo falicis, infuso & paleato luto desur-

per, alligari : tegumento quoque aliquo a ventis & a sole defendi, ne hi quatiant, hic adurat. Ubi calor temporis coeperit, ligaturæ ipsi pinnicillo circa vesperam tenuis debet frequenter humor affundi, ut hoc alimento contra vim cœli torrentis animetur. Cum ergo germen ruperit, & aliquod ceperit incrementum, calami adiutorio debet annecti, ne motus aliquis fragilem procedentis sarmenti quaffet ætatem. ubi solidius quantumcunque procefferit, vincula oportet abscindi, ne adolescentia mollissimi germinis nodo duræ constrictionis angatur. Aliqui infra terram semipedis spatio effossæ viti surculos inferunt, & beneficio congestionis accumulunt, ut hoc quoque novis sarmentis præter nutricis alimentâ subveniat. Nonnulli circa terras melius asserunt inferendum, quia in altiori difficilius comprehendunt. Usque ad Idus, vel æquinoctium vites locis frigidis pangendæ sunt, seu pastino, seu fulco, seu scrobibus, more, quo dictum est.

II. Nunc locis frigidis prata purganda atque servanda sunt. locis gelidis colles pingues, & agros uliginosos proscindere, atque exarare conveniet. Vervacta etiam, quæ Januario mense sunt facta, repetere.

III. Calidis & ficcis regionibus panicum seremus & milium. Levem & solutam terram desiderant : nec in sabulone solum, sed in arena quoque proveniunt, dummodo cœlo humido & solo serantur irriguo : quia ficcum & argillosum agrum reformidant. Herbis liberentur assidue : quinque sextariis spatium jugeri complebitur.

IV. Nunc cicer utrumque ferere debemus loco lætissimo, coelo humido. macerandum est pridie, ut possit citius nasci. Jugerum tribus modiis conferetur. Cicer grande nasci Græci dicunt, si infundatur aqua tepida pridie: amare etiam loca maritima: temperius provenire, si seratur autumno.

V. Hoc etiam mense cannabum serimus usque in æquinoctium vernalis, hac ratione, qua in Februario disputatum est.

VI. Nunc cicera feritur, quæ distat a cicercula solo colore, quo fordet, & nigrior est, primo sulco, vel secundo, solo læto. Jugerum quatuor vel tribus, vel etiam duobus modiis implebimus.

VII. Hoc mense novella vinea incipiat pulverari, quod nunc ac deinceps per omnes Kalendas, usque ad Octobres, faciendum est, non solum propter herbas, sed ne tenera adhuc semina, solidata terra constringat. Graminum radices, quæ plurimum vitibus nocent, extirpandæ sunt. Nunc locis frigidis vinearum fossio celebranda est: & palandæ atque ligandæ sunt vites: sed novellam mollibus vinculis alligemus, quia eam teneram vincula duriora præcidunt. Palus majoribus [vitibus] solidus, minoribus ponatur exilis. Propter umbræ molestiam statuat ab Aquilone, & plaga frigida, spatio quatuor digitorum vel semipedis remotus a vite, ut possit ex omni parte circumfodi. Vineas veteres nunc aliqui a terra altius truncant, studentes reparationi: sed vitiosum est. nam plerumque vastior plaga sole putrescit & roribus. quare hoc genere reparatur: Prius ablaqueabitur altius, donec ejus nodus appa-

reat: deinde infra terram supra nodum recidatur, ut operta de frigore & sole nihil timeat. Hoc faciendum, si optimi generis vitis sit, & alte posita: alioquin generosis melius erit inferenda sarmentis. Omnia supra dicta locis calidis primo mense; frigidis vero post Idus ipsius exsequemur. *Ægras* vites, vel quibus fructus arefcit, circumfodies, & urinam veterem suffundes. item cinerem sarmenti vel quercu aceto mixtum subjice, aut incisas circa terram lætamine refoveo, & quæ germinant fortiora dimitte. Cum vitis bidente læditur aut ferro, plagam, si terræ juncta est, adline stercore ovillo vel caprino: tunc terra mixta circumfossa ligare curato. Si in radice læsa est, operiens liquidum lætamen admisce.

VIII. Nunc oleis laborantibus circum radices infusa amurca fundetur. maximis arboribus, quod Columella dicit, sex congii, mediocribus quatuor, ceteris pro æstimatione sufficiunt. Alii paleas fabæ binos per majorem arborem qualos; alii veteris urinæ humanæ trunco, quantum satis videtur, affundunt, & arbori mortarium statim faciunt, maxime locis siccis, trunco ante cooperto. Oleam sterilem terebra Gallica perforabis. tunc duos frugiferæ arboris ab australi parte ramos ejusdem magnitudinis tollis, & stricte in foramen utrumque conjicies [vel lapidem, vel pini vel quercu palos,] & abscisso eo, quod superabit, luto paleato curabis occulere. Sed si sine fruge luxuriant, oleastri palum radicibus ejus infige. Nunc etiam, quibus moris est, frumenta iterum sarrire conveniet. Nunc locis frigidis semi-

naria, quæ Februario mense dicta sunt, baccarum & seminum fiant, & rosaria in mensis initio percolantur.

IX. Nunc horti optime sumunt cultionis initia. Mense Martio carduus seritur. terram stercoreatam & solutam diligit, quamvis in pingui possit melius provenire. & hoc illi contra talpas prodest, si pangatur in solido, ne terra ab inimicis animalibus facilius perforetur. Serendi sunt cardui luna crescente, in area jam parata, semina spatio semipedis discreta. cavendum est, ne semina inverfa ponantur. nam debiles, incurvos & duos creabunt. non alte imprimenda sunt, sed tribus digitis comprehensa mergantur, donec ad primos articulos terra perveniat. tunc leviter operiantur, & herbis liberentur assidue, donec plantaria solidentur, & rigentur, si æstus intervenit. Si acumina seminum confringas, spinis carebunt. item si semina eorum madefeceris per triduum laurino oleo, vel nardino, vel opobalsamo, vel succo rosæ, vel mastichino, & postea ficcata deprefferis, ejusdem saporis orientur, cujus unguentum semina combiberunt. Singulis sane annis a eodice auferendæ sunt plantæ, ut nec matres fatigentur, & foboles per alia spatia digeratur: cum aliqua tamen radicis parte vellendæ sunt. quos reserbavis ad semina colligenda, liberatos omnibus pullis testa supertegere debebis, aut cortice. nam solent semina sole vel imbribus interire. Contra talpas prodest catos frequenter habere in mediis carduetis. mustelas habent plerique mansuetas. aliqui foramina earum rubrica & succo agrestis cucu-

meris impleverunt. nonnulli juxta cubilia talparum plures cavernas aperiunt, ut illæ territæ fugiant folis admiffu. plerique laqueos in aditu earum fetis pendentibus ponunt. Hoc etiam mense ulpicum benè & allium feremus, & cepullas, & cunilam locis frigidis, & anethum. Nunc & finapis, & caules optime feruntur, vel plantantur: & malva feritur & armoracea, & origani planta transfertur. lactuca & beta, & porrus, & capparisi feri poffunt, & colocasia, & fatureja, & nasturcium. intyba etiam & raphanos nunc aliqui ferunt, quibus utantur æftate. Nunc melones ferendi rarius. diftent inter fe femina pedibus duobus, locis fubactis, vel paffinatis, maxime arenis. femina ejus mulfo & lacte per triduum maceranda funt, & tunc jam ficcata ponenda: hinc fuaves efficientur. odorati autem [fiunt,] fi eorum femina multis diebus inter rofæ folia ficca mergantur. Nunc & cucumeres feminantur, rare fulcis factis, altitudine fefquipedali, latitudine pedum trium. inter fulcos VIII pedum fpatium crudum relinques, ubi poffint vagari. herbis juvantur, ideo fareulo & runcatione non indigent. femina fi ovillo lacte & mulfa maceres, dulces nafcuntur & candidi. longi & teneri fiunt, fi aquam in patenti vafculo fub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam feftinando tales efficientur. Sine femine nafcuntur, fi prius eorum femina oleo Sabino perungantur, & herba ea, quæ culex dicitur, trita confricentur. Aliqui florem cucumeris cum viticulae fuæ capite cannæ inferunt, cui prius omnes nodos perforaverint: ibi cucumis nafcetur in nimiam

longitudinem tensus. Oleum sic metuit, ut si juxta posueris, velut hamus plicetur. quoties tonat, velut timore [perterritus] convertitur. Si ejus florem, sicut in sua vite est, in forma fictili clauderis ac ligaveris, qualem vultum forma vel hominis vel animalis habuerit, talem cucumis figuram præstabit. Hæc omnia Gargilius Martialis asseruit. Columella dicit, loco aprico & stercoreoso si rubos habeamus aut ferulas, post autumni æquinoctium, his juxta terram recisis & excavatis ligneo stilo, inter medullas lætamen immittamus, & cucumeris semen addamus: hinc nasci fructus, qui possint & inter frigora non necari. Hoc mense asparagos feremus circa Apriles Kalend. pingui loco, humido, subacto, ita ut minoribus fossulis ad lineam directis bina aut terna grana semipedis spatia discreta ponantur. dehinc stercore solum tegatur, & herbæ subinde vellantur, vel per hiemem supra stramina jaciuntur primo vere tollenda. hinc post triennium nascentur asparagi. Sed expeditior ratio est, si asparagorum spongas ponas, quæ cito fructum ministrent. Hæc sic fient: Semina asparagi quanta tribus digitis comprehendere possis, post Idus Februar. pingui & stercoreato solo in singulis fossis pones, & leviter obrues. his coeuntibus, radix connexa nascetur, quæ appellatur sponsia. Sed & hæc moras habet. nam per biennium in feminario suo est stercore & assidua runcatione nutrienda. deinde post æquinoctium autumni transferetur, & vere asparagum dabit. has erit utilius comparare, quam longa expectatione nutrire. eas tamen in sulcis disponemus, si loca

sicca sunt, inter medios sulcos; si humida, in sum-
 mitate fulcorum. Humor spongiarum asparagorum
 transitu suo debet tantum rigare, non sistere. Aspa-
 ragum, quem primo protulerint, confringere debe-
 mus, non avellere, ne adhuc invalidam moveamus
 spongiarum: ceteris annis avellendus est, ut oculos
 suarum germinationis aperiat: quia si deinceps refrin-
 gas, loca, quae foecunda esse consueverunt, rema-
 nente asparagi radice claudentur. [Ministrabant au-
 tem vere: &] auctumno reservabis eum, de quo
 sumpturus es semina. postea scopas ejus incendes,
 tunc circa hiemem spongiis adjicies stercus & cine-
 rem. Hoc mense ruta seritur locis apricis, folius ci-
 neris inpersione contenta. Loca desiderat altiora,
 unde humor elabitur. si ponas semina ejus adhuc
 clausa folliculis, singulatim manu debebis affigere.
 Si jam minuta sunt, sparsa jactabis, & rastro obdu-
 eta cooperies. Caules ejus, qui inclusis seminibus
 nati fuerint, fortiores erunt, sed sero nascentur.
 Ramuli ejus cum aliqua corticis parte convulsi ver-
 no tempore pro plantis tenebunt: tota vero trans-
 lata morietur. Nonnulli ramulos ejus pertusae fabae
 inferunt vel bulbo, atque ita obruunt alieno vigore
 servandos. Prosequuntur etiam maledictis, & maxi-
 me in terra soluti lateris ponunt, quod prodesse cer-
 tissimum est. sed, ut asserunt, melius furtiva pro-
 veniet. sub fici arboris umbra libentius acquiescit.
 non effodi herba, sed optat avelli. immundae mu-
 lieris formidat contactum. Ab hoc mense usque in
 Octobrem totum coriandrum seritur. amat terram
 pinguem, sed & macro solo nascitur. semen me-

lius putatur, quod vetustius fuerit : delectatur humore. fatum bene cum olere quocunque nascetur. Hoc mense cucurbita ferenda est. amat solum pingue, humidum, stercoreatum, solutum. Hoc in cucurbitis insigne est, quod longas pariunt & exiles femina, quæ in earum cervice nascuntur : quæ in ventre fuerant, cucurbitas faciunt crassiores : quæ in fundo, latas, si inverfis cacuminibus obruantur. Ubi adolescere cœperint, adminiculis adjuventur. quæ servantur ad femina, usque ad hiemem in sua vite dependant, deinde sublatae in sole ponantur, aut fumò : aliter femina putrefacta depereunt. Hoc mense blitus feritur solo qualicunque, sed cultus olus hoc neque runcandum est, neque sarculandum. cum semel natum fuerit, ipsum se per multa secula feminis sui dejectione reparabit, ut, etiamsi velis, vix possit aboleri. Nunc etiam serpyllum feritur plantis & femine, sed vetustate meliori. lætius frondebit, si juxta piscinam, vel lacum, vel putei margines conseratur. Anisum quoque & cuminum nunc bene feritur. locis lætioribus melius provenit, itemque ceteris, si humore juvetur & stercore.

X. Locis temperatis mense Martio vel Aprili mala Punica feremus ; calidis vero & ficcis, Novembri : amat hæc arbor solum cretosum, macilentum, sed in pingui etiam provenit. regio illi est apta, quæ calida est. feritur plantis de matrum radice devulsis. Sed quamvis multis generibus feratur, melius tamen ramus ejus cubitalis incisus manubrii crassitudine, & capite utroque acuta falce le-

vigatus, scrobi velut obliquus immergitur: prius tamen porcino stercore & in capite, & in parte, quæ ima est, oblinatur, vel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius proveniet, si ponendus ramus gemmata jam matre fumatur. Sed qui in scrobe deponit, si tres lapillos in ipsa radice constituat, providebit, ne poma findantur. Curandum, ne virgula inversa deponas. Creduntur acida fieri, si rigentur assidue: nam siccitas in his & suavitatem præstat, & copiam. cujus tamen nimietati aliquid debet humoris opponi. Circumfodi auctumno debet, & verno. Si acida nascantur, modicum laseris cum vino tritum per summa arboris cacumina oportet infundi, vel ablaqueatis radicibus tædæ clavus infigi. Alii algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli stercus miscent asininum atque porcinum. Si florem non continet, urinam veterem compari mensura aquæ temperabis, & ter per annum in radicibus infundes. uni arbori amphora ingesta sufficiet. vel amurcam mittes insulfam, vel algam radicibus junges, & bis rigabis in mense; vel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, vel corio anguis involvere. Si crepant poma, lapidem in media arboris radice supponis, vel squillam circa arborem feris. Et si, dum pendent poma, tenacibus, sicut in arbore habentur, intorseris, in totum annum sine corruptione fervabis. Si vermibus laborant, tangis radices felle bubulo, & continuo moriuntur: aut clavo æneo si vermes eosdem purges, difficile nascentur: vel asini urina stercore admixta porcino vermibus

_____

Item si induantur argilla, & ea siccata loco frigido pendeant. Item si seriola sub dio obruatur, quæ habeat arenas usque ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis singulis, vel sambuci virgulis, & ita separata in arenis figantur, ut ipsa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc & sub tecto in scrobe [bipedanea] fieri potest, & utilius est ad servandum, si cum ramo longiore tollantur. Aliter: In seriola, cui ad medium aqua mittatur, suspenduntur mala, ne humorem tangant, & seria clauditur, ne ventus irrumpat. Item in dolio intra ordeum sic ordinantur, ne se invicem tangant: [&] dolium desuper operitur. Vinum de malis granatis conficies hoc modo: Grana matura purgata diligenter in palmea fiscella mittis, [&] in cochlea exprimis, & lente coques usque ad medietatem: cum refrixerit, picatis & gypsatis vasculis claudes. Aliqui succum non excoquunt, sed singulis sextariis libras mellis singulas miscent, & in prædictis vasculis ponunt & custodiunt. Mense Martio citri arbor quatuor modis feritur, semine, ramo, talea, clava. amat terram rarioris naturæ, cœlum calidum, humoremque continuum. si granis velis serere, ita facies: Terram in duos pedes fodies, cinerem miscabis, breves areas facies, ut utrinque per canales aqua discurrat. in his areis palmarem scrobem manibus aperies, & tria grana deorsum verso acumine juncta constitues, & obruta quotidie rigabis. citius procedent, si beneficio aquæ tepentis utaris. Natis germinibus semper proxima herba runcetur. Potest hinc trima planta transferri. Si ramum velis

ponere, non amplius sesquipede debetis immergere, ne putrescat. Clava feri commodius est, quæ fit manubrii crassitudine, longitudine cubitali, ex utraque parte levigata, nodis & aculeis recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Diligentiores & fimo bubulo allinunt utrinque, quod summum est, vel marina alga vestiunt, vel argilla subacta, partis utriusque extrema cooperiunt, atque ita in pastinato solo deponunt. Talea & gracilior & brevior esse potest; quæ similiter ut clava mergetur. sed talea palmis duobus superfit: clava omnis obruitur. in spatio non desiderat intervalla majora. aliis arboribus non debet annecti. Calidis locis, sed irriguis, & maritimis maxime gaudet, quibus humor exundat. Sed si quis hoc genus, ut in regione frigida nutriatur, extorquet, loco vel parietibus munito, vel in meridianam partem verso disponat hanc arborem. sed hibernis mensibus tectum stramine velet agresti: ubi æstas refulserit, aeri arbor nuda & secura reddatur. Talea sive clava ejus calidissimis regionibus, & per autumnum ponitur: frigidissimis Julio & Augusto positas, & quotidianis rigationibus animatas, ipse usque ad poma & magna incrementa perduxit. Citreum juvari creditur, si cucurbitæ vicinis locis ferantur: quarum vites etiam combustæ utilem citri arboribus cinerem præbent. Gaudent assidua fossione. hinc proveniunt poma majora. Nisi quæ arida sunt, rarissime debemus abscidere. Inferitur mense Aprili locis calidis, Majo frigidis, non sub cortice, sed fisso trunco circa ipsas radices. Inferitur & piro,

ut quidam [volunt,] & moro, sed infiti furculi qualo defuper omnino muniendi sunt, vel fistili vasculo. Afferit Martialis, apud Assyrios pomis hanc arborem non carere: quod ego in Sardinia [& in] territorio Neapolitano in fundis meis comperi (quibus solum & coelum tepidum est, [&] humor exundans) per gradus quosdam sibi semper poma succedere, cum-maturis se acerba substituunt, acerborum vero ætatem florentia consequantur, orbem quandam continuæ fœcunditatis sibi ministrante natura. Feruntur acrés medullas mutare dulcibus, si per triduum aqua mulsæ semina ponenda macerentur, vel ovoillo lacte, quod præstat. Aliqui mense Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut altera parte non exeat: ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur: tunc foramen luto replent: sic, quod est medium, fieri dulce confirmant. Citreum & in arbore potest per totum annum propemodum custodiri: melius, si vasculis quibuscunque claudatur. Si velis legere atque fervare, nocte luna latente debetis cum ramis foliatis carpere, & secreta disponere. Alii singula vasis singulis claudunt, vel gypso adlinunt, & opaco loco ordinata custodiunt. Plerique in cedri scobe, vel [in] straminibus minutis, vel in paleis tecta servant. Mespila locis calidis maxime gaudent, sed irriguis; tamen frigidis quoque proveniunt: magis fabulone pingui atque glareosa terra, cui arena permixta est, vel argilla cum faxis. serenda est taleis mense Martio vel Novembri, sed solo stercoreato & subacto, ita ut utrumque caput taleæ sterco obdu-

cat. Sunt ejus incrementa tardissima. amat putari atque circumfodi, & parco humore inter ficcitates sæpe refoveri. Seritur & semine, sed in longiorem speratur ætatem. Si vermibus occupatur, stilo æreo purgandi sunt, & amurca, vel humana vetere urina, vel viva calce perfundendi, sed parcius propter arboris noxam, vel aqua decocti lupini. Si putatur hinc arbor sterilis fieri, fimus & cinis vitium simul si radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica cum aceto & cinere temperata necabuntur. Si poma labuntur, frustum de ejus radice præcisum in media trunci parte figuratur. Inseritur mense Februario in se & in piro, & in malo. furculus tamen ejus ex arbore media debet affumi: nam de summitatibus vitiosus est. in trunco fissio inferenda est: nam corticis macies jejuna nil nutriet. Mespila ad servandum leguntur necdum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, vel in urceolis picatis, vel in ordinem suspensa, vel, ut quidam, posca [vel sapa] condita. Die serenâ legantur ac media, & paleis obruantur discreta, ne ea vicissim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta semimatura, & salsa aqua per dies quinque macerata. postea sæpe infundantur, ut enatent. Servantur & melle, sed si minus matura collegeris. Calidis locis fici planta radicata Novembri mense, temperatis Februario, frigidis melius Martio vel Aprili ponenda est: si taleam vel çacumen ponas; ultimo Aprili, cum ei se viridior succus infuderit. Plantæ in scrobe depositæ lapides substituendi sunt, ad radicem fimo terra miscenda est. Si loca frigida sunt, plantarum

cacumina divisim cannæ internodiis defendantur a frigore. Si cacumen velis ponere, trifidum ramum bimum vel trimum ab australi parte decidas, & sic obrues, ut divisim cacumina terra interjacente velut tres furculos reddant. Taleam sic ponemus, ut cetera, cui leviter ab infima parte divisim lapidem mergemus in siffo. Ego mense Februario ultimo vel Martio in Italia plantas grandes ficorum per pastinatum solum disposui, & eo anno poma peperere supra comprehendendi felicitatem, velut tributa reddentes. Legendæ sunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat: steriles creduntur, quæ nitidæ sunt, & oculos suos per longa internodia distulerunt. Si plantam fici prius nutrias in seminario, & maturam transferas in scrobem, poma generosiora producet. Aliqui multum prodesse confirmant, si plantam fici divisim squillæ bulbo intersitam strictamque vinculis collocemus. Scrobes amat altas, intervalla majora, terræ genus durum, & gracile, & ficcum pro utili sapore pomorum. provenit & petrosis atque asperis: tamen potest locis prope omnibus feri. quæ in montanis & frigidis locis nascuntur, quia minus lactis habent, ad ficitatem durare non possunt: usus illis in viridi est, melioris magnitudinis, & saporis arguti. quæ nascuntur in campis & locis calidis, & pinguioribus sunt, & in ficitate durabiles. Si genera numerare velimus, immensum est: sufficit, quod omnibus æqua cultura est. illa distantia est, quod in Caricis melius alba feratur: in locis nimie frigidis præcoquas ficus feramus, quæ cito veniant, ut ante imbres genus hoc

possit occurrere; calidis vero & æstuosis eas, quæ sero maturant. Gaudet assidua fossione. per autumnum proderit, si stercus admoveas, præcipue de aviariis. recidenda sunt in ea, quæ aut putria, aut male nata repereris: & ea ratione putanda est, ut inclinata per latera possit expandi. In locis humidis ficus saporis obtusi est, cui circumcisis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem serunt, ut non sit necesse per singulas arbores pro remedio eadem poma suspendi. Mense Junio, circa solstitium caprificandæ sunt arbores fici, id est, suspendendi grossi ex caprifico, lino, velut ferta pertusi. Si hoc desit, abrotani virga suspenditur; aut callum, quod in ulmeis foliis invenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur; vel truncus arboris, quo loco turget, scarificandus est, ut possit humor effluere. Ne vermes patiatur, ramum terebinthi vel lentisci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inverso. uncinis æreis tollendi sunt vermes ex fico. Alii amurcam, alii veterem urinam ablaqueatis radicibus miscent. Alii bitumen & oleum, aut solam calcem vivam latebris vermium liniunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica, butyro, & pice liquida mixta circa truncum debet induci. Alii coracium piscem contra formicas in arbore suspendendum esse confirmant. Si fructus suos velut ægra projiciet, alii rubrica aut amurca insulsa mixta aqua arborem liniunt; vel cancrum fluviale cum ramo rutæ suspendunt; vel algam marinam; vel fascem lupinorum; vel radici terebratæ cuneum figunt,

vel securi arboris corium sæpe profcindunt. Cum folia incipiunt producere fici, ut fructum multum & pinguem ferant, in principio germinis cacumina summa decutimus, vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit. Si maturam ficum vis ferotinam facere, incipientes grossos decute, cum illis fabæ fuerit magnitudo. Ut ficus cito maturet, succo cepæ longioris cum oleo & pipere mixto unge poma, quando grossi incipiunt subrubere. Aprili mense ficum debemus inserere inter corticem: vel si novellæ arbores sunt, fisso ligno, quod statim operiendum est & ligandum, ne ventus introeat. Melius comprehendunt, si circa terram recisâ inserantur arbuta. Aliqui & Junio mense inserunt. Surculus legendus est anniculus: inutilis enim creditur majoris vel minoris ætatis. Inoculari ficus locis siccis Aprili, humidis melius Junio mediante poterit, Octobri mense locis tepidis. Propagari ficus ramis potest. inseritur autem in caprifico, in moro, in platano, & oculis, & furculis. Ficus virides fervari possunt vel in melle ordinatæ, ne se invicem tangant, vel singulæ intra viridem cucurbitam clausæ, locis unicuique cavatis, & item tessera, quæ fecatur, inclusis, suspensa ea cucurbita, ubi non sit ignis vel fumus. Alii missas ficus recentes, minus maturas, in novo vase fictili lectas cum pediculis, & a se separatas recludunt, & in dolio vini pleno vas natare permittunt. Martialis dicit, Caricas per genera multa fervari, cum ratio una sufficiat. Ergo hoc genere, quo Campania tota custodit, fervare debemus. in cratibus ficus expan-

ditur usque ad meridiem, & adhuc mollis in quantum refunditur. Tunc calefacto furno, ad panis coquendi modum, suppositis tribus lapidibus, ne ardeat qualus, includitur, & clauso furno ubi discotta ficus fuerit, sicut est calida, interpositis foliis suis in vas fictile conditur bene picatum, densius pressa, & operculo diligenter obducitur. Si pluviis abundantibus crates non possis expandere, sub testo eas ita ponis, ut semipede erigantur a terra, & eas ad vicem folis, cinis [calidus] subjectus vaporet, & subinde ficus, sicut est divisa, vertatur, ut ficorum coria siccentur, & pulpæ tunc duplicatæ in cistellis ferventur, aut loculis. Alii maturas medio-criter ficus & divisas in cratibus expandunt toto sole siccandas, & recipiunt [eas] nocte sub testâ. Nunc ficulnea cacumina obruuntur utiliter, cum tumescunt, ut plantas faciant, si earum copia non abundat. Ut etiam varios fructus una ficus exhibeat, ramos duos nigræ & albæ arborum inter se ita vinculo stringis ac torques, ut germina miscere cogantur. sic obruti & stercoreati, & humoribus juti, ubi prodire cœperint, germinantes oculos aliqua sibi annexione conglutina. tunc germen adunatum parturiet duos colores, quos unitate dividat, divisione conjungat. Nunc & pirus vel malus inferi ac feri potest, & cydonia, & prunus inferitur, & forba ponuntur, & morus, nono Kalendarum Aprilium die, & inseruntur pistacia, & locis frigidis pini semen aspergitur.

XI. Hoc mense comparandi sunt boves, qui tamen, sive de nostris capiantur armentis, sive eman-

tur, idcirco nunc comparabuntur utilius, quia necdum sagina temporis pleni aut celare possunt fallaciam venditoris & vitia sua, aut repugnando domituræ contumacem pleni roboris exercere fiduciam. Hæc tamen signa spectanda sunt in bobus, seu de nostro, seu de alieno grege fuerint comparandi, ut sint boves novelli, quadratis & grandibus membris, & solidi corporis, musculis ac toris ubique surgentibus, magnis auribus, latæ frontis & crispæ, labris oculisque nigrantibus, cornibus robustis, ac sine curvaturæ pravitate lunatis, patulis naribus & refimis, cervice torosa atque compacta, pallearibus largis & circa genua fluentibus, pectore grandi, armis vastis, ventre non parvo, porrectis lateribus, latis lumbis, dorso recto & plano, cruribus solidis, nervosis & brevibus, ungulis magnis, caudis longis ac fetosis, pilo totius corporis denso ac brevi, rubei maxime coloris aut fusci. Melius autem boves de vicinis locis comparabimus, qui nulla foli aut aeris varietate tententur. aut si hoc deest, de locis similibus ad similia transferamus. Illud ante universa curandum est, ut viribus ad trahendum comparentur æquales, ne valentioris robur alteri procuret exitium. In moribus hæc consideranda sunt: Sint arguti, mansueti, timentes hortamen clamoris ac verberis, cibi appetentes. Sed si regionis ratio patitur, nullus melior cibus est, quam viride pabulum. ubi vero deest, eo ordine ministretur, quo pabuli copia, & laborum coget accessio. Nunc tauros quoque (quibus cordi est armenta construere) comparabit, aut his signis a tenera ætate sub-

mittet : ut sint alti atque ingentibus membris , ætatis mediæ , [&] magis , quæ juventute minor est , quam quæ declinet in senium : torva facie , parvis cornibus , torosa vastaque cervice , ventre substricto. Vaccas etiam nunc maxime parabimus. sed eligemus forma altissima , corporis longi , uteri capacis & magni , alta fronte , oculis nigris & grandibus , pulchris cornibus , & præcipue nigris , aure fetosa , pallearibus & caudis maximis , unguibus brevibus , & cruribus nigris & parvis , ætatis maxime trimæ , quia usque ad decennium foetura ex his procedet utilior. nec ante ætatem trimam tauros his oportet admitti. Sed erit studium diligentis , amotis senioribus , novellas subinde conducere , & steriles aratro ac laboribus deputare. Græci afferunt , si mares creare velis , sinistrum tauri in coitu ligandum esse testiculum ; si feminas , dextrum : tamen tauros diu ante abstinendos , ut , cum tempus est , acrius in causas dilati fervoris incumbant. Sed his armentis hieme maritima & aprica loca , æstate opaca paremus ac frigida , montana maxime : quia melius frutetis , & his herba internascente saturantur. quamvis circa fluvios recte propter amœna loca pascantur : foetura tamen aquis tepidioribus adjuvatur , unde magis utilius habentur , ubi pluvialis aqua tepentes format lacunas. Tolerat tamen frigus hoc armenti genus , & potest facile hibernare sub dio : quibus tamen sæpta fieri , propter injuriam gravidarum , convenit laxiora. Stabula vero utilia sunt strata saxo , aut glareis , aut arenis , devexa aliquatenus , ut humor possit elabi , parti me-

ridianæ obverfa propter flatus glaciales, quibus aliquis refiftere debet objectus.

XII. Hoc mense ultimo domandi funt trimi boves, quia poft quinquennium bene domari non poffunt, ætatis repugnante duritia. Capti ergo flatim domentur, quæ quidem prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attræctatione manfuefcant. Sed ftabulum novi boves largioribus fpatiis habere debebunt, ut & ante ftabulum loca nullis concludantur anguftiis, & producti non aliqua vitentur offensa. In ipfo vero ftabulo afferes tranfverfi a terra feptem pedibus alti configantur. ad quos boves ligentur indomiti. Tunc eligis abfolutam tempeftatibus & impedimentis omnibus diem, qua capti perducantur ad ftabulum. quorum fi nimia fuerit afperitas, unõ die ac nocte inter vincula mitigentur atque jejunia: tunc appellationibus blandis, & illecebris oblatorum ciborum, non a latere, neque a tergo, fed a fronte accedens bubulcus admulceat, naresque & terga pertractet, mero fubinde conſpergens: hac tamen cautione, ne aliquem calce contingat, aut cornu: quod vitium, fi in primordiis effectui ſibi ceſſiſſe ſenſerit, obtinebit. Tunc mitigatis, os & palatum ſalibus frica, & in gulam demitte præfulſi adipis librales offas, & vini ſextarios ſingulos cornu infundente per fauces: quæ res intra triduum totiùs fævitæ iram reſolvat. Aliqui eos inter ſe jungunt, ac docent onera tentare leviora, & quod utile eſt, ſi arationi parantur, ſubactõ prius ſolo exercendi funt, ut novus labor tenera adhuc colla non quaſſet. Expeditior autem ra-

tio est domandi, ut asperum bovem mansueto & valido bovi jungas, quo ostendente facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram decumbit in sulco, non afficiatur igne, vel verberare: sed potius, cum decumbit, pedes ejus ita ligentur vinculis, ut non possit progredi aut stare, vel pasci. Quo factò, siti ac fame lassatus carebit hoc vitio.

XIII. Hoc mense saginati ac pasti ante admiffarii generosi equabus admittendi sunt, & repletis feminis, item ad stabula colligendi. Neque tamen æqualem numerum omnibus debemus adhibere, sed æstimatis viribus uniuscujusque admiffarii, submittenda sunt pauca vel numerosa conjugia, quæ res efficiet admiffarios non parva ætate durare. Juveni tamen equo & viribus formaque constanti non amplius quam duodecim vel quindecim debemus admittere, ceteris pro qualitate virium suarum. Sed in admiffario quatuor spectanda sunt, forma, color, meritum, pulchritudo. In forma hoc sequemur, vassum corpus & solidum, robori conveniens altitudo, latus longissimum, maximi & rotundi clunes, pectus late patens, & corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus & solidus, & cornu concavo altius calciatus. Pulchritudinis partes hæ sunt: ut sit exiguum caput, & siccum, pelle propemodum solis ossibus adhærente, aures breves & argutæ, oculi magni, nares patulæ, coma & cauda profusior, unguarum solida & fixa rotunditas. [Meritum, ut sit audax animo, pedibus alacris, trementibus membris, quod est indicium fortitudinis, quique ex summa quiete facile concite-

tur, vel ex citata festinatione non difficile teneatur. Motus autem equi in auribus intelligitur, virtus in membris trementibus.] Colores hi præcipui, badius, aureus, albineus, rufus, murteus, cervinus, gilbus, scutulatus, albus, guttatus, candidissimus, niger, pressus. Sequentis meriti, varius cum pulchritudine, nigro vel albino vel badio mixtus, canus cum quovis colore, spumeus, maculosus, murinus, obscurior. Sed in admiffariis præcipue legamus, clari & unius coloris: ceteri vero despiciendi, nisi magnitudo meritorum culpam coloris excuset. Eadem in equabus consideranda sunt, maxime ut sint longi & magni ventris & corporis: sed hoc in generosis fervetur armentis. Ceteræ passim toto anno inter pascua, dimissis secum maribus impleantur. Equarum natura est partum spatio duodecimi mensis absolvere. Illud in admiffariis servandum est, ut mediis aliquibus spatiis separentur, propter noxam furoris alterni: sed his armentis pascua legamus pinguisima, hieme aprica, frigida & opaca provideamus ætate, nec adeo mollibus locis nata, ut unguarum firmitas de asperitate nil sentiat. Si equa marem pati noluerit, trita squilla naturalia ejus infecta libidinem contrahunt. Deinde gravidæ non urgeantur, nec famem vel frigus tolerant, nec inter se loci comprimantur angustiis. Generosas equas, & quæ masculos nutriunt, alternis annis submittere debemus, ut pullis puri & copiosi lactis robur infundant; ceteræ passim replendæ. Ætas incipientis admiffarii quinti anni initio esse debet. femina recte bima concipiet, quia post

decennium iners ex ea soboles & tarda nascetur. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt, quia eos tactus lædit assiduus: quantum ratio patitur, defendantur a frigore. In pullis pro ætatis merito ea sunt consideranda, quæ signum bonæ indolis monstrant, quæ in patribus vel matribus spectanda præcepi. dabit & hilaritas, alacritas, agilitasque documentum. Nunc domandi sunt pulli, ubi tempus hinc ætatis excefferint. Consideranda sunt magna, longa, musculosa, & arguta corpora, testiculi pares [[&]] exigui: & cetera, quæ in patribus dicta sunt. Mores, ut vel ex summa quiete facile concitentur, vel ex incitata festinatione non difficile teneantur. *Ætatis consideratio talis est: Bimo, & sex mensum dentes medii superiores cadunt, quadrimo canini mutantur, infra sextum anam molares superiores cadunt, sexto anno, quos primo mutavit, exoritur, septimo anno omnes dentes ejus implentur. Latet abhinc ætatis notæ: sed provechioribus tempora cavari incipiunt, supercilia canescere, dentes plerumque prominere. Hoc mente curam quadrupedia, maxime equos, cavare debemus.*

XV. Si quem multorum genus creare delectat, etiam magni corporis, solidis ossibus, & forma egregia debet eligere: in qua non velocitatem, sed robur existat. *Ætas quadrans usque in tertiam nunc admittit, nisi conveniat. Si aliis etiam sufficit admittit, utentiam prorsus vitam (tunc enim iam vitæ nullatenus, adhibemus: sua adhibenda, equum libens incitata non iperiet, & equus*

illecebris generis sui in permixtionem consentiet alieni. Si morfu furens lædit objectas, aliquatenus labore mitescat. Creantur ex equa & asino, vel onagro & equa. sed generosius nullum est hujusmodi animal, quam quod asino creante nascetur. Utiles tamen admiffarii nascentur ex onagro & asina: qui post in sobole secutura agilitatem fortitudinemque restituunt. Admiffarius tamen asinus sit hujusmodi, corpore amplo, solido, musculofo, strictis & fortibus membris, nigri vel murini maxime coloris aut rubei: qui tamen, si discolores pilos in palpebris aut auribus geret, colorem sobolis plerumque variabit. Minor trimo, major decenni non debet admitti. Annicula mula debet a matre depelli, & per montes asperos pasci, ut itineris laborem in tenera ætate solidata contemnat. Minor vero asellus maxime agro necessarius est, qui & laborem tolerat, & negligentiam propemodum non recusat.

XV. Hoc mense maxime apibus solet morbus incumbere: nam post hiberna jejunia tithymalli & ulmi amarum floribus, qui prius nascuntur, avidius appetitis solutionem ventris incurrunt, & pereunt, nisi affueris velocitate remedii. Præbebis ergo mali granati cum vino Amineo grana contrita, vel uvæ passæ cum rore Syriaco & austero vino, vel simul omnia levigata, & incocta vino aspero. quæ deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur. Item rosmarinus aqua mulsa decoctus congelatur, & in imbrice ponitur succus hujusmodi. Quod si horridæ videntur atque contractæ torpere silentio, & mortuarum corpora frequenter efferre, canalibus ex

canna factis mel cum gallæ pulvere vel siccæ rosæ coctum debebis infundere. Illud ante omnia expediet, ut putres partes favorum, vel vacuas ceras, quas aliquo casu examen ad paucitatem redactum non valebit implere, semper recidas acutissimis feramentis subtiliter, ne mota alia pars favorum cogat apes domicilia concussa deserere. Nocet apibus plerumque felicitas sua. nam si nimis floribus annus exuberat, dum solam curam gerendi mellis exercent, de prole nil cogitant. cujus omissa reparatione populus idem labore confectus exstinguitur, totius gentis exitio. Itaque cum mellis nimietatem videris ex florum grandi & continua messe defluere, interjectis ternis diebus, clauso foramine non eas patiaris exire. ita ad generandam sobolem conferentur. Nunc circa Kalend. Apriles curandi sunt abvei, ut omnia purgamenta tollantur, & sordes, quas tempus contraxit hibernum, & vermiculi, & tineæ & araneæ, quibus corrumpitur usus favorum, & papiliones, qui vermiculos stercore suo faciunt nasci. Tunc fumus incensæ & hinc ubivili stercore adhibeatur, qui apus est apium saluti. quæ purgatio frequenter usque in autumnum temporibus celebretur. Hæc omnia, utraque efficiantur castus & sobrius, & alienus a vanitate, ut & a curacribus, & odore immunditiæ, atque omnino a famenitiis.

XVI. Hic rariis ac septuaginta diebus sentit Octobri

Hora I & XI p. 100. 100
S. r. p. R. Vol. III.

130 PALLADII LIB. IV. MARTIUS.

Hora	II	&	X	pedes	XV
Hora	III	&	IX	pedes	XI
Hora	IV	&	VIII	pedes	VIII
Hora	V	&	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 DE
 RERUSTICA
 LIBER V.

I. **A**PRILI mense in areis, quas ante, sicut diximus, præparasti, Medica serenda est. quæ semel feritur, decem annis permanet, ita ut quater vel sexies possit per annum recidi. agrum stercoreat, macra animalia reficit, curat ægrota. iugerum ejus toto anno tribus equis abunde sufficit. Singuli cyathi feminis occupant locum latum pedibus quinque, longum pedibus decem. Sed mox ligneis rastellis obruantur jacta semina, quia sole citius comburuntur. Post fationem ferro locum tangi non licet, sed rastris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram Medicam premat. Prima messis ejus tardius fiet, ut aliquantum semen excutiat. ceteræ vero messes, quam volueris cito peragantur, & jumentis præbeantur. Sed primo parcius præbenda est novitas pabuli: inflat enim, & multum sanguinem creat. Ubi secueris, sæpius riga. post paucos

dies, cum fruticare cœperit, omnes alias herbas runcato. ita & sexies per annum metis, & annis decem poterit manere continuus.

II. Nunc locis temperatis oliua inferatur, quæ inferitur inter corticem more pomorum, sicut supra dictum est. Sed ut oleastro inferas, contra illud, quod ex oliveto insito & casu incenso renascitur oleaster infelix, sic providendum est. positus prius oleastri brachiis in scrobe, in qua disponemus inferere, scrobes ita replebimus, ut mediæ vacuæ sint. cum comprehenderit oleaster, inferemus in infimo, vel insitum ponemus: & insitionem prope infra terram nutriemus, deinde sicut adolefcit, terram subinde colligimus. Ita commissura in profundo latente, quisquis urit aut cædit, oliuæ locum non aufert pullulandi: quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam valendi feracitatem de oleastri connexionione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inferunt, & ubi comprehenderit, cum aliqua parte radicis avellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octavo Kalendarum Aprilium die, usque in tertium Nonarum Julii inferi debere præcipiunt: ita ut locis frigidis serius, calidis maturius inferantur. Locis frigidissimis nunc vinearum fossio ante Idus peragenda est, & si qua de Martio mense restabant. Vites quoque inferimus. Seminaria, quæ sunt ante facta, herbis liberentur, & leniter circumfodiantur. Nunc locis medioeriter siccis milium serimus, & panicum. Hoc mense pingues campi, & agri, qui diu aquam tenent, profcindantur post Idus, cum & omnes her-

bas protulerint, & earum femina nondum maturitate firmata sunt.

III. Hoc etiam mense ultimo, & prope vere transacto brassicam ferere possumus, quæ cauli serviet, quia cymæ tempus amisit. Nunc apium bene feritur locis calidis & frigidis, terra quali volueris, dummodo ibi sit humor assiduus, quatinvis nasci, si necesse fuerit, & in siccitate non deneget, & prope omnibus mensibus, a primo vere [usque] ad autumnum feratur extremum. Ex ipsius genere est hipposelinon, durius tamen & austerius, & heleselinon molli folio, & caule tenero, quod nascitur in lacunis, & petroselinon maxime locis asperis. hæc omnia genera possunt habere diligentes. Apios majores facies, si semen, quantum tribus digitis comprehendere potest, linteolo clausuris rariore, & brevi fossa obrueris. ita omnium feminum germen capitatis unius soliditate necetur. Crispi fiunt, si femina ante tundantur, vel si super areas nascentes aliqua pondera volutentur, aut pedibus proculcentur enata. Apii femina vetustiora citius nascuntur; quæ novella sunt, ferius. Hoc mense atriplicem feremus, si rigare poterimus, & Julio, & ceteris, usque ad autumnum, mensibus. amat assiduo humore satiari. semen statim, cum spargitur, obruendum est, herbæ ei subinde vellantur. transferri necessarium non est, cum bene feritur, tamen potest melius adlescere, si spatium rariore pangatur, & juvetur succo lætaminis & humoris. ferro tamen recidendum semper est, quia ita pullulare non cessat. Nunc ocimum feritur: cito nasci dicitur, si

• statim cum feveris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocimo Martialis affirmat, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roseos pariat, & si ex eo femine frequenter feratur, modo in serpyllum, modo in sisymbrium mutetur. Hoc etiam mense melones & cucumeres feruntur, & porrus, & in primordio capparum, & serpyllum, & colocasie plantaria ponemus, & lactucas, & betas, & cepullas, & coriandrum feremus, & intyba fecunda sativone, quibus utamur æstate, & cucurbitas, & mentam radice vel planta.

IV. Locis calidis Aprili mense ziziphum conferemus, frigidis vero Majo vel Junio. amat loca calida, aprica. feritur ossibus & stipite, & planta. crescit tardissime. Sed si plantam ponis, Martio magis [in] terra molli; si ossibus seras, in scrobe palmari, ita ut terna grana per scrobem cacuminibus ponantur inverfis. quibus in imo & in summo affundatur lætamen, & cinis, & herbis adnascensibus manu planta liberetur erumpens. Cum pollicis soliditati similis fuerit, transferatur in locum pastinatum, vel in scrobem. Terram diligit non nimis lætam, sed proximam tenui atque jejunæ. Per hiemem prodest illi, ut circa codicem lapidum cumulus aggeretur, qui æstate debet auferri. Si arbor hæc tristis est, ferrea strigili subrasa hilarior fiet, vel si fimum bubulum radicibus modice & frequenter affundas. Zizipha collecta matura in longo vase fictili servantur oblito, & loco ficciore composito: vel recenter lecta poma, si guttis vini veteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum deformat attra-

ſcio. ſervantur etiam decifa cum ramis ſuis, aut fronde ſua involuta, atque ſuſpenſa.

V. Hoc etiam menſe locis temperatis mala granata ponuntur, ea ratione, qua dictum eſt, & inferuntur. Nam circa Kalend. Majas Perficus inoculari poteſt, quo more emplaſtratur ficus, ſicut diximus, cum de inſitione loqueremur. Hoc menſe calidis locis citri arbor inferitur, ſicut ſupra memoravi. Nunc locis frigidis ſici plantaria diſponemus, fervantes eam, quæ ſupra dicta eſt, diſciplinam. Nunc etiam ficum debemus inferere in ligno, vel ſub cortice, ſicut ante præcepi, & eam locis ſiccis inoculare. Nunc planta palmarum, quam cephalonem vocamus, locis apricis & calidis eſt ponenda. Hoc menſe ſorbum poterimus inferere in ſe, in cydonio, in ſpina alba.

VI. Tot violæ uncias [infundas,] quot olei libras miſeris, & diebus XL ſub dio habere debebis. Violæ purgatæ, ut de rore nihil habeant, libras quinque vini veteris x ſextariis debebis infundere, & poſt xxx dies x mellis ponderibus temperare.

VII. Hoc menſe vituli naſci ſolent, quorum matres abundantia pabuli juventur, ut ſufficere poſſint tributo laboris & lactis. iſtis autem vitulis toſtum molitumque milium cum lacte miſceatur ſalivari more præbendum. Nunc locis calidis tondeantur oves, & ſerotini foetus hoc menſe ſignentur. Nunc etiam prima eſt admiſſura, quæ excellit, arietum, ut agnos jam maturos hibernum tempus inveniat.

VIII. Hoc mense locis apricis apes quæremus. sed loca mellifica indicant apes, si circa fontes frequentissime pascantur: nam si rariores videbuntur, in his locis mellificari utiliter non potest. Quod si frequentes aquantur, ubi sint examina earum, hoc genere possumus invenire. Ac primo quam longe sint, exploremus, aut proxime. rubricam liquidam brevi vasculo infusam geramus, & observemus fontes aut aquas vicinas: tunc dorso apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula, atque ibidem moremur. Si cito reversæ fuerint, quas tinximus, hospitia earum proxima esse noscemus: si tarde, spatio longiore submota, quod pro mora temporis æstimamus. ad proxima facile venies; ad longinqua hoc genere perduceris. Cannæ unum internodium cum suis recidas articulis, & in latere aperies. ibi mel exiguum vel defrutum mittes, & juxta fontem pones. cum ad eum convenerint apes, atque ingressæ fuerint post odorem, foramen pollice claudes apposito, & unam tantum patieris exire, cujus fugam persequere. ea tibi partem demonstrat hospitii. cum ipsam cœperis non videre, alteram continuo dimittes, & sequeris. ita singulæ subinde dimissæ, te facient usque ad locum examinis pervenire. Aliqui mellis brevissimum circa aquam vasculum ponunt, de quo cum apis aquando gustaverit, ad commune pabulum pergens, alias exhibebit: quarum frequentiam subinde crescentem, notata revolantium parte, usque ad examina persequeris. Quod si est examen in spelunca reconditum, fumo ejicietur, & cum exierit, æris sonitu

territum in frutiçe, vel in aliqua silvæ se parte suspendet, & ita admoto vasculo recipietur. Si vero in cavæ arboris ramo fuerit, acutissima ferra idem ramus supra infraque decifus, & munda veste coopertus poterit afferri, & inter alvearia collocari. Vestigantur autem mane, ut tota dies sufficiat ad sequendum. nam vespere peracto opere ad aquam plerumque non redeunt. Vasa autem, quibus recipiuntur, perfricanda sunt citreagine, vel herbis suavis, & conspergenda imbre mellis exigui: quod si verno fiat, & circa fontes alvearia sic tineta ponantur, locis, quibus apum frequentia est, multitudinem sibi sponte conducent, si tamen servari a furibus possunt. Hoc etiam mense, sicut supra, purganda sunt alvearia forqibus, & necandi papiliores, qui maxime abundant florentibus malvis, quos hoc genere intercipientur. Vas æneum miliario simile, id est, altum & angustum, vespere inter alvearia collocemus, & in fundo ejus ponamus lumen accensum. illuc papiliores convenient, & circa lumen volitabunt, & angustia vasculi ab igne proximo interire cogentur.

IX. Hujus mensis horæ, horis mensis Septembris æquantur hoc genere.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIV
Hora	II	&	X	pedes	XIV
Hora	III	&	IX	pedes	X
Hora	IV	&	VIII	pedes	VII
Hora	V	&	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IV

fuerant, occare, hoc est, operire jam convenit. Nunc ad rudem faciendam silva cædatur, quando omni fronde vestita est. Cædendi autem hic modus est, ut optimus operarius in alta silva modii spatium, mediocris vero tertia minus possit abscidere. Nunc & seminaria fodiuntur assidue, & locis prægelidis & pluviosis oleæ putantur, & eis muscus abraditur. At si quis lupinum stercorendi agri causa feminabit, aratro illum nunc debet evertere.

V. Hortorum spatia, quæ per autumnum feminibus implenda destinantur, aut plantis, nunc conveniet pastinare. Hoc mense apium bene feritur, sicut jam ante dictum est, vel coriandrum, & melones, & cucurbitæ, carduus, & radices, & ruta pangentur. Porri quoque planta transfertur, ut rigationibus animetur.

VI. Locis calidis nunc mala Punica florere incipiunt. Ramus ergo cum flore, sicut Martialis dicit, si obruto circa arborem fictili vase claudatur, & ne resiliat, ligetur ad palum, pro vasculi magnitudine pomum reddit autumno. Hoc etiam mense locis calidis emplastrari Perficus potest. Locis frigidis nunc citri arbor inferitur, & ea, quæ dicta est, disciplina servetur. Nunc frigidis locis ziziphum conferemus, & ficum inferimus. Hoc etiam mense palmæ planta disponitur.

VII. Nunc castrandi sunt vituli, sicut Mago dicit, tenera ætate, ut fissa ferula testiculi comprimentur, & paulatim confracti resolvantur. Sed hoc luna decrecente verno vel autumno fieri debere præcipit. Alii ligato ad machinam vitulo, duabus

angustis regulis stagnis, sicut forcipibus, ipsos nervos apprehendunt, qui Græce *κρυστάρες* dicuntur. His comprehensis tentos testiculos ferro resecant, & ita recidunt, ut aliquid de his capitibus nervorum suorum dimittatur hæere. quæ res & sanguinis nimietatem prohibet, & non omnino juvencos subducto robore virilitatis effeminat. Nec admittendum est, quod plerique faciunt, ut statim castratos coire compellant. nam certum est ab eis generari, sed ipsos fluxu sanguinis interire. Vulnera vero castraturæ cinere sarmentorum & spuma linentur argenti. Castratus abstineatur a potu, & cibus pascatur exiguis, & sequenti triduo præbeantur ei teneræ arborum summitates, & frutesca mollia, & herbæ viridis coma dulciore sagina roris aut fluminis. Pice etiam liquida mixto cinere & modico oleo post triduum vulnera diligenter unguenda sunt. Sed melius genus castrationis sequens usus invenit. Alligato enim juvenco atque dejecto, testiculi stricta pelle clauduntur, atque ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis securibus, vel dolabris, vel, quod est melius, formato ad hoc ferramento, ut gladii similitudinem teneat. Ita enim circa ipsam regulam ferri acies ardentis imprimitur, unoque ictu & moram doloris beneficio celeritatis absumit, & ustis venis ac pellibus a fluxu sanguinis strictis, plagam cicatrix quodammodo cum ipso vulnere nata defendit.

VIII. Locis temperatis nunc ovium celebranda tonsura est. Sed tonsas oves hoc unguine medicemus. Succum decocti lupini, fæces vini veteris, &

amurcam pari mensura miscebis, & in unum corpus omnia redacta curabis adlinere. Post triduum deinde, si mare vicinum est, litori mergantur extremo: si in mediis terris pascimus, aqua cœlestis cum sale paululum decocta sub dio debet pecorum tonsa & uncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno, nec scabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur ac molles.

IX. Hoc mense caseum coagulabimus sincero lacte coagulis vel agni vel hædi, vel pellicula, quæ solet pullorum ventribus adhærere, vel agrestis cardui floribus, vel lacte ficulneo, cui ferum debet omne deduci, ut & ponderibus urgeatur. Ubi solidari cœperit, loco opaco ponatur, aut frigido, & pressus subinde adjectis pro acquirenda soliditate ponderibus, trito ac torrefacto sale debet aspergi, & jam durior vehementius premi. Post aliquot dies solidatæ jam formulæ per crates ita statuantur, ne invicem se unaquæque contingat. Sit autem loco clauso & a ventis remoto, ut teneritudinem fervet atque pinguedinem. Vitia casei sunt, si aut ficcus sit aut fistulosus: quod eveniet, aut si parum prematur, aut sales nimios accipiat, aut calore solis uratur. In recenti caseo conficiendo aliqui nucleos virides pineos terunt, atque ita mixto lacte gelant. Aliqui thymum tritum & frequenter colatum congelant. Qualemcunque etiam saporem velis, efficere poteris, adjecto, quod elegeris, condimento, seu piperis, seu cujuscunque pigmenti.

X. Hoc mense incipiunt augeri examina, & in extremis favorum partibus majores creantur api-

culæ, quas aliqui reges putant; sed Græci eos *οιστρος* appellant, & necari jubent, quia requiem concutiunt quiescentis examinis. Nunc papiliones abundant, quos necemus, more, quo dixi.

XI. Nunc circa extremum mensem pavimenta in solariis fiunt: quæ in frigidis regionibus, & ubi pruinae sunt, glacie suspenduntur & pereunt. Sed si hoc placuerit, sternemus duplices ordines tabularum transversos atque directos, & paleam vel filicem supra constituemus & æqualiter æquabimus faxo, quod manum possit implere. Pedaneum super rudus inducimus, & assiduo vecte densamus: tunc antequam rudus ficcetur, bipedas, quæ per omnia latera canaliculos habeant digitales, jungemus, ita ut calce viva ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter se connectendi sunt, impleantur, & earum conjunctione rudus omne cooperiatur. nam ficcata omnis materia unum corpus efficiet, & nullum transmittet humorem. Postea sex digitorum testaceum superfundemus, & frequenter virgis verberabimus, ne rimis possit aperiri. tunc tessellas latiores, vel tabellas qualescunque marmoreas, aut paginas imprimemus, & hanc constructionem res nulla vitiabit.

XII. Hoc mense lateres faciendi sunt ex terra alba vel creta, vel rubrica. nam qui æstate fiunt, celeritate fervoris in summa cute siccantur, interius humore servato: quæ res scissuris eos faciet aperiri. Fiunt autem sic. terra creta diligenter, & omni asperitate purgata, mixta cum paleis diu macerabitur, & intra formam lateri similem depri-

metur. tunc ad siccandum relicta, subinde versabitur ad folis aspectum. sint vero lateres longitudine pedum duorum, latitudine unius, altitudine quatuor unciarum.

XIII. [*De rosato.*] Quinque libras rosæ pridie purgatæ, in vini veteris x sextarios merges, & post xxx dies x despumati mellis libras adjicies, & uteris.

XIV. [*De oleo liliaceo.*] Per olei libras singulas dena lilia curabîs infundere, & vas vitreum xl diebus locare sub dio.

XV. [*De oleo roseo.*] In olei libras singulas, rosæ purgatæ singulas uncias mellis mittes, & vii diebus in sole suspendes & luna.

XVI. [*De rhodomeli.*] In succi rosæ sextariis singulis libras singulas mellis admisces, & diebus xl sub sole suspendis.

XVII. Rosas nondum patefactas fervabis, si in canna viridi stante, fissa, recludas ita, ut fissuram coire patiaris: & eo tempore cannam recidas, quo rosas virides habere volueris. Aliqui olla rudi conditas ac bene munitas sub dio obruunt, ac reservant.

XVIII. In horarum mensuris Majus respondet Augusto.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIII
Hora	II	&	X	pedes	XIII
Hora	III	&	IX	pedes	IX
Hora	IV	&	VIII	pedes	VI
Hora	V	&	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 DE
 RERUSTICA
 LIBER VII.

I. JUNIO mense area paranda est ad trituram, cujus primo terra radatur: deinde effossa leviter mixtis paleis & amurca æquatur insulsa. quæ res a muribus & formicis frumenta defendit. tunc premenda est rotundo lapide, vel columnæ quocunque fragmento, cujus volutatio possit ejus spatia solidare. dehinc sole ficcetur. Aliqui mundatis areis aquam spargunt, & minuta ibi pecora diu spatiari ac proculcare compellunt. & cum terra unguis stricta fuerit, spectant solidam ficitatem.

II. Nunc primo ordei messis incipitur, quæ consummanda est, antequam grana arefactis spicis lapsa decurrant, quia nullis, sicut triticum, folliculis vestiuntur. Quinque modios recidere potest pleni agri opera una messoris experti, mediocris vero tres, ultimi etiam minus. Sed ordei culmos jacere in agris aliquantulum finamus, quia fertur hoc more grandescere. Nunc etiam mense postremo locis

Script. R. R. Vol. III.

K

maritimis & calidioribus ac ficcis tritici messis absciditur. Quam paratam esse cognosces, si æqualiter spicarum populus maturato rubore flavescat. Pars Galliarum planior hoc compendio utitur ad metendum, & præter hominum labores, unius bovis opera spatium totius messis absomit. Fit itaque vehiculum, quod duabus rotis brevibus fertur. hujus quadrata superficies tabulis munitur, quæ forinsecus reclines in summo reddant spatia largiora. ab ejus fronte carpenti brevior est altitudo tabularum. ibi denticuli plurimi ac rari ad spicarum mensuram constituuntur in ordinem, ad superiorem partem recurvi. A tergo vero ejusdem vehiculi duo brevissimi temones figurantur, velut amites basternarum. ibi bos capite in vehiculum verso jugo aptatur & vinculis, mansuetus sane, qui non modum compulsoris excedat. hic ubi vehiculum per messes cœpit impellere, omnis spica in carpentum denticulis comprehensa cumulatur, abruptis ac relictis paleis; altitudinem vel humilitatem plerumque bubulco moderante, qui sequitur. & ita per paucos itus ac reditus brevi horarum spatio tota messis impletur. Hoc campestribus locis vel æqualibus utile est, & iis, quibus necessaria palea non habetur.

III. Nunc frigidissimis locis, quæ Majo sunt prætermissa, faciemus. agros æque proscindemus herbosus & gelidis partibus. vineta occabimus. colligemus viciam. foenum Græcum ressecabimus ad pabulum. Hoc mense locis frigidis peragenda est leguminum messis: itaque lenticulam collectam, ci-

neri mixtam, bene servabimus, vel vasis oleariis aut falsamentariis repletis, statimque gypsatis. Nunc & faba luna minuenta velletur, ante lucem sane; & antequam luna procedat, excussa & refrigerata ponatur. ita gurguliones non patietur infestos. Hoc mense lupinus colligitur, & si placuerit, statim feretur ex area: sed longe ab humore est ponendus in horreis. sic enim diutissime custoditur, maxime si granaria ejus afflaverit fumus assiduus.

IV. Hoc mense circa solstitium brassicam feremus, quam inchoante transferemus Augusto, vel irriguo loco, vel pluvia initiante madefacto. Apium quoque bene ferere poterimus, betas & radices, & lactucas, & coriandrum, si rigemus.

V. Hoc etiam mense ramus Punici (sicut supra diximus) poterit intra fictile vasculum claudi, ut ad ejus magnitudinem poma restituat. Nunc pira vel mala, ubi ramos multa poma densabunt, interlegenda sunt quæcunque vitiosa, ut succus, qui ingrate his posset impendi, ad meliora vertatur. Hoc etiam mense, locis frigidis, ziziphum ferere poterimus. Nunc caprificandæ sunt arbores fici, sicut in ejus narravimus disciplina. aliqui eas & hoc mense inserunt. Locis frigidis Persicus inoculatur: palmæ planta circumfoditur. Hoc mense vel Julio celebratur insitio in pomis, quæ emplastratio dicitur. solis arboribus convenit, quibus pinguis succus in cortice est, ut ficis & oleis, ac similibus, ut Martialis dicit, & Persico. fit autem sic: Ex novellis ramis & nitidis ac feracibus gemmam, quæ bene apparebit sine dubio processura, duobus di-

gitis quadratis circumsignabis, ut ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter corticem levabis acutissimo scalpro, ne gemma lædatur. item ex ea arbore, cui velimus inferere, similiter cum gemma tolletur emplastrum, nitido tamen atque uberi loco. Tunc ibi convenienter adstringitur, & pressum circa gemmam vinculis cogitur sine germinis læsione cohærere, ut ea, quæ appositæ redditur, locum gemmæ prioris includat. tunc luto superlinis, & liberam gemmam relinques. Ramos superiores ejus arboris secabis ac stirpes: & ab uno & viginti diebus exactis, resoluto vimine vinculorum, reperies externi feminis gemmam mire in arboris alienæ membra transisse.

VI. Hoc etiam mense vituli recte (ut dictum est ante) castrantur. Nunc etiam caseum jure conficimus, & oves in frigida regione tondemus.

VII. Hoc mense alvearia castrabuntur, quæ matura esse ad mellis reditum signis quam pluribus instruemur. Primum, si plena sunt, apum subtile murmur audimus. nam vacuæ sedes favorum, velut concava ædificia, voces, quas acceperint, in majus extollunt. quare cum murmuris sonus magnus & raucus est, agnoscimus, non esse idoneas ad metendum crates favorum. item cum fucos a sedibus suis, qui sunt apes majores, grandi intentione deturbant, matura mella testantur. Castrabuntur autem alvearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus asperantur. Fumus admovetur ex galbano & arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus convenit excitare: quod vas ita fi-

guratum fit, ut velut inverſi infundibuli anguſto ore fumum poſſit emittere. atque ita cedentibus apibus, mella recidentur. Ad examinis pabulum hoc tempore pars favorum debet quinta dimitti. ſane putres ac vitioſi favi de alveariis auferantur. Nunc mella conficimus, congeſtis in mundiffimum fabrum favis, ac diligenter expreſſis. ſed antequam premamus, partes favorum corruptas, vel pullos habentes recidemus: nam malo ſapore mella corrumpunt. Mel recens paucis diebus apertis vaſculis habendum eſt, atque in ſummitate purgandum, donec refrigerato calore muſti more deſerveat. Nobilius mel erit, quod ante expreſſionem ſecundam, velut ſponte profluxerit. Hoc etiam menſe ceram conficimus, quæ in vaſe æneo, ferventi aqua pleno, minute conciſis favorum reliquiis, mollietur, & deinde in aliis vaſculis ſine aqua reſoluta digeretur in formas. Nunc ſi menſe ultimo nova egrediuntur examina, cuſtos eſſe debet attentus, quia novellæ apes vagantibus animis juventute, niſi ferventur, effugiunt. exeuntia in aditu ſuo morantur uno aut duobus diebus, quæ ſtatim novis alveariis excipienda ſunt. Obſervabit autem cuſtos aſſiduus uſque in octavam vel nonam horam, quia poſt hæc tempora non facile fugere aut emigrare conſueverunt, quamvis aliquæ ſtatim & procedere & abire non dubitent. Signa futuræ fugæ hæc ſunt. ante biduum vel triduum acrius tumultuantur & murmurant. quod ubi appoſita frequenter aure explorator agnoverit, ſollicitior adverſum hæc eſſe debet. Solent hæc ſigna & cum pugnaturæ ſunt, fa-

cere: quarum pugnam compefcit pulvis, aut mulfæ aquæ imber afperfus. ineft illi ad originis fuæ reparandam concordiam; dulcis auctoritas. Sed cum fe agmina fic pacata, in ramo aut loco quocunque fufpenderint, fi unius uberis eductione pendent, noris aut unum regem efle univerfis, aut reconciliatis omnibus manere concordiam. fi vero duo vel plura ubera fufpendens fe populus imitatur, & difcordes funt, & tot reges efle, quot velut ubera videris, confitentur. Ubi globos apium frequentiores videris, uncta manu fucco meliffophylli vel apii, reges requiras. funt autem paulo majores, & oblongi magis, quam ceteræ apes, rectioribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri coloris & nitidi, leves fine pilo, nifi forte pleniores quafi capillum gerunt in ventre, quo tamen non utuntur ad vulnus. funt alii fufci atque hirsuti, quos oportet extingui, & pulchriorem relinqui. qui fi frequenter vagatur cum examinibus, exfectis alis refervetur: hoc enim manente nulla difcedet. Sed fi nulla nafcantur examina, duorum vel trium vasculorum multitudinem in unum conferre poffumus: dulci tamen liquore confperfas apes, atque inclusas, per triduum tenebimus, appofito cibo mellis, & exigua tantum fpiracula relinquemus in cella. Quod fi velis alvearium, cui per aliquam peftem multitudo fubducta eft, populi adjectione reparare, confiderabis in aliis abundantibus, ceras favorum & extremitates, quæ pullos habent, & ubi fignum nafcitur regis inveneris, cum fobole fua recides, & in id alvearium pones. Eft autem

hoc futuri regis signum : Inter cetera *foramina*, quæ pullos continent, unum majus ac longius velut uber apparet. Sed tunc transferendi sunt, quando erosus cooperculis ad nascendum maturi capita nituntur exserere : nam si immaturos transtuleris, interibunt. Si autem se subitum levabit examen, strepitu æris terreatur, aut testulæ : tunc ad alvearium redibit, aut in proxima fronde pendebit, & inde in novum vas herbis consuetis & melle conspersum manu attrahatur, aut trulla, & cum in eo loco requieverit, vespere inter alia collocetur.

VIII. Hoc etiam mense pavimenta faciemus. sub divo & lateres, more, quo dixi.

IX. Græci afferunt, Ægyptios hoc more proventum futuri cujusque seminis experiri : Aream brevem locò subactò & humido nunc excolunt, & in ea divisis spatiis omnia frumenti vel leguminum semina spargunt. Deinde in ortu caniculæ, qui apud Romanos quartodecimo Kalendarum Augustarum die tenetur, explorant, quæ semina ortum sidus exurat, quæ illæsa custodiat. his abstinent, illa procurant ; quia indicium noxæ aut beneficii, per annum futurum generi unicuique, sidus aridum præfenti exitio vel salute præmisit.

X. Per olei libras singulas chamæmeli herbæ florentis auream medietatem, projectis albis foliis, quibus flos ambitur, unciarum singularum pondus infundis, & quadraginta diebus in sole constitues.

XI. [*De ænanthe.*] Silvestres uvas, cum florent, sine rore colligimus & expandimus in sole, ne quid restet humoris, & flos ad excutiendum sic-

cior appareatur. tunc cribello spisso cernimus, ut grana non transeant, sed flos solus decidat. hunc in melle servamus infuso: & cum diebus triginta fuerit conditum, temperamus eo genere & more, quo rosatum moris est temperare.

XII. [*De alica.*] Ordeum semimaturum, cui adhuc superest aliquid de virore, per manipulos ligabis & torrebis in furno, ut facile mola possit infringi, & in modio uno salis aliquantum, dum molitur, miscere curabis ac servabis.

XIII. Junius ac Julius horarum sibi æqua spatia contulerunt.

Hora	I	&	XI	pedes	XXII
Hora	II	&	X	pedes	XII
Hora	III	&	IX	pedes	VIII
Hora	IV	&	VIII	pedes	V
Hora	V	&	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 DE
 R E R U S T I C A
 LIBER VIII.

I. JULIO mense agri, qui Aprili profcissi fuerant, circa Kalendas iterantur. Nunc locis temperatis tritici messis expletur, more, quo dictum est. silvestres agri utilissime extirpabuntur arboribus atque virgultis, cum luna decrescit, defectis radicibus atque combustis. Hoc mense arbores, quæ in messe steterant, sectis messibus obruantur aggestione terrarum propter nimios solis ardores. Opera una xx maximas obruet. Nunc & novellæ vites mane & vespere, jam calore deposito, effodi debent, & averso gramine pulverari. Hoc mense utiliter, vel ante caniculares dies, filices extirpabis, & caricem.

II. Hoc etiam mense cepullas ferimus, irriguis ac frigidis locis, & radicem, & atriplicem, si rigare possumus, & ocimum, malvas, betas, lactucas & porros rigandos. Hoc mense loco irriguo, napos feremus, & rapa, solo putri & soluto, nec spisso. locis humidis lætantur & campis. sed na-

pus in sicco & prope tenui, atque devexo, & fabuloso melior nascitur. Loci proprietas utrumque semen in alterum mutat. nam rapa in alio solo per biennium fata mutantur in napos; alio vero, napus transit in rapum. Subactum solum stercoreatum versatumque conquirunt, quod & ipsis & segetibus proderit, quæ ibi anno eodem feruntur. Juge-ro raporum quatuor sextarii, napi autem quinque sufficiunt. Si spissa sunt, intervalles aliqua, ut cetera roborentur. Ut vero semina majora redigantur, eruta rapa, foliis omnibus purgabis, & ad dimidii digiti crassitudinem in caule succides. Tunc in sulcis diligenter subactis, octonis digitis separata obrues, & injicies terram, & calcabis. ita magna nascentur.

III. Hoc etiam mense emplastratio celebrari potest, sicut ante demonstravi, & pirus vel malus locis humidis nunc insita, me explorante, processit. Hoc etiam mense in pomis serotinis, quæ ubertate nimia ramos oneraverunt, sicut prædixi, interlegenda sunt, si qua vitiosa repereris, ut arboris succum vertamus ad meliorum nutrimenta pomorum. Nunc citri taleam loco irriguo, frigidis regionibus me plantasse memini, & quotidianis animasse liquoribus, quæ & nascendo & afferendo votum felicitatis æquavit. Hoc tempore, locis humidis inoculari ficus, & inferi citrius potest: mense jam medio, palmæ planta circumfodi. Nunc locis temperatis, amygdala matura sunt ad legendum.

IV. Hoc tempore maxime tauris submittendæ sunt vaccæ, quia decem mensium partus sic poterit

maturo vere concludi; & certum est, eas post ver-
 nam pinguedinem gestientes veneris amare lasciviam. Uni tauro quindecim vaccas Columella asserit posse sufficere, curandumque, ne concipere nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabuli est in regione, qua pascimus, potest annis omnibus in foeturam vacca submitti: si vero indiget hoc genere, alternis temporibus onerandæ sunt, maximeque, si eadem vaccæ alicui operi servire consueverunt, Hoc mense arietes candidissimi eligendi & admittendi sunt mollibus lanis, in quibus non solum corporis candor considerandus est, sed etiam lingua: quæ si maculis fuscabitur, varietatem reddit in sobole. De albo plerumque nascitur coloris alterius: de fuscis nunquam, sicut Columella dicit, potest albus creari. Eligemus arietem altum, procerum, ventre promisso, & lanis candidis recto, cauda longissima, velleris denso, fronte lata, magnis testibus, ætatis trimæ, qui tamen usque in octo annos potest utiliter inire. Femina debet bima submitti, quæ usque in quinquennium foeturæ necessaria est, anno septimo deficit. eligenda est vasti corporis, & prolixi velleris, ac mollissimi, lanosi & magni uteri. Sed providendum est in hoc genere, ut pabuli ubertate saturetur, & longe pascatur a sentibus, qui & lanam minuunt, & corpus incidunt. Admittendi sunt mense Julio, ut nati ante hiemem convalescant. Aristoteles asserit, si masculos plures creari velis, admissuræ tempore siccos diés, & halitum Septemtrionis eligendum, & contra eum ventum greges esse pascendos: si feminas generari velis,

Auftri captandos flatus, & in eum pascua dirigenda, ac sic ineundas matres. [ut] mortuarum vel vitiofarum numerus novella fobole reparetur. Autumnno debiles quæque pretio mutantur, ne eas imbecillas hibernum frigus absumat. Aliqui duobus ante mensibus arietes a coitu revocant, ut facem libidinis augeat dilatio voluptatis. Quidam coire sine discretionem permittunt, ut hoc eis genere per annum totum foetura non desit.

V. Hoc mense, cum sol Cancri tenebit hospitium, luna sexta in Capricorni signo posita, gramen ablatum Græci afferunt nihil de radicibus rediturum. Item si bidentes cyprei fiant, & sanguine tingantur hircino, & post fornacis ardores non aqua, sed eodem sanguine temperentur, per eos erutum gramen *extingui*.

VI. Hoc mense vinum scillite sic facimus: Scillam de montanis aut maritimis locis sub ortu Canicularum [lectam] procul a sole siccamus. Ex hac in vini amphoram unius libræ mensuram mittimus, incisis ante tamen superfluis & abjectis foliis, quibus pars extrema velatur. Quidam velamina ipsa filo inserta suspendunt, ut vino infusa mergantur, & non admixta fæcibus post XL dierum spatium sarta, quæ appensa sunt, auferantur. Hoc vini genus tussi resistet, ventrem purgabit, flegma dissolvit, splenetis proderit, acumen præstabit oculorum, concitabit digestionis auxilia.

VII. [*De hydromelli.*] Inchoantibus Canicularibus diebus aquam puram pridie sumis ex fonte. In tribus aquæ sextariis, unum sextarium non dispumati

mellis admifces, ac diligenter per carenarias divifum quinque horarum fpatio continuo per inveftes pueros curabis agitare vafa ipfa concutiens. Tunc XL diebus ac noctibus patieris eſſe ſub coelo.

VIII. [*De aceto ſcillitico.*] Squillæ albæ crudæ projectis duris, atque extrinſecus poſitis omnibus, teneram medietatem ad libram & ſex uncias per minutas partes recides, & in aceti acerrimi duodecim ſextariis merges. Vas ſignatum quadraginta diebus patieris eſſe ſub ſole: poſt abjecta ſquilla acetum diligentius excolabis, & in bene picato vaſe transfundes. Aliud acetum digeſtioni & ſaluti accommodum: Squillæ dragmas VIII, aceti ſextarios XXX mittis in vaſculo, & piperis unciam unam, mentæ & caſiæ aliquantum, & poſt [aliquod] tempus uteris.

IX. Sinapis femen ad modum ſextarii unius & ſemis, redigere curabis in pulverem, cui mellis pondus v, olei Hiſpani unam libram, aceti acris unum ſextarium miſces, & tritis omnibus diligenter uteris.

X. Julii & Junii horas par menſurarum libra composuit.

Hora	I	&	XI	pedes	XXII
Hora	II	&	X	pedes	XII
Hora	III	&	IX	pedes	VIII
Hora	IV	• &	VIII	pedes	V
Hora	V	&	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

PALLADII RUTILII
TAURI ÆMILIANI

DE

R E R U S T I C A

LIBER IX.

I. **AUGUSTO** mense ultimo circa Kalend. Septembris ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis vindemiæ apparatus urgetur. Hoc etiam mense locis frigidissimis occatio vinearum fit.

II. Hoc tempore, si terra exilis in vinea est, & vinea ipsa miserior, tres vel quatuor lupini modios in jugero spargis, atque ita occabis. Quod ubi fructificaverit, evertitur, & optimum stercus præbet in vineis, quia lætamen propter vini vitium non convenit inferre vinetis.

III. Nunc locis frigidis pampinatur, locis vero ferventibus ac ficcis obumbratur potius uva, ne vi solis arefcat, si aut vineæ brevitatis, aut facultas operarum permittit. Hoc etiam mense extirpare possumus carecta atque filecta.

IV. Nunc urenda sunt pascua, ut & aliorum fru-

ticum festinatio reprimatur ad stirpes, & incensis aridis nova lætius succedant.

V. Hoc etiam mense ultimo, ficcis locis rapa & napus ferenda sunt, hac ratione, qua [ante] dictum est. Hoc mense ultimo, locis ficcioribus radices feruntur, quæ hieme sui usum ministrant. amant terram pinguem, solutam & diu subactam, qualem rapa. tofum & glaream reformidant. gaudent cœli statu nebuloso. serendæ sunt spatiis grandibus & alte fossis. meliores proveniunt in arenis. ferantur post novam pluviam, nisi possint forte rigari. quod satum est, statim debet operiri levi sarculo. Jugerum duo sextarii, vel, ut quidam, quatuor, cum feruntur, implent. Lætamen non est ingerendum, sed potius paleæ: quia inde fungosæ sunt. Suaviores fiunt, si eas aqua falsa frequenter aspergās. Radices feminini generis putantur, quæ minus acres sunt, & habent folia latiora [&] levia, & cum jucunditate virentia. Ex his ergo semina colligemus. Majores fieri creduntur, si, sublatis omnibus foliis, & solo tenui caule dimisso, sæpe terris operiantur. Si ex nimis acra dulcem fieri velis, semina die & nocte melle macerabis, aut passo. Raphanum tamen, sicut brassicam, constat esse vitibus inimicam. nam si circa se ferantur, natura discordante refugiunt. Hoc etiam mense pastinacas feremus.

VI. Etiam nunc emplastrantur arbuta. Pirum nunc plerique inserunt, & locis irriguis arborem citri.

VII. Hoc mense crabrones molesti sunt alveariis apum, quos persequi ac necare debemus. Nunc

etiam, quæ Julio non occurrimus, exsequamur.

VIII. Nunc, si deerit aqua, eam quærere ac vestigare debebis: quam taliter poteris invenire. Ante ortum solis iis locis, quibus aqua quærenda est, æqualiter pronus mento ad solum depresso jacens in terra spectabis orientem, & in quo loco crispum subtili nebula aerem surgere videbis, & velut rorem spargere, signo aliquo vicinæ stirpis aut arboris prænotabis. nam constat, ficcis locis, ubi hoc fiet, aquam latere. Sed terrarum genus considerabis, ut possis vel de tenuitate, vel de abundantia judicare. Creta tenues nec optimi saporis venas creabit; fabulo solutus exiles, insuaves, limosas, & spatio altiore submersas; nigra terra humores & stillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta, sed saporis egregii; glarea mediocres & incertas venas, sed suavitate præcipuas; fabulo masculus, & arena, & carbunculus certas & ubertate copiosas: in saxo rubro bonæ & abundantes sunt. Sed providendum est, ne inventæ inter rimas refugiant, & per intervenia dilabantur. Sub radicibus montium & in faxis filicibus uberes, frigidæ, salubres: locis campestribus falsæ, graves, tepidæ, insuaves: quarum sapor si optimus fuerit, noveris, eas sub terris exordium de monte sumsisse. sed in mediis campis montanorum fontium suavitatem consequentur, si umbrantibus tegantur arbutis. Sunt & hæc signa vestigandæ aquæ, quibus tunc credimus, si neque lacuna est, neque aliquis ibi ex consuetudine humor infidet aut præterit. Juncus tenuis, salix silvatica, alnus, vitex, arundo, edera, ceteraque,

si qua humore gignuntur. Locus ergo, ubi supra dicta signa repereris, fodiatur latitudine pedibus tribus, altitudine pedibus quinque, & proxime solis occasum, mundum vas ibi æreum vel plumbeum interius unctum inversum ponatur in solo ipsius fossionis. Tunc supra fossa labra crate facta de virgis ac frondibus, additaque terra, spatium omne cooperiatur. Sequenti die aperto loco, si in eodem vase sudores intrinsecus invenientur, aut stillæ, aquas ibi esse non dubites. Item si vas figuræ siccum, neque coctum, eadem ratione ponatur, ac similiter operiatur; altero [vero] die, si aquarum vena est, in præsentis vas concepto humore solvetur. Item vellus lanæ æque positum, vel cooperitum, si tantum colligit humoris, ut alia die fundat expressum, copias inesse testabitur. Item lucerna oleo plena & accensa, si ibi similiter testata ponatur, & secuto die inveniatur extincta superantibus alimentis, aquas idem locus habebit. Item si in eo loco focum feceris, & terra vaporata humidum fumum nebulosumque ructaverit, aquas inesse cognosces. His itaque repertis, certa signorum firman- te notitia, puteum fodies, & aquæ caput requires: vel si plura sunt, in unum colliges. Tamen maxime sub radicibus montium in septemtrionali parte quærendæ sunt aquæ, quia in his locis magis abundant, utilioresque nascuntur.

IX. Sed in fodiendis puteis cavendum est fossorum periculum, quoniam plerumque terra sulfur, alumen, bitumen educit, quorum spiritus mixti an-

helitum pestis exhalant, & occupatis statim naribus extorquent animas, nisi quis fugæ sibi velocitate succurrat. Prius ergo quam descendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis accensam, quæ si exstincta non fuerit, periculum non timebis; si vero exstinguetur, cavendus est locus, quem spiritus mortifer occupabit. Quod si alio loco aqua non potest inveniri, dextera lævaque puteos fodiemus, usque ad aquæ ipsius libramentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, velut nares, intus agemus, qua nocens spiritus evaporèt: quo factò, latera puteorum structura suscipiat. Fodiendus est autem puteus, latitudine octo pedum quoquoersum, ut binos pedes structura concludat: quæ structura vectibus ligneis subinde densetur, & structa sit lapide tofacio, vel filice. Si aqua limosa fuerit, salis admixtione corrigatur. Sed dum foditur puteus, si terra non stabit vitio generis dissoluti, aut humore laxabitur, tabulas objicies directas undique, & eas transversis vectibus sustinebis, ne fodientes ruina concludat.

X. Aquam vero novam sic probabis: In vase æneo nitido spargis, & si maculam non fecerit, probabilis judicetur. Item decocta æneo vasculo, si arenam vel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Item si legumina cito valebit excoquere, vel si colore perlucido carens musco, & omni labe pollutionis aliena. Sed qui in alto sunt putei, perforatis usque ad infimam partem terris, ad loca inferiora, possunt vice fontis exire, si vallis subjectæ natura permittat.

XI. Cum vero ducenda est aqua, ducitur aut forma struili, aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut fistilibus tubis. Si per formam ducetur, solidandus est canalis, ne per rimas aqua possit elabi: cujus magnitudo pro aquæ mensura facienda est. Si per planum veniet, inter sexagenos vel centenos pedes sensim reclinetur structura in sesquipede, ut vim possit habere currendi. Si quis mons interiectus occurrerit, aut per latera ejus aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput speluncas librabimus, per quarum structuram perveniat. Sed si se vallis interferat, erectas pilas vel arcus usque ad aquæ justa vestigia construemus, aut plumbeis fistulis clausam dejici patiemur, & explicata valle confurgere. Sed, quod est salubrius & utilius, fistilibus tubis cum ducitur, duobus digitis crassi, & ex una parte reddantur angusti, ut palmi spatio unus in alterum possit intrare: quas juncturas viva calce oleo subacta debemus illinire. Sed antequam in iis aquæ cursus admittatur, favilla per eos mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare possit, si qua sunt vitia tuborum. Ultima ratio est, plumbeis fistulis ducere: quæ aquas noxias reddunt. Nam cerusa plumbo creatur attrito, quæ corporibus nocet humanis. Diligentis erit, aquarum receptacula fabricari, ut copiam vel inops vena procuret.

XII. Mensura vero fistularum plumbo fervetur hujusmodi. Centenaria x pedum mille ducentas libras habeat. Octogenaria noningentas LX. Quinquagenaria similiter x pedum pondo sexcenta. Quadragenaria pondo quadringenta LXXX. Tricenaria

164 PALLADII LIB. IX. AUGUSTUS.

pondo trecenta sexaginta. Vicenaria pondo ducenda XL. Octonaria pondo nonaginta sex.

XIII. [*De omphacemelli.*] In uvæ semiacerbæ succi sextariis sex, mellis triti fortiter duos sextarios debetis infundere, & sub solis radiis diebus XL decoquere.

XIV. Augustum Majo par solis cursus æquavit.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIII
Hora	II	&	X	pedes	XIII
Hora	III	&	IX	pedes	IX
Hora	IV	&	VIII	pedes	VI
Hora	V	&	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 D E
 R E R U S T I C A
 L I B E R X.

I. **S**EPTEMBRI mense, ager pinguis, & qui diu tenere consuevit humorem, tertia vice arabitur, quamvis humido anno possit & antea tertiarum. Nunc ager humidus, planus, exilis, quem primo Augusto arari diximus, iteratur & feritur. Graciles clivi nunc primum arandi sunt, & ferendi statim circa æquinoctium. Agri nunc stercoreandi sunt, sed in colle spiffius, in campo rarius lætamina disponentur, cum luna minuitur: quæ res si seruetur, herbis officiet. Uni jugero afferit Columella xxiv stercoreis carpenta sufficere; in plano vero xviii. sed iidem cumuli tot dissipandi sunt, quot ea die poterunt exarari, ne stercorea exsiccata nihil profint. Ejiciuntur quidem lætamina, & qualibet hiemis parte. sed si tempore suo ejici aliqua ratione non poterunt, antequam seras, more seminis per agros pulverem stercoreis sparge, vel caprinum manu pro-

jice, & terram farculis misce. Nec prodest nimium stercorare uno tempore, sed frequenter & modice. Ager aquosus plus stercoreis, siccus vero minus requirit. Sed si lætaminis copia non abundat, hoc pro stercore optime cedit, ut sabulosis locis cretam [vel] argillam spargas, cretosus ac nimium spissis sabulonem. Hoc etiam segetibus proficit, & vineas pulcherrimas reddit. nam lætamen in vineis saporem vini vitare consuevit.

II. Hoc mense uliginosis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis, circa æquinoctium triticum & adorem feretur, dum serenitas constat, ut radices frumenti ante hiemem convalescant.

III. Solet terra humorem falsum vomere, qui segetes necat. ubi hoc fit, columbinum stercus, aut cupressi folia oportet inspargere, & ita, ut eadem misceantur, inarare. melius tamen omnibus remediis erit, si aquarius fulcus noxium deducat humorem. In mediocri agri jugero v tritici modios, & adorem totidem conferemus. nam quatuor [ager] pinguis accipiet. Si modium, quo feretur, hyænæ pelle vestieris, & ibi aliquamdiu, quod ferendum est, esse patieris, sata bene provenire firmantur. Item, quoniam quædam animalia subterranea sectis radicibus necant plerumque frumenta, contra hæc proderit, si herbæ, quæ sedum dicitur, succus aquæ mixtus una nocte madefaciat, quæ spargenda sunt semina: vel agrestis cucumeris humor expressus, & ejus radix trita, si aqua diluatur, & eodem, quæ ferenda sunt, macerentur humore. Aliqui ubi hæc segetes suas perferre senserint, inter initia vi-

prum insulsa amurca, vel prædicta aqua fulcos & atrata perfundunt.

IV. Nunc gracili solo ordeum feritur cantherium, modiis $\vee$ per jugerum. Post hoc genus agros cessare patieris, nisi forte lætamen aspergas.

V. Nunc, vel maturius aliquanto, lupinus feritur in qualicumque terra, vel crudo solo: cui hoc proderit, ut feratur antequam frigus incipiat. limoso agro non nascitur: cretam reformidat: amat exilem terram atque rubricam: x modiis jugeri mensura completur.

VI. Hoc mense postremo pisum feremus, terra facili & soluta, loco tepido, cœlo delectatur humecto. jugero quatuor modios vel tres sparsisse sufficiet.

VII. Nunc sisamum feritur putri solo, vel pinguibus arenis, vel terra congesticia. jugero quatuor vel sex sextarios seviffe conveniet. Hoc mense postremo, prima vice agros proscindemus, qui habituri sunt medicam.

VIII. Nunc viciæ prima fatio est & fœni Græci, cum pabuli causa feruntur. Viciæ vii modii jugerum, æque & fœni Græci semen implebit. Farrago etiam loco restibili stercoreto feritur: ordeï cantherini jugero x modios spargimus circa æquinotium, ut ante hiemem convalescat. Si depasci sapius velis, usque in Majum mensem ejus pastura sufficiet. quod si ex ea semen etiam redigere, usque ad Martias Kalendas; & dehinc pecora prohibebis.

IX. Hoc mense, ut loca fœcudentur exilia, lu-

pinus circa Idus seritur, & ubi creverit, vertitur vomere, ut putrefiat excisus.

X. Nunc prata, si libuerit, possumus novella formare. Si eligendi facultas est, locum pinguem, rofidum, planum, leniter inclinatum, vel huiusmodi vallem deputabimus, ubi humor nec statim precipitari cogitur, nec diu debet inhærere. Potest quidem & soluto & gracili solo prati forma, si rigetur, imponi. extirpandus est itaque locus hoc tempore, & liberandus impedimentis omnibus, vel herbis latioribus & solidis, atque virgultis. Deinde eum frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione resolutus, submotis lapidibus, & glebis ubique confractis, stercoretur luna crescente recenti lætamine. Ab unguis jumentorum summa intentione servetur intactus, præcipue quoties humescit, ne inæquale solum reddant multis locis impressa vestigia. Sed si prata vetera muscus obduxerit, abradendus est, & scalptis eisdem locis foeni spargenda sunt semina, & quod ad necandum muscum prodest, cinis sæpius ingerendus. Quod si sterilis factus est locus carie, incuria, vetustate, exaretur, ac de novo rursus æquetur. nam prata sterilia plerumque arare conveniet. Sed in novo prato rapa conferere possumus, quorum messe finita, cetera, quæ dicta sunt, exsequemur. Viciam tamen foeni seminibus mixtam post hæc spargemus. Rigari vero, antequam durum solum fecerit, non debet, ne ejus cratem minus solidam vis interflui corrumpat humoris.

XI. Hoc mense locis tepidis maritimisque cele-

branda vindemia est, frigidis apparanda. In doliis picandis hic modus erit, ut dolium ducentorum congiorum XII libris picetur: deinde pro minoris æstimatione subducas. Sed maturitatem vindemiæ cognoscimus hoc genere: si expressa uva, vinacia, quæ in acinis celantur, hoc est, grana, sint fusca, & nonnulla propemodum nigra: quam rem naturalis maturitas facit. Diligentiores optimæ ceræ in decem picis libras, unam libram miscent, quæ & odori proficit, & sapor, & picem lenitate permulcens, frigoribus eam non patitur dissilire. Picis tamen gustu exploranda dulcedo est, quia sæpe vina ejus amaritudine vitiantur.

XII. Nunc quibusdam locis panicum metetur & milium. Tempore hoc faselus ad escam seratur. Nunc in amitibus apparetur aucupium noctuæ, ceteraque instrumenta capturæ, ut circa Kalendas exercentur Octobris.

XIII. Nunc papaver seritur locis siccis & calidis: potest & cum aliis oleribus seminari. fertur utilius provenire, ubi virgæ & sarmenta combusta sunt. Tempore hoc brassicam seres utilius, ut plantas ejus Novembri inchoante transponas: de quibus & hieme olus, & vere possit cyma produci. Hoc mense spatia hortorum, quæ per vernum feminibus impleturus es, alte tribus pedibus pastinare debbis, & luna decrescente his stercus inferre. Hoc mense ultimo thymum seremus, sed melius plantis nascitur, quamvis possit & femine. agrum diligit apricum, macrum, maritimum. Nunc circa æquinoctium seres origanum: stercorari ac rigari,

donec convalescat, appetit. Amat loca aspera atque saxosa. Hisdem diebus feritur capparitis : late serpit : succo suo terris nocet. ferendum est ergo, ne procedat ulterius, circumveniente fossato, vel luto structis parietibus, solo sicco & gracili : herbas sponte persequitur : floret æstate. Sub occasu Vergiliarum capparitis arefcit. Gith hoc mense ultimo bene feritur. Hoc mense nasturtium seremus & anethum locis temperatis & calidis, & radices locis siccis, & pastinacas, & cærefolium circa Octobres Kalendas, & lactucas, & betas, & coriandrum, & primis diebus rapa & napos.

XIV. Mense Septembri circa Kalendas Octobres, vel Februario tuberes seremus sobole, vel nucleis, cujus tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta divulsa : bubulo fimo linatur ac luto : statuatur pingui terra & subacta, subditis conchis, & marina alga : terris magna sui parte condatur. Alii pomis statim grana decussa & sole siccata, pingui & prope cribrata terra, autumno tria simul ponunt, quæ feruntur in unum coire virgultum : quod assidua rigatione juvandum est, atque fossura, quæ solum leviter scalpens teneritudini robur inducat. post annum deinde, vel aliquanto tardius, quæ fuerit de semine planta, transfertur : & hoc genere fructus efficit dulciores. Mense Januario ultimo vel Februario tuberum furculus mirabiliter proficit cydonio insitus. inseritur autem malis omnibus, & piris, & prunis, & Ca-

labrici melius trunco fisso, quam cortice. desuper qualo vel fictili vase munitur, repletis usque prope summitatem furculis terra subacta cum stercore. Profunt tuberibus, quæ malis prodesse memoravi. Tuberes servabuntur, si obruantur in milio, vel urceolis picatis & oblitis.

XV. Hoc etiam mense pavimenta in solariis & lateres faciemus eo more, quo Majo mense descripsi.

XVI. [*De diamoro.*] Succum mori agrestis paululum facies deservere. Tunc succi [ipsius] duas partes, & unam mellis admisces, & mixta curabis ad pinguedinem mellis excoquere.

XVII. Uvas, quas servare volumus, legamus illas, neque acerbitate rigidas, neque maturitate defluentes, sed quibus est & granum luce penetrabili splendidum, & tactus cum molli jucunditate callosus. Si qua sunt corrupta vel vitiosa, resece- mus: nec patiamur interesse, quibus inexpugnabili acerbitas contra blandimenta æstivi caloris induruit. Tunc incisos botryonum tenaces calida pice oportet amburi, atque ita in loco sicco, frigido, & obscuro sine luminis irruptione suspendi.

XVIII. Vitis, cujus fructus humore putrescit, per latera pampinanda est ante tricesimum vindemiæ diem, & sola frons illa servanda est, quæ in summitate posita solem nimium defendit a vertice.

XIX. Septembris & Aprilis dies horis similibus conferuntur.

172 PALLADII LIB. X. SEPTEMBER:

Hora	I	&	XI	pedes	XXIV
Hora	II	&	X	pedes	XIV
Hora	III	&	IX	pedes	X
Hora	IV	&	VIII	pedes	VII
Hora	V	&	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IV

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 DE
 R E R U S T I C A
 LIBER XI.

I. OCTOBRI mense adorem feremus ac triticum; Justa satio est a decimo Kalendarum Novembrium, usque ad sextum Idus Decembris regionibus temperatis. Nunc etiam lætamen effertur ac spargitur. Hoc etiam mense feremus ordeum, quod dicitur cantherinum. Seritur macra & sicca terra, vel multum pingui. nam quia hoc semine macescunt arva, pingui vincitur agro: alteri non habet quod amplius nocere possit, cum propter macritatem semen aliud ferre non valeat. læto agro non est ferendum. Etiam nunc ervum, lupinum & pisum, & sisamum feremus, ut dixi: sisamum usque ad Idus Octobres, & safelum, tamen terra pingui, ac restibili agro: quatuor modiis jugerum complebimus.

II. Hoc mense lini semen feremus, si placet; quod pro malitia sui ferendum non est; nam terræ uber exhaurit. Sed si velis loco pinguisimo & mo-

Rara ponenda est, sarculo delectatur assiduo. sic liberandæ sunt herbis, ne motum sentiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice, sessiles fient. Nunc etiam locis temperatis & calidis anethum seremus. Cepullæ seruntur etiam hoc mense, vel menta, & pastinaca, thymum & origanum, & cappar mensis initio. Item betam locis ficioribus, nec non armoraceam seremus, vel transferemus ad culta, ut melior fiat: nam hæc agrestis est raphanus. Nunc porrum verno satum transferre debemus, ut crescat in caput. sane sarculis circumfodiatur assidue, & comprehensa porri planta velut tenacibus allevetur, ut inanitas spatii, quæ radicibus suberit, incremento capitis suppleatur. Ocimum quoque etiam nunc seremus, quod citius nasci fertur hoc tempore, si aceti imbre leviter spargatur infusum.

XII. Cui placet curas agere seculorum, de palmis cogitet conferendis. Hoc igitur mense dactylorum non veterum, sed novorum ac pinguium recentia ossa debet obruere, terræ cinerem miscere. si plantam velit, ponenda est Aprili mense, vel Majo. Locis delectatur apricis & calidis. Fovenda est, ut crescat, humore. Terram solutam, vel sabulonem requirit, ita tamen, ut quando planta deponitur, circa eam, vel sub ea pinguis terra fundatur. annicula transferatur aut bima, Junio mense vel Julio incipiente. circumfodiatur assidue, ut rigatione continua æstatis vincat ardores. Aquis palmæ aliquatenus salis juvantur, quæ infici debent salibus, etiam si tales eas natura non præbuit. Si ægra est arbor,

faces vini veteris ablaqueatæ oportet infundi, vel
 radicum supervacua capillamenta decidi, vel cu-
 neum falicis interfossis radicibus premi. Constat
 autem, locum prope nullis utilem fructibus, in quo
 palmæ sponte nascuntur. Pistacia seruntur auctu-
 mno, mense Octobri, & sobole & nucibus suis :
 sed melius ipsa pistacia juncta ponuntur, mas ac
 femina. marem dicunt, cui sub corio velut offei
 longi videntur latere testiculi. Qui diligentius fa-
 cere voluerit, pertufos caliculos, & stercoreata terra
 repletos parabit, & in his pistacia terna constituet,
 ut ex omnibus germen quòdcunque procedat: quod,
 ubi convaluerit planta, hinc facilius transferatur
 mense Februario. Amat locum calidum, sed hume-
 ctum, & rigatione gaudet, & sole. Inferitur terebin-
 tho mense Februario vel Martio: at alii amygdalo
 inferi posse firmarunt. Cerasus amat coeli statum fri-
 gidum, solum vero positionis humectæ. in tepidis
 regionibus parva provenit. calidum non potest su-
 stinere. montana vel in collibus constituta regione
 lætatur. Cerasi plantam silvestrem transferre debe-
 mus mense Octobri vel Novembri, & eam primo
 Januario, cum comprehendit, inferere. Plantaria
 vero creari possunt, si prædictis mensibus spargan-
 tur poma, quæ summa facilitate nascentur. Ego sic
 hujus arboris facilitatem probavi, ut virgulta ex
 cerafo pro adminiculis per vineam posita in arbo-
 rem profiluisse confirmem. Et Januario mense feri
 potest. Inferitur mense Novembri melius, vel, si
 necesse sit, extremo Januario. Alii & Octobri inse-
 renda esse dixerunt. Martialis in trunco inferi jubet.

mihi inter corticem & lignum feliciter semper evenit. qui in trunco inserunt, sicut Martialis dicit, omnem lanuginem, quæ circa est, auferre debent: quam, si remanserit, insitis nocere manifestat. In cerasis hoc servandum est, & in omnibus gummatis, ut tunc inferantur, quando his vel non est, vel desinit gumma effluere. Cerasus inseritur in se, in pruno, in platano; ut alii, in populo. amat scrobes altas, spatia largiora, assiduas fossiones. Putari in ea putria & sicca debent, vel quæ densius arctata protulerit, ut rarescat. fimum non amat, atque inde degenerat. Cerasa ut sine osse nascantur, fieri Martialis hoc dicit. arborem teneram ad duos pedes recides, & eam usque ad radicem fines, medullam partis utriusque ferro curabis abradere, & statim utrasque partes in se vinculo stringis, & oblinis fimo, & summam partem, & laterum divisiones. post annum cicatrix ducta solidatur. hanc arborem furculis, qui adhuc fructum non attulerunt, inferes, & ut afferit, ex his sine ossibus poma nascuntur. Si cerasus concepto humore putrescit, in trunco foramen accipiat, quo possit educi. Si formicas patitur, succum portulacæ debetis infundere, cum aceti media parte permixtum, vel vini facibus truncum arboris florentis adlinire. Si æstu Canicularum fatigatur, trium fontium singulos sextarios sumtos post solis occasum radicibus arboris jubeamus influere sic, ne remedium luna deprehendat. vel herbam symphonicam circa arboris truncum torquebimus in coronam, vel ex ea juxta imum codicem cubile faciemus. Cerasa non aliter quam

in sole usque ad rugas ficcata fervantur. Mense Octobri aliqui mali arborem calidis & ficcis regionibus ponunt, & cydonia circa Novembres Kalendas, & sorbum vel amygdala in feminariis obruunt, & pini semen aspergunt. Hoc mense poma condienda sunt, atque fervanda eo more, quo in singulorum titulis continetur, velut quæque matura procefferint.

XIII. Hoc etiam mense alvearia castrabuntur; more, quo dictum est. quæ tamen oportet inspicere, & si abundantia est, demere: si mediocritas, partem mediam relinquere pro hiemis inopia: si vero sterilitas apparet in cellis, nil prorsus auferre. Mellis vero & ceræ superius est demonstrata confectio.

XIV. Ne lecta præteream, quæ Græci sua fide media de condiendi vini genere disputarunt, demonstrare curavi: qui vini naturam tali ratione discernunt, & hanc in eo volunt esse distantiam; ut, quod dulce est, gravius dicant; quod album, & aliquatenus salsum, convenire vesicæ; quod croceo colore blanditur, digestioni accommodum; quod album & stypticum, prodesse stomacho laxiori; transmarinum, pallorem facere, & tantum sanguinem non creare; uvis nigris fieri forte, rubeis suave, albis vero plerumque mediocre. In condiendo ergo vino aliqui Græcorum mustum decoctum ad medietatem vel tertiam partem vino adjiciunt. Alii Græci ita jubent, aquam marinam mundam de puro & quieto mari, quam anno ante compleverint, reservari: cujus talem esse naturam, ut & salsedine

vel amaritudine per hoc tempus careat & odore ;
 & dulcis fiat ætate. ergo ejus octogesimam partem
 musto admiscant, & gypsi quinquagesimam. post
 tertiam deinde diem fortiter commovent, ac pol-
 licentur non ætatem solum vino, sed splendorem
 quoque coloris afferre. Oportet autem nona qua-
 que die vinum moveri atque curari : vel si tardius,
 undecima. frequens enim respectus faciet judicare,
 utrum vendenda sit species, an tenenda. Quidam
 resinæ siccæ tritæ uncias tres dolio immergunt &
 permovent, & vina diuretica sic fieri posse persua-
 dent. Mustum vero, quod per pluvias frequentes
 leve est, sic curari debere jusserunt, quod probari
 gustu ipsius poterit. Omne mustum decoqui jubent,
 donec pars ejus vicesima possit absorberi : melius quo-
 que fieri, si centesimam partem gypsi adjicias. La-
 cedæmonii vero, eo usque decoquere, donec vini
 quinta pars pereat, & quarto anno usibus ministra-
 re. Suave vinum de duro fieri docent, si ordeacei
 pollinis cyathos duos simul cum vino subactos mit-
 tas in vini vasculo, & hora una ibi esse patiaris.
 Aliqui fæces vini dulcis admiscant. alii addunt
 glycyrrhizæ siccæ aliquantulum, & utuntur, cum
 diu vasorum commotione miscuerint. Vinum quo-
 que intra paucos dies optimi odoris effici, si baccas
 myrti agrestis montanas, siccas & tuntas mittas in
 cadum, & decem diebus requiescere patiaris : tunc
 coles & utaris. Vitis etiam flores arbutivæ colle-
 ctos in umbra siccare curabis. Tunc diligenter tun-
 fos & cretos habebis in vasculo novo, &, cum vo-
 lueris, tribus cadis unam floris mensuram, quam

Syri chœnicam vocant, adjicies, & superlines doli-
 lium, & sexta vel septima die aperies & uteris. Vi-
 num fieri ad potandam suave ita dicunt: Fœniculi
 vel saturejæ singulorum congruum modum vino
 immergi atque turbari, vel fructum, quem duæ nu-
 ces pineæ producerint, torrefactum & linteo liga-
 tum mitti in vasculo, ac superliniri, & usui esse
 quinque diebus exactis. Vinum autem velut vetus
 effici de novello, si amygdala amara, absinthium,
 pini frugiferi gumen, fœnum Græcum simul frati-
 gas, quantum sufficere æstimaris, & pariter tun-
 das, & ex his unum cyathum per amphoram mit-
 tas, & magna vina conficies. Si vero senferis pec-
 catura, huic confectioi aloen, myrrham, croco-
 magma, singula modis æqualibus tunsa & in pulve-
 rem redacta cum melle miscebis, & uno cyatho
 unam amphoram condire curabis. Anniculum quo-
 que vinum, ut longam simulare videatur ætatem,
 meliloti unciam unam, glycyrhizæ uncias tres,
 nardi celtici tantundem, aloes epatices uncias duas
 tundis & cernis, & in sextariis quinquaginta co-
 chlearia sex reconde, & vas ponis in fumo. In al-
 bum colorem vina fusca mutari [asserunt,] si ex
 faba lomentum factum vino quis adjiciat, vel ovo-
 rum trium lagœnæ infundat alborem, diuque com-
 moveat, sequenti die candidum reperiri: quod si
 ex Afra pisa lomentum adjiciatur, eadem die posse
 mutari. Vitibus quoque hanc esse naturam, ut alba
 vel nigra si redigantur in cinerem, vinoque adji-
 ciantur, ei unamquamque formam sui coloris im-
 ponere, ut ex nigra fuscum, candidum vero reddat.

tur ex alba; ea ratione scilicet, ut combusti farmenti cineris modii unius mensura mittatur in dolio, quod habebit amphoras x, & triduo sic relictum post operiatur ac lutetur: album, vel (si ita visum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis. Vinum quoque asserunt ex molli forte sic fieri: Altheæ, hoc est, ibisci, folia vel radices, aut ejus caulem tenerum decoctum mitti, aut gypsum, aut ciceris cotulas duas, aut cupressi pilulas tres, aut buxi folia, quantum manus ceperit, aut apii semen, aut cinerem farmentorum, cui vis flammæ corpus reliquit exile, omni soliditate detracta. Vinum vero eadem die ex austero limpidum atque optimum fieri, si grana piperis decem, pistacia viginti, adjecto modico vino, simul conteras, & in sex vini sextarios mittas, diu omnibus ante commotis, tunc requiescere patiaris, & coles usui mox futurum. Item fæculentum statim limpidum reddi, si VII pini nucleos in unum vini sextarium mittas, diuque commoveas, & paululum cessare patiaris: mox sumere puritatem, colarique debere, & in usum referri. Item (quod Cretenfibus oraculum Pythii Apollinis monstrasse memoratur) fieri sic candidum, & sumere vetustatis saporem, si squimanthos uncias quatuor, aloes epaticæ uncias quatuor, mastici optimi unciam unam, cassiæ fistulæ unciam unam, piperis unciam unam, spicæ Indicæ semunciam, myrrhæ optimæ unciam unam, thuris masculi non rancidi unciam unam: tundis universa, & in tenuissimum pulverem cribro excutiente deducis. Cum vero mustum ferbuerit, despumabis, & omnia uva-

rum grana, quæ fervor in summum rejecit, expelles. Tunc gypsi triti atque cribrati tres Italicos sextarios mittis in vini amphoras decem, prius tamen partem quartam vini condiendi in alia vasa transfundes, & ita gypsum adjicies, & dolium viridi ac radicata canna per biduum fortiter agitabis. tertia vero die, ex supra scriptis pulveribus quaterna cochlearia completa modestius in denas vini amphoras mittes, & vini, sicut supra dictum est, quartam partem, quam alibi diffuderas, superadjicies, & dolium replebis, & item diu agitare curabis, ut specierum vis omne musti corpus inficiat. tunc operies atque oblinies, relicto brevi foramine, quo æstuantia vina suspirent. Sed exemtis quadraginta diebus, & hoc spiraculum claudis, & deinde, ut libuerit, gustas. Illud memento fervare præ ceteris, ut, quoties vinum movetur, investis puer hoc, aut aliquis fatis purus efficiat. Linimentum quoque dolii non gypso, sed sarmentorum cinere debebis inducere. Item vinum, quod salutare contra pestilentiam fit, & stomacho profit, fieri hoc genere fertur: In optimi musti metreta una, antequam ferveat, tunsi absinthii octo uncias linteo involutas demittes, & exactis XL diebus curabis auferre. id vinum refundis lagœnis minoribus, & uteris. Nunc condiunt, primo amne musti spumantis egesto, quibus moris est gypso vina medicari. Sed si natura lenius vinum est, & saporis humecti, in congiis centum, duos gypsi sextarios misisse sufficet. Quod si vinum nascitur virtute solidius, medietas abunde prædictis poterit fatis esse mensuris.

XV. Nunc rosatum sine rosa facies sic: Folia citri viridia sporta palmea missa in musti nondum fermentis vase depones, & claudes, & exemtis quadraginta diebus melle addito, ad modum rosati, cum placebit, uteris.

XVI. Hoc mense omnia, quæ locis suis leguntur, ex pomis vina conficies.

XVII. [*De ænomelli.*] Mustum de majoribus & egregiis vitibus post xx dies, quam levatum fuerit ex lacu, quantum volueris fumis, & ei mellis non dispumati optimi quintam partem, prius tritam fortiter, donec albescat, admisceas, & agitabis ex canna radicata vehementer. Movebis autem sic per dies xl continuos, vel quod est melius, quinquaginta, ita ut cum moveris, mundo linteo tegas, per quod facile confectio æstuabunda suspiret. Post dies autem quinquaginta, munda manu purgas quodcunque supernatabit, & in vasculo gypso diligenter includis, & ad vetustatem reserves. Melius tamen si in minora & picata vascula proximo vere transfundas, & gypsata diligenter operias, & in terrena & frigida cella recondas, vel arenis fluvialibus, vel eodem solo, vascula ex aliqua parte submergas. hoc nulla vitatur ætate, si tam diligenter effeceris.

XVIII. Nunc defrutum, carœnum, sapatam conficies. Cum omnia uno genere conficiantur ex musto, modus his & virtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum a defervendo dictum, ubi ad spissitudinem fortiter despumaverit, effectum est. Carœnum, cum tertia perdita, duæ partes remanserint. Sapa, ubi ad tertias redacta descenderit; quam ta-

men meliorem facient cydonia simul cocta, & igni supposita ligna ficulnea.

XIX. Passum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa suevit universa conficere pingue atque jucundum, & quo ad conditum, si utaris mellis vice, ab inflatione te vindices. Leguntur ergo uvæ passæ quamplurimæ, & in fiscellis clausæ junco factis aliquatenus rariore contextu, virgis primo fortiter verberantur. Deinde ubi uvarum corpus vis contusionis exsolverit, cochleæ supposita sporta comprimitur. Hinc passum est, quidquid effluerit, & conditum vasculo, mellis more, servatur.

XX. [*De cydonite.*] Abjecto corio mala cydonia matura in brevissimas ac tenuissimas particulas recides, & projicies durum, quod habetur interius. dehinc in melle decoques, donec ad mensuram mediam revertatur, & coquendo piper subtile consperges. Aliter: Succi cydoniorum sextarios duos, aceti sextarium unum semis, & mellis duos sextarios miscebis, & decoques, donec tota permixtio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis atque zinziberis binas uncias miscere curabis.

XXI. [*De fermento musteorum servando.*] Ex novo tritico purgato farriculum facies, & ex musto [de] sub pedibus raptò curabis infundere, ita ut modio farris lagoenam musti adjicias: deinde sole ficcabis, & item similiter infundis ac ficas. Hoc cum tertio feceris, panes ex eo brevissimos admodum facies musteorum, & in sole ficcatos vasculis novis fictilibus recondis & gypsas. Pro fermento, quo tempore anni musteos facere volueris, hoc uteris.

XXII. Uvam passam Græcam sic facies. Melioris acini & dulcis & lucidi botryones in ipsa vite torquebis, & patieris sponte inarefcere, deinde sublato in umbra suspendis, & uvam constrictam cum ponis in vasculis, substernis pampinos ficco algore frigentes, & manu comprimis, & ubi vas impleveris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, & operculabis, ac statues in loco frigido ficco, quem nullus fumus infestet.

XXIII. October Martium familibus umbris sibi fecit æquari.

Hora	I	&	XI	pedes	XXV
Hora	II	&	X	pedes	XV
Hora	III	&	IX	pedes	XI
Hora	IV	&	VIII	pedes	VIII
Hora	V	&	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 DE
 RERUSTICA
 LIBER XII.

I. **N**OVEMBRI mense triticum seremus & far, fatione legitima, ac semente solemni. Jugerum utriusque feminis modiis quinque tenebitur. Nunc & ordeum maturum adhuc seremus. In hujus principio fabam spargimus, quæ pinguiissimum vel stercoratum desiderat locum, vel vallem, quam succus veniens a summitate, foecundet. Primo seritur, deinde profcinditur, & tunc fulcatur. occanda est large, ut tegi plurimum possit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabæ fatione glebas non esse frangendas, ut per eas gelicidiorum tempore possint germina obumbrata defendi. Satione ejus generis, sicut opinio habet, non foecundatur terra, sed minus læditur. nam Columella dicit, agrum frumentis utiliorem probari, qui annio superiore vacuus fuerit, quam qui calamos fabaceæ messis eduxit. Pingue jugerum sex modii occupant; mediocre, amplius. Spisso bene provenit: macrum solum nebulosumque

non patitur. Curandum est præcipue, ut luna xv feratur, si adhuc ictum solis repercussa non sensit. Aliqui dicunt, quartamdecimam potius eligendam. Sanguine caponis Græci afferunt fabæ semina macerata herbis adversantibus non noceri. aqua pridie infusa citius nasci, nitrata aqua respersa cocturam non habere difficilem. Nunc feritur prima lenticula, sicut Februario mense narratum est. Hoc etiam toto mense poterit lini semen aspergi.

II. In hujus maxime [mensis] principio, possimus instituere nova prata, more, quo dictum est. Hoc etiam toto mense locis calidis & siccis, vel apricis, erit vitium celebranda positio. Nunc & propago jure ducetur, & locis frigidis novellas vites, & arborum plantas circumfodere atque operire conveniet, & ante Idus. Nunc mergus, hoc est, propaginis curvatura, post triennium, quam pressa fuerat, recidetur a vite.

III. Nunc ac deinceps vinea vetus, quæ in jugo est vel pergula, si robusto & integro trunco sit, ablaqueata fimo satietur, & angustius putata inter quartum & tertium pedem a terra viridissima parte corticis, acuto ferramenti mucrone feriatur, ac fossa frequentius incitetur. Nam, sicut asserit Columella, ex eo loco germen plerumque producit, & veniente vere fundit materiam, qua vitis reparatur antiqua.

IV. Nunc putatio auctumnalis celebratur in vitibus & arboribus, maxime ubi invitamur tepore provinciæ: & putantur oliveta: & oliva, cum varia coeperit esse, colligitur, ex qua primum fiet

oleum. nam cum tota nigrescet, quod speciei merito posteravit, fundendi ubertate compensat. Est utilis olearum putatio, ceterarumque arborum, si loci patitur disciplina, ut, decisis cacuminibus, rami fluentes per latera prona fundantur. Quod si regio insolens & incustodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, ut altitudine animalium supergressa, modus transcendatur injuriæ, & arbor jam spatio suo tuta curetur.

V. Nunc etiam locis calidis ac siccis regionibus oliveta ponuntur, sicut Februario disputatum est. Amat hæc arbor arduo locorum situ mediocriter ab humore suspendi, scalpî affidue, lætaminis ubertate pinguescere, feracibus ventis clementer agitari. Hoc etiam mense oleis sterilibus, quæ supra dicta sunt, remedia faciemus. Nunc & corbes, & pali, & ridicæ bene fieri possunt. Etiam nunc locis temperatis, est laurini olei iusta confectio.

VI. Hoc mense allium bene feritur, & ulpicum terra maxime alba, fossa & subacta sine stercore. Sulcos in areis facies, & semina in locis altioribus pones IV digitis separata, neque altius pressa. Sarcubis frequenter, inde plus crescent. Si capitatum facere volueris, ubi cœperit caulis prodire, proculca; succus revertetur ad spicas. Fertur, si luna sub terris posita feratur, & item sub terris luna latente vellatur, odoris fœditate cariturum. Vel paleis condita allia, vel fumo suspensa durabunt. Nunc & cepulla feri potest, & carduorum planta disponi, & armoracea feritur, & cunela.

VII. Hoc mense locis calidis, ceteris vero Januario Perfici ossa in pastinatis areis sunt ponenda, binis a se pedibus separata, ut, cum ibi plantæ excreverint, transferantur. Sed ossa ponantur acumine deorsum verso, & non amplius quam duobus aut tribus digitis obruantur. ossa vero, quæ ponenda sunt, aliqui ficcata prius paucis diebus cineris mixtione terra soluta in qualis reservant. Ego vero usque ad ferendi tempus sine ulla cura sæpe servavi. Locis quidem qualibuscunque proveniunt. sed & pomis & frondibus, & durabilitate præcipua sunt, si cælum calidum, solum arenosum & humidum fortiantur: frigidis vero, & maxime ventosis, nisi objectu aliquo defendantur, intereunt. Dum tenera sunt germina, sæpe herbis circumfossa liberentur. Bimam plantam recte transferemus scrobe brevi. Nec a se longe statuendæ sunt, ut invicem se a calore solis excusent. Ablaqueandæ sunt per auctumnum, & suis stercorandæ foliis. Putanda Perficus in auctumno est, ut arida & putrida tantum virgulta tollantur: nam si quid viride reseceamus, arefcit. Languenti arbori veteris vini fæces aquæ mixtas oportet infundi. Affirmantibus Græcis Perficus scripta nascetur, si ossa ejus obruas, & post dies VII, ubi patefieri cœperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari, quod libebit, inscribas. Mox ligatos simul cum suis ossibus obruas diligentius adhærentes. [Genera eorum sunt hæc, duracina, præcoqua Perfica, Armenia.] Si hæc arbor ardore solis inarescit, frequenti aggestione cumuletur, vespertino juvetur humore, objectis de-

fendatur umbraculis. Juvat in ea & spodium ser-
 pentis appendi. Nunc jam contra pruinas stercus
 ingeratur Perfico, vel fæces vini cum aqua permix-
 tæ, vel, quod magis prodest, aqua, in qua faba de-
 cocta est. Si vermes Perficus patitur, cinis eos amur-
 cæ mixtus extinguit, vel bovis urina cum aceti
 tertia parte confusa. Si poma caduca sunt, nudatæ
 radici ejus, vel trunco, lentisci aut terebinthi cu-
 neus affigitur, vel terebratæ in medio, palus falicis
 imprimetur. Si poma rugosa creabit, aut putrida,
 circa imum truncum cortex recidatur, & cum inde
 modicus humor effluerit, argilla vel paleato luto
 plaga retegatur. Magna poma Perficus affert, si flo-
 renti per triduum ternos sextarios caprini lactis in-
 gesseris. Contra vitia Perfici proficit spartum liga-
 tum, vel spartea suspensa de ramis. Mense Januario
 vel Februario locis frigidis, Novembri calidis Per-
 ficus inferatur, maxime circa terram furculis plen-
 ioribus, & prope arborem natis. nam cacumina
 vel non tenebunt, vel diu durare non poterunt.
 Inferitur in se, in amygdalo, in pruno: sed Arme-
 nia vel præcoqua prunis, duracina amygdalis me-
 lius adhærescunt, & tempus ætatis acquirunt. Men-
 se Aprili vel Majo locis calidis, in Italia vero utro-
 que exeunte, vel Junio Perficus inoculari potest,
 quod emplastrari dicitur præciso super trunco, &
 emplastratis pluribus gemmis, more, quo dictum
 est. Perficus rubescit, si platano inserta figatur.
 Duracina servantur, condita muria & oxymelle,
 vel detractis ossibus ficorum more in sole siccantur
 ac pendent. Item sæpe vidi, detractis ossibus dura-

cina melle condiri, & saporis esse jucundi. Item bene fervantur, si umbilicum pomi gutta picis calentis oppleveris, ut sic saepe innatare cogantur vase concluso. Pinus creditur prodesse omnibus, quæ sub ea feruntur. Pinum feremus nucleis suis, calidis & siccis regionibus mense Octobri vel Novembri; frigidis & humectis Februario vel Martio. amat locum gracilem, sæpe maritimum: inter montes & saxa vastior & procerior invenitur: ventosis & humidis, arborum fiunt incrementa lætiora. Sed sive montes velis conferere, seu spatia quæcunque, hæc huic generi deputabis, quæ alteri utilia esse non possunt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atque purgabis, & frumenti more semen asperges, ac levi sarculo curabis operire: nec enim plus quam palmo debet abscondi. defendenda est tenera arbor a pecore, ne calcetur invalida. proficiet, si nucleos aqua ante triduum macerabis. Aliqui dicunt, fructum pineum translatione mitescere: sed plantas hoc modo procurant, ut prius multa femina in caliculis terra & fimo repletis obruant, quæ ubi procefferint, relicto eo, quod solidius est, auferunt alia: ubi justum cœperit incrementum, trimam plantam cum ipsis caliculis transferunt, quibus fractis in Icrobe indulgent radicibus largitatem. terræ tamen equæ stercus admiscet, facientes straturam alterno ordine subinde crescentem. Servandum est tamen, ut radix ejus, quæ una & directa est, usque ad summitatem suam possit integra & illæsa transferri. Putatio novellas pini arbores tantum promovet, (quod expertus sum) ut quæ

speraveras incrementa, duplicentur. Nuces pineæ
 & usque in hoc tempus in arbore esse possunt, &
 maturiores legentur. prius tamen legendæ sunt,
 quam patefcant. Nuclei nisi purgati durare non pos-
 sunt. tamen aliqui in vasis fictilibus novis & terra
 repletis, cum testis suis missos asserunt custodiri.
 Pruna si ossibus ferantur autumno, mense No-
 vembri solo putri & subacto duobus palmis obruan-
 tur. Ossa eadem ponantur & mense Februario. Sed
 tunc prius lixivio sunt maceranda per triduum, ut
 cito germinare cogantur. Ponuntur & plantis, quas
 sumemus ex codice mense Januario exeunte, vel
 Februario circa Idus, radicibus fimo oblitis. Gau-
 dent loco læto & humido: cœlo tepido melius pro-
 feruntur, tamen queunt & frigidum sustinere. Lo-
 cis lapidosis & glareosis si juvantur lætamine, ex-
 cusant, ne poma caduca & vermiculosa nascantur.
 Extirpandæ sunt soboles a radice, exceptis re-
 ctioribus, quæ servabuntur ad plantas. Si languida
 pruni arbor est, amurca cum aqua æqualiter tem-
 perata radicibus debet infundi, vel bubulum lo-
 tium solum, vel humanum vetus cum duabus aquæ
 partibus mixtum, vel cineres ex furno, maxime sar-
 mentorum. Si poma decurrant, oleastri epium
 terebratæ infige radici. Vermes ejus atque formi-
 cas, rubrica cum pice liquida si adlinatur, extin-
 guet: sed modestius propter arboris noxam, ne
 idem faciat remedium, quod venenum. Juvatur fre-
 quenti humore, & assidua fossione. Mense Martio
 extremo prunus inseritur melius trunco fisso, quam
 cortice, vel mense Januario, antequam incipiat gu-

men lacrimare. Inferitur in se, & Persicum recipit, vel amygdalum, vel malum, sed eam degenerem reddit & parvam. Pruna ficcantur in sole per crates loco ficciore disposita. Hæc sunt, quæ Damascena dicuntur. Alii in aqua marina, vel [in] muria fervente recens lecta pruna demergunt, & inde sublata, aut in furno tepido faciunt, aut in sole ficcari. Castanea feritur & plantis, quæ sponte nascuntur, & femine. sed quæ plantis feritur, ita ægra est, ut biennio de ejus vita sæpe dubitetur. Serenda est ergo ipsis castaneis, hoc est seminibus suis, mense Novembri & Decembri, item Februario. Eligendæ sunt castaneæ ad ponendum recentes, grandes, maturæ: quas si Novembri mense seramus, facilem se præsentia fructus ipsius præstat. Si vero Februario ponamus, ut usque tunc durent, ita faciendum est: In umbra castaneæ siccentur expansæ: tunc in angustum & siccum locum translatae cumulum faciunt, & eas omnes fluvialis arena diligenter operiat. post dies xxx eas remota arena in aquam frigidam mittis. quæ sanæ sunt, merguntur: supernatat quæcunque vexata est. item quas probasti, similiter obrues, & post xxx dies æque probas. hoc cum tertio feceris, usque ad veris initium, serere debebis, quæ manserint illibatae. Aliqui in vasculis servant, arena pariter missa. Amant solum molle & solutum, non tamen arenosum. in fabulone proveniunt, sed humecto: nigra terra illis apta est, & carbunculus, & tofus diligenter infractus: in spisso agro & rubrica vix provenit: in argilla & glareâ, non potest nasci: dili-

git coeli statum frigidum, sed & tepidum non recusat, si humor assenserit: delectatur clivis & opacis regionibus, ac maxime in Septemtrionem versis. Pastinari ergo locus debet, qui huic destinatur arbusculo, altitudine pedis unius femis, vel duorum, vel totus; aut sulcis in ordinem destinatis, aut certe aratris resolvi hinc inde findentibus: qui simo satiatus, ac redactus in pulverem, castanearum semen accipiat non amplius pedis dodrante demersum. Unicuique semini propter notam furculus debet affigi. ipsa semina singulis locis simul terna vel quina ponantur, & inter se quatuor pedum spatio separentur. Quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor insidens limo germen extinguat. Cui placet, potest castaneæ in propaginem ducere ima virgulta, quæ in radice nascuntur. Novum castanetum circumfodi debet assidue. Mense Martio & Septembri, incrementum majus acquirit, si putationibus adjuvetur. Castanea inferitur, sicut probavi ipse, sub cortice mense Martio vel Aprili, tamen genere utroque respondet. Potest & inoculari. Inferitur in se, & in salice, sed ex salice tardius maturat, & fit asperior in sapore. Castaneæ fervantur vel in cratibus dispositæ, vel intra sabulionem, ne invicem tangantur immersæ; vel in vasculis fictilibus novis conditæ, & loco sicciore defossæ; vel inclusæ virgeis ex fago receptaculis, & lutatæ, ut spiracula non relinquant; vel ordeï paleis minutissimis obrutæ, vel palustri ulva figuratis densioribus sportis reclusæ. Hoc mense locis calidis ac

ficcis regionibus agrestium pirorum plantas ponimus, quas postea possimus inferere, & malorum, vel mali Punici, & cydonii, & citri, & mespili, fici, forbi, siliquæ, & plantas agrestis cerafi, post inferendas, & mori taleas, & amygdali semina, & nuces juglandes, si in seminariis, quo dictum est more, pangantur.

VIII. Hujus mensis initio apes ex tamarisci floribus, reliquisque silvestribus mella conficiunt: quæ auferenda non sunt, quia servantur hiberno. Eodem mense fordibus liberandi sunt alvei, quia tota hieme eos movere aut aperire non decet. Sed hæc die aprico tepidoque facienda sunt, & pennis maxime avium majorum, quæ habent rigorem, vel aliquo simili omnia interiora mundentur, quo manus non valebit attingere. Tum rimas omnes, quæ sunt extrinsecus, luto & fimo bubulo mixtis linamus: & insuper genestis vel aliis tegumentis similitudinem porticus imitemur, ut possint a frigore & tempestate defendi.

IX. Locis calidis & apricis vites, quæ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem foetuum compensant ubertate foliorum. nunc putare pressius conveniet: frigidis vero mense Februario. Si permanebit hoc vitium, circumfossas arena fluviali, vel cinere debemus aggerare. Quidam lapides inferunt inter flexuosa radicum.

X. Hisdem temporibus & locis vitem, quæ sterilis fuerit, Græci ita præcipiunt esse curandam. Trunco ejus fisso lapidem asserunt includendum; & ibi urinæ veteris humanæ quatuor cotulas circa

truncum debere suffundi, ut ad radices instillatio ipsa descendat. Tunc adjiciendum terra lætamen admixta, & circa radices solum omne vertendum.

XI. Quamvis mense Februario sint conferenda rosaria, tamen locis calidis, apricis, atque maritimis hoc etiam mense poterimus instituere rosaria. quæ si indigus plantarum volueris ex paucis virgulis habere copiosa, quaternorum digitorum furculos gemmantes cum geniculis suis debebis excidere, [&] in modum propaginis sternere, [&] stercore ac rigationibus adjuvare: ubi anni ætatem compleverint, pedis spatio inter se transferre disjunctos, atque ita solum, quod huic generi deputabis, implere.

XII. Græcis asserentibus, ut uvam serves in vite usque ad veris initia, circa ipsam vitem, quæ fructu plena est, loco umbroso scrobem fodies, altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis sabulonem, & ibi calamos figis, in quibus retorquebis assidue sarmenta fructibus plena, & illæsis botryonibus alligabis, ut solum non contingant, & cooperies, ut imber eo penetrare non possit. Item Græcis docentibus uvam in vite, aut poma in arbore si diu servare volueris, vasculis clausa fictilibus ab ima parte pertusis diligenter a summo testa suspende, quamvis poma & gypso cooperta in longam serventur ætatem.

XIII. Hoc mense agnorum prima generatio est. sed agnus statim natus uberibus maternis admo-
vendus est. manu prius tamen exiguum lactis, in quo spissior est natura, mulgendum est, quod pa-

flores colostram vocant : namque hoc agnis , nisi auferatur , nocebit. Ac primo per biduum natus cum matre claudatur. tunc sæptis obscuris fervetur & calidis : ita secluso parvulorum grege matrices mitantur in pascua. Sufficiet autem , priusquam procedant matrices mane , & cum saturæ revertuntur ad vesperam , agnis ubera haurienda permittere. qui donec firmentur , intra stabulum fursuribus vel Medica herba , vel , si est copia , farina ordeï pascantur ingesta , donec conceptum paulisper robur ætatis , pascuum matribus possint habere commune. Pascua ovillo generi utilia sunt , quæ vel in novallibus , vel in pratis ficcioribus excitantur : palustria vero noxia sunt , silvestria damnosa lanatis. Salis tamen crebra conspersio , vel pascuis mixta , vel canalibus frequenter oblata , debet pecoris levare fastidium. Nam per hiemem , si penuria est fœni , vel palea , vel vicia , vel facilior victus ulmi servatis frondibus præbeatur , aut fraxini. Æstivis mensibus pascantur sub lucis initio , cum graminis teneri suavitatem roris mixtura commendat. quarta hora calefcente potus puri fluminis aut putei præbeatur , aut fontis. medios solis calores vallis aut arbor umbrosa declinet. deinde ubi flexo jam die ardor infringitur , & solum primo imbri vespertini roris humescit , gregem revocemus ad pascua. Sed Canicularibus & æstivis diebus ita pascendæ sunt oves , ut capita gregis semper avertantur a solis objectu. Hieme autem vel vere nisi resolutis gelicidiis ad pascua prodire non debent : nam pruinosæ herba huic generi morbos creabit. ac tunc femel

adaquare sufficiet. Græcas oves, sicut Asianas, vel Tarentinas, moris est potius stabulo nutrire, quam campo, & pertusis tabulis solum, in quo claudentur, insternere: ut sic tuta cubilia, propter injuriam pretiosi velleris, humor reddat elabens. Sed tribus, per annum totum, diebus aprico die lotas oves ungere oleo oportebit, & vino. Propter serpentes, qui plerumque sub præsepibus latent, cedrum, vel galbanum, vel mulieris capillos, aut cervina cornua frequenter uramus. Nunc hirci admittendi sunt, ut foetum primi veris fovere possit exortus. Sed caper eligendus [est,] cui sub maxillis duæ videntur pendere verruculæ, magni corporis, crassis cruribus, brevi plenaque cervice, auribus flexis & gravibus, parvo capite, nitido, spisso & longo capillo. Ad ineundas feminas & ante anniculum congruus, non autem durat ultra sexennium. Capella similis corporis, sed magnis uberibus est eligenda. Non tamen ita multæ capræ, ut oves una statione claudantur, quam luto & stercore carere conveniet. Hædis supra lactis abundantiam, edera & arbuti & lentisci cacumina sunt sæpe præbenda. Trimæ educare optime possunt; quod teneriores matres generant, transigendum est. sed ultra octo annos servandæ non sunt matricæ, quia genus hoc longiore sterilefcit ætate.

XIV. Hoc tempore glandis legendæ ac servandæ cura nos excitet; quod opus femineis ac puerilibus operis celebrabitur facile more baccarum.

XV. Nunc materies ad fabricam cædenda est, cum luna decrefcit. Sed arbores, quæ cædentur,

usque ad medullam securibus recisas aliquamdiu stare patieris, ut per eas partes humor, si quis in venis continetur, excurrat. utiles autem sunt hæ maxime: abies, quam Gallicam vocant, nisi perluatur, levis, rigida, & in operibus ficcis perenne durabilis. Larix utilissima, ex qua si tabulas suffigas tegulis in fronte atque extremitate tectorum, præsidium contra incendia contulisti. neque enim flammam recipiunt, aut carbones creare possunt. Quercus durabilis, si terrenis operibus obruatur, & aliquatenus palis. Æsculus ædificiis & ridicis apta materies. Castanea mira soliditate perdurat in agris, & tectis, & operibus ceteris intestinis, cujus solum pondus in vitio est. Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur. Populus utraque, & salix, & tilia, in sculpturis necessaria. Alnus fabricæ inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad accipienda fundamenta palandus est. Ulmus & fraxinus si siccentur, rigescunt, ante curvabiles, catenis utiles habentur. Carpinus utilissima. Cupressus egregia. Pinus nisi in siccitate non durans, cui contra celerem putredinem comperi in Sardina hoc genere provideri, ut excisæ trabes ejus, aut in piscina qualibet anno toto mersæ laterent, post operi futuræ; aut arenis obruerentur in litore, ut aggestionem, qua tectæ essent, alternis æstibus reciprocans fluctus allueret. Cedrus durabilis, nisi humore tangatur. Quæcunque autem ex parte meridiana cæduntur, utiliores sunt: quæ vero ex septentrionali, proceriores, sed facile vitiantur.

XVI. Hoc mense locis ficcis, calidis, & apricis

majores arbores transferemus truncatis ramis, illæsis radicibus, multo stercore & rigationibus adjuvandas.

XVII. Græci in conficiendi olei præceptis ista jusserunt. tantum legendum esse olivæ, quantum nocte veniente possimus exprimere. molam primo oleo debere leviter esse suspensam. ossa enim contracta sordescunt: quare de solis carnibus fit prima confectio. [& de] salignis canistros fieri debere virgultis, quia genus hoc oleum dicitur adjuvare. Nobilius erit, quod sponte defluxerit. Sales deinde ac nitrum jubent novo oleo misceri, ut hæc res spissitudinem ejus absolvat: deinde cum amurca subsederit, oleum purum, xxx diebus exactis, in vitrea vasa transferri. secundum, simili disciplina fieri, sed mola fortiore quaffari.

XVIII. Oleum primum Liburnico simile fieri asserunt Græci, si in optimo viridi [oleo] inulam siccam & lauri folia & cyperum, omnia simul tusa, & subtiliter creta permisceas cum salibus torrefactis ac tritis; & diu oleo injecta perturbes, deinde tribus aut aliquanto amplius [decursis] diebus, cum quieverit, utaris.

XIX. Si fordet oleum, frictos & adhuc calentes sales injici jubent, & diligenter operiri. ita mundum reddi post tempus exiguum.

XX. Si fuerit odoris horrendi, virides olivas sine ossibus tundi, & in olei metreta choenicas duas mitti. si baccæ defuerint, caules tenerrimos oleæ similiter esse tundendos. Nonnulli utraque permiscant, adjecto etiam sale. sed omnia intra linteum

clausa suspendunt, atque ita in vas olei demittunt. postea tribus diebus exentis auferunt, & oleum in alia vasa transfundunt. Quidam mittunt vetustum laterem torrefactum. plerique ordeaceos panes breviter figuratos, & raro linteo involutos mergunt, & novos subinde permutant: ubi hoc bis aut tertio fecerint, sales mittunt, & in alia vasa translatum per paucos dies subsidere patiuntur. Quod si aliquod animal forte deciderit, & oleum putredine ac nidore vitiaverit, jubent Græci coriandri manipulum in olei metreta suspendi, atque ita paucis diebus manere. si nihil de nidore decusserit, mutandum est coriandrum, donec superetur hoc vitium. Sed maxime proderit, post senos dies in vasa munda transferre; melius, si acetum ante vexerunt. Quidam fœni Græci semen siccum tritumque permiscunt, vel incensos oleaginos carbones in ipso oleo frequenter extinguunt. Si acerbus odor fuerit, uvæ excrementa, quæ Græci *γθυπρα* vocant, præcipiunt, tusa & in massam redacta mersari.

XXI. Oleum rancidum Græci asserunt sic posse curari. Albam ceram mundo & optimo oleo resolutam, & adhuc liquentem mitti in oleo jubent. tunc sales frictos calentes addi, operiri, atque gypsari. sic fieri, ut oleum purgetur sapore & odore mutato. oleum tamen omne in terrenis locis esse servandum, & eam ejus esse naturam, ut solè vel igne purgetur, vel aqua ferventi, & simul misceantur in vasculo.

XXII. Hoc etiam mense olivas condiemus. Harum genera sunt diversa. Colymbades olivæ fiunt

sic: Alternis cratibus olivarum pulejum spargis, & mel, & acetum, & sales modice, stratura intercedente, suffundes. Item sternes olivas supra furculos foeniculi vel anethi; sive lentisci, & ramulis olivæ subditis, aceti heminam & muriam superfundis, & has constructiones usque ad vasculi plenitudinem patieris insurgere. Aliter. Electas olivas muria maturabis, post XL dies muriam fundis universam: tunc duas defruti partes, aceti unam, mentam minute incisam vasculo adjicies, & olivis replebis, ut justa infusione liquor supernatet. Aliter. Olivas manu lectas, una nocte integra, in balnei vapore esse patieris, tabulæ vel crati superpositas: mane balneis exemptas salibus tritis consperges, & uteris: quæ non amplius, quam VIII dies poterunt custodiri. Aliter. Olivas illævas primo mittis in muria: post dies XL levabis, atque intercides acuto calamo: & si dulciores habere volueris, duas sapæ partes, & aceti unam; si acriores, aceti duas, & sapæ unam debebis infundere. Aliter. Passi sextarium unum, cineris bene creti quantum manus utraque gestabit, vini veteris unum funiculum, & aliquantum cupressi foliorum: mixtis omnibus olivas infundis, inculcas, & subinde crustam faciendo saturabis, donec ad vasculorum summa ora pervenias. Aliter. Olivas, quas jacentes repereris, rugis contrahentibus crispas colligis, & salibus tritis resperfas expandis, donec sole inarescant. tunc substrato lauro alternas crates baccharum sæpius ordinabis: tunc defrutum cum satirejæ fasciculo duabus aut tribus undis fervere patieris: & postquam

teperit, supra compositas baccas refundes admixto sale paululo, & origani fasce coniecto, supra jus omne perfundes. Aliter. Lectas baccas ex arbore statim condies, rutam & petroselinum sternes inter spatia structionis, & subinde cyminati salis asperione cumulabis. postremum mel & acetum superfundes. novissime optimi olei quantumcunque miscebis. Aliter. Legis olivas ex arbore nigras, & compositas muria diluis: tunc ollæ adjicis mellis partes duas, vini unam, defruti dimidiam, & ubi simul defruberint, deponis, ac permoves, & acetum misces: cum refrixerit, super olivas origani furculos sternis, & supra jus omne diffundes. Aliter. Olivas manu lectas cum pediculis aqua spargis tribus diebus: deinde mittis in muria, & post VII dies exemtas in vase adjicis cum musti & aceti æquis ponderibus. & impletum vas ita operies, ut aliqua spiramenta dimittas.

XXIII. Novembrem & Februarium ratio temporis per horas dierum fecit æquales.

Hora	I	&	XI	pedes	XXVII
Hora	II	&	X	pedes	XVII
Hora	III	&	IX	pedes	XIII
Hora	IV	&	VIII	pedes	X
Hora	V	&	VII	pedes	VIII
Hora	VI			pedes	VII

PALLADII RUTILII
TAURI ÆMILIANI

D E

R E R U S T I C A

L I B E R X I I I .

I. **D**ECEMBRI mense seruntur frumenta, triticum, far, ordeum : quamvis ordeï fatio jam fera sit. Et faba circa septimontium feri potest. nam post exactam brumam male seminantur. Hoc etiam mense adhuc lini semen spargi poterit, usque [ad] VII Idus Decembris.

II. Nunc ad instituendas vites, sed post Idus pasta inchoemus effodere, sicut ante tractatum est. Et materiam bene hoc mense cademus : palos quoque & corbes faciemus, & ridicas. Et locis frigidis oleum faciemus ex lauro, & myrti baccas atque lentisci in olei sui confectioe quassabimus, & vinum myrtite, sicut dictum est ante, retingemus.

III. Hoc tempore serenda est lactuca, ut planta ejus Februario transferatur. Et jam nunc allium & ulpicum, & cepullæ, & sinapi, & cunela feri poterunt, disciplina & more, quo ante narratum est.

IV. Hypomelides poma sunt, ut Martialis affe-

rit, forbo familia. mediocri arbore nascuntur, & flore candidulo. dulcedo huic fructui cum acuto sapore commixta est. feritur mense Decembri nucleis in vasculis positis. Mense autem Februario hypomelidis planta, sed pollicis magnitudine robusta transfertur brevissimo scrobe; soluta terra, plurimo stercore. Sed munienda est, quia cito arefcit, si radices ejus ventus afflaverit. Terram qualemcunque non respuit. amat loca tepida, aprica, maritima, & sæpe saxosa. statum rigidum reformidat, inferi non potest, exigua durat ætate. Poma ejus aut in picatis & minutis urceolis, aut scobe populi, aut in ollis inter uvas vinaceis obruta servabuntur.

V. Nunc rapa in partes minutas recisa, & leviter cocta, & tota die diligentius exsiccata, ne quid referent humoris, & sinapi ex aceto, sicut moris est, temperato, mergere & condire curabimus, & repleta vasa claudemus, ac post aliquantos dies gustibus explorata, proferemus usuri. Quam rem Januario quoque & Novembri mense poterimus efficere.

VI. Nunc etiam, quibus litus in fructu est, ubi lunæ juvabit augmentum, quæ omnium clausorum maris animalium, atque concharum jubet incremento suo membra turgere, echini carnes salibus condire curabunt. quod solito more conficitur. hanc quoque rem per omnes menses bene faciemus hibernos. Pernas etiam & lardum conficimus non solum mense hoc, sed omnibus, quos hiemalis algor adstringit. Tempore hoc per humiles silvas &

LIB. XIII. D E C E M B E R. 209

baccis fœcunda virgulta ad turdos & ceteras aves capiendas laqueos expedire conveniet. hoc usque in Martium mensẽ tendetur aucupium.

VII. Decembrem Januario in horis causa dispar adjunxit, cùm linea simili ille augeatur, iste decrescat.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIX
Hora	II	&	X	pedes	XIX
Hora	III	&	IX	pedes	XV
Hora	IV	&	VIII	pedes	XII
Hora	V	&	VII	pedes	X
Hora	VI			pedes	IX

PALLADII RUTILII
 TAURI ÆMILIANI
 DE
 I N S I T I O N E
 L I B E R

AD PASIPHILUM VIRUM DOCTISSIMUM.

HABES aliud indultæ fidei testimonium. Pro usura temporis hoc opus de arte insitionis adjeci. Sed quod volumina hæc ruris colendi serius, quam iustas, scripta sunt, librarii manus segnior fecit, cujus ego tarditatem nunquam maligne æstimo. scio enim, quo frequenter inclinet argutia famulorum. malo operam ejus expectare potius, quam timere. Nescio, utrum commune sit dominis: mihi difficile contigit, in servilibus ingeniis invenire temperiem. ita sæpissime natura hæc vitiat commodum, si quod est, & miscet optanda contrariis. velocitas procurrit in facinus; segnities figuram benignitatis imitatur, & tantum recedit ab agilitate, quantum recessit a scelere. Diu tamen apud te pudorem meum distuli, sed hoc quasi bonus famulus feci. Verum nescio, si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium.

Grande erit, & par desiderio suo, quod studii tui
 quæret affectio. Et licet de his nugis favorabiliter
 sentias, ego meas opes æstimare non differo. Non
 est magni loci assibus intuendis oculos duxisse per
 pulverem, quia nescio quomodo notæ sunt quæ-
 dam maximarum personarum minuta compendia.

D E

I N S I T I O N I B U S

L I B E R XIV.

PASIPHILE, ornatus fidei, cui jure fatemur,
 Si quid in arcano pectoris umbra tegit,
 Bis septem parvos, opus agricolare, libellos,
 Quos manus hæc scripsit, parte silente pedum,
 Nec strictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
 Sed pura tantum rusticitate rudæ, (5
 Commendas, dignaris, amas, & rustica dicta
 Affectu socii sollicitante colis.
 Nunc ideo modicum crescens fiducia carmen
 Obtulit, arbitrio lætificanda tuo. 10
 Est nostræ studium non condemnabile Musæ,
 Urbanum fari rusticitatis opus :
 Sub thalami specie felices jungere silvas,
 Ut soboli mixtus crescat utrinque decor :
 Connexumque nemus vestire affinibus umbris, 15
 Et gemina partum nobilitare coma :
 Fœderibus blandis dulces confundere succos,
 Et lætum duplici frage saporis alii :

212 PALLADII RUTILII

Quæ quibus hospitium præstent virgulta docebo,
 Quæ sit adoptivis arbor onusta comis. 20
 Ipse poli rector, quo lucida sidera currunt,
 Quo fixa est tellus, quo fluit unda maris,
 Cum posset mixtos ramis inducere flores,
 Et varia gravidum pingere fronde nemus,
 Dignatus nostros hoc insignire labores, 25
 Naturam fieri sanxit ab arte novam.
 Non segne officium nostræ reor esse Camœnæ,
 Aut operis parvi gratia fiet inops.
 Si velocis equæ pigro miscetur afello
 Ardor, ut in sterilem res cadat acta gradum, 30
 Fœcundumque genus productus deleat heres,
 Et sibi defectum copia prolis agat :
 Cur non arbor inops pinguescat ab hospite gemma,
 Et decus externi floris adepta micet ?
 Incipiam, quidquid veteres scripsere coloni, 35
 Sacraque prisorum verba labore sequar.
 PRINCIPIO multas species industria sollers
 Protulit, & doctam jussit inire manum.
 Nam quæcunque virens alienis frondibus arbor
 Comitur, his discit credita ferre modis. 40
 Aut nova discreto figuntur germina libro,
 Aut aliud summo robore fissa capit,
 Aut virideis oculos externi gemma tumoris
 Accipit, & lento stringitur uda sinu.
 Primus Echionii palmes se jungere BACCHI 45
 Novit, & externo tenditur uva mero.
 Nexilibus gemmis fœcundos implicat artus
 Vitis, & amplexum pascit adulta genus,
 Degenerisque comæ vestigia mitis inumbrat

LIB. XIV. DE INSITIONE. 219

Pampinus, & pingui curvat onusta Deo. 50
 Robora PALLADII decorat silvestria rami,
 Nobilitat partus bacca superba feros.
 Fœcundat sterilis pingues oleaster olivas,
 Et quæ non novit munera ferre docet.
 Germine cana PIRUS, niveos haud invida flores 55
 Commodat, & varium nectit amore nemus.
 Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,
 Et docet indomitas ponere tela piros.
 Nunc teretem pingui producit acumine malum,
 Fraxineasque novo flectit honore manus. 60
 Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu
 Instituens, duræ dat sua membra cuti.
 Et steriles spinos, & inertem fœtibus ornum
 Dotat, & ignotum cœgit amare decus.
 Hujus & immissi vertere cydonia rami, 65
 Pomaque confusus blanda creavit odor.
 Castaneæ sæptos aspro velamine fœtus
 Exuit, & placido pondere mutat onus.
 Mespilæque exarmat pugnacibus horrida membris;
 Et mala tranquillo cortice vœta premit. 70
 Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
 Lætaque puniceo posse decore frui.
 PUNICA non alios unquam dignata fapores
 Mala, nec externis associata comis,
 Ipsa suas augent mutato semine gemmas, 75
 Et sibi cognato picta rubore placent.
 Insita proceris pergit concrefcere ramis,
 Et sociam mutat MALUS amica pirum.
 Seque feros silvis hortatur linqvere mores;
 Et partu gaudet nobiliore frui. 80

Spiniferas prunos, armataque robora fentes
 Levigat, & pulchris vestit adulta comis.
 Exiguam forbum dulci distendere succo
 Novit, & ad cupidas flectere poma manus.
 Stipitibus gaudet nomen mutare salignis, 85
 Et gratum Nymphis spargere flore nemus.
 Robora thyrsifigero platani concordia Baccho
 Foetibus instituit plena rubere novis.
 Illius insolitas miratur Persicus umbras,
 Populeæque ferunt candida dona comæ. 90
 Mespilus huic paret, lapidosaque viscera mutans
 Tenditur, & niveo plena liquore rubet.
 Pro sudibus foetis, & pro prægnantibus armis
 Castaneæ fulvum dant nova mala decus.
 Ipsa suos onerat meliori germine ramos 95
 PERSICUS, & pruno scit sociare genus.
 Imponitque leves in stipite Phyllidis umbras,
 Et tali discit fortior esse gradu.
 Cum præstet cunctis se fulva CYDONIA pomis,
 Alterius nullo creditur hospitio. 100
 Roboris externi librum aspernata superbit,
 Scit tantum nullo crescere posse decus.
 Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
 Stat, contenta suum nobilitare bonum.
 Æmula dura piri despecti mala saporis 105
 MESPILUS admisso germine tuta subit.
 Et geminis sese violentior inserit armis,
 Atque avidas terrent robora sæva manus.
 Nec non & CITREI patiuntur mutua rami
 Pignora, quæ gravido cortice morus alit. 110
 Pomaque pasturi blando redolentia succo

LIB. XIV. DE INSITIONE. 215

Armatis mutant spicula nota piris.
 PRUNA suis addunt felicia germina membris,
 Donaue cognato corpore læta ferunt.
 Exarmat foetus, sed brachia roboris armat 115
 Castaneæ prunus iussa tenere larem.
 Affuefcunt SILIQUÆ viridi mollescere succo,
 Et gremio pascunt cetera poma suo.
 Persuadet moris tetrum mutare colorem
 FICUS, & inuasis dat sua jura comis. 120
 Se quoque miratur pingui grandescere succo,
 Et solitum gaudet vincere poma modum.
 Insignes foliis platanos, felicia mensis
 Brachia, gaudentes vitis honore comas,
 Ingrediens pingui se cortice maxima ficus 125
 Seruat, & optatos implet adepta sinus.
 Mutua quin etiam MORIS commercia ficus
 Præstat, & oblatum robore germen alit.
 Fraxinus huic avidæ confert sua membra sorori,
 Et metuit foetus sparsa cruore novos. 130
 Proceras fagos, & poma hirsuta virentis
 Castaneæ, duris aspera mala comis
 Inficiens, monstrat piceo nigrescere partu,
 Et succo pascit turgida poma novo.
 Obsequitur moris blando terebinthus odore, 135
 Et geminis veniunt munera mixta bonis.
 SORBA suos partus merito majoris honestant
 Seminis, & pulchro curva labore nitent.
 Hæc arbos spinæ duros mucronibus artus
 Exuit, ac libris mitibus arma tegit. 140
 Aureaque annexo miscere cydonia foetu
 Gaudet, & externi dona coloris amat.

216 PALLADII LIB. XIV. DE INSITIONE.

Inferitur lauro CERASUS, partuque coacto
 Tingit adoptivus virginis ora pudor.
 Umbrantes platanos, & iniquam robore prunum
 Compellit gemmis pingere membra suis. (145
 Populeasque novo distinguit munere frondes,
 Sic blandus spargit brachia cana rubor.
 PHYLLIS odoratos primævis floribus artus
 Discissi pruni cortice fixa tegit. 150
 Pomaque permutat velamine perfica mixto,
 Duritiemque docet tegminis esse loco.
 In modicam tornat filiqua tendente figuram,
 Et frondes pulchro ditat odore feras.
 Castaneamque trucem depulsis cogit echinis 155
 Mirari fructus levia poma sui.
 Quin & amygdaleos subeunt PISTACIA ramos
 Et debitum majus de brevitate petunt.
 Hæc & cognato cingens terebinthus amictu
 Nutrit adoptivis nobilitanda comis. 160
 Flumineam salicem fœcundant ardua membra
 Castaneæ, & multo pasta liquore vigent.
 Arbuteas frondes vastæ nucis occupat umbra,
 Pomaque sub duplici cortice tuta refert.
 Cetera, quæ sollers processu temporis usus 165
 Exprimet, exemplis instituere novis.
 Hæc sat erit tenui versu memorasse poetam,
 Quem juvat effossi terga movere foli.
 Carmina tu duros inter formata bidentes
 Aspera, sed miti rusticitate, leges. 170

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIÆ
SIVE
MULOMEDICINÆ
LIBRI IV.

VEGETII RENATI
 ARTIS VETERINARIÆ
 SIVE
 MULOMEDICINÆ

P R Æ F A T I O.

MULOMEDICINÆ apud Græcos Latinosque auctores non fuit cura postrema. Sicut enim animalia post hominem, ita ars veterina post medicinam secunda est. In equis enim ac mulis & adjumenta belli & pacis ornamenta consistunt. Sed quoniam minus dignitatis videbatur habere professio, quæ pecudum promittebat medelam; ideo minus splendidis exercitata, minus eloquentibus collata docetur in libros. Licet proxima ætate & Pelagonio non defuerit, & Columellæ abundaverit dicendi facultas. verum alter eorum cum rusticæ præcepta conscriberet, curas animalium levi admonitione perstrinxit: alter omissis signis causisque morborum tam magnæ rei fundamenta neglexit. Chiron vero & Absirtus, diligentius cuncta rimati, eloquentiæ inopia ac sermonis ipsius vilitate fordescunt. Præterea indigesta & confusa sunt omnia, ut partem aliquam curationis quærenti necesse sit errare per

titulos, cum eisdem passionibus alia remedia in capite, alia inveniantur in fine. Additur etiam, quod studio lucri quædam ira sunt compositæ potiones, ut pretium enorme contineant, & curæ taxatio animalis æstimationem prope videatur æquare: ut plerumque aut parci homines aut certe prudentes, animalia sua canibus dedant, aut a damnosa curatione dissimulent. His & talibus rationibus invitatus, cum ab initio ætatis alendorum equorum studio flagrarem, hanc operam non invitus arripui, ut conductis in unum Latinis dumtaxat auctoribus universis, adhibitis etiam mulomedicis, & medicis non omissis (nam mulomedicinæ doctrina ab arte medicinæ non adeo in multis discrepat, sed in multis plurimisque consentit.) in quantum mediocritas ingenii patitur, plene ac breviter omnia epitome congererem. Nam si laus prima medicorum est, genus ægritudinis in homine reperire, qui passionem suam & manu potest & voce signare, quanto magis in mulomedicina necessarium creditur genus ægritudinis nosse, cum mutum sit animal & non possit proprium indicare languorem, & ab imperitis ad opus aliquod laboremque cogatur, gemitumque subeat ex morbo & fatigatione discrimen; aut certe neglectum inveterata ægritudine nequeat sero curari. Sic Mantuanus poeta divino ore testatur: *Morborum quoque te causas & signa docebo.* Absque dubio autem omnis cura vacabit, si genus passionis ignoretur. Ex inani persuasione illud generatur incommodum, ut honestissimus quisque erubescendum ac vile credat jumentorum nosse medi-

cinam. Primum nullius rei scientia vilis est. Nam cum humanæ vitæ conversatione aliud fugiendum, aliud vero sequendum; non est perfecta peritia, nisi quæ utraque cognoverit. Deinde, quis æstimet erubescendum talem peritiam, quæ damna submoveat? Nam sicut incolumitas jumentorum habet lucrum, ita eorum interitus afferre videtur incommodum. præsertim cum mancipia, quorum plebeja curatio non putatur sæpe vilioribus pretiis, quam equi vendantur aut muli. Postremo sive ad vehendos locupletes aptos, sive in circi contentione victores, sive in præliis, ut ita dixerim, probatissimos bellatores, acerrimum studium amoremque constat habere dominorum. Nec immeritò voluptati natum animal aut saluti, gratiam meretur ab homine. Quis autem nosse curas jumentorum erubescendum putet, cum optima jumenta habere gloriosum sit? Quis vituperationi det, id posse curare, quod laudi ducitur possidere? Forsan ipsa opera mulomedicorum videtur abjectior, notitia autem curationis non solum honestissimis, sed etiam disertissimis convenit, ut provisione & ordinatione sollerti curatis animalibus, & damnis careant, & voluptatibus perfruantur. Sed alii morbi sunt, qui ea tantum animalia, quæ occupaverunt, vexant: alii etiam ab uno vel paucioribus, quæ pereunt, in plura, quæ pariter stabulantur vel aluntur, in totos læpius greges sævissima contagione transmigrant, ut quamvis sanum animal intra breve tempus, alienæ ægritudinis afflante vicinia, repente depereat. Rectius est ergo eorum prius morborum & signa & causas præ-

dicere, curasque monstrare, qui quodam transitu pluribus nocent. nam adversus majora dispendia majorem sollicitudinem oportet impendi. Prima igitur jumentorum utilitas est domini, vel procuratoris, vel pastoris ipsius amor atque diligentia. Comes enim semper est affectionis industria: & incolumbia cupimus, quæcunque diligimus. Domita animalia aut præsepibus aluntur, aut pastu: indomita latioribus nutriuntur in saltibus. Quotidie ergo, vel frequentissime speculari convenit habitum jumentorum. nam diligentibus morbus ipse se prodit.

E L E N C H U S
TITULORUM CAPITUM
LIBRI PRIMI.

- I. Quibus signis ægritudo animalium cognoscatur.
- II. Quot sint genera morborum.
- III. Signa morbi humidi.
- IV. Signa morbi aridi.
- V. Signa morbi subtercutanei.
- VI. Signa morbi articularis.
- VII. Signa morbi farciminofi.
- VIII. Signa morbi subrenalis.
- IX. Signa morbi elephantiasis.
- X. Cura morbi humidi.
- XI. Cura morbi aridi.
- XII. Cura morbi subtercutanei.
- XIII. Cura morbi articularis.
- XIV. Cura morbi farciminofi.
- XV. Cura morbi subrenalis.
- XVI. Cura morbi elephantiasis.
- XVII. Causæ & curæ generales morbi mallei.
- XVIII. Potio anniversaria physica.
- XIX. Compositio suffimentorum contra morbum malleum.
- XX. Alia compositio suffimentorum vehementior, ad lu-
stranda animalia, quæ & fascinum tollit.
- XXI. De ratione flebotomi.
- XXII. Quæ diligentia adhibeatur in sanguinis detractioe.
- XXIII. Castrata animalia non deplenda.

224 INDEX CAPITUM

- XXIV. Admissum facientes non deplendos.
XXV. In quibus passionibus & ex quibus locis sanguis sit auferendus.
XXVI. De his, quibus sanguis in unguam tollitur. Alias. Qui unguam cogunt, vel ejecerint, quomodo sanguis tollatur.
XXVII. De epistomicis, vulvis, colicis, strophosis, & qui morbo subrenali tenentur, unde sanguis tollendus sit.
XXVIII. De ratione foci atque cauterii.
XXIX. De passione & curis febrium.
XXX. De lassitudine, quæ videtur febribus similis.
XXXI. De febribus internis.
XXXII. Si in auctumno febrierit.
XXXIII. Si æstate febriat.
XXXIV. Si hieme febriat.
XXXV. Si ab indigestione febriat vel pletura.
XXXVI. Si ex vulnere oris aut faucium febriat.
XXXVII. De coactionibus, i. e. de nimia lassitudine.
XXXVIII. Quæ genera ægritudinum ex coactione nascantur.
XXXIX. De diversis passionibus ventris.
XL. De aqualiculo, i. e. stomacho.
XLI. De colo & coli dolore.
XLII. Cura longanonis & ilei.
XLIII. Causæ & curæ strophii.
XLIV. De lumbricis, cossis, tineis & pediculis.
XLV. De clysteriis ad curam lumbricorum & tinearum.
XLVI. De calculosis jumentis.
XLVII. De emphragma.
XLVIII. De ileo.
XLIX. De dolore ventris.
L. De dolore coli.
LI. De dolore vesicæ.
LII. Cossi & lumbrici quæ cura tollantur ad manum.
LIII. De syncopatis & confixis.
LIV. De his, qui sanguinem per nares emittunt.
LV. De infestatione sanguinis.

- LVI. Quæ adhibenda est diligentia, ut animalia sana perdu-
rent.
LVII. Potio æstiva.
LVIII. Potio hiemalis.
LIX. Potio in auctumno & vere præbenda.
LX. Potio omni tempore necessaria.
LXI. De difficultate urinæ.
LXII. De stropho.
LXIII. De dorso curando.
LXIV. De potione probatissima diapente.

CAPITULA LIBRI II.

- I. De valetudinibus capitis.
II. De apiofo.
III. De frenetico.
IV. De cardiacis.
V. De rabiofo.
VI. Qua observatione curentur cyclo animalia. at unum
exemplariorum habebat, cibo.
VII. De cerebro commoto.
VIII. De capitis dolore.
IX. De distensionibus.
X. De apiofo.
XI. De rabiofo.
XII. De infania capitis.
XIII. De chirurgia.
XIV. De auribus.
XV. De pilis, qui nascuntur in oculis.
XVI. De suffusione oculorum.
XVII. De paracentesi oculi.
XVIII. De lunatico oculo.
XIX. De staphylomate oculi.
XX. Ad album de oculo tollendum.
XXI. De suffusione curanda per nares.
XXII. De diversis passionibus oculorum.

Scriptt. R. R. Vol. III.

P

216 INDEX CAPITUM

- XXIII. De strumis jumentorum.
XXIV. De glandulis.
XXV. De pullaribus.
XXVI. De fistula maxillæ, vel de conficiendo collyrio fistulari.
XXVII. De expositione fistulæ.
XXVIII. De tumore faucium vel capitis.
XXIX. Si ex pletura sanguinis fauces tument.
XXX. De oncomatis, i. e. tuberibus.
XXXI. De lingua incisa.
XXXII. De gingivis & dentibus.
XXXIII. De osse fracto.
XXXIV. De cartilagine narium, si sanguis fluat.
XXXV. De palato, si vena se non clauferit.
XXXVI. De genere & qualitate mucorum, qui per nares fluunt.
XXXVII. De cuferino, i. e. cum post cursum sanguis de naribus fluit.
XXXVIII. De polypofo.
XXXIX. De siderato.
XL. De observatione flebotomi.
XLI. De cervicibus.
XLII. De malandria, i. e. de vulneribus cervicis.
XLIII. De distillatione cervicis.
XLIV. De distillatione scapularum.
XLV. De armis læsis.
XLVI. De genu commoto, vel basi.
XLVII. De fractura articuli, vel cruris, vel coxæ.
XLVIII. De phlegmone, marmore, sive mallonibus.
XLIX. De aquatilibus & ozænis.
L. De pedibus reumaticis, sive ventosis.
LI. De impetiginibus.
LII. De uligine.
LIII. De podagra jumentorum.
LIV. De orthocolis sive stillosis.
LV. De pedibus & unguis.

- LVI. Si pulmunculum ad aperturam fecerit.
 LVII. Si exungulaverit jumentum, & si suffusionem pedum
 patiatur.
 LVIII. De pedibus attritis, five mollibus.
 LIX. De dorso confirmando.
 LX. De dorso curando jam læso.
 LXI. Si pulmunculus nascitur in dorso animalis.
 LXII. Si vulnus fecerit.
 LXIII. Ut pili renascantur.
 LXIV. De denigrandis pilis albis.
 LXV. Ut pili nigri albescant.

CAPITA LIBRI III.

- I. De observanda boum sanitate, Rubricæ c. 1.
 II. De morbis boum, & primo de malleo. Rub. c. 2.
 III. De cruditate. Rub. c. 3.
 IV. De febre. Rub. c. 4.
 II. Si vermes animal fecerit. Lib. III.
 III. De cura lumborum.
 IV. Quibus signis dolor renum indicetur.
 V. De internis musculis renum.
 VI. Si talus exeat animali.
 VII. De dolore renum.
 VIII. De tumore testium.
 IX. Si natura revocari non possit.
 X. Si jumentum sanguinem minxerit.
 XI. De dyfenteria.
 XII. Si octosum animal sanguinem mingat.
 XIII. Si animal sanguinem evomat.
 XIV. Si percussa vena claudi non possit.
 XV. De indignatione vesicæ.
 XVI. De fluxu ventris.
 XVII. De verrucis.
 XVIII. De vitiis coxarum.
 XIX. De laccis gambarum.

228 INDEX CAPITUM

- XX. De gambofo.
- XXI. De his, quæ læduntur a rotis.
- XXII. De syrmatico, id est, quod coxam subito trahit.
- XXIII. De morbo alienato.
- XXIV. De roborosis.
- XXV. De hydropicis.
- XXVI. De farcosis.
- XXVII. De tympaniticis.
- XXVIII. De lienosis.
- XXIX. De implectico.
- XXX. De phragmatico.
- XXXI. De eo, qui aquam timet.
- XXXII. De spasmo.
- XXXIII. De epilepsia.
- XXXIV. De eo, qui aquam revomit.
- XXXV. De sideratitio.
- XXXVI. De percusso a sole.
- XXXVII. De cruditate.
- XXXVIII. De bulimo.
- XXXIX. De anhelitu.
- XL. De æstu.
- XLI. De paralytico.
- XLII. De intrinfecus rupto.
- XLIII. De infania.
- XLIV. De pletura ex hordeo.
- XLV. De passione pulmonis.
- XLVI. De ejeronica, vel orthotonico, vel ortholiftophico.
- XLVII. De opisthotonico, & empisthotonico.
- XLVIII. De lethargico.
- XLIX. De morbo regio.
- L. De bili, id est, coleribus.
- LI. De bili arida.
- LII. De coli passione.
- LIII. De vomica.
- LIV. De coriagine.
- LV. De stomachico.

- LVI. De icterico. •
- LVII. De stropho.
- LVIII. De dolore jecoris.
- LIX. De inflatione ventris.
- LX. De intestini vexatione.
- LXI. De tussi.
- LXII. De tussi, quæ venit, si quid faucibus hæserit.
- LXIII. De tussi ex perfrictione.
- LXIV. De tussi a colibus.
- LXV. De tussi ab interioribus.
- LXVI. De vulsis.
- LXVII. De tussi, quæ ex humorum acerbitate generatur.
- LXVIII. Ad tussim siccam, vel ad suspirium, & arteriam exasperatam.
- LXIX. Ad vomicas & tussim.
- LXX. De diversis potionibus vulsorum & tussientium.
- LXXI. De scabie.
- LXXII. Si animal fœno malo lædatur.
- LXXIII. Si hordeo malo lædatur.
- LXXIV. Ad fascino.
- LXXV. Remedium contra omnes morbos.
- LXXVI. Si animal lædatur, dum accipit potum.
- LXXVII. Si animal a venenatis bestiis mordeatur.
- LXXVIII. Si buprestem comederit animal in fœno.
- LXXIX. Si vipera percusserit animal.
- LXXX. Si araneum comederit.
- LXXXI. Si phalangius percusserit animal.
- LXXXII. De mure araneæ.
- LXXXIII. Ad ictum scorpionis.
- LXXXIV. De canis rabidi morfu.
- LXXXV. Si animal comederit stercus gallinarum.

CAPITA LIBRI IV.

- I. De numero & positione ossium.
- II. De numero & qualitate membrorum.

330 INDEX CAPITUM

- III. De numero & qualitate nervorum.
- IV. De qualitate venarum.
- V. De indiciis & ætate equorum.
- VI. De signis, quibus agnoscitur patria.
- VII. De temporibus vitæ.
- VIII. Potio ad reficiendum jumenta, & diapente.
- IX. Ad tussim & vulfos.
- X. Ad colfos, vermes vel tineas.
- XI. Adversum omnia genera morborum.
- XII. Confectio suffimentorum salutaris.
- XIII. Confectio pulveris quadrigarii.
- XIV. Compositio caustici.
- XV. Compositio malagmæ.
- XVI. Compositio collyrii fistularis.
- XVII. Compositio malagmæ crudæ.
- XVIII. Compositio syncrismæ.
- XIX. Compositio traumatici.
- XX. Compositio malagmæ basilicæ.
- XXI. Alia compositio malagmæ.
- XXII. Compositio prima anacollimatæ.
- XXIII. Compositio alia malagmæ crudæ.
- XXIV. Compositio malagmæ ad uligines.
- XXV. Compositio malagmæ ad nervos.
- XXVI. Compositio traumatici.
- XXVII. Compositio collyriorum.

SEQUUNTUR MEDICAMENTORUM

GENERA QUÆDAM, AD FINEM

QUARTI LIBRI

A D J E C T A.

Cephalicum emplastrum ad claudenda vulnera.
Medicamentum consuetum.

Chlora, medicamentum ad vulnera limpidanda.
De tetrapharmaco, ad vulnera claudenda.
Glicium, ad vulnera fordida & cancrofa.
De officulari, ad omnia officula.
De ftyptico, ad vulnera humecta.
Medicamentum ad omnia vulnera claudenda.
Implectoricum, ad cava fupplenda.
Ad oculorum rupturas, & glaucomata.
De fyncrifma, aliud.
De lippariis.
Traumatici compositiones variæ, ad varia.
Caustici compositiones aliæ ad diverfa.
De malagmatis quibusdam.
Emplaſtrum quoddam.
De ceroto.
Fomentum ad tumores, vel quamlibet duritiã.
Potio hiemalis.
Potio æſtivalis.

VEGETII RENATI
 ARTIS VETERINARIÆ
 SIVE
 MULOMEDICINÆ
 LIBER I.

I. **C**ONTINUO animal, quod valetudo tentaverit; tristius invenitur, aut pigrius, nec consueto utitur somno, nec solito se more tranſvolvit, nec requiem ut assumat accumbit, nec deputatum cibum assumit ex integro: & potum aut intemperantius accipit, aut omnino fastidit, stupentibus oculis, auribus flaccidis, erecto visu, turpi pilo: exhausta sunt ilia, fit spina rigidior, anhelitus crebrior aut gravior, os asperum & solito ferventius, tussis aliquando lenis, aut gravior, incessus ipse, quo maxime notatur, segnis ac nutans. Cum hujusmodi signa in jumento unum vel plura conspexeris, statim illud separabis a ceteris, ut contagionem non inferat proximis, & facilius in solo jam causa morbi possit agnosci. Si diligenter habitum, post unam, secundam, vel tertiam diem ab illa moestitia fuerit absolutum, nihilque resederit in corpore ipsius, quod putetur ambiguum, scito, ex levioribus causis

illam venisse tristitiam, & animal consuetudini pristinæ esse reddendum. Nec explorandi omittatur intentio. nam frequentius inspicere debet & cautius, quod semel cœpit esse suspectum.

II. Morborum quidem diversæ sunt passiones, sed uno generali vocabulo continentur, quod ab antiquis malleus nominatum est, ipsa appellatione vim cladis periculumque testantes. Sunt autem species mallei numero septem: humidus, aridus, subtercutaneus, articularis, elephantiasis, subrenalis, farciminosus. Signa omnium dicamus.

III. Humidus morbus est, cui de naribus pro mucis humor defluit male olens, & spissus, colore pallido. Hujus gravatur caput, oculi lacrimantur, & stridet pectus, fit gracilis horrentibus pilis, tristis aspectu: quem profluvium atticum veteres vocaverunt. Quodcumque autem sanguinolentus humor vel croco similis per nares fluere cœperit, jam insanabilis est & vicinus morti.

IV. Aridus autem morbus his agnoscitur signis: Nullus ei per nares supra solitum humor emanat; suspirat tamen graviter, & nares habet extensas. ilia curvabit intrinsecus, & contractionem spinæ duritiamque patietur. testiculi ejus ita substringuntur, ut apparere vix possint. cibi parcius, bibendi appetentior ultra morem. propter quod pulmone ficcato, internum patitur ardorem. tensis oculis in obliquum respicit, nec facile cubet. Hunc suspirium vocant & insanabilem, nisi ab initio festina curatione subveneris.

V. Subtercutaneus morbus autem his proditur

signis. Vulnere in corpore ejus scabiei familia nascuntur, ex quibus humor effluit liquidus & viridis, qui pruriginem movet, ut scalpere parietibus vel columnis animalia sæpe fricare compellat, quo ulcera corticem ducent. Huic nec humor per nares emanat, nec anhelat, nec cibum recusat, nec respuit potum. propter quod diu vivit. Et ideo si cura non desit, ex hoc plurima jumenta liberantur. Quidam vero scabiem subtercutaneum morbum dicere tentaverunt, quod similia supradictis signis videatur ostendere, & contagionem transferre per proximos, & tardius sanari. Sed quia nec necem, nec gregi infert facile periculum, a pestiferi illius mallei societate discretus est, & seorsum ab illa dicitur.

VI. Articularis autem morbus, quem ἀρθρίτην Græci vocant, per hæc monstratur indicia. Interdum paucis, interdum plurimis diebus ab articulis claudicabit, ut aut ictu calcis animalis alterius percussus, aut negligentia impactus, aut saxo vel fuste videatur elisus. Sed hæc solet esse distantia, ut illa quælibet læsio loco figatur, hæc autem passio, quia erratica est, subito ad pedem alterum migrat. Præterea ossibus adstringitur cutis, & ad tactum trahenti dura resistit. Rigescit spina, corpusque contrahitur, pilus erectus & horridus, ac deformis aspectus, macie corpus affectum. & quamvis non recuset alimenta, nec curat si desint: in dies tamen deterior fit & tristior, difficulterque curatur.

VII. Farciminosum vocabulum ex genere passionis evenit. Hujusmodi deprehenditur argumento. In lateribus & in coxis, & in verendis quoque par-

tibus, & præcipue in juncturis membrorum, vel in toto corpore, collectiones inflantur: rursusque his velut sedatis, aliæ renascuntur: cibum potumque ex more recipiunt, macrescunt tamen, quia digestio eis plena non provenit. hilares aspectu sanisque similes creduntur ab indoctis artis mulomedicinæ, quia exterius agitur causa: quibus imperitia artificum sanguinem festinat auferre. Sed contraria ista curatio est: nam affectis farcimino, quidquid superest virium, tollit. In initio tamen, ne morbus increseat, vel in fine, cum jam vires redire cœperint, emissio sanguinis juvat.

VIII. Subrenalis morbus non minus nomine, quam ipsa passione monstratur. Nam animal, velut renibus læsis, a posteriori parte deficiens, prodit mortiferæ necessitatis indicium. tussiet graviter, horrebit aspectu: cutis duritia ex spinæ rigore proditur: parcius potum, parcius appetit cibum. Huic quia tota vis morbi possidet lumbos, a femoribus incipit prima curatio.

IX. Elephantiasis autem dicitur ex similitudine elephantis, cujus naturaliter pellis dura & aspera, morbo nomen, & in hominibus, & in animalibus dedit. Cujus signa hæc sunt. In toto corpore uredo nascitur, præcipue in dorso, squamas similes corticibus facit. In naribus, in pedibus etiam & in capite, papularum fervor emergit, vel ozænæ asperiores frequenter oriuntur. Priusquam hæc ostendantur indicia, ventre soluto erit, & marcescit, & aspere tussiet. Cujus os totum cum lingua asperum & simile creditur esse combusto; quæ passio pullis

a matre depulsis plerumque perniciem confuevit inferre. Hunc diligenter curare cupientes, non ante deforis aliquo medicamento fovere contendunt, nisi prius, potionibus datis, pestis eleuetur interior. Nam extrinsecus cepta medicamenta morbum non eximunt, sed ad interiora compellunt, & hac ratione periculum generant. In animalibus, ejusmodi morbo laborantibus, generalia ista sunt vitia: tussis aspera & crebra suspiria, spina contracta & rigida, macies semper increfcens, cum studium & alimenta non desinant, demissior cervix, stupentes oculi, tardior incessus. Nunc signis omnibus generaliter singulariterque digestis, singulorum morborum speciales propriasque curas oportet adungere. Post hæc de generali minutione singulorum, & adustione docens, concludam librum primum.

X. Malleus morbus si humidus fuerit, ita ut per utramque narem virides defluant muci, inter exordia caput ejus adhibita curatione purgandum est ita: Olei optimi uncias 3, liquaminis floris unciam 1, vini veteris cyathos 3, sereno tranquilloque die pariter commisceas, & cum tepesceris, infundes in naribus. caput religabis ad pedes, sensimque jumentum impeditum compelles incedere, ut omnis humor emanet. (ad siphonem autem paulatim infundes non semel a cornu.) Quod si sanguis postmodum coeperit fluere, nihil timendum, sed potius sciendum est, animal legitime fuisse purgatum. Post quod sebum caprinum resolutum oleo miscebis: sic infufis naribus exulcerationis illius mitigatur asperitas. Radicem quoque laseris tonsam, & per fistu-

lam vento naribus infitam, ut sternutum provocet, adhibere commodum est. Caput etiam extrinsecus auriculasque oleo calente diligenter perunges, & lana cerebro indita, ab omni perfrictionis necessitate munibis. Nasturtii quoque semen bibendum dabis ex aqua. Præterea potionem dabis, qui diapenton vocatur, & hac ratione conficitur: Murrhæ, gentianæ, aristologiæ longæ, baccis lauri, rasuras eboris bene tritas & cribratas æquis miscebis ponderibus, servabisque. Exinde prima die unum cochlearium cumulatam cum sextario vini veteris, secunda die unum & semis, tertia autem die duo cochlearia tepescato mero aspersa, & diligenti agitatione permixta dabis ad cornu. Postea ex cervice de matricali vena sanguinem detrahes, permixtumque acerrimo aceto, omne equi corpus perunges, & contra pilum diligenter fricabis, ut ad similitudinem glutinis adhæreat. jumentum quoque in loco calido constitues. Si cibum fastidit, statim dumtaxat farinæ hordeaceæ sextarium unum, quinque sextariis aquæ permixtum, equo dabis in potu. Triticeam quoque farinam simili mensura & ratione offeres ad bibendum. Si autem fastidit, non ideo aliud dabis, quousque hoc ex ista necessitate sanitatem percipiat. De palato quoque postea sanguinem detrahes, ut omni ex parte, si qua morbus prægravare cœperit, relevetur. Scito, nisi diligenter occurras, hunc esse periculosissimum morbum. nam cito in suspirium, hoc est, anhelitum transit, & spem omnem salutis excludit.

XI. Aridus vero morbus, qui & suspiriosus præ-

cipue dicitur : & hic negatur a quibusdam posse curari, propterea, quod phthisi, quæ hominibus mortifera est, similis invenitur. Quotidie enim macie crescente, exilior redditur, penitusque siccat. In omni autem ratione medicinæ facilius est, quæ abundaverint diminuere, quam, quæ videntur deesse, supplere. Salus tamen jumentis etiam in hac passione præstatur, si inter principia possit occurri. Sanguinem siccis detrudere contrarium est. Sed vino & oleo sufficienter admixto & tepesacto, perungendum toto corpore animal est, ita ut caput & maxillæ, & extrinsecus fauces eidem largius infundantur, & contra pilum usque ad sudorem diutissime confricentur. Intrinsicus autem a prima die hac potione curandum est. Succum ptisanæ, adipem suillum remissum, & amilum ex melle passoque decoctum per cornu in potione dabis, ut canalis gutturis eidem, maxillarumque compago laxetur, quam siccitas adstrinxerat morbi. Quo facto, in loco calido stabit. Infusum hordeum herbamque viridem, si inventa fuerit, debet accipere, ut omni ex parte periculosa ariditas temperetur. Consequenter talis eidem potio præparetur. Passi optimi sextarium unum, iridis Illyricæ unciam unam, piperis nigri semiunciam, croci scrupulum, myrrhæ trigonitis semiunciam, pollinis turis unciam unam, ova cruda quinque pariter mixta prima die dabis ex integro, ita ut per triduum ipsam misceas semper & offeras, ut tam gravis morbi asperitas, potionis dulcedine mitigetur. Post hæc, melle, butyro, axungia, salibus, & picula, offis pro æqua

omnium portione confectis, succo ptisanæ ac passo involutis, atinctum animal replebis, [&] die prima quinque pillulas, sequenti septem, tertia die novem daturus ex more. Expensis autem his, nec ungere cum vino & oleo tepefacto desit industria: nam amarissimus morbus cum sit, aliter non potest, nisi amaris potionibus solvi. Contraria enim non nisi contrariis medicinis curantur. Potionem diapenten, sicut superius monstratum est, non solum per triduum cum vino, sed per dies plurimos dabis, ut tantum discrimen possit evinci. Quod si gravior tussis & strangulans urgebit, accipe fabæ fractæ sextarium unum, sevi caprini uncias tres, allii capita majora tria permixta decoques, & cum passo vel succo ptisanæ hordeaceæ tepidum dabis ad cornu. Quod si tardius profecerit ista curatio, ficus siccæ pondera duo diligentissime tundis in pila, foenugræci sextarium decoques, quousque aqua ad medietatem veniat, post colabis, & foenugræcum in mortario cum ficu conteres. allii quoque uncias tres contundes similiter in mortario, & tam rutæ, quam apii fasciculos ternos: quibus omnibus pariter mixtis, diligenter tritis, addis dracontii uncias duas. Aqua, in qua foenugræcum coctum fuerit, superfundis, potionemque facias, quæ per cornu possit effluere: quam etiam tussientibus vel vulsis aut ruptis animalibus per triduum dabis. Sequens remedium ad aridum morbum: Inter nares jumenta scalpello secabis, & aquam frigidam per fistulam latam ejus ori suppones, naresque ipsius assidue diebus plurimis merges, ut suspirium distabescat in

aqua. Potionem quoque ei quotidie dabis hujusmodi. Succum ptisanæ cum fevo caprino decoctum, sextarium unum, sulphur vivum, tus quoque masculum æquis ponderibus deteris atque commisces: ex eo cochlearia singula diebus singulis cum ptisana permixta defundis ad cornu. Cum autem cœperit esse validior, de cervice sanguinem detrahes, additoque aceto animal perfricabis.

XII. Subcutaneus morbus, cum humor pestifer intra corium & viscera com meat, hac ratione curandus est. Fistulam ei facies vel cauterium, inter armos ejus & ventrem loco consueto ad mensuram incisa cute, die sereno, & si spatium est, luna minuente, Indis ut mos est, per quam omnis e visceribus humor educitur, coloris aurei vel crocei, languoris tabe corruptus. Quæ si minus traxerit, radicem herbæ tithymalli eodem vulnere inferes septem diebus, quæ residuum virus educat. Est & aliud remedium. Radiculam, quam quidam consiliginem vocant, quidam pulmonaceam, qua mulomedici frequenter & bubulci utuntur, in pectore animalis hac ægritudine laborantis eatenus pones, ut acuto cuprino circines locum. Postea corio perforato radiculam interferis. quæ ibidem sponte tandem permanebit, quousque cutis, quatenus cuprino signata, in putredinem sit versa, & a toto corpore ad illum locum humor trahatur, & per vulnus emittatur. Hinc potionem diapenten superius designatam, cum vino veteri optimo, per triduum, vel, si necessitas erit, per dies plurimos dabis. Apium quoque viride, & baccas lauri, vel istæ res si non

invenirentur, lauri & cucumeris silvatici folia, per partes minutissimas concides, hordeoque miscebis, ut animal sicut e potione diapente, ita ex cibo sentiat medicinam. Huic tamen aquam tepidam cum farina hordeacea vel triticea dare te convenit, & in loco tepido stabulare. Nam frigus humoris augmentum est, & reumatis. Cibum quoque magis siccum, quam viridem, in hac passione debet accipere, & exerceri vehementer, ut sudore siccetur humor infestus.

XIII. Articularis morbus his declaratur signis. Claudicabit alternis pedibus, modo prioribus, modo posterioribus, & quasi tumor eidem in articulis circa coronas, vel certe in genibus apparebit: propterea quod pestilentia morbi corruptus sanguis nervos & venas implet, & lædit atque debilitat. Huic sanguinem primo de cervice, hoc est, de matricali vena, detrahes: quem aceto acerrimo permixtum per totum animalis corpus induces, ita, ut illa loca, quæ vexata sunt, diligentius ungas: quia creditur sanguis emissus e corpore, & corpori rursus cum aceto impositus, vitia morbosa siccare. Quod si vel in genibus vel articulis se morbus ostenderit, de eisdem locis sanguinem detrahes, cui adjicies cretam cimoliam, id est, albam, urticæ libram, tres sextarios aceti, cimini triti libram, resinæ frixæ libram, picis liquidæ libram, salis communis pugillum, sterco bubulinum recens, quantum creditur posse sufficere. ex hoc, ubicunque tumor apparuerit, diligenter sæpius illinies. De palato specialiter sanguinem detrahes, ne contagio caput oc-

cupet. Ab armis quoque deplendum est, si in prioribus pedibus claudicatio apparuerit. Vel certe de coxis auferendus est sanguis, si a posterioribus coeperit claudicare. Dabis quoque ei potionem aduersus omnes morbos probatissimam: Centauream, absinthium, peucedanum, serpillum, sagapinum, betonicam, saxifragam, aristologiam rotundam. hæc omnia æquis ponderibus tundes diligenter, & cernes. Si febrit animal, cum aqua; si vero non febrit, cum vino optimo dabis, ut singulis diebus per sextarium vini, vel aquæ tepidæ cocti prædicti medicaminis singula majora cochlearia plena & cumulata commisceas, & per fauces degeras, ut amaritudinem morbi herbarum amaritudo compugnans possit expellere.

XIV. Farciminosus autem morbus, a similitudine farciminis appellatus est: quia velut per fistulas quasdam inter cutem & carnem corruptus humor emanat, & per totum corpus collectiones plurimas facit, & aliis velut minuentibus aliæ rursus nascuntur. Sed passio licet contagiosa sit, facilius tamen inter principia curabitur, quia interna eorum adhuc sana sunt, sed corruptus humor ex morbo inter cutem & carnem versatur. Huic tamen in initio, tantummodo, antequam incipiat marcescere, aut in fine, cum jam bene fuerit reparatum, detrahendus est sanguis. nam in media passione si flebotomia uti volueris, ægrotum animal nequaquam curabis. Sed collectiones quasunque fecerit, inuri rectis cauteriis convenit; & ut efficacius profint, cuprinis cauteriis est utendum. quæ vulnera pice liquida,

admixto oleo & melle, curantur. Potiones catharticas, vel nimis amaras debet accipere, id est, diapente cum vino, sicut superius dictum est, quæ ad omnia genera morborum animalium efficaciter prodesse consuevit. Præterea radices ebuli lib. I infundis per triduum sextariis tribus vini optimi. Post semiunciam optimi aloes centaureæ unciam I, opopanax unciam I, diligentissime teres, & de illo vino, in quo ebuli radices infusæ fuerint, sextarium I mittes & tepidum per cornu dabis. Quam mensuram triduo custodire te convenit, ut etiam per ventrem hujusmodi catharticiis potionibus digeratur humor infestus. Quem exercere in cursu, quousque ad plenum sudorem veniat, sæpius convenit: & curatum observatione prædicta, in pascua mittes, ut diu noctuque æstivo tempore sub divo & libero aere pascatur, quatenus & varietate herbarum oblectatus, & solis calore siccatus, rursusque noctis aura & rore contactus, facilius digerat morbum.

XV. Subrenalisis morbus ut periculis plenus est, ita ad intelligendum apertissimus invenietur. Nam renes jumenti occupat atque dissolvit. propter quod animal in primis partibus alacre, posteriora trahere consuevit. Huic hac ratione succurratur. De utroque latere, vel de femore incisus competenti loco venis, copiosus sanguis emittatur, qui acri aceto permixtus per omne corpus, & præcipue super renes animalis inducitur. Potionem notissimam diapenten ad cornu per os debet frequenter accipere. Sed & per anum calidissimis speciebus clysterii in-

gestione curandum est. Aloes unciam 1, pyretri unciam 1, euphorbii unciam semis, pulegii bene triti unciam 1, baccarum lauri unciam 1, castorii semiunciam, seminis sinapis uncias 3, falis triti heminam : hæc omnia diligenter contusa in tres divides partes, & diebus singulis cum aqua, in qua furfures tritici decocti fuerint, tepida, sicut curæ exigit ratio, quasi singulos semifextarios, clystere per intestinum animalis infundis, ut calefactis intrinsicus renibus, resolutus humor possit per ventrem, cum stercore emitti. Præterea lumbi ipsius oleo laurino vino calido permixto confricandi sunt vehementer & sæpe, ut deforis & intrinsicus acerbissima passio possit evinci. Cauteria quoque renibus imponuntur, ut vis morbi ignis ardore sicceatur. Danda quoque est potio octo specierum decocta, cujus in articulari morbo fecimus mentionem, quia in omnibus efficaciter prodest.

XVI. Elephantiasis morbi causa superius est indicata, cui talis est adhibenda medicina, ut non extrinsecus uredinem, vel vulnuscule ipsius curare tentemus. Nam morbus refugiet intus, & penetrabit viscera, ac periculum gignet. Sed primum de matrice tollendus est sanguis, & acri aceto commiscendus, ac toto inducendus est corpori. Postea de palato, & si vires permiserint, de ceteris locis, quæ morbus infestat, pro modo ac tempore minuendus est sanguis, & cum aceto rursus imponendus. Pulli autem a matre depulsi, & ad stabula religati, præcipue solent hunc morbum incurrere: quia digestio cibi, qua in pascuis utebantur, pri-

mæ exercitationis aufertur, & nondum ad residendum robusti, ad præsepia stare coguntur. Elephantiosi morbo, & omnibus mallei passionibus, non solum diapente, cujus experimentis indubitatae sunt vires, & sine quo mulomedicus mutilus est, sed hæc quoque portio præparanda atque servanda: Myrrhæ trigonitis libram 1, turis masculi lib. 1, corii mali Punici selibram, piperis unciam 1, croci uncias 6, acaciæ rufæ selibram, absinthii Pontici selibram, serpilli libram 1, betonicæ libram 1, centaureæ libram 1, sagapini uncias 3, saxifragæ uncias 6, peucedani uncias 6: hæc omnia tusa & bene cribrata, cum melle optimo decoques, & in vase vitreo vel stagneo recondita servabis. nam per vetustatem magis valet. Ex quo medicamento singula cochlearia tumulata, singulis animalibus morbidis, cum sextario aquæ calidæ, & tribus uncis olei optimi permixta, per triduum dabis. Ubi proficere cœperit, cum vino optimo & oleo dabis; sicut dictum jam est, cochlearia singula continuis diebus. Ex qua potione, non minus quam diapente, quolibet morbo correpta animalia liberantur. Pulli tamen beneficio ætatis evadunt facilius: sæpe incurati moriuntur.

XVII. Ea, quæ ad morbi mallei execrabilis curationem pertinebant, abundanter constat exposita: Sed tanta vis ipsius morbi est, ut nihil expediat omitti. nam gregum in pascuis funestus interitus, animalium quoque in stabulis mortes innumeræ, ex ipsius contagione proveniunt, & ab imperitis, vel negligentibus curam, aut divinæ iracundiæ imputat

tur, aut fato. Denique, sicut supra declaratum est; ab uno animali incipit ipsa pernicies, & festinanter ad ceterorum transit exitium. Propterea semper sunt separanda, in quibus suspicio tantæ pestis cœperit apparere, usque eo, ut etiam corpora mortuorum animalium, quæ ab illo morbo interemta fuerint, exportanda sint ad ea loca, per quæ aliorum animalium transitus non sit, & profunde obruenda sub terra. nam & vivorum, quæ corrupta fuerint, & mortuorum foetidissimo odore, sana primo jumenta corrumpuntur & pœreunt. Cujus morbi causas, plurimi mulomedicinæ auctores reddere tentarunt, afferentes ex nimia lassitudine cursus, vel saltus violenter extorti; aut ex calore æstatis, vel frigiditate hiemis; aut si volentes emittere lotium non sinantur; vel si hordeum sudantes acceperint, & si post cursum calidi biberint; [& si plena vesica,] vel post potum cogantur ad cursum; aut fœnum comederint hordeumque corruptum: ex his vel hujusmodi necessitatibus malleum morbum solere generari. Vitanda quidem ista sunt omnia: nam ex his periculosæ ægri tudines jumentis sæpe proveniunt. Malleus autem morbus ex aeris corruptione præcipue descendit. Nam Austro & Africo vento flantibus, interpositis annorum spatii, recursu, ut asserunt, catastematis, sicut certo tempore homines pestilentia corrumpuntur, sic animalia ille aer corrumpit & perimit. Unde probatissimæ & plures necessariae sunt potiones, quæ adversus tantam vim præstare valeant salutis auxilium. Quarum partem superiori jam pagina comprehendi-

mus, partem ex omnibus auctoribus collectas consequenter adjunximus. Remedium proficiens ad omnes generales morbos. Semen cucurbitæ Ægyptiacæ, [i. coloquintidem] quantum acetabulum capiet, frangis, & conteris, addita vini optimi hemina una, quod diligenti agitatione permixtum linteolo colabis, & per dextram jumentum narem infundes, ut pervenire possit ad viscera. Quæ compositio ad dysenteriam plurimum prodest. Aliquoque vilior, sed non minus apta curatio est. Radices cucumeris silvatici virides contundes, & in aqua nocte una macerabis, deinde sublatas contundes & colabis: ex quo succo tria cochlearia cum nitro trito permixta, cum vino, si animal sine febre fuerit, tepefacto, quotidie faucibus ingeres, ita ut septem diebus continuis curare non desinas. Nitrum quoque bene tritum, & cucumeris silvatici radices minutatim concisas, addita hemina vini tepidi, in hordeum bene purgatum, animali languenti ad pabulum infundas, ut non solum potio, verum etiam pabulum medicamento temperatum faciat ad salutem. Item aliud. Radicem ebuli & radicem urticæ æquis ponderibus minutim incisas, & infusas in liquamine optimo macerabis, colabisque per linteum. ex quo mensura unius ovi tepefactum per nares animalis triduo degeres. Consequenter ita facturus, ut jumentum, quod morbum patitur, hordeum cum apio & cucumere silvatico minutatim inciso, semper accipiat, contusumque ipsum agrestem cucumerem & aquæ sufficienter admixtum, bibere cogatur. Laudatur etiam hæc potio. Herbae

Sabinæ libram 1, trixaginis uncias tres, centaureæ uncias 2, aristolochiæ uncias 4, baccarum lauri uncias 4, murrhæ uncias 4, omnia confundes & cernes, & in pulverem minutissimum rediges, & cum necesse fuerit, cochlearium magnum plenum cum sextario 1 vini tepefacto faucibus tædiantis infundes. Hæc quoque adversus omnes morbos medicina succurret, quod quatenus vires patiuntur, interpositis diebus [cum præscriptis minutionis observantiis] primo de cervice, post de palato & in quibuscunque locis se morbus ostendit, ut si in facie, de capite; si in primis partibus, de armis; si in posterioribus, de coxis, sanguis est auferendus, & cum aceto miscendus, ex quo animal perfricerur. Cui hæc per triduum potio dabitur: Panaces radicum uncias 3, eryngii radices ponderis tanti (Eryngion autem herba melior est, quæ in litore vicina marinis fluctibus nascitur, carduo silvestri pæne similis, flore galbino, cujus eruendæ sunt radices, nam longius penetrare dicuntur) feniculi quoque feminis uncias 3, aloes uncia una semis contusa & cribrata in tres particulas dividetur, & cum fracti & moliti tritici farinæ sextario candenti aqua miscetur, & ad cornu per fauces triduo animali infundantur. Pélagonius adversus omnes morbos efficacissimum pulverem credit esse, si pullum ciconiæ nondum adhuc stantem, sed jam plumas habentem, vivum in cacabum mittas, & gipses, perustumque vapore furni, in pulverem redigas, & tritum vitreo vase custodias, grande cumulatamque cochlearium cum vini sextario animalis faucibus

infundas, donec recipiat sanitatem. Chiron vero Centaurus præter alias compositiones, quæ jam relatæ sunt, asserit, catulum lactantem vivum in aqua ferventi missum, ac depilatum, ita decoqui, ut ossa separentur a carne: quibus diligenter ablatis, ejus caro cum aqua, in qua decocta fuerit liquamine optimo, vino veteri & oleo, & pipere cum melle condita, usque ad sextarium debere servari, ac singulis animalibus binas cotylas tepefactas, donec ad sanitatem perveniant, diebus singulis dari debere per fauces. Caput quoque hædinum, omnesque pedes depilatos ad caldarium eadem ratione, qua catulum, excoqui, ablatisque ossibus condiri, & binis cotylis per diem in potione, per cornu sæpius datis, animal morbidum liberari. De gallo quoque gallinaceo albo, eadem, quæ de catulo, observanda demonstrat. Radicem quoque herbæ thymali decoctam cum vino dulci dare morbidis animalibus suadet. Ei quoque animali, quod profluvio Attico cœperit laborare, ita ut viridis ei, vel pallidus [per nares] humor erumpat, ex lotio humano vel arietino duas cotylas cum vino, & cyatho olei rosacii putat esse miscendas, & per nares, quæ humorem funestum egerunt, digerendas. quam curationem & pulmoni sanitatem, & naribus siccitatem præstare confirmat.

XVIII. Pro physico autem & anniversario remedio tradidit ulpicum beticum vel allium majus, quod quidam Gallicum vocant, capitella singula, cum singulis semiunciis sagapini, & singulis cyathis olei optimi diligenter trita, singulis aquæ he-

minis oportere misceri, & heminas singulas per caput animalium dari octavo Kalend. Julias (hoc est, in initio canicularium dierum,) septimo, & sexto: quo facta trinis potionibus stagnata, ut dicuntur animalia armentina, vel domita integro anno a morbo intacta servari.

XIX. Adversus morbum malleum, cujus diversæ sunt species, quæ in potionibus, tam per os, quam nares degerendis, vel clystere, quæque in cauteriis vel flebotomo facienda sunt, declaratum est; sed restat alia non minus necessaria efficaciorque curatio, quæ suffimentorum genere & odore præstatur. Nam cum ipsa tabes ex corrupti aeris foetore nascatur, & usque in pulmonem & viscera penetrando, descendat, non minus austeritate odoris, quam potionum amaritudine consuevit expelli. Pro numero itaque animalium eliges locum humilem ex omni parte clausum, in quo induces animalia jam ægrotantia, quæ curare desideras; vel adhuc sana, & separatim, quæ non vis morbi contagione perfundi. Origanum, allium, mentam, aspaltum, peucedanum, castoreum & opopanacem æquis ponderibus permisceas, & exinde, quantum tribus digitis levare poteris, in carbones vivos mitas, animaliumque os & caput super fumum tenebis, ut austeritas odoris, per os & nares intrinsecus ingressa, omnia compleat, & ad pulmonem usque penetrando perveniat, & præstet animalibus medicinam.

XX. Est & alia compositio suffimentorum ad morbos prohibendos, sumtuosior quidem, sed pu-

tatur utilior. Sulphuris vivi libras 2, bituminis judaici lib. 1, opopanacis uncias 6, achanti uncias sex, galbani & castorei, yreos crudi ana uncias 6, falis armoniaci uncias 2, falis cappadocis uncias 3, cornu cervini, lapidis gagatis masculi, lapidis gagatis feminæ, ana uncias 3, lapidis ematitæ, lapidis sideritæ, lapidis argeritæ ana unciam 1, equuleos, id est, caballiones marinos numero septem, caudas marinas, ungues marinos ana numero septem, uvæ marinæ uncias tres, medullæ cervinæ, cedrei, picis liquidæ ana pondera tria, ossa sepis numero VII, auri semiunciam, ballucæ filiquam: hæc universa commixta atque succensa, odore suo morbis tantum hominum, quam animalium, resistunt, & dæmones fugant, grandines prohibere, & aerem defæcare dicuntur. Sed si memoratos lapides aut invenire nequiveris, aut enormitate pretii ab emtione cessaveris, reliqua efficaciter profunt.

XXI. Medicina omnis animalium, vel si verum quærimus, etiam hominum, nisi rationem curationis ante cognoverit, atque prædixerit languentibus periculum, errabit frequenter. Exposita enim curandi ratio, & cum genere congruens passionis, indubitanter præstat auxilium. Ideoque pluribus membris ac morbis generale remedium diligenter oportet exponi, quod præcipue in sanguinis detractione consistit, si rationabiliter pro tempore & viribus animalium, & pro ætate perfecti mulomedici adhibeatur industria. Qui si ignarus fuerit hujus rationis, non solum per detractionem sanguinis non curabit, verum etiam periculum jumentis fre-

quentissime generabit. Nam cum vita virtusque animalium consistat in sanguine, rursus tempestive detractus sanguis corpori præstare adsolet sanitatem. Cujus rei talis redditur ratio. Sanguis enim ciborum humorumque indigestione corruptus, per membra discurrit, & languorum doloremque aut universo corpori, aut certis quibusdam partibus consuevit inferre. Nam per constrictionem nervorum, venarumque tensionem, inflatio, indigestioque generatur: quæ tensura, ut ita dixerim, corporis aliter laxari, nisi per detractionem sanguinis, non potest. Unicum enim compendium atque remedium est, corruptionem illam, quæ nocet, & quasi infesta tabe ægritudinem vel periculum gignit, cum sanguinis ipsius vitiosa parte detrahere.

XXII. Hinc plerique veris tempore quotannis de cervice jumentis sanguinem demere, & sic in herbam mittere necessarium putant, ne veteri corruptoque sanguis novus admixtus natura calescens debilitatem valetudinifve periculum faciat. Veteres autem, prudentioresque auctores absque necessitate depleri animalia vetuerunt, ne consuetudo minuendi, si tempore aliquo facta non fuerit, statim intra corpus morbum ac valetudinem generet. Rectius ergo est, minoris ætatis animalibus & bene valentibus ex nulla parte corporis sanguinem detrahi absque palato: de quo assidue tam minoribus, quam maturis, detrahendus est humor, ut caput, oculi, cerebrumque releventur. Maturis vero animalibus non incommodum est pulsare venam, cum mittuntur in pascua. Illa tamen in omnibus, qui deplendi

sunt, conservanda est consuetudo, ut pridie, quam vena pulsetur, sustententur levioribus & paucioribus cibis, ut per diastema composito corpore sint, non turbato per indigestionem. In solo autem æquali statues jumentum., cervicemque illius loro cinges, quo strictius super scapulas tangatur, ut vena possit ab aliquo clarius intueri. Tunc spongia cum aqua venam ipsam lavabis & sæpe deterges, ut altius emineat. Pollicem quoque sinistrae manus interius deprimes, ut non eludat, & tumidior atque inflatior vena reddatur. Consequenter juxta præceptum artis, vel animalis ipsius positionem, sagittam dari calibis exiges cotibus bene acutatam. Observabis quoque, ne altius imprimas manum, & gulam atque gurgulionem rumpas, & arteriam præcidas. hoc enim vitæ consuevit inferre periculum. Percussâ vena, foenum vel farraginem ad edendum apponas animali, quatenus agitatione maxillarum melius erumpat sanguinis impetus. Cum autem niger vel corruptus humor egeretur, vel cœperit manare purior, statim jumentum tolles a cibo, & imposita fibula venæ plagam adstringes. In plaga vero pittacium imponas, ut diligentius claudat, licet quidam utantur & creta. Deinde in tenebroso loco & calido statues jumentum, & farraginem, si tempus est, vel foenum mollissimum dabis septem diebus ac noctibus. aquam etiam offeres, ut, si voluerit, bibat. Sed triticea farrago hordeaceæ præferatur: quæ si defuerit, hordeaceam dabis. Memento etiam, quod ea melior sit, quæ vicinior marinis fluctibus fuerit. Propter quod ventrem facilius sol-

vit, humoremque deducit. Pulsata etiam quocunque loco vena, omnem sanguinem diligenter excipies, & aceto oleoque permixtum vel aliis medicaminibus, quæ ratio deposcit, animalis ipsius corpus perunges, præcipueque illum locum, ex quo detractus est sanguis, & qui esse putatur in causa. Constat enim, naturali quadam ratione atque beneficio, ut quidam ajunt, ipsum sanguinem, cum superfusus est languentibus membris, præstare medicinam, vitiumque ficcare. Quam curationis sollicitiam non oportet omitti. Præterea interpositis diebus post flebotomum, animalia producuntur ad solem, & sanguis detrahitur eis de palato. Despumantur autem tertio gradu a dentibus caninis. Quos oportet suspendi altius propter sanguinis fluxum, ita ut eo die mollissimis cibariis utantur & fursure. Sequentibus autem diebus, non ex integro hordeum consequantur, sed a vilibus incipiant, & ad consuetudinem per singulorum dierum augmenta perveniant. Consequenter tepido die ducantur ad mare vel fluvium, diligenterque loti tergantur. Vino quoque & oleo in sole perungendi sunt diligenter, & confricandi, ut corpora eorum calefacta aut repellant, aut perferant perfrictionis injuriam. Quibus perfectis, equi nobiles tum demum ad labores cursusque itineris revocentur.

XXIII. Sciendum est præterea, castrata animalia nunquam oportere depleri. causa hæc est, quia jam partem virium cum testibus amiserunt, &, si depleta fuerint, vehementius enervantur. Hinc est, quod asinis non detrahendus est sanguis, quia naturaliter

minus habent sanguinis, gracilioresque fortiti sunt venas.

XXIV. Admissarios etiam equos flebotomare non est opus: partem enim virium & sanguinis in coitu natura digerit. Si tamen ab admiffura cessaverint, nisi annis omnibus herbarum tempore depleantur, incidunt in cæcitatem, quia id, quod coitu digere consueverant, declinat in oculos.

XXV. Nunc, ne quid relinquatur ambiguum, in quibus passionibus, & ex quibus locis, sanguis emitti debeat, indicabimus. Morbidis, & quibuscunque totum corpus in causa est, (sicut febrientibus, unde, infra dicendum) de matrice detrahendus est sanguis. Cephalargicis autem, apiofis, insanis, cardiacis, caducis, freneticis, bistrutitiis; ficardiciis, rabiosis quoquo modo præcipitur de auriculis sanguinem demere. Verumtamen melius est, de temporibus, quæ in dextra & sinistra sunt parte, detrahatur, id est, sub cavatura temporum, tribus digitis ab oculo interpositis, inferius vena perquiritur, & ex utraque emittitur sanguis. Eis vero, quibus suffusio contingit oculorum, vel cetera vitia, quæ oculis nocent, inferiores venæ sub oculis positæ, quæ descendunt sub angulis oculorum inferioribus, quatuor digitis inferius, quam oculi sunt, inciduntur. Quibus quidem fastidium inhæret, vel arteriarum vel faucium tumor, vel prægravatio capitis, de palato auferendus est sanguis. Quibus autem pulmo est in causa vel jecur, vel cetera, quæ his vicina sunt membris, de pectore minuendus est, ex venis, quæ positæ sunt in dex-

tra ac sinistra, ubi brachiola conjunguntur, & flexura fit, cum armus plicatur. Quibus quidem armus est in causa, de brachiolis sanguis minuatur: quæ venæ positæ sunt interius, ubi centuriæ, id est, musculi brachiolares sunt, sex digitis superius quam genu, tribus vel duobus digitis inferius quam centuriæ. Hæ venæ sagitta percutiantur, sed caute modesteque tangantur, propter debilitatem animalis; quia hæ commixtæ sunt nervis. Quibus autem articuli in causa erunt, vel si articulus insertus vel intortus fuerit, vel aquatilia habuerit, vel quidvis simile in articulis contigerit, de subcirro sanguis subtrahi debet: quæ venæ positæ sunt inferius quam articuli tribus digitis sub coronam. quæ venæ cum summa cautela tangendæ sunt, quia articularum conjunctæ sunt nervis. Creciaco vel si basim moverit, de coronis rectis tollitur sanguis.

XXVI. Quibus autem jumentis vel suffusionis vitio, vel per voluntatem excruciatâ ungula fuerit, vel quibus remorata basis longi temporis claudiginem fecerit, ejusmodi curatione sanantur. Compomis omnem ungulam quasi ad vivum, allidesque virantum, hinc suffraginem illius alligatam lino vehementer stringes, totumque simul ungulæ solum in circuitu scalpilletur, & circumgyrabis, ut a corona ungula sublevetur ex parte, tunc circumcisorium inferes inter unguem & solum, & cum bene elimpidaveris, suffraginem solvis, & invenies de calcaneo venas fluere, & cum sufficienter effluerit cruor, sale perfricabis, postea aceto & oleo inunges, & linteolis munies diligenter. Sparciam cal-

ciare curabis, ut post egestionem humorum un-
gula reparetur. Hujusmodi autem curam nunquam
nisi singulis pedibus adhibere debes, ut in tanto
dolore animal duret ac stet. Si autem in alio pede
similis est causa, cum in illo, qui prius curatus est,
firmiter animal stare coeperit, tunc eum elides, &
ut dictum est, simili observatione curabis. Si vero
in his causis animal cremare volueris, semissabis il-
lud hoc modo. Compones ungulam ejus ad vi-
vum, & contra venam addita sagitta pertundis, ut
possit sanguis acontizare per solum, quod sagitta
pertuderit. Simili autem modo sale fricabis, oleo-
que & aceto, linteolisque muñibis, dumtaxat sin-
gulos pedes, ita ut portare se possit. hi plane, qui
semissantur, non eliduntur.

XXVII. Epistomicis, vel qui morbo subrenalí
læduntur, vulvis etiam, colicis, & quibus venter
frequenter dolét, de cauda sanguis emittitur, licet
melius putetur propter hujusmodi causas ortas de
visceribus debere sanguinem tolli. Quod si de cau-
da tollere volueris, sic facies: Erige & resupina
caudam ad lumbos, quatuor digitis ab ano, ubi pi-
los non habet, cæde caudam cum tabula aliqua non
ponderosa, quousque se vena demonstrét, & in
caudæ media divisura quatuor digitis ab ano sa-
gitta percuties venam, ut acontizet sanguis, post
decurtionem fasciola colligabis. Cum autem de vi-
sceribus emittere volueris, sub inguibus de dextra
sinistrave in singulis femoribus eminentes venas
medias sagitta percuties, post decurtionem sangui-
nis cretam impones, [sed caute, propter vicinam

mixturam nervorum.] Si laccæ in gambis fuerint; aut aliquis dolor coxæ vel gambæ, sanguis detrahatur gambis: sunt enim venæ a visceribus descendentes per gambas interius, quas medias propter vicinam mixturam nervorum caute transverso flebotomo percuties, & post decursionem fasciola ligabis.

XXVIII. In animalium curis ac medicinis duplex remedium auctores esse voluerunt, minutionem sanguinis, per quam constricta laxantur, & ustionem cauterii, per quod laxata firmantur. Sed cum flebotomi ratio evidenter videatur exposita, cauterii quoque, licet novissima cura sit, aperienda videtur utilitas. nam adustio laxata constringit, inflata attenuat, humectata deficcet, coagulata solvit, carcinomata præcidit, veteres dolores emendat, alienatas corporis partes ex qualibet causa ad statum suum revocat, super naturam excrescentia, sublata, & adusta crescere non patitur. Nam cum candente ferro ruperis cutem, vitium omne concoquitur atque maturatur, & beneficio ignis dissolutum, per foramina, quæ facta sunt, effluit cum humore. atque ita sanatur passio, & tollitur dolor. Post quæ cicatricibus clausis, constrictior & robustior redditur locus, ac prope insolubilis cutis. Sciendum vero, cuprina cauteria plus effectus ad curandum habere, quam ferrea. Præterea si in capite morbus est, inuritur cervix: si subrenalis est, lumbis ignis adhibetur. Interdum autem puncta infiguntur, interdum ad similitudinem lineæ candens deducitur ferrum, aliquando velut palmulæ fiunt. In hoc

enim laudatur mulomedici ingenium, si ita animal cauterio curaverit, ne deformet. Pro locis autem, in quibus est passio, & pro pellis æstimatione cauteria vehementius imprimuntur aut levius. Memoria autem retinendum est, quassaturas, emota vel extorta, aut ejecta de locis suis, uri penitus non debere. nam perpetua debilitas consequitur. sed melius est, cum locis suis reposita fuerint, & ligaturis diligentius communita, atque ita naturæ industriæque beneficio corroborata, colasticis unctioibus & malagmis, postremum causticis eadem percurrere ad spem perpetuæ sanitatis. Quod specialiter admonendum est, ne mulomedici festinantes, dum foco curare cupiunt, animalia debilitent aut deforment, cum flebotomis, potionibus, unguentis, syringis medicaminibusque diversis ante sit temptanda curatio, & si nihil profecerint, ad extremum ignis adhibetur.

XXIX. Quæcunque passiones plus jumentis periculi inferre consueverunt, & difficilioribus obscurioribusque indigent curis, has primo amplectimur libro, ut & facilius reperiantur; quæ in exordiis ipsius occurrent, & legentibus fastidium non possint afferre. [De curis quæ prima sunt.] Febrientibus itaque animalibus primum convenit subvenire. nam non amplius, quam triduo, caloris vim sustinere posse creduntur. intra quod si curata non fuerint, moriuntur. Oportet igitur prius passionis hujus signa causasque prædicere, & mox medicinas exponere. Febriens jumentum dejectum caput e terra allevare vix poterit, erit oculis apertis, labiis

demissis, tristitia turpis & gravitas totius corporis insequitur, testiculi tumidiores laxius pendent, membra caloribus fervent, venæ vehementi pulsu saliunt, anhelitusque creber & calidus, tussis assidua, incessus nutans, fastidium cibi, bibendi cupiditas, vigiliæ juges. Causa autem hujus passionis ex magno labore & fatigatione est, si negligentia consequatur. Interdum æstu nimio, aut perstrictione vehementi, vel ex cruditate ciborum, aut sudoris subita infrigidatione, vel ex fervore hordei novelli evenire consuevit. Curatio autem ista solemniss est. Continuo sanguinem eis de facie, vel de temporibus, aut palato oportet emitti, ab omni esca prima die penitus abstineri, fœni optimi aut herbæ viridis subinde pusillum offerri oportebit, & quiescere etiam ab omnibus rebus, & etiam sequestratum temperato tempore, & inambulationibus levibus animal commoveri, calidis quoque locis coopertum stabulari. Cum cœperit melius esse, herbam minutatim concisam porrigito. quæ si defuerit, hordeum maceratum, ablatisque suis folliculis tufum, in modum pisanæ paulatim offeratur, & frequenter exiguum.

XXX. Plerumque autem equi ultra vires ad cursum coacti, aut ponderibus prægravati, ac sudore defecti, similia febricitantibus signa demonstrant. Quos sic intelliges: Oculi sublacrimantes erunt, & tanquam subfusi sanguine, præterea spiritum crebrius agit, fœnumque fastidit, & de posterioribus pedibus melius se sustentabit. nam primos quasi subtritos tardius ponit.

XXXI. Quod si febris interna fuerit, non facile animal dormiet, & quotidie deterius fiet, interdum furunculos in dorso vel in lateribus habebit: fcias, eum a morbo, qui superius disputatus est maleus, detineri. Cui lotium aliquot dierum tam hominum, quam arietum, per nares infundes. Et sic potiones, que de isto morbo supra scriptæ sunt, dabis.

XXXII. Si autem autumnii tempore cœperit febrire jumentum, statim de cervice sanguinem detrahes, vel gradu tertio de palato; post herbæ trixaginis sextarium, draganti, rosarum ana unciam π in pila lignea pistabis, cernesque subtiliter, ex aqua cum mulsa & oleo potionabis, atque ita restitues sanitatem.

XXXIII. Si autem æstate febrire cœperit, totum sudabit, fataget salientibus venis mincturam & naturam simul dimittere, ad terram transverse ambulabit. De coxa media quatuor digitis ab ano venam inquiris, & ex ea sanguinem detrahes. Si autem non inveniatis, de cervice tollendus est. Cui hanc potionem pro tempore dabis: Herbam portulacæ plenam manum tundis, succumque ejus cum dragante & ture, & succo rosæ campanæ mulsa addita offeres, potionem non satis grandem, ne plus, quam oportet, infrigides: quia cum quasi splene careat, simul & defectione sanguinis calore privatur.

XXXIV. Hieme vero si febrierit, supra dictas species aridas contundito, diligenterque misceto, & per sinistram narem dato: sanitas consequitur. Febrientibus autem hæc potio utilis traditur: Man-

næ turis uncias 2 semis, yrisillyricæ uncias 6; piperis unciam 1, baccarum lauri, seminis apii ana unciam 1, cum passo potionabis. Item post detractionem sanguinis de matrice aut de palato sic potionabis febrientem: Hyssopi libram unam, abrotani uncias 6, lactis caprini sextarium, amili cyathum, olei optimi uncias 3, herbæ urceolaris succi cyathum unum, misce cum ceteris, & per cornu faucibus infunde, erit salutare remedium. Item alia potio. Lactis sextarium, olei cyathos 2, croci scrupulum 1, myrrhæ scrup. 2. appii seminis cochlearium plenum, miscebis pariter, & dabis ad cornu. Hieme farinam triticeam cum aqua tepida, æstate autem farinam hordeaceam cum aqua frigida dabis in potum. Si febrient, mensuram non des, iliorum autem loca cauterio inurenda sunt, & usta curanda. Item alia potio. Lactis caprini heminam, amili cyathum, ova 4, olei cyathum, succum herbæ urceolaris quotidie potum dabis usque ad sanitatem. Item unctio, qua perfricandi sunt febrientes. Rosæ libram, olei veteris libram 1, aceti heminas 3, lactis caprini libram semis, portulacæ seminis & nucis amaræ ana uncias 6, menthæ vel rutæ quantum expedit. s. teres & commisces, & tepefacto utere, ita ut diutissime confrices contra pilum, & in loco tepido unctum animal coopertumque statues. Item potio alia, si hieme febrierit. Gentianæ unciam unam, aristolochiæ, hyssopi, absinthii, abrotani, singulorum unciam unam, caricarum uncias 6, seminis apii uncias tres, rutæ fasciolum 1, omnia in cacabo cum aqua decoques ad tertiam,

&, cum nigrescere videris, coctum est. Exinde vini heminam misceto, sicut supra scriptum est, & per cornu faucibus infundito.

XXXV. Si quod jumentum ab indigestione vel pletura febricitaverit, naribus spiritum ducet, & ilia frequenter agitabit, anhelitusque erit fervens & aridus, spinam facilius flectet: nam qui ex perfrictione febrit, rigidus est; quia calor membra dissolvit, frigus adstringit. Ex pletura igitur febrienti copiosus sanguis emittitur de cervice, nares aceto perfricantur, ut sternutet sæpius. Venter quoque febrientis si durior fuerit, per anum injecta manu, stercus extrahatur, a cibo abstineat, paucissimum potum per intervalla suscipiat, & unctum supra scripto medicamine, diuque fricatum, loco stabit calido horis tribus aut quatuor coopertum, postea ad ambulandum producet, nihilominus involutum.

XXXVI. Si quando ex vulnere aliquo vel supuratione oris aut faucium nascitur febris, de temporibus, nec non etiam de palato detrahendus est sanguis. De maxillis quoque sive de cervice, & ad postremum quicumque locus febrienti doluerit, ex eodem cum mensura sanguinem oportet auferri. Quod si cibum penitus respuerit, farinam aquæ mixtam ad cibi instar faucibus ejus infundes. Offas quoque de passo facies justæ magnitudinis, & septenas cum oleo digeres, ut possit habere substantiam. Ita denique febrienti utilis est, ex quacunque parte detractio sanguinis fiat, si consideratis viribus animalis mensura servetur. nam ut emissus ratio

nabiliter relevat, ita enormiter ablatus evirat vel turbat.

XXXVII. Coactio in animalibus passionis est nomen, ex qua ægritudinum diversa genera nascuntur, ideo sic appellata, quod ab injuria vel labore vel ex coactione contingat. Quoties enim lassum animal fatigatione itineris, vel nimietate cursus, vel magnitudine ponderum, non studiose refovetur; vel æstate sitire, vel hieme algere compellitur, vel certe penuriam sustinet cibi, aut hordeo novo, aut fœno pessimo læditur; & per dies aliquot circa curam ejus nulla adhibetur industria: sic totius corporis compago, & interiorum viscerum dispositio per injuriam & fatigationem vitiatur.

XXXVIII. Ex qua coactione hæc passionum genera nascuntur. Ex perstrictione enim fiunt epistomici, podagrici, phthifici. Ex æstu autem evenit gravedo, febris, insania, capitis dolor. Ex sudore oritur tumor in cruribus, suffusio in pedibus, febris, spasmus, & tussis. Ex humore quoque, qui de naribus profluit, passio apertissima declaratur. A cerebro enim vel a capite venit multa pituita crebra & spissa. A perstrictione erit humor tenuis, aquaticus, & frigidus: ex qua re fiunt coriaginosi & epatici & phthifici. A colibus & glandulis & arteriis humor erit candidus & viscosus, ex quo evenit fastidium & faucium præfocatio & fynanche. A pulmone autem humor crassus, sanguinolentus, & male odoratus emanat, colore pallido. Ex qua causa fiunt peripleumonici, vomicosi, ortomici, & phthifici. A morbo autem malleo venit humor mul-

tus & crassus, & pallidus. Ex qua re fit ortomicus, profluvius Atticus, & suspirium articulare. A jecore humor erit lividus, yricus, & viridis, & tabidus, non valde crassus, neque olidus. Ex qua re fiunt sciatici, hydropici, febricosi. Ideo autem signa passionum causasque divisimus, ne ingratus error noceret, & facilius evidens doctrina curaret. Absyrthus hujusmodi de coactionibus prodidit medicinas: Si equus, inquit, coactus de via venerit, oculi ejus intro abibunt vel versabuntur, spirat calidum frequenter atque suspirat, & auriculæ hujus ac reliquum corpus extensum erit. Cujus talis est curatio, ut parum hordei accipiat, fœnumque non multum. Potio autem hujusmodi præparabitur: hyssopi, abrotani ana unciam 1, sampfuci uncias 6, fœnugræci libram unam, lini feminis pondo duo: hæc omnia tusa & cribrata in cacabo novo cum sex aquæ sextariis infundis, addisque novem duplices ficus, quæ cum ad partem dimidiam decocta fuerint, universa conteres atque liquabis, præterea vini veteris optimi sextarios tres, mellis heminam, piperis triti drachmam adjicies supra scriptis, rursumque fervere facies omnia, ex qua calidam potionem plurimis diebus dabis, quæ mirifice juvare consuevit. Si de labore itineris suffusio pedum forte provenerit, cave, ne sanguinem calido detrahas, sed requietum pausatamque flebotomabis, hujusmodi beneficio potionis usus: Turis masculi drachmas 2, foliorum caprifici libram, grana piperis 25, fermenti uncias 3, croci drachmam: omnia bene trita in tres partes divides, & expausatum jumen-

tum triduo cum oleo potionabis & vino : si hiems fuerit, tepida os ablues, æstate frigida : si tardius, aut non recte ambulat, sulphurem & refinam calentem unguis imponis, non semel tantum, sed aliquoties, donec rectus incedat. Si verb ista non profuerint, femissabis eum, ut de unguis sagitta contactis competenter profluat sanguis, & vulnera traumatico curabis pharmaco. De laxis hæc signa erunt: toto corpore gravabitur, & posteriora crura quasi inligata habebit. posca itaque & pulegio nares ejus & totam faciem fovebis, panem & merum dabis, ut manducet, offereſque ei lactucas vel gramen diligenter lotum atque concisum, consequenter daturus hujusmodi potionem: Succum ptisanæ, passum, ova, oleum rosatum, quæ omnia pariter mixta per triduum dabis, ita ut hordeum primo decorticatum ficcatumque manducet. Præmonendum autem est, ne jumento ex coactionis injuria laboranti pulses venas calenti. continuo enim nervorum contractio & debilitas consequitur. Oportet autem artus eorum & genua vino calido & oleo tepido suffundere, totumque corpus multorum manibus diutissime confricare, & loco statuere tepido, mollia de ficcato stercore vel de paleis strata præbere. Posteriolem partem flebotomo laxis non oportet contingi, ne penitus evirentur. Quod si venæ in cruribus tument, & plenæ sunt humore, de coronis sanguis auferatur.

XXXIX. Non minus multæ & obscuræ valetudines in internis animalium, quam hominum, existere consueverunt. immo, si verum quærimus, pro-

pe pares atque confimiles fumus. Nam animalibus; quia rationales fumus, fola mente præftamus: corporis vero natura communis eft, maxime in doloribus. Dolorem ventris in jumentis Veterinorum imperitia putat facile poffe curari, quod grave, nescit: & ex ventofitate vel confipatione vitium, torfiones vocant & interiorum incifiones, quibus aut præcantationes anicularum more, aut aliquod quafi phyficum remedium afferre conantur. Cum quid enim intrinfecus jumentis dolere inceperit, ftatim fe allidunt & volutant, & folius ventris creditur effe caufa, cum plures & difficiles fint paffiones, ex quibus dolor & volutatio illa contingit. & nifi fingulis pro caufarum genere competens medicina fubvenierit, fanitas redire non poterit. Efficaciter autem curare potest nemo, nifi qui internarum ægritudinum figna rationesque cognoverit.

XL. Primum venter ipfe, qui aqualiculus nominatur, totius corporis obtinet dominatum, in cujus capacitate cibus potioque mifcetur, ac per digestionem naturali calore decoctus, feparatis humoribus, partem ad fubftantiam membrorum convertit in fanguinem, & partem in urinas refolvit, partemque fecum trahit in ftercora. Quod fi loca illa præftrictio longi temporis vitiaverit, inteflinorum dolor, & corruptio digestionis neceffario fequitur: nam pars humoris coagulatur ex frigore, & fit conglutinofa in præcordiis, atque in inteflinorum partibus, quæ ducuntur ab aqualiculo ufque ad colum, quod appellatur enteron, retinetur & hæret; quod Latine jejunum dicitur, per quod in colum

humor pessimus transit, & interclusione sua cibum non patitur ad interiores partes more solito pervenire. Hinc etiam tortura & extensio ventris dolorque cum magno periculo generatur: quæ passio Græce emphragma, Latine præoccupatio dicitur.

XLI. Exoritur & alia causa doloris asperior, quæ Græce chordapfos appellatur, cum præclusa intestina viscerum vento fumove se urgente colligant, usque eo, ut aquam, & cibum, & stercus animalia etiam interdum remove cogantur. Præterea ad similitudinem hominum propter inflationis injuriam, coli quoque dolore vexantur, propter quam necessitatem animalia diverse vehementerque volvendo rumpuntur, quod curari jam non potest, & ideo moriuntur.

XLII. Ilei quoque vitia ex perfrictione hujusmodi humoris nascuntur: qui cum intestina majora & præcluserit, & in eorum sinibus stercora cœperit detinere: prohibet illa ad catachlytum longanionis decurrere (Longanon autem intestinum vocatur, per quod stercus egeritur:) tunc venter crassus vel præclusione ipsa intra viscera increfcit, ac sibimet dolores morsusque excitat vehementes, ex quo jumenta se projiciunt ac volutant, extensisque pedibus calcitrant. sed per impatientiam se sæpe jam jaetando ventus increfcit, & mixtus stercorei usque ad intestina descendit, nec jam, ut supra, rumpitur, sed jumento, quod in vitium, qui Ileos vocatur (ex eo, quod intestina locis suis exclusa, animal quasi elices facere faciunt) incidit, ea valetudo periculosa est, nisi cum celeritate subvenieris.

Hujusmodi autem sunt adhibenda remedia: Aqua calida renes animalis diutissime fomentabis, fœnumque cum calida, ut vapor magis penetret, frequenter apponis, post ciliciis diligenter absterges, oleum vetus & picem liquidam, & oleum laurinum misces, calefacies, & diutissime perfricabis, ita & testiculos ejus perunges, & in auriculas calidum medicamen infundes. Tam diu autem fricabitur, ut sudare incipiat & ventum emittere, ex quo spes ostenditur fanitatis. Quod loco calido statues, ac fagis cooperies diligenter, hanc daturus quotidie potionem. Piperis grana quinquaginta, petroselinum quantum quatuor digiti comprehendunt, cimini Alexandrini tantundem, cinini quoque Africani tantundem, semen apii, murrham, nepitam, trixiginem, æquis ponderibus, quibus ad dimidiam omnium partem nitrum admiscere te convenit. Quæ omnia bene trita ex vino calido & oleo æquis ponderibus, & melle, quantum satis fuerit, dabis. Hæc autem potio & calefacit, & ventrem resolvit. Quod remedium si tardius subvenerit, faccellos cum furefure calentes per totum dorsum & renes animalis imponis. Clysteriabis etiam ex aqua calida & oleo, quod cum sale & melle Afro, & nitro, ovoque miscebis, & ita ventre laxato, & stercora emittuntur & ventus. Quod si clyster defuerit, sal bene tritum & mel coques, pastillosque longos & duros facies, & in anum jumenti interius immittes. Quæ res omnem spurcitiem humoris intus stantem abstrahit, & ad fanitatem perducit, nec est aliud, quod magis valeat subvenire.

XLIII. Sunt animalia, quibus assidue ventris impendit dolor, qui strophus appellatur, & hac ratione concipitur. Interdum sudor animalium vel nimio cursu, vel labore profluens, in internis residet intra ventris intestinorumque compaginem, quæ punctiones doloresque præstat interius. & cum totum a labore cessaverit, ac refrixerit corpus animalis, cessat & dolor. Sed cum a labore calefieri cœperit, rursus exoritur, & ideo strophus vocatur. nam frequenter volutatur, & cum surrexerit, terram pedibus tundit, & interdum terram quasi manducare conatur, & jacens videtur quasi pusillum requiescere, & surgens citius ambulare se cogit. Sed ex hac injuria frequenter volutando ventum sibi nutrit intrinsicè, & fit tympanites, ex quo & jumentum rumpitur, & præsens vitæ periculum consequitur. Quod vitium si in perpetuum auferre vuleris, paracentesim facies sic: Quatuor digitis sub umbilico veretrum versus, medio climate ventris sagittam injicies, ut non solum cutem, verum etiam peritonæum ipsum aperias. Peritonæum enim dicitur membrana, quæ intestina omnia continet. Ad mensuram autem cum magna cautela peritonæum aperies, ne intestina lædas, & præsens discrimen inferas. Post exemta sagitta subjicies fistulam centimalem, quam mulomedici portare consueverunt; minutis foraminibus multisque pertusam, per quam foras humor emanat, quem suscipies in vase, & invenies limpido lotio similem, tolles vero non minus sextario. Hæc cura etiam illa animalia sanabit, quæ vel stupida vel macra sunt ex coactione longi

temporis, quibus nitrum diligenter cribratum in hordeum debes aspergere, quod omnes asperrimos humores & spurcitas corporis purgat. Sed strophosis dabis potionem superius declaratam plurimis diebus. Etiam acopo termantico renes eorum, totumque corpus perunges, & diebus aliquot a pluribus facies confricari. Ad ultimum renibus eorum causticum induces, & sic revoces ad laborem.

XLIV. Intolerabilem dolorem intestinis inferunt lumbrici, vermes, & tineolæ, quas alii pediculos appellant. nam coagula & aqualiculum intus erodunt, & vulnera faciunt. ex qua necessitate animalia macrescunt, & coriaginosa fiunt, & sine febre non erunt, & celeriter moriuntur. Hujusmodi passionis signum est, cum invenitur humor in ano fabæ coctæ similis: est namque sanies ex illis vulneribus, quæ bestiolæ intrinsecus fecerunt. Jejuna animalia ex hac necessitate vehementius torquentur. nam cum his deest cibus, magis vitalia consumuntur a vermibus. Hi non sunt inflati, & tamen per dolorem se volutant, & in spinam se projiciunt, & caput sibi intra pedes mittunt, & ostendunt doloris sui locum, dentibus ilia sibi quasi scalpunt, & rodunt nonnunquam lumbos, & caudam parietibus confricant. Cum ista signa ostendere cœperint, & crebro clamare, hoc est, vehementer hinnire, scias, eos jam morti esse vicinos. Quibus adhibetur ista curatio: Olei viridis & amari sextarios 2, fasciculum absinthii Pontici concoques: præterea nasturtii feminis, fantonici, coriandri feminis, radicum feminis, sinopidis Pontici uncias sin-

gulas, mirtis & fœnigræci selibram : hæc infusa & decocta in oleo illo facies permanere, ex quo heminam olei, & aquæ tepidæ heminam dimidiam per cornu dabis. quæ virtus medicamentorum, & lenitas olei, animalia ipsa intus occidit, & foras ejicit. Ex qua potione si per multos dies acceperit, permixto nitro tunso & castoreo, omnes lumbricos & tineolas & vermes discludit a corpore, & cum stercore ejicit, & restituit sanitatem. Alia potio ad lumbricos, tineolas, & coffos : Santonici, absinthii Pontici pulveris, lupini crudi, feminis nasturtii, scobis cornu cervini, feminis radicum uncias ternas, sinopidis Pontici pastillos tres, pollinis ervi uncias 3, vini austeri sextarios tres, olei Hispani sextarium unum, opopanacis unciam 1, feminis coriandri heminam : hæc omnia diligenter trita decoques, & quotidie jejunis heminas singulas dabis.

XLV. Sed quia pestes ipsæ sæpius ad coagula se conferunt, & potio, quæ per os data, ad loca, ubi morantur, rarius pervenit, ideo etiam per anum adhibenda sunt clysteria : aceti acerrimi sextarium unum semis, olei viridis tantundem, opopanacis unciam 1, centaureæ uncias 2, absinthii Pontici uncias 3, santonici uncias 3, farinæ lupini crudi uncias 3, ervi uncias 3, feminis rafani, feminis coriandri uncias ternas, nitri triti uncias 3, radicis capparis tunfæ uncias 3. hæc omnia decoques cum oleo & aceto, & per triduum singulos sextarios bene calentes per anum de clystere diffundis animalii. Memento autem, quoties per os potionem das, animal contra clivum teneri debere, ut facilius;

quod acceperit, ad interiora descendat. quoties autem clysteriabis, caput animalis in valle statues, & clunes ad altiora convertes, ut, quod per clysterem diffundis, ad interiora perveniat. Diutissime autem post potionem in talibus locis animal retinetur, ut facilius necentur vel ejiciantur pestes internæ. Ad cossos & lumbricos specialis potio. Herbarum cameleontis radicem ex aqua ad tertiam decoques, & cum opopanax duabus uncis misces, ac vini heminam, & ad cornu per sinistram narem diffundis. Item alia ad lumbricos. Seminis coriandri quantum una manus ceperit friges, nasturtii quoque seminis tantundem diligenter teres, quæ utraq; cum aqua tepida per triduum faucibus infundes. Ad matricis dolorem medicamen. Aloe epaticum, masticem, castoreum, lauri baccas, amoniacum, vino & melle mittis in ollam, & bullita atteres, dabisque ad bibendum.

XLVI. Si quod jumentum calculosum fuerit, hæc signa monstrabunt: torquetur, gemit, extendit se ad conatum mingendi, stillat veretrum ejus guttis materiam, modicum mingit, & plene mingere non potest, quod quotidie patitur. Sed hujusmodi vitium teneris ætatibus plerumque contingit, quod sic invenies: Manum ad interiorem partem mittes, & a cervice vesicæ sub ipso ano ad hippocentaurum versus palpabis digitis, & calculum ibi invenies. Quod vitium difficile curatur. Nam interdum nimio conamine prope ipsum anum vesica dirumpitur, & lotium per anum emittit, & quasi aquæ assimilatur. Ideoque missis digitis per fora-

men , quod fecerit , longanonis , & ipsius vesicæ , aculeo calculum oximis , & curabis clysteriis collecticiis , [id est , quæ glutinent ,] ut foramina illa sanentur. Potionabis autem illos duritica potione. Difficilis autem hujusmodi cura est , quia vim patientes ex corruptione vesicæ tortione moriuntur.

XLVII. Quodcunque jumentum ex qualibet causa inveneris volutare , oleo manum perunges , & ipsum anum oleo satiabis : post quod manum in interiorem partem longanonis protendis , & si inveneris ipsum longanonem clibano subtili patere , scias eum strophum pati , & continuo stercora ejicies paulatim ad manum , quibus egestis cito noveris animal percurandum. Si vero manu injecta longanonis præclusionem inveneris , & stercoris modicum , hoc est , duas aut tres pilulas squibala , & præfocatum longanonem , qua manus vix introeat , scias eum emphragma pati & periclitari , & ideo curandi sunt renes medicaminibus supra scriptis , & clystere utendum , quod indignationem intestini resolvat & curet.

XLVIII. Si manum injeceris , & totum ventrem tympano similem pertractando senseris , scias eum ileum pati , & cito periclitari. Et ideo unctionibus calidis fricandus est vehementer & diu. Si ventum coeperit emittere , tunc in illo spes incipit esse vivendi.

XLIX. Item si manum miseris , & inveneris valde patere longanonem , & stercora non multa habere , nec esse vehementer inflatum , scias ipsum ventrem dolere , id est , aqualiculum. Cito requie-

scere solet, si celeriter supra dictas & calidas acceperit potiones, diligenterque ex calido unguento fuerit perfricatum. Si moram curationis non abstuleris, difficile evadet. nam ex hac passione chordapsus fieri consuevit.

L. Si manum miseris, & similiter longanone patere sine ulla inflatione repereris, & non frequenter volutantem se, sed projicientem subinde in dexteram partem, & quasi extensionem interdum ad conamen mictionis, invenies duritiem in intestinis ingentem cucurbitæ similem, scias animal coli dolore vexari: & quanto durius intestinum inveneris, tanto pluribus diebus dolore cruciatur. Ex qua causa raro periclitantur, & dolent biduo, vel triduo, vel si nimium quinque diebus. Sed quanto inveneris molliorem ipsum locum, tanto velocius mitigabitur dolor. nam quædam stercora in longanone reperies. & erit salubris curatio, si post clysterem vel potionem multum stercoris adsellatus ediderit. quo facto, statim intestinum, quod a colo induratum fuerat, & tumebat, non apparebit, redita sanitate.

Ll. Si [vesica] currendo fuerit inverfa, similis dolor sine inflatione ex cursus injuria & nimietate frequenter emergit. Huic manum subjicies in anum, & deprimes usque ad veretrum versus, ubi invenies vesicam ejus lotio plenam, quam a dextra & sinistra parte leniter adducis sursum ad anum versus [cum oleo,] & mictionem provocas tam diu, donec urinam faciat: liberabitur periculo, de quo animalia difficile evadunt.

LII. Sunt alii, qui assidue dolorem ventris patiuntur sine ulla inflatione, nec vehementer se volunt, & quasi in cursu provocant, aliquando se projiciunt, & ilia sibi corrodunt, & quasi scalpunt. In hujusmodi dolore manum immittis in longanone per circuitum, & interiore parte per plurima loca diligenter tentabis, & invenies vermes collectos exisse in singulis locis, & intestinum pertundere. ex qua necessitate nascitur dolor periculosus. Digitis evelle eos, qui quidem vix evelluntur, & ipsa tibi in manu cohærent, ut difficile eos projicias. ex qua ratione multa jumenta caudam frequenter parietibus fricant, propter morsum vermium, quos purgare de longanone studiose debes, & potionem dare per plurimos dies eam, quæ ad lumbricos faciat. ita omnes vermes, quos cossos appellamus & tineolas, purgabis. Similiter etiam qui lumbricos habent in ventre, sic eos convenit mederi. Pice liquida & oleo calido renes & totam spinam cum dorso perfricare oportet tam diu, donec calefactionem patiantur ex manibus. & auriculas eorum & anum ex oleo complebis. ventrem quoque & testiculos perunges. sal tritum cum melle decoctum mixtum in anum subjicies, animal [potionibus] crebris ambulationibus potionatum exercebis. Si ex hac ratione non mitigaverit, clysteribus eum calida, & afronitro & sale. Præterea super renes & dorsum faccellos calidos ex fursure plenos imponis, & tam diu innovabis calefactionem, donec ventum reddat. Potionabis cum potionibus supra dictis & clysteriis, ut a discrimine liberetur.

LIII. Si quod jumentum syncopaverit, his agnoscitur signis: Pigrius ambulabit, tanquam suffusione constrictum. Inter suffusos autem & syncopatos hæc distantia est, ut suffusi, licet tardius a terra levant pedes, flectentes crura incedere solent: syncopati autem universo corpore constricti & rigidi sunt, etiam cum se projiciunt, non sine gemitu & toto corpore decidunt. Hi vero non sine febre erunt, cibum & potum fastidiunt, magis jacere cupientes. qui cum se levare voluerint, imperu conantur exfurgere, sed propter dolorem omnium membrorum tardius exfurgunt. Quod contingit ex magno labore & cursu nimio, vel ex humoribus nimis, cum plurimus sudor fatigatis nervis membra conquasset, unde syncope, id est, defectio nascitur: cujus ista curatio est. Calida cum flore foeni eum fomentabis a spina, armis, & renibus, tepesactumque diligenter tergendo siccabis, tunc vino & oleo calido totum perunges, diutissimeque confricabis: coopertum deinde locis calidis statues, molliaque substernes, ut dormiat. Quod cum per tri-duum feceris, hac potione refovebis. Myrrhæ uncias 2, draganti uncias 4, croci drachmas 4, meliloti unciam unam, anagallici libram, turis masculi pondus unum. quæ omnia cribrata in pulverem rediges, ex quo duo cochlearia cum aquæ calidæ hemina, & mellis cochlearibus duobus, & olei rosei cyathis duobus potionem dabis plurimis diebus, donec sanum fiat. Etiam vulvis hæc potio, & tensione laborantibus prodest.

LIV. Sæpe ex cursu nimio jumenta sanguis infes

stat, & per nares emanat, qui difficile, veluti ruptis venis labore & calore, substringitur, & velocissimam etiam postulat medicinam. Succum itaque viridis coriandri, vel si defuerit, porri sativi succum in naribus periclitantis infundes: pollinis triticei drachmam, turis pulverizati drachmam 1, anagallici unciam 1, amyli semiunciam, commixta & in tres partes divisa, ex vino nigro suffundes naribus, sanguinemque præcludes.

LV. Animal sanguine laborare hæc signa declarant: Oculi tumebunt, frigidum erit corpus & cervix, tristitia fastidiumque jungetur, difficileque curabitur. Hac ratione curandum. A cibo potuque temperabitur, somnique indulgebatur copia molli- bus stratis, tum de matrice, quantum ratio postulerit, sanguis auferatur, nec potionis cura cessabit. Succum itaque viridis coriandri, vel si defuerit, porri sativi, trixaginis quoque & centaureæ violacæ, & nitri æqui ponderis mixtura inungitur. Ex quibus tunsis atque cribratis diurnum cochleare ex hemina aquæ tepidæ infundatur faucibus. Quæ potio humores & sanguinem, imminentesque alios morbos purgat, prohibet & sanat.

LVI. Obscuras difficilesque curas prima fronte digessimus, consequenter ad cetera pergentes: sed necessarium credimus ostendere rationes, ex quibus incolumitas jumentorum incorrupta fervetur. Melius enim est diligenti studio custodire sanitatem, quam ægritudinibus præstare remedia. Diligens itaque dominus stabulum frequenter intrabit, & primum dabit operam, ut stratus pontilis emi-

neat, ipsumque fit non ex mollibus lignis, sicut frequenter per imperitiam vel negligentiam evenit, sed roboris vivacis duritia & soliditate compactum. Nam hoc genus ligni equorum ungulas ad saxorum instar obdurat. Fossa præterea, quæ lotium recipiat, deductorium debet habere cuniculum, ne pedes jumentorum redundans urina contingat. Patena, quæ appellatur, hoc est, alveus, ad hordeum ministrandum, fit munda semper, ne sordes aliquæ cibariis admisceantur & noceant. Loculi præterea, vel marmore vel lapide vel ligno facti, distinguendi sunt, ut singula jumenta hordeum suum ex integro, nullo præripiente, consumant. Nam sunt animalia ad edendum avidissima: quæ cum celeriter propria devoraverunt, partem consortis invadunt. Alia vero naturali fastidio tardius comedunt, & nisi separatim acceperint, vicinis rapientibus macrescunt. Cratis, quæ jacca vocatur a vulgo, pro equorum statura nec nimis alta fit, ne cum injuria guttur extendatur, nec nimis humilis, ne oculos contingat aut caput. Luminis plurimum stabulo infundi oportet, ne tenebris affueta, cum producuntur ad solem vel caligent, vel aciem visus imminuant. Æstate in apertis locis, tam noctibus, quam diebus, jumentis libera aura præstanda est. hieme vero tepere debent stabula potius, quam calere. nam nimius calor licet custodiat pinguedinem & reficere videatur, tamen indigestionem facit, & vehementius nocet naturæ. Propter quod diversa genera morborum ex vapore ipso animalibus generantur. Si producantur ad frigus insolitum, statim ægritudinem

ex frigoris novitate percipiunt. Curandum est præcipue, ut five fœnum, five paleas, vel manipulos viciæ pro regionum usu vel copia animalibus præbeas, incorrupta ac bene olentia & munda mittantur. De hordeo quoque non erit sollicitudo dissimilis, ne aut pulverulentum sit, aut lapidosum, aut mucidum, aut vetustate corruptum, aut certe recens de areis sumtum, & ipsa novitate præservandum. Aqua etiam limpida ac frigida, etiam perennis ac profluens ministranda est. Nam quidquid importunius fluit, virus non admittit. Bis in die multorum manibus animalia sunt toto corpore confricanda. quæ cura & mansuetudinem docet, & laxata cute pinguedinis præstat augmentum. Hordeum quoque non semel nec bis, sed pluribus portionibus præberi conveniet. quidquid enim paulatim acceperint, legitima digestionem conficiunt: quod vero semel & enormiter sumserint, cum fimo indigestum integrumque transmittunt. Vicinum vero stabulum convenit esse loco arido, stercore vel paleis mollibus adoportum, in quo ante potum animalia volutentur. Quod exercitium & sanitati proficit, & ægritudinis vitium commonstrat. nam quoties animal, aut non solito more se transvolvitur, aut omnino detrectat accumbere, scias illud ex tædio laborare, & ideo separari debere, atque curari. Ad quod opus quoque plurimum juvat, si sæpius & cum moderatione animalia sedeantur. Nam imperitia rectoris & incessus eorum debilitat, & mores, præcipue fervorum impatientia, qui, absentibus dominis, ad cursum equos vehementer stimu-

lant, & non solum flagellis, sed etiam calcaribus cædunt, dum aut inter suos velocitatem cupiunt experiri, aut cum alienis vehementi obstinatione contendunt, nec revocant aliquando currentes, nec temperant. neque enim de damno domini cogitant, quod eidem contingere gratulantur. Quam rem diligens paterfamilias summa severitate prohibebit, & jumenta sua idoneis & moderatis hominibus, scientibusque tractare committet. Post sudorem quoque si æstus sit, pusca os abluere convenit: si hiems, muria. Vinum quoque & oleum faucibus infundi oportebit ad cornu, æstate frigidum, hieme tepidum, ita ut hieme meri sextario, olei unciam tres, æstate autem duæ tantummodo misceantur. Nec convenientium potionum debet cura cessare. nam languor, macies, & tussis, & internorum dolor facile submovetur, si sulphuris vivi semiunciam [1. scrup. 12.] myrrhæ scrup. 4. redactos in pulverem, ovoque crudo immixtos cum hemina vini optimi per os dederis. Est alia sumtuosior, sed accommodatior potio ad omnes morbos, quæ & celeriter reficit, & cum intrinsecus purgaverit, curat omnes morbos, tussim veterem, phthificos, vulfos, & quæcunque vexata sunt in operis. Ptisanæ sextarium 1, feminis lini heminam, foenigræci heminam, croci unciam 1, acronem falsum porci pinguis, vel longanonem, vel si porcina defuerint, caput hædinum depilatum, cum pedibus suis, & cordulis intestinorum mundis, hyssopi fascies duas, cochleas germanas xv, bulbos xv, ficus duplices xx, rutæ fasciculum 1, baccarum lauri, cum vi-

rent, sextarium, dactylos xx, allii capita tria, fevi caprini uncias 6, pulegii ficci fasciculum. hæc omnia purgata leniterque contusa decoques in aqua cisternina, donec acron ille, vel certe caput hædi liquefeat & dissolvatur ab ossibus. propter quod assidue aquam refundis, ne comburatur, sed fervendo pinguescat, vel succus ipse pinguior efficiatur. Post hæc diligentissime colabis ad colum, tum draganti unciam 1 in tres divides partes: ita quod exinde in unam potionem missurus es, pridie infundas in calidam, ut inturgescat. tunc addis passifextarios 3, & tribus diebus singulos sextarios dabis, ova numero sex, (in die secundo olei rosati ova plena numero 2) butyri uncias 3, (in die tertio) anagallici uncias 3, amyli uncias 3, pulveris quadrigarii selibram, lomenti fabæ selibram. Quæ omnia misces, ut dictum est, æquis ponderibus per triduum divides, & jejunum animal potionabis, & horis aliquot deambulare facies, usque ad septimam, a cibo abstineatur & potu. Animalia vero macie attenuata, non absque studio diligentis revocantur ad corporum firmitatem. Nam oleo veteri vinoque permixtis, & tepefactis in sole, per totum corpus ungentur, & contra pilum multorum manibus perfricantur, ut & nervi mollescant, & cutis laxetur, & sudor erumpat. Quo facto cooperta in pontili strato collocentur. Et si hiems fuerit, condita cum semiuncia apii feminis triti, & olei tribus unciis calefacto per os ipsius oportet infundi. Si æstas fuerit, absinthium vel rosatum cum 4 scrupulis croci, & duabus unciis olei frigidum per os si-

militèr debet accipere. Quorum si non suppetit copia, vinum simpliciter convenit præberi cum ceteris. Præterea ejusmodi species tempore hiemis cum hordei modis 4 misces, fabæ sextarios 8, tritici sextarios 4, ciceris sextarios 8, fœnigræci sextarios 4, ervi sextarium 1, & si meritum equi vel facultas domini suppetit, uvæ passæ & nuclei sextarios singulos. quæ omnia sollerter commixta cum fuerint, unum modium in aqua mundissima pridie debes infundere, & paululum mane ficcare, ex quo equo semimodium ante prandium, & semimodium ad vesperam dabis per plurimos dies in loco optimo. viginti uno die ita stabuletur, ut intrinsecus bibat. Quod si ultra modum sagina provenerit, ne pletura noceat, auferendus est sanguis a matrice. Præterea graminum radices, quas aratrum frequenter evellit, studiose collige, & quam potueris longas minutatim concide, hordeoque commisce, & quotidie præbere non dubites. Æstate vero, excepto ervo, species illæ, quas diximus, pro æstimatione mensuræ farragines ad invicem præbeantur, hoc est, hordei viridis plures majoresque fasciculos, tritici vel ciceris vel fœnigræci minores & pauci. Quæ omnia contusa oportet apponi. Præcavendum tamen, ut in longiore veltatione vel itineribus, jumentis urinæ copia non negetur, quæ res non sine periculo plerumque differtur. Pedes quoque eorum post viam eruendi sunt diligenter, ne quid lutì vel sordium in articulis basique permaneat. Unguento etiam confricandi sunt, quo ungulæ nutriantur, & medicaminis beneficio subcre-

scat, quod itineris attriverat injuria. Allii capita tria, rutæ veteris fasciculum, aluminis sciffi & cribrati uncias 6, axungia veteris pondo 2, stercoris asinini recentis manum plenam, quibus commixtis atque decoctis domi, ut volueris in itinere uteris ad vesperam. Præterea aliud, quod ungulas nutrit & firmat. Picis liquidæ libras 3, absinthii libram 1, allii capita 9, axungia libram 1, olei veteris libram semis, aceti acrioris sextarium unum, universa contundes & misces, & decoques, & ex eo coronas vel ungues animalium confricabis. De palatis singulis mensibus minvente luna sanguis detrahetur. quo factò, si qua est, capitis passio relevatur, & ciborum fastidium tollitur. Oportet autem ferramento concisorio animalium soleas ramulasque purgari, quod evaporat atque refrigerat, & fortiores ungulas reddit. Si animal domi forisque perfrixerit, calidioribus unguentis, quæ multa sunt, lumbi eidem confricentur & cerebrum, potionibusque & pigmentis, & herbis, quarum ferventior est vis, per os continuo oportet infundi, ut perfrictionis incommodum evincatur atque pellatur. Nam si in visceribus permanserit algoris injuria, diversos periculososque procreat morbos. Si vero dierum canicularium tempore æstu animal fatigabitur, vel aquis frigidis est perfundendum, vel in mare flumenve mittendum, frigidis etiam potionibus recreandum, ut necessitati laboris aut temporis aptior medicina succurrat. Sed in equis non solum utilitas, verum etiam decoris ratio servanda est. Nunquam itaque, nisi necessitas passionis exegerit,

de articulis refecandi sunt cirri. Naturale enim ornamentum pedum natura in illis constituit. Cervicem etiam ipsam diligens debet ornare tonsura. Multi enim sicut curulibus, ita & fellaribus jumentis pressius colla radunt. Quæ res licet præstare creditur augmentum, tamen sub honesto fessore deformis est. Alii ita tondent, ut arcum videantur imitari. Nonnulli Armeniorum more crines aliquos in tonsura ipsa per ordinem derelinquunt: sed gratiora sunt, quæ translata de Persis posterior usus inveniit. Nam media juba ad omnem accurationem ex sinistra parte tondetur, a dextra vero omnino insecta servatur. Et nescio quo pacto plurimum deceat, quia illud, quod naturaliter laudat Virgilius, imitantur:

Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo.

Quod si bicomis fuerit, ut vulgus appellat, mediæ cervicis fetas æqualiter oportet attondi, ita ut tam dextri, quam sinistri limitis continuata serie jubæ relinquantur intactæ. Quod nihilominus inventum constat a Parthis, quibus consuetudo est, equorum gressus ad delicias dominorum hac arte mollire: non enim circulis atque ponderibus prægravant, ut soluti ambulare condiscant, sed ipsos equos, quos vulgo Trepidarios, militari verbo Tottonarios vocant, ita edomant ad levitatem, & quædam blandimenta vecturæ, ut Asturconibus similes videantur. In sicco itaque æqualique solo quinquaginta passus in longum, & quinque in latum plenis cophinis digeritur per ordines creta, ad similitudinem stadii, quod aulicibus asperius sit, tum dif-

ficulitate coronam velocitatis optantibus ingerit, in quo spatio cum equus frequentissime exerceri coeperit, in illos aulices necessario offendit, & priores & posteriores ungulas impingit, & aliquando vel cadit, vel sic offendit, ut cadere videatur, post quod admonitus injuria, tollit altius crura, & inflectibne geniculorum atque gambarum molliter vehit. Præterea minutos gressus imitatur, ut inter aulices ungulas ponat. nam si extendere voluerit, offendit in cumulum. Minutim autem equus ambulans commodius vehit, & pulchrius videtur incedere. Potiones etiam hiemales æstivasque conscripsimus, quibus aut conservetur fanitas perpetua, aut vehemens ægritudo pellatur.

LVII. Dum æstus incanduit, hæc potio animalibus commoda est, quia humectat & refrigerat : Croci unciam unam infundes in vino veteri, draganti uncias tres infundes in aqua calida, his adjunges fasciculum viridis porri 1, item fasciculum viridis apii, herbæ portulacæ succi heminam, lactis caprini sextarios tres, ova septem, olei rosei libram, mellis uncias 3, passii sextarium 1, vini veteris quod sufficiat. ex quibus omnibus diligenter commixtis atque contritis, ad cornu per triduum sextarios singulos animalibus dabis. Alia quoque refrigeratoria potio : Vini veteris sextarium, olei libram semis, ova tria, succi coriandri cyathum 1, lactucarum cyathum 1, sollerter admisce, & in tres divides partes, daturus per triduum jumentis æstuantibus salutare remedium. Tamen eo momento, quo potionem defusus es, per singula ani-

malia singulas heminas aquæ frigidæ & recens sum-
tæ potioni debes adungere.

LVIII. Hieme quoque potio ista præbetur : Vini
veteris sextarios 3, olei felibram, piperis unciam
1, rutæ viridis uncias 6, cerefolii viridis vel seminis
ipsius uncias 3, draganti uncias 3, seminis fenicu-
li uncias 3, baccharum lauri unciam 1, mellis uncias
6, ova quot volueris, & passi quantum usus exegerit.

LIX. Vere vero & auctumno hæc detur potio.
Costi femiunciam, cassiæ fistulæ unciam, Celticæ fe-
miunciam, petroselinii femiunciam, betonicæ fe-
miunciam, glicericæ femiunciam, sagapini femiun-
ciam, spicæ Indicæ femiunciam, saxifragæ, eupato-
rii, meliloti, iris Illyricæ, ana femiunciam, centa-
ureæ, gentianæ, aristologiæ longæ, ana unciam
1, amomi, aristologiæ rotundæ, ana femiunciam,
scinoanthos femiunciam, asari, aloë, ana femiun-
ciam, murrhæ unciam, opopanax, radicis dracon-
teæ, ana femiunciam, croci unciam, draganti un-
cias 6, castorei unciam, absinthii Pontici fascicu-
los 2. hæc omnia in pulverem redacta ad XII ani-
malia per triduum sufficere creduntur, ita ut cum
vino optimo digerantur.

LX. (Alia potio, quæ omni tempore exhibetur.)
Costi, meliloti, hyssopi, iris Illyricæ, aristologiæ,
sampsuci, dracontii, asari, draganti, centaureæ mi-
noris, marrubii, gentianæ, spicæ Celticæ foliæ,
æquis ponderibus misces, redactaque in pulverem
cernes. sed si æstivam dare volueris potionem,
commisces croci, mellis, & draganti quod sufficiat.
Si autem potionem facies hiemalem, addis feminis

piperis, appii feminis, & feminis sinapis. Utroque autem tempore cum boni vini sextario plenum cochleare miscetur, faucibusque animalium diffunditur.

LXI. De urinæ difficultatibus ordine suo multa dicenda sunt, sed viatorium istud, & physicum, & semper paratum te scire convenit. Lutum ex cujuscunque equi lotio factum vino permisces, colatumque per nares infundes, & confestim provocat urinam. Item allium conteres, & in anum injicies & veretrum, mox egerit lotium. Item, pulverem quoque turis cum ovo vinoque permixtum, addito succo apii & caulium, si potionem dederis, provocabit urinam. Item, betas ac malvas ad tertiam decoques, ex quibus aquam calentem ad medium sextarium cum melle commisces, & per os digeres, proderit mictioni. Item, cimicem quoque vivum in aurem equi mitte, & alterum supra naturam in ipso foramine, quo mingit, confrica, facillimum certumque remedium est.

LXII. Itinerum casibus subvenire cupientes, de pluribus pauca, sed manifesta libabimus. Nam animalia sub seffore vel onere dolor ventris frequenter affligit, ut volutentur & procumbant. Semen itaque rutæ silvestris vel hortensis, si illa defuerit, diligenter tritum cum vino calido per fauces oportet infundi. Præterea aquam, in qua usque ad tertiam betæ decoctæ sunt, succumque earum nitro trito solerter admisces, oleique addes heminam, tepesactaque in intestinum per clysterem diffundes, cum prius pronum animal statueris, ut injectum ad interiora

perveniat. quæ si forte defuerit, mel coctum cum tertia parte falis triti cogis in pilulas, ita ut collyria ad ovi magnitudinem facias, similiterque prono animali in intestinum vel quinque, vel septem, aut novem collyria inferere curabis. post solvitur venter & mitigatur dolor. Item, physicum traditur os limacis. neque manu immunda, neque terra, neque dente contactum alligare umbilico dolentis, curare continuo.

LXIII. Plerumque dorsum animalibus aut sarcina lædit, aut fella, propter stramenti negligentiam vel oneris injuriam. quod in itineribus interdum necesse est evenire, sed recens tumor hac ratione curatur: Mallonem ceparum, vel ipsas cepas in ferventi aqua decoques, & calentes, quantum corium valet sustinere, tumori superimpones, & fascia ligabis. una nocte omnis aufertur inflatio. Præterea fal tritum cum aceto miscebis, additoque vitello ovi, loca, quæ tumere cœperint, perfricabis, recens indignatio destrieta ficcabitur.

LXIV. Cui curæ est animalium salus, potionem superius declaratam, quam specierum numero diapenten Græco vocabulo nuncupant, gentianæ, aristologiæ, murrhæ, baccarum lauri, rasuræ eboris, paria pondera diligenter trita atque permixta, domi, sive in itineribus prius condita, habere oportet in promptu, ut, quoties mœstum aut horridum videris animal, aut morbi alicujus labe tentatum, statim plenum cochleare ex pulvere memorato cum sextario vini optimi per fauces diffundas, & per triduum, etiam equo in labore constituto, digeras,

ut adversus virus internum subveniat. probata curatio. Tussienti autem cum passi heminam dabis, & statim sentiet curam. Si liber, cui jam ponendus est finis, legentium non offendit auditum, sequenti volumine inchoantes a vertice usque ad ungulas ex diversis auctoribus enucleatas animalium publicabimus curas, ut ordo, qui a natura datus est, in medendi dispositione servetur, ne indigesta ac membrorum consequentiæ repugnans pagina quærentem confundat, aut tardet.

VEGETII RENATI
 ARTIS VETERINARIÆ
 SIVE
 MULOMEDICINÆ

LIBER II.

PROLOGUS.

MULOMEDICINÆ ars jamdudum vitio cupiditatis & exiguitate mercedis, nullo studiosius discente, collapsa est. Numquid vero exemplo Hunnorum sive gentium aliarum artis ipsius etiam usus intercidet, dum homines refugientes expensas, barbarorum consuetudinem imitari velle se simulant, & incurata animalia hibernis pascuis, & negligentiae casibus dedunt? Quæ res nulli compendium, plurimis attulit damnum. Primo quod barbarorum animalium aliæ naturæ, & ad omnem injuriam durius corpus est. Deinde quod sic instituuntur a parvulis, ut nec potionem medicinalem requirant, & hibernis pascuis vigeant, ac sine pernicie frigora pruinasque sustineant. Nôstra vero jumenta & mollioris generis sunt, & tectis frequentioribus assueta, calidissimis etiam stabulis imbuta, cum indignatio-

nem ex aliqua necessitate contraxerint, continuo in aliquod genus incidunt morbi. Diligens itaque paterfamilias, cum mortibus animalium suorum & cum medicinæ expensis atque mercedibus faciat rationem, intelliget, unius vilissimi jumenti pretium ad multorum, quæ sine dubio peritura sunt, si curata non fuerint, salutem posse sufficere.

C A P U T I.

IN universo animantium genere caput obtinet principatum, quod eminentius ceteris, dominatum quendam circa loci ipsius conditionem fortitur. In eo est odor, gustus, auditus, ac visus: quod quantum habet potestatis, tantum sustinet ex labore discriminis. Causas itaque, ex quibus ægrotudines generentur, & signa, per quæ qualitas eorundem proficit agnosci, curas etiam, quarum medela fanitas revocetur, per ordinem indicare tentabimus. Plerumque autem in corporibus jumentorum indigestionis vitio sanguis corrumpitur: quod evenit, cum ex æstu vel frigore debilitata sunt membra, & in capite fixus sanguis vertitur in virus. tunc enim repletis venis cerebri membrana distenditur, & somni salubritatem frequenter excludit. Ex quo necessario dolor capitis, mœstitia, & imbecillitas subit. Quæ valetudo & prima videtur, & levior, si velox medicina subvenerit.

II. Ceterum cum noxius sanguis membranam cerebri & ex una parte pertuderit, & eandem dolore nimio cœperit prægravare, efficitur animal apio-

sum : cujus & mens hebetatur , & visus. Nam cerebri incolumitas & oculos pascit & sensus. In qua passione , quia una pars capitis prægravatur , tanquam ad molam vadit in gyrum.

III. Cum vero medium cerebrum corrupti sanguinis virus infecerit, animal freneticum redditur , ut repente saliat , & velut effugere velit , parietibus se tanquam irrégibilis impingat , nec possit ratione aliqua contineri.

IV. Cardiacus is est , cui cor dolet. Cardiacus autem fit , quoties sanguinis illa corruptio stomachi vel thoracis impleverit venas , cerebrumque percusserit , cor etiam pestiferi humoris labæ constrinxerit. Quæ valetudo inducit mentis alienationem , & corporis sudore monstratur , ex quo difficillime liberatur.

V. Quod si appiosum simul passio thoracis invenerit , facit continuo rabiosum. Ex ardore enim nimio jecinoris & sanguinis , venæ cordis nervique præfocantur , ex qua constrictione fit dolor ipsius loci usque adeo , ut mordendo se comedat. Ex quibus valetudinibus si animal fuerit liberatum , & post curationem aliqua pars cerebri fuerit imminuta , vel tumor subcreverit , ineptum jumentum , pigrumque redditur. & in illa parte capitis , ubi vitium remansit , difficile se gyrabit , & ex eo latere se parietibus jungit , & tarde incedens , non sentiens plagam , ambulaturæ gratiam perdit , & erit submisso capite , & cum stare cœperit , cum tarditate se movet , minus etiam videbit , nec cibum nec potum recusat. Quem si curare volueris , cyclo-

curabis. In omnibus supra scriptis valetudinibus, primum de temporibus minuendus est sanguis, sed & de matrice aliquando tollendus. Cura autem pæne omnium similis est, cujus ordinem sequentia declarabunt.

VI. Memineris autem, omnes valetudines capitis, præcipue veteres, periculosas, cyclo oportere curari. Cui hæc observantia & ordo est adhibendus: Triduo ab hordeo abstinebitur animal, temperabitur etiam mollibus cibus, post diem tertiam de dextra ac sinistra, prout ætas aut vires, vel valetudo permiserint, de matrice sanguis auferetur. Quo facto, per triduum viridi cauliculorum ac lactucarum sustentabitur cibo. Primo uno die a cibo eum sustinebis & aqua. novo autem die offas caulium cum liquamine & oleo optimo temperatas non minus viginti digeras, cui nihilominus lactucam dabis in cibo ter in die. post potionem bibere semper incipiat. Si vero venter vehementer solvi inceperit, caulium offas dare desistes: sed dabis paleas & fures, ita ut sequente die penitus nihil manducet, sed solam aquam percipiat ad bibendum, ac postero die inducatur in cellam balnei calidam, & sudet. Opus est autem diligentia, ut reducatur celeriter de calore, ne intercluso spiritu pereat: tunc extergetur diligenter, vinoque & oleo largiter perfricatus, accipiet cum nitri pulvere folia rafani conspersa, quantum commodum est. Postmodum cum radicibus cucumeris afinini viridis minutatim concisis oleum optimum misces, & in vase novo ita decoques, ut tertiam perdat. ex quo singulas

heminas per capita animalium per triduum dabis, ut potio ventrem resolvat. Sed si ultra modum fluere cœperit, lenticulam & hordeum pari mensura friges, & de his singulas bilibres per dies singulos cum furfure & paleis dabis. Quinque itaque diebus operam refectio*n*i ejus impendes, & leviter exercebis, ut intelligas, quantum vires corporis sanitasque profecerit. Post hæc eum pro arbitrio despumabis. Sequente die caput ejus purgabis exorica, vel radice Dianaria, quam Artemisiam dicimus: si hæc non fuerint, ex liquamine optimo cum oleo mixto. cujus caput pedesque connectis. Cum bene purgatum agnoveris, solvito, butyrum ex oleo roseo solutum infundes in nares, ut illo purgationis mitigetur asperitas, ita ut singulæ cotylæ singulis naribus infundantur. Si supra dictæ portiones non solverint ventrem, mellis, hellebori albi pondus unius denarii cum hemina dulcis vini bene tritum in potione recipiat, vel certe scammonia*e* pondus duorum denariorum diligenter trita*e* cum dulcis vini hemina simili ratione diffundes in fauces. Quod si venter ultra modum dissolutus discrimen importat, anagallicum succo ptisanæ ad restrictionem ipsius dabis, lenticulamque & hordeum frixum, singulas bilibres cum paleis & furfure præbebis in cibo. Ad ultimum, partes, quæ in causa sunt, sinapizabis diligenter, sinapizatum caute ferro, vel, quod utilius creditur, cuprino combures, u*l*ta curaturus ex more. Potionem quoque ex antidoto polygresto per dies plurimos dabis, & exercebis leviter, & ad cibaria ipsius aliquid per partes semper

adjunges, donec ad pristinam consuetudinem revo-
cetur. Infanabiles valetudines cyclo affirmantur
posse curari, id est, insani corroborari. Caduci cy-
clo curati uruntur in capite: morbidi vero, dysen-
terici, coriaginosi, orthopnoici, strophosi, cyclo
curentur in renibus.

VII. Cerebrum plerumque diversis passionibus
commovetur, quod his deprehenditur signis: Am-
bulabit pravus, & frequenter offendet, & toto se
corpore commovet. Cujus ista curatio est: Baccas
lauri numero xx, nitri selibram, rutæ manipulum:
quæ omnia diligenter trita, cum aceto non acri,
& oleo optimo rosaceo commixta, hieme calefa-
cies, perunctoque oleo capite ejus & cerebro, vel
auriculis cerebellum de lanata pelle convolvit. Quæ
si forte defuerint, farinam hordeaceam refinamque
miscbis, ex quo cataplasma confectum cerebro
oportet imponi. Præterea ceram oleo cyprino con-
jungis, & linteolo inter auriculas ad ceroti instar
imponis. Sed & reliquum corpus potionibus refo-
vendum est. Tres fluviatiles caneros conteres dili-
genter, & cum duabus unciis fucci caulium, addito
lactis sextario, olei duobus cyathis, permiscebis,
& colatum per os diffundes ad cornu. Quorum si
inopia est, mellis cyathos duos, aquæ calidæ sex-
tarium 1, coquito: ex quibus pastillos facies, &
in aqua frigida dilues, & dabis in potum. Præterea
si hieme curaveris, farinam triticeam; si æstate,
hordeaceam, aquæ frigidæ adinvicem amuli per-
mixtam, in potione præbebis.

VIII. De capitis dolore multi auctores multa

dixerunt. Cujus hæc sunt signa : Tumor circa oculos apparebit , pabulum recusabit , lingua ejus & palatum labiaque tumbunt , quanto vehementius increverit morbus , tanto exoritur amplius tumor : ambulantes toto corpore vacillant , umbramque suam velut odorantes expavescunt. Cujus passionis ex corruptione sanguinis nascitur causa , cum indigestio ciborum naturali meatu intercluso , vel certe derelicto , in eas venas , quæ circa tempora sunt , defluit , membranamque cerebri vitiat. Cui sanguinem de temporibus oportet minui , & continuo oleo acetoque permixto caput largiter perungi. Quod si hiems fuerit , hordeum pridie infundes in aquam & decoques , calidamque in facellos immittes , jumentorumque caput fumentando diutius vaporabis. Alii auctores tolli de palato sanguinem jubent. Tunc cimoliam cretam ex aceto infusam , & merdam bubulam recentem cum nitro trito miscent , & in cacabo super carbones decoquunt , calidumque cerebro languentis imponunt , aceto rigantes , ne creta adstringatur ad pilos usque , cum prius calida fumentaverunt caput. Dolorem capitis prope ad insaniam ista signa demonstrant : Quoties grave est , & in præsepio se deponit , lacrimæ frequenter oriuntur , auriculæ stabunt , oculi graviores erunt , anhelitus creber , aridus pilus , tremores frequentes , tristis aspectus. Quem inprimis ab aqua abstinerebis , ne nimium bibat ; de utraque parte colli sanguinem detrahes ; caput , sicut scriptum est , curabis.

IX. Distentionis quoque valetudo ad capitis præ-

cipue causam refertur. cujus hæc erunt signa: Impediente caligine obscurabitur visus, tremor & sudor totius corporis insequitur. quod vitium contingit ex aqua, si sudans jumentum biberit: vel ex indigestione cibi, si non dormiat, vel substrictus manserit. Huic capitis membrana distenditur. quæ passio ceterarum valetudinum & fons probatur & mater, nisi enim inter initia curaveris caput, ut animal dormiat competenter, fiunt appiosi, insani, rabiosi, frenetici, cardiaci. Igitur cum animal distentionis ægritudo comprehenderit, de cervice eidem sanguinem tolle pro magnitudine corporis & ætatis. Et si æstas erit, oleo & aceto caput totumque corpus perunges, & diutissime confricabis, loco refrigerato & opaco inclusum continebis, substernes etiam stercora sicca vel paleas, ut provocet ipsa mollietates ad cubandum. locum calidum declinabis, nam impedit somnum. surfure, vel paleis, vel foliis lactucarum reficies. præterea potum præbebis exiguum. cum convalescere cœperit, modicis ambulationibus exercebis. ubi idoneum visum fuerit, ad cibaria largiora infusum hordeum ad pristinam consuetudinem paulatim per incrementa revocabitur. Si die septimo non profecerit, sanguinem iterum de temporibus emittes, & caput sine intermissione curabis. Potionem dabis, qua sanantur appiosi: Nasturtii feminis, apii feminis, feminis lactucæ, anagallici, petroselini, aneti, papaveris silvatici feminis uncias singulas, piperis scrupulos 3, croci drachmam unam. Quæ omnia bene cribrata atque commixta ex aqua temperabis. trochiscos facies, ut

habeant non minus, quam fingulas drachmas. In dieta unum trochifchum in aqua diffolutum per os digeres. quod quætidie oportet fieri, donec fanitas redeat. Si non appetit cibum, fingulos trochifchos folutos cum fucco ptifanæ quotidie præbebis. Vinum nunquam dabis. Capitis enim valetudo fumto mero deterior efficitur.

X. Si quod jumentum appiofum fuerit, in præfepio incumbit, oculos tenfos habebit, micabit auriculis, vifus caliginem patietur, & gyrat in circulo tanquam ad molas.

XI. Quod fi etiam fuerit converfus in rabiem, fic intelliges: Subito hinniet tanquam fanus, parem fuum appetit morfu, vel hominem, præfepia, aut ilia fibi mordicans rodit: quem ficut appiofum curabis. Prorfus abftinebis ab hordeo, mollibus cibariis fuffentabis. Præcipue tamen apium viridem, quantum voluerit, præbebis. Sanguinem de temporibus aut de cervice emittes, loco tenebrofo ftatues, caput eidem hujusmodi acopi confectione curabis: Opopanacis libram 1, refinæ, terbentinæ ana uncias 2, galbani unciam 1, refinæ frixæ uncias 3, maflicis tritæ uncias 2, olei veteris libram 1. ex hoc ei cerebrum & auriculas confricabis, oleum tamen folum ac liquidum in aures ejus fuffundes. cujus tamen prius quam acopo utaris, faccellationibus caput cerebrumque vaporare te convenit, & caput appofito cerebello communire. Potiones quoque ex trochifcho fuperius memorato quotidie præbebis, collyrio acri inungis affidue, ut caligo ex oculis poffit auferri. Quæ cura fi non profece-

rit, caput & tempora sub ipso protocomio semisse inuriſ cauterio, quod & super venas temporales facies. Plerique tamen, facies ne deforment jumentum, solo tabulare palati confecto, sani fieri possent. Fervor enim foci debilitatem capitis tollit, & membranam menti pristinae, sanitatique restituit.

XII. Alii auctores insanientis jumentu ardentes & sanguineos oculos & humore suffulos, stantes auriculas dicunt vel micantes, ut ad instar indomitorum nec capi possit, & captum, parietibus se illidens conetur effugere. terram pedibus fodiet, & multum flegmatis ex ore profundet. quod hac ratione curatur, ut auferatur ei sanguis de angularibus venis, de palato, & post de cruribus. a cibo eadem die abstineatur & potu. Alia autem die aquam frigidam dabis ei bibere. Auferantur stercola, quae in ano ejus sunt, per quatrduum continuato clystere, curabitur venter, ungetur cerebrum, secreto collocabitur loco, accipiet in substantiam porros, & herbam mollissimam, aut mollissimum foenum. His potionibus percurandum: Pulveris turis drachmam 1, aceti albi sextarium 1, radice panacis unciam 1, herbae saxifragae uncias 3, ex aqua mulsa per os dabis. Lactis caprini sextarium unum defundis in fauces. quod si defuerit, ciminum rusticum pondo duo in pulverem rediges, additoque olei optimi. uno ebulo, ex aqua mulsa diffundis ad cornu. Sed ceteris potio haec aptior creditur: Apii unciam 1, jusquiamae unciam 1, seminis apii unciam 1, seminis lactucae uncias 2, papaveris silvestris unciam. quae omnia in pulverem redacta commisceas,

& unum cochlearium magnum ex aqua dabis, vel si cibum non accipit, ex succo ptisanæ. obscuro & frigido, & laxiore loco statues, silentiumque præbebis, ut dormiat. prius tamen oleo ac pice liquida caput perunges, auresque complebis, tempora etiam munies cerebellare vel fasciis, myrtam quoque aridam conteres, & aceto oleoque miscebis, corpusque ejus totum diutissime confricabis. Solent constringi & obrui stercore, ut sudent & dormiant. Quibus si somnus venerit, afferet sanitatem. Rabiosum vero jumentum eadem omnia, & majora ostendit, quam insanum, nam & alia animalia comedit, & facit ipsa contagione rabiosa. Plerumque etiam morsibus intestina sua extrahunt, & hinnunt fortiter. Quæ valetudo ex nimia sanguinis abundantia & ardore contingit. Curatur autem observatione & potione superius declaratis.

XIII. Chirurgia appellatur, quodcunque secatur ferro, vel cauteriis uritur. quæ cum sit omnibus membris animalium, præcipue tamen capitis necessaria est medicina. Quodcunque igitur jumentum in qualibet parte fregerit caput vel nudaverit casu, sollicitè curandum, ne indignatio vulneris in nervos cerebrumque penetrando periculum generet. nec in primo medicamentis uti acrioribus convenit, sed magis melle curare. cum ad maturitatem venerint illa, quæ fracta fuerant, ossa laxantur, tenta sollerter, & mobili manu vel forficibus eximito. Reliqua fragmenta ossis, quæ asperata sunt, ferramentis cædito atque perradito, ut carnem facilius inducant. nunquam enim clauditur vulnus,

si non raseris, donec sanguis per os ipsius respondeat. In quo major est adhibenda cautela, quia solet in locis ossuosis & commissuralibus fistula fieri. quæ cum evenerit, parumper injuria afficit vulnus, per quod non sanies, sed humor liquidus emanat, nec unquam deducta cicatrice solidatur. Quod si evenerit, hac ratione curabis. Papyrus per ipsam fistulam trajicies, ita ut capita papyri, quæ extra fistulam eminent, ex utraque parte alligas lino, ne cadat, & diebus v, vel pluribus, donec callositas fistulæ papyri distentione turgescat, & majus vulneris foramen fiat. Tunc ad mensuram vulneris ex fistulari medicamento collyrium faciens, exento papyro intra fistulam injicies, ut impleatur ex integro, plane ne excidat, munies diligenter. Post dies quatuor vel quinque solvis. si fistula ceciderit, traumatico curabis, quod vulneri semper immittes, donec spissa sanies & non multa in eo loco reperiat. Cum autem jam limpidum videris collyrium, fac pollinem herbi, & tus masculum tritum æquis ponderibus cum melle decoquito, & plagæ ipsi imposito, per dies plurimos quotidie curato ita, ut deprimas ipsas partes vulneris, quatinus junctæ citius cohærescant. Si graviter offenderit caput, ut cerebrum vexet intrinsecus, continuo de temporibus sanguinem eidem oportet auferri, & spongiam aqua, si æstas fuerit, oleo roseo, & aceto æqua parte commixto capiti ejus imponi, fasciaque connecti, & cibos virides præberi. si nec ipsos appetit, quia omnem cibum recusat, fabam moles & convertes in pollinem, farinam quoque triticeam pa-

riter admisces, & cum mulsa per cornu ad substantiam animali tam diu faucibus ejus infundes, donec cibos virides appetat, quos aqua marina vel salsa oportet aspergi.

XIV. Aurium ut vicinitate proxima, ita periculi non discrepans cura est. quæ si casu aliquo fuerit a radice contusa, & collectionem fecerit, eam cum maturaverit, scalpello secato, & pus finito fluere. tum linis aceto acerrimo & oleo per triduum, quarta die traumatico curato, donec sanetur. Etiam si cartilaginem vexaverit, ejusdem medicinæ observatione proficiet. Si vero a radice auriculæ, vel commissura capitis tumor magnus cum duritia existabit, ex fœnigræci & lini semine, & tritici poline cataplasma imponito, maturatam collectionem scalpello secato, ita ut inferius plaga spectet, quantum humor per prona decurrat. Vino, oleo, & sale mixto infusos lemniscos inducis, & vulnus per quadriduum fovebis, post traumatico uteris. sed difficilis cura est, quia fistulæ in talibus locis frequenter oriuntur. quæ si evenerint, supra scripta curatione curantur. Si tamen ægritudo vulneris ulterius etiam post medicamenta procedat, vicinæ urendæ sunt partes, & cauterio in ipsis collectionibus infigenda sunt puncta vehementius, ut & cutis, & causa perrumpatur interior. post solleter uita curanda sunt. Non enim aurium est negligenda curatio, ne ex dolore nimio generetur insania. Primum purganda est auris diligenter intrinsecus, ut auferatur, quod dolorem movet, aut lædit. Si nihil invenitur, spongiam nitro & aqua molliter in-

fundes & dilues, unamque noctem intra auriculam infusam spongiam manere patieris. Die tertio nitro & aqua calida fovere incipies frequenter & diu, donec dolor recedat. Quod si aqua fuerit ingressa, oleum vetus & acetum æquis ponderibus adjecto nitro in aurem mittito, & succidam lanam superimponito. Si vulnera fuerint, lyparem auribus inferes, & curasti.

XV. Quodcunque jumentum in oculis tritiacem patietur, id est, ut pili aliam palpebram urentes lacrimas moveant, visumque conturbent, hac ratione curatur. Non longe a pilis ab interiori parte scapello plagam dabis in cute palpebræ, post forpicibus per longum ad mensuram oculi fasciolam præcides, & impositis fibulis consues palpebram foris versus, ut oculus sine deformitate recipiat visum & gratiam naturalem. Tunc vero optimo oleo, nec non etiam muria infusam spongiam superpones, & oculum fasciabis. Post die quinto solvis, tunc intrinsecus oculum collyrio curabis: deforis vero tetrpharmacum impones, non prius fibulas ablaturus, quam duxerit cicatricem. Nihilominus & cadentibus fibulis, collyrii cura non deerit, ne caro rursus superflua excrescat. Sed plerique adhibent cum deformitate compendium, ut partem, quæ prominet, ad mensuram naturæ forpicibus amputent, pusca, quæ frigida sunt, propter fluxum sanguinis foveant, oculum collyrio intrinsecus curent, ne indignationis necessitate lædatur.

XVI. Suffusio sicut hominum, ita jumentorum impedit visum, cujus tria genera ab auctoribus in-

dicantur: stenocoriafis, platycoriafis, hypocoriafis, Græce pupula nominatur. Stenocoriafis dicitur, cum constringitur visus & vires amittit. Quæ hac ratione curanda est, ut sanguis de temporibus auferatur: radicem quoque fœniculi, & herbam chelidonium, vel rutam decoques ad tertias, & cotidie ex ipsa aqua, quantum manus patitur, oculus foveatur. Inunges etiam collyrio opobalsamo, quod suffusionibus prodesse confuevit. [Adversus infestantes pilos tertia cura est, ut leni tenuique cauterio genæ, quæ procreverint, inurantur, quo facto, ducta cicatrice contrahitur pellis, & palpebra altius elavata a pupilla cursu pilorum arcet injuriam.] Platycoriafis autem est, cum se ultra naturalem modum pupilla diffundit, & eripit visum, nec curari ullatenus potest. nam sicut ovi vitellus casu aliquo disruptus in priorem formam coire non potest, ita semel pupilla diffusa recipere non potest usum videndi. Quod evenit equorum sudore, dum membranula, quæ continet lumen, indignatione caloris dirumpitur: vel certe sollicitudo longi itineris ad indignationem jumenta compellit, aut læsum oculum dominus curare neglexerit. Quod cum accidit, oculus videtur incolumis, nullis lacrimis, nullo sanguine, nulla indignatione prodit injuriam, sed visus tantum declaratur indicio, quod in pupilla ipsius imaginem tuam, tanquam in speculo, videre non potes. Hypocoriafis autem a capitis humore descendit, & in uno oculo sese primo ostendit, postea etiam ad alterum transit. Intelligitur au-

tem humore vel lacrimis. Continuo fanguinem ei de supercilio, vel de ipsa parte temporum detrahes, fomentabis ex tepida aqua, in qua radices fœniculi decoctæ fuerint cum ruta. Præterea inunges collyrio opopanato & opobalsamato. Quod si institeris medicinæ, per lacrimarum cursum consuevit sæpius caligo sanari. Temporales quoque venæ cauteriis inuruntur, & meatum humoris excludunt.

XVII. Quod si vis passionis intulerit cicatricem, diligenter attende, quo colore sit membrana, quæ apposita pupillæ impedit visum: si auroso colore fuerit, insanabilem scias: si candida nimium, etiam noveris non posse curare ipsam. Si vero spissa fuerit, colore oleagino, muco similis, per paracenterin ad hominum similitudinem, cum fuerit maturata, curatur. Jumentum igitur pridie temperabis a cibo, vel potu maxime prohibebis, in loco molli elides, caputque ejus & cervicem apte collocabis. ita patentem oculum facies, ut claudere non possit. deinde ab ipsa fronte paracenterium inter tunicas oculares subjicito, ne pupillam tangas, aut aliquid lædas interius, sed ipsum album de superiori parte, ubi hypochyfis posita est, capitello paracenterii deorsum deprimis ad palpebram inferiorem subtiliter. Quod si depositum fuerit, non prius paracenterium eximas, nisi clausum oculum penicello calido diutissime vaporaveris. solet enim resilire. Quod si ita evenerit, reprimito, donec ita componatur, ut resilire non possit. Cum itaque intellexeris claritatem pupillæ sine ullo obstaculo hypochyfis, tunc eximes ferrum, & invenies animal vide-

re. Curabis sic. Ex oleo roseo & ovi albo anacollima facies, lanam infundes, & super oculum curatum impones, ac desuper fasciabis. Caveto, ne ipsa die manducet, & moveat oculum agitatione maxillæ; sed tamen, si voluerit, bibat. Altera die solvis, & calida fomentabis diutissime. deinde fœnigræci succum in oculo subfundis, & rursum anacollima supra dictum similiter imponis, fasciabisque. Quod cum per triduum, aut quatrimum feceris, oculum solvis, & fœnigræci succo fomentabis, ex melle optimo Attico unges, donec cicatrix se confirmet & oculus.

XVIII. Est aliud vitium ejusmodi, ut interdum oculo album inducat, interdum limpidet: ex qua passione lunaticum oculum veteres nominaverunt. Cujus ista curatio est, ut de ipsa parte temporum detrahatur sanguis. interpositis diebus, sub oculo nihilominus sanguinem oportet minui. Cotidie quoque calido fomento oculum curabis deforis; intrinsicus autem inunges collyrio thermantico & acerrimo per plures dies, donec recipiat sanitatem. Si nihil ex hac ratione profecerit, venas superiores in temporibus supra ipsum locum, qui sustinet passionem, diligenter perquires & inures, ut humor noxius possit arceri.

XIX. Quodcumque jumentum in oculo habuerit staphyloma, incurabile est: talis tamen curatio consuevit adhiberi: Desub oculo sanguinem ei detrahes, & fomentabis calida cum radicibus fœniculi & rutæ decocta, inunges etiam collyrio non valde acris: si vulnus fecerit & deplanaverit, ex succo

foenigræci fomentabis, & inunges collyrio leni; quod facit ad tunicas ruptas, donec se cicatrix cum planitie claudat, tunc uteris acriori collyrio, & per dies plurimos, donec quæcunque pars æquari possit ad naturæ similitudinem, compleaturque, ut non deformetur obtutus.

XX. Si casu aliquo animal oculum impegerit aut confricaverit, vel ex percussura læserit & album induxerit, etiam si totus oculus præclusus sit, tamen experimentis hac ratione probatum est cito posse curari. Hederam colliges terrestrem, & in pila mundissima diutissime contundes, succum exprimes, ex hoc animal inunges: potestate medicaminis, quamvis desperata, consumitur albugo. Sed si terrestrem hederam non inveneris, sive baccas hederæ, sive folia contundes, & succum exprimes, & ex eo succo inunges. Si hoc quoque difficile videbitur aut morosum, paululum aquæ frigidæ cum foliis hederæ diutissime contundes, succum exprimes, & per siphonem ei in oculum defundis. Quod cum per dies plurimos tam mane, quam ad vesperam feceris, album omne tolletur. Sed si vinum miseris optimum & recens, efficacius curata sanat.

XXI. Aliqui auctores dixerunt, si dexter oculus suffusionem susceperit, vel album incurrerit, dexteram partem naris, si sinister sinistram diligenter inspiciet: in ipsa callositate narium foramina subtilissima inveniet, quibus tenuis inferenda est fistula, per quam ille, qui curare debet, os plenum vino insufflet, ut merum per foramen illud penetret. Quo facto oculus incipiet lacrimare. Velocius autem pro-

ficiet, quia per interiores venas meri virtus ad oculum penetrat.

XXII. Jumentum in oculo in osse percussum, si tumorem fecerit durum, callosum, & ossilagini similem, hac ratione est curandum. Dejecto animali contra causam ipsam cutem aperito, & ossis cisorio gingivulam, vel cartilaginem, vel os, quod ex se excrescere cœperit, cædito, ut deplanes ad similitudinem partis alterius. Si apte deplanaveris, aceto & oleo linteolis vel licinio addito, locum ipsum comples, & fasciabis. tertia die solves, & similiter curabis per dies 5, donec fervor desinat. post traumatico uteris. Catastolico quoque medicamento libraturam cutis consumis, quam diu limpidum vulnus curetur & adæquetur. Quod si ipsum os concarnari non potuerit, tam diu cotidie eradicato, donec fanguinet atque concarnet, ita ut medicamenta congruentia vulnere imponas. Quod si post sanitatem causa eadem crescere cœperit, punctis cauterio subtiliter urito. Oculorum epiphora infra oculum detractus sanguis emendat, si usque ad sanitatem melle optimo inungatur assidue. Præterea prodest eidem passioni: myrrhæ pondus denarii unius, crocodili stercoreis semiunciam, salis armoniaci semiunciam, sepix ossium semiunciam, mellis Attici cyathos 2: ex quibus omnibus tunsis atque permixtis oculum perunges. Magnæ lippitudini adhibetur tale remedium: Myrrhæ troglotidis unciam 1, turis masculi, croci Siculi, limpidis Cypriæ, æris usti, ana uncias 2, teres simul, consparges & cernes, aquæ cœlestis, & Falerni vini,

mellis Attici adjicies quantum sufficit, in vase vitreo condes, & cum necesse fuerit, uteris. Si casu cilium ruperit, fistulam dabis, & mannam turis cum ovo impones. Discutit cicatricem oculorum ejusmodi compositio: Spicæ nardi unciam semis, salis armoniaci uncias 3, catimæ unciam semis, croci unciam 1, piperis semiunciam, in pulverem convertes, & uteris. Albi vitia deterget ista curatio: Sepiæ marinæ offis rasi scrup. decem, croci scrup. duos, salis armoniaci scrupulos 2, myrrhæ, crocodili stercoreis scrupulos duos. Item, album sive glaucomata emendat, vini Aminei veteris sextarii tres, gariofli sextarius, mellis uncia tres, quibus omnibus decoctis uteris. Album tollit, si ex humore vel percussura evenerit: Sandaricæ uncia 2, offis sepiæ combusti uncia 4, piperis albi semiuncia, salis armoniaci uncia 2, cum melle permixtis. Cicatricibus oculorum medetur jejuna saliva, si cum sale mandatur in ore, & exspuatur in oculum. Sal quoque tritum cum osse sepiæ, & sinapis agrestis semine. Collyrium nardinum: Opopanacis scrupulos 2, violæ uncias 2, spicæ nardi, cassiæ, marrubii ana semiunciam, croci Siculi unciam semis, olei semiunciam & scrupulos 4, piperis albi uncias sex, gummi scrupulos 5. Item alia confectio collyrii: Æruginem æris & salem optimum æquis ponderibus, & aceti quantum sufficit misces. Necessaria compositio: Rutæ scrupulos 4, turis masculi, stercoreis columbini, murium, olei, croci, mellis, catimæ, olei rosati ana scrupulos 4, diligenter trita miscebis & uteris. Si vero oculus icu vulneris in-

sanabilis redditur, & (ut mulomedici dicunt,) canchremata fecerit, ne periculum mortis incurrat, ervi pollinem cum oleo roseo & ovo simul immitto. Cum purgatum vulnus fuerit, cum melle Attico inungito. Sunt & alia multa collyria, quæ quia eandem vim eademque species continent, enumerare superfluum duximus.

XXIII. Plerumque strumæ, vel parotides, aut scrophulæ jumentorum guttur infestant, & faucium tumorem producant. Nam & subrecto sunt capite, & tanquam ab stranguria præfocantur. Hos primum fomentis calidis, & cataplasmate ex polli- ne hordeaceo, & resinæ unciis tribus mero valido coctis curari expedit: & cum collectio fuerit maturata, scalpello secari opus est, & quidquid collectum fuerit, emittere, & aceto, & sale, & oleo infusos lemniscos subjicere. ceteris quoque diebus traumatico & medicamentis aptis sollerter curare, si vulnus pateat, dum sanetur. Nam in his locis ex præclusionione cito solet fistula fieri: quæ si evenerit, ut supra demonstratum est, papyro & collyrio poterit persanari.

XXIV. Glandulæ quoque animalibus, & præcipue pullis, usque ad periculum interdum molestæ sunt, & in morbum transeunt aliquando; quæ inter maxillas inferioresque fauces nascuntur, & ad similitudinem pilularum majores, aliæ vero minores connexæ ex carne obdurescunt, & tumorem sine doloribus faciunt. Quæ inter initia perunctæ oleo, picula perfricari solent, vehementiusque manibus corrumpi, & ita velut vanescendo sanari.

Quod si excreverint amplius, dejecto animali, ita ut per medium secentur scalpello subtiliter, cum radicibus eximuntur, ne aliqua vena tangatur. Quo facto, aceto & oleo cum sale medicamentisque superius declaratis sananda sunt vulnera. Plerique urenda dixerunt. Sed si parva sint, prodest: ceterum majores exsecandæ sunt ferro.

XXV. Dum caput pullorum calefecerit prima dentitio, inter gingivas atque maxillas tumor collectioque generatur, quæ pullaria vocatur. Cujus passionis tanta tensura est, ut manducare vix possint. Sed cataplasmatibus studiosissime maturanda sunt, deinde scalpello aperienda, post sale, & aceto, & oleo curanda. Plerique etiam, cum ferro exentæ fuerint glandulæ, propter sanguinis fluxum loca uri debere præcipiunt, post sale & oleo octo diebus utuntur. nec non ex nitro & aqua calida diluunt. Si nitri inopia est, lotio calido aut lixivio utuntur. Deinde vinum & oleum, & farinam de ervo imponunt per triduum, consequenter de vino ac oleo, & farina hordeacea, & melle percurant. Addentes, quæcunque plaga fuerit, aut strumæ, vel parotidis, glandulæ, quæ tolluntur Lycio medicamento, vulnera percurari ita, ut de malis granatis ficcis pulvis aspersus, celeriter afferat sanitatem.

XXVI. [*De conficiendo collyrio fistulari.*] Si ex aliqua hujusmodi curatione jumentum fistulam in ore fecerit, hac ratione curabitur: Papyrus injicies in fistulam, ut pars ejus in ore exstet, quam lino diligenter ligabis, ne possit elabi: pars vero fo-

ris exeat, quæ nihilominus constringenda est lino, ne cadat. triduo permaneat, quarta die papyrum eximes, collyriumque ad longitudinem & cavataram vulneris ad arctum fistulæ subjicies, &, ne forte labatur, fasciabis locum, ita ut ad manducandum possit maxillas agitare: tertio die solves. Si fistula ceciderit, diebus septem unguento traumatico curabis. deinde collyrium ex melle & ervi polline decoctum subjicies ad plenitudinem foraminis diebus plurimis. Ad ultimum, anapleroticum ipsi vulnere medicamen imponis, donec omnis plaga, ducta cicatrice, solidetur. Fistulare autem collyrium hac ratione conficies: Anisi unciam 1, ferulæ unciam 1, æruginis æris unciam 1, battituræ calcetis unciam 1, cimini seminis unciam 1, teres cum aceto acerrimo, & secundum qualitatem vulnorum, cum usus exegerit, collyria formabis.

XXVII. Fistulæ nascuntur, quoties nervus, aut cartilago, aut os negligentia vel imperitia curantis, ex plagæ alicujus tabido humore vitatur. Tunc enim, quæ comæaverit, ad instar cuniculi, carnem indurat & incallat, & fit fistula, quæ nulla ratione sanari potest, nec aliquando coire, nec solidari, nisi penitus extirpetur. Hujus a diversis auctoribus tradita est diversâ curatio. Alii enim scalpello refecari & aperiri jubent, & syringotomâ decernari, medicamentisque acerrimis confectis, & se postmodum vulnus ad cicatricem coire. Quod cum laboris ac discriminis habeat plurimum, minus tam prædict. Alii vero cauterio omnem fistulam inurunt, vicinamque partem ejus punctis ferris

tibus prærumpendas esse duxerunt, quatinus per ignem callositate submota, asphalticis medicamentis vulnera percurentur. Sed melius est fistulam, sicut superius declaratum est, papyri injectione curare: quia neque nervus, neque vena, neque commissura vexatur. Nam scalpello vel cauterio sæpe fit causa deterior, & periculum creant. Collyrium vero omnem callositatem fistulæ de alto a radice ejus eximit. Quod si os fuerit vexatum, quod oporteat radi patens vulnus, per medicamenti curam non potest impediri. Si vero in alto tabes aliqua vel nervus aut cartilago remanserit, ex eodem collyrio pulverem facies, & frequenter injicies. Omnia enim vulnera elimpidat atque perfanat.

XXVIII. Interdum ad similitudinem synanches animalibus fauces & caput interius intumescunt, adeo ut bibere aut manducare non possint. Cujus totum & os & lingua aqua calida fomentatur, & taurino felle perlinitur. Potio autem datur hujusmodi ad cornu. Olei veteris libras 2, vini sextarium 1 commisces, novem quoque caricis cum novem capitibus porrorum decoques, & diligentissime conteres, & in aqua ipsa nitrum Alexandrinum tritum, quantum sufficit, misces, & ex his omnibus potionem mane & ad vesperum heminas singulas dabis, ut tumoris ipsius relaxetur & mitigetur asperitas. Manducet autem herbam viridem, aut, quod melius est, pascatur. Quæ si defuerint, farinam de hordeo facies, cui nitrum admiscebis, & sic apponis. Fœnum quoque mollissimum eliges, quod nihilominus nitro & aqua consperges. San-

guinem non detrahas, nisi forte de palato despu-
mes. Cum cœperit convalescere, nitrum tunsū
& cribratum, pulveres de radicibus cucumeris asi-
nini silvatici commisces, & vini sextarium, coch-
learia pulveris ipsius junge, ut hujus potionis vī
resolutō ventrē purgetur. Alii auctores tumorem
capitis ac linguæ, vel faucium, etiā obdurave-
rit, ita festinantes propter periculum curare nitun-
tur: Lapidēs molares plures igne succendunt: cum
candere cœperint, caput equi cooperiunt, & vas
plenum lotio sub ore & naribus supponunt, & per
vices singulos candentes lapidēs in lotium immit-
tunt, ut ille vapor ac fumus, a calore lapidum con-
citus, os equi & nares impleat. Nam & fustem
transversum, ut apertum os habeat, debet accipe-
re. Quod cum diutissime feceris, aquam marinam
calescito, vel certe salem in aqua dulci miscebis,
fervendoque dissolves; addito aceto acerrimo, ca-
put ejus & os, & gingivas diutissime confricabis.
Postea fimum bubulinum cum acri aceto miscebis,
& tepefacies, ex quo caput totum frontemque &
labia perunges, tunc farinam hordeaceam cum aqua
tepidā sufficienter pro cibo dabis & potu.

XXIX. Quod si ex sanguine tumor ille indigna-
tionis evenerit, ita intelliges, si venis tensis obtu-
rabitur halitus, & oculi sanguinei apparebunt. cui
de temporibus, si non tumbunt, aut certe de pa-
lato, si ibi indignatio non erit, sanguinem oportet
auferri. Cretam Cimoliam duabus partibus, & ter-
tiam partem cretæ nigræ, ex vino austero tempe-
rabis, &, dum calet, illinis caput.

XXX. Sciendum est autem, tubera in corporibus frequenter excrescere, quæ Græci oncomata vocant. Horum variæ qualitates & diversa sunt nomina. Steatoma est tuber, quod in se adipem vel pinguedinem continet. Meliceris est tuber, in quo caro inspissata, quomodo in verrucis, invenitur. Aneurysma est tuber, in quo sanguis conspiratus uberis venæ similis invenitur. Atheroma est tuber, in quo farinosa congeries reperitur. Ganglion est tuber, quod fit ex duplicatione nervi, similis tubero cum dolore immobili. Horum omnium una est curatio. Jumentum colligatum deponitur, & contra locum causæ sagitta aut scalpello in longum dextra ac sinistra pro mensura tumoris aperitur, ita ut media fasciola cutis, quæ supra tubera est, intacta permaneat. Post egestis vel everfis omnibus, quæ tumorem moverant, medicamentis competentibus, ea, quæ supra declarata sunt, producit ad cicatricem.

XXXI. Si jumento lingua fuerit incisa, statim cum fibulis consueto, deinde vino lavato, post gallam tundito & pulverem cernito, ex eo imponis, donec sanetur. cui dabis scœnum mollissimum concisum, & pro hordeo furfures. Alii, postquam fibulas acceperint, linguaque vino fuerit elota, mel imponendum esse duxerunt, ut plagam purget & curet. Ad ultimum ex malo granato pulverem injecerunt.

XXXII. Si jumento loculamenta dentium, id est, gingivæ vel dentes doluerint, his agnoscitur signis: Hordeum solidum glutiet, macescit, saliva-

rum plurimum effundit, gingivæ intumescunt. Cre-
tam Cimoliam cum aceto acerrimo macerato, &
calentem extrinsecus maxillis inducito, ne minus
quinque diebus: gingivas autem interius cum pul-
vere corticis mali granati & melle tertia die diu-
tissime confricato, donec egesta sanie convalescat.
Quod evenit, cum humor acrior ex capite in ma-
xillarum defluerit venas.

XXXIII. Quod si animal juxta collum vel mo-
lars, vel alio oris loco os fregerit, ut morsum
claudere non possit, & apertis dentibus horreat
propendentibus labris, continuo calida fomenta-
bis, & labrum & quæ sunt disrupta componis, fa-
sciola tenuissima aceto & oleo madefacta diligen-
ter unam partem, deinde alteram compingis ad lo-
cum, & similiter fasciato, ne iterum dissipetur: cui
& corbem constrictam oportet imponi, ne depravet
dentes & labia. Cum solveris ad curandum,
manu, quæ ante composueris, contineto, furfu-
rem & farinam hordei mixta in cophino ad man-
ducandum dabis, ita ut, quamdiu manducat, ma-
nus tua a loco, quem continet, non recedat. Cum
jam manducare noluerit, offero ei aquam, ut bi-
bat. Cum biberit, curato similiter, ut supra scri-
ptum est. cui & succum ptisanæ convenit dari, si
minus fortasse manducaverit. Quem tali observa-
tione per dies quadraginta curatum restitues sanitati.

XXXIV. Jumento narium cartilago si corrupta
sit, & sanguis reprimi non possit, spongiam Afram
& turis masculi pollinem commixtum impone ad
locum, qui læsus est, & si vulnus factum fuerit in

cartilagine, hac ratione curato. Interdum animal despumatum remissus semel de palato sanguis non potest reprimi, propter quam necessitatem, sicut supra scriptum est, in loco, in quo sagitta ruptum est palatum, spongiam imponis, caputque ejus sursum constringe, & aqua frigida renes cerebrumque testiculosque perfundis. Quæ res si tardius subvenit, acatiam nigram & turis pollinem æquis ponderibus ex aceto acerrimo temperabis, torumque caput illinies, donec sanguis ipsa constrictione claudatur.

XXXV. Mature periculum creat, cum incisa vena claudi non potest in palato: sed continuo sanguinis profluvium inhibetur, si aut candenti cauterio fuerit meatus ille combustus, & suspensum altius caput. Cum per nares sanguis defluit, nec potest aliter retineri, coriandrum viridem sufficienter tundes, succumque ejus expressum, substricto equo, naribus infundes, frigore naturali venas protinus claudit: chartam etiam & lanam combures, ipsumque pulverem per fistulam insufflabis naribus.

XXXVI. Mucorum etiam qualitates, qui per nares effluunt, convenit nosse, ex quibus genus passionis ostenditur, & causa cognita facilius curari potest. Mucus limpidus cotidianus est, & nisi nimius fuerit, non debet esse suspectus. Crassus autem & candidus a cerebro defluit, & admonet ad medelam capitis festinandum. Rubens, tenuis, frigidus, veteris perfrictionis prodit injuriam. Propter quod thermanticis potionibus calefieri animal oportet. Cæruleus, id est, fuscus, levis ab interioribus

venit, qui indicat febrem: & ideo conveniens le-
ptiperifis, id est, piretran adhibenda curatio est.
Crassus autem, spumofus, & pallidus, a pulmoni-
bus nascitur, qui suspiriosos ostendit: quibus dif-
ficile, nisi festinatum fuerit, subvenitur. Fabaceus
vero a glandulis serpit, quæ celeriter aut eximen-
dæ sunt, aut ferro curandæ, ne convertantur in
morbum.

XXXVII. Sæpe ictu vulneris animalibus per na-
res sanguis fluit, quod vitium cuserion vocant,
quod præcipue contingit, si equus ultra vires aga-
tur ad cursum: omni corpore oleo & aceto perun-
gendum est animal, ac loco tepido statuendum,
cooperiendum etiam diligenter, dandaque opera,
ut molliter cubet, nec ad deambulandum cogatur,
sed cibo diligentius reparetur. tunc eruçæ unciam
1 cum lacte conteres, & per cornu naribus infun-
des. Quod si eruca defuerit, aristolochiæ unciam
1, croci semiunciam cum vino dulci conterito, &
dejecto per nares. Similiter coriandri viridis suc-
cum exprimes, & naribus infundes.

XXXVIII. Si polypus oritur in naribus, præ-
cluso spiramine strangulabitur, stertet, humidi pro-
fluent muci, pericula passionis plurima. hæc medi-
cina subvenit. Si prope polypus fuerit, acutissimo
exsecabitur ferramento. Curandum his rebus, qui-
bus circumcisa sanantur. Si vero altius fuerit, cau-
terium plubeum quadratum facies, ex quo calefa-
cto polypum frequenter inures, & sic polypum
sanas.

XXXIX. Jumentum si fuerit sideratum, his agno-

feitur signis. Labia ejus & maxillæ, nec non etiam nares ejus depravantur in parte, ita ut vix cibaria dentibus illidat. Quæ etiam humoribus plena reperies, & cum voluerit bibere, os usque ad nares demerget in aquam; quia infirma sunt labia, quibus haustus attrahitur. Aceto & sale lingua ejus & labia diutissime perfricantur, donec sanguis emanat. Tertia die causticum crudum in illa parte labii imponis, quæ sentit injuriam, cum cautela, ut prius alliges linguam, ne medicamenti violentia noceat. Cum medicamento labia perusta videris, aqua lavabis, deinde aceto & oleo fovebis, sicut alia vulnera, & hac ratione curabitur. Si vero maxillam fideratam habuerit & tortam, hæc est cura. De temporibus partis ipsius sanguinem detrahes, fimum bubulum acerrimo aceto permiscebis, & diutissime decoques, & parti temporum, ex qua sanguinem extraxeris, calidum induces sæpius, ut exsiccetur & curet, hac usus potione. Trixaginem, hyssopum silvaticum, origanum, serpillum, aristolochiam, mannam croci, pro æquis ponderibus contundito atque cribrato, ex quo pulvere plenum cochleare, cum aqua mulsa, oleo & vino per narem finistram ad unam heminam quotidie oportet infundi.

XL. Convenit de cervicis curatione dicturo observationem indicare flebotomi: quia circa ea loca frequenter operatur. Detracturus sanguinem animal a cibo abstinebis & potu, æquali loco constitues: tunc locum supra cervicem alius teneat, & adstringat ad normam, ut vena facilius appareat. Deinde supra laqueum, de sinistræ manus pollice venam

deprimas, ne ludat, tum sagitta tangas. Duæ autem venæ a capite summo descendunt, & conveniunt se sub maxillis usque ad gulam, inde a geminis venis inferius quatuor digitis ferramentum deprimis, ne in gulam mittas, & bifurcum tangas, & jumentum occidas. Statim sagittam duobus digitis tenebis, nec plus ferri imprimas, quam extra digitos eminebat. Nihilominus etiam mediano digito manum tuam moderando suspende, ut sit levior, ne vehementius imprimas, quam oportet: quia non plus debet, quam mucro, descendere. Si parum apte profluat sanguis, jumento fœnum dabis, aut aliquid, quod manducet. Agitatione maxillarum plus sanguinis vena profluat.

XLI. Si jumentum cervicem ejecerit, aut laxaverit, aut certe vertibulas ejecerit, vel extorferit, hac ratione curabitur. Deponito jumentum atque constringito, & cervicem ejus extendito supra fossam, donec omnia vertibula laxentur. Post oleum, vetus & axungiam veterem tunfam colatamque permisce, & cum calefacto eodem unguento cervicem diligenter infundis, in locum reponis, & fasciam tenuem & amplam ex oleo tepido & vino madefactam alligabis ad corpus. Lanæ quoque succidas ex oleo & vino infusas supra convertes, post regula soleaginiis non minus quatuor digitis, ita ut tantum spatii sit inter regulas alligatas & connexas, & lino constringes. Et si æstas fuerit, quater in die suffundis; si hiems, bis. Cum modum fecerit, regulas solves. hoc die quinquagesimo & primo, post unctioibus uteris, donec ad sanitatem perducas. Si

tardius confirmabit vires, regulatim & solemniter uſta curabis:

XLII. Si jumento malandria de cervice auferre volueris, ita facies. Candentia prius cauteria præparabis, deinde ferramento decarnabis ſic, ne nervos tangas, & venulas quaſcunque videris emittere ſanguinem, aduris, ut poſſit cruoris fluxus inhiberi. Cave autem, ne cauteriis plus aduras, & indignatione nervorum periculum facias. Poſt axungia veteri cervicem perfricabis, & fascia munies. Sequenti quoque die cataplaſma imponere incipies, ablataque ſerunta lotio calido fovebis, deinde aceto & oleo dilues, & medicamentis aptis curabis. Si jam videris cicatricem pilos renovare, pulverem ex canino capite combuſto, & adipem ſuillum recentem permifces, & inducis: ex quo medicamento & ſanitas confequitur, & pilorum redit ornatus.

XLIII. Si cervix deſtillationem patiat, tumidior videbitur, quam oportet, foetorem habebit canceraticum cum humore nigro & liquido. Cujus foramina ſcrutaberis diligenter, ne ulterius inter nervos aut armorſimum deſtillationem fecerit. Quod ſi accidit, pauca hinc difficulter evadunt. nam his ſignis diſcrimen oſtenditur: ſtridet de peſtore, & per nares humorem liquidum projicit. hac ratione curabis. Foramina deſuper marrubio & ſale pariter contuſo implebis, atque calcabis, ſubter autem cataplaſmate appoſito laxabis. Et ſi loci conditio patietur, diæreſin dabis, ut foras per plagam humor emanet. Tertio quoque die calida urina lavabis, deinde traumatico & pannis lineis limpida & pu-

rata jam vulnera sanare incipies, cujus compositio talis est: Ervi pollinis sextarium, iris Illyricæ uncias 2, turis masculi uncias 2, miscebis & facies cephalicum medicamentum, quo uteris ad consumptionem medelæ.

XLIV. Quod si jumento scapulæ fuerint dissolutæ, diligenter inspicias, ne quas inter nervos & commissuras pendigines faciat. quod si inveneris, quacunque parte plagas accipere poterit, cataplasmatibus mollire, & scalpello vel cauterio aperire curabis, ut sanies illa atque collectio defluat. Foraminibus autem traumaticum & linteola sicca dabis. Si quod inter nervos foramen factum fuerit, cautissime curato, ne ulterius aut ferrum aut cauterium procedat, neque putorem neque putredinem lavis, sed magis siccis omnibus curare festina, nam omnis humor destillationi præstat augmentum. Cum incisa vel usta duxerint cicatricem, pro confirmatione in ultimo causticum imponitur.

XLV. Si armus læsus erit, in medio crure utraq; solventur venæ, & pulvere turis cum eo, qui profluit, sanguine copiosissime immixto armi liniantur. Quod si plus profluat, quam necesse sit, stercus ipsius jumentis fluentibus imponitur venis, & fasciis alligatur. Postero quoque die quasi epaphæresis fit, & ex eisdem locis sanguis detrahitur, atque similis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abstinebitur, fœno sustentabitur exiguo per triiduum. deinde porri tres cyathos, & olei heminam miscebis, & per cornu faucibus infundes. Post sextum diem lente ingredi cogatur, & cum amilulave-

rit, mittatur in piscinam vel flumen aut mare, uti nater, cum sparteâ & pannis vincto pede. postea firmioribus cibus ad saginam pristinam revocandus. Si leviter dolebit, vino & oleo tepesfacto perfricetur in sole: si validius dolebit, ventum in armum mittito atque pertundito, a summa juba infra digitos octo, ne cartilagine[m] tangas. Et cum inflaveris, ferula vel virga molli armum cædito, sale & oleo perfricato, ipso die postero stracta uteris, cujus hæc erit compositio: Similæ sextarios duos, si defuerint, pollinis triticei sextarios duos, cum aceto acri & cum tribus ovis miscebis; sed ovorum solum album mittes: adjicies etiam pulveris turis unciam semis. quæ omnia manu subigis, & in armos inducis, & per dies multos armum aqua calida cum flore fœni fovebis diligenter, ut mollescat, stractam quotidie imponito, de vino puro armum lavato, additurus unguentum: Baccas lauri selibram, olei sextarium, vini boni sextarium, nitri uncias 3. sed nitrum & baccas lauri in pulverem rediges, & cribrabis. Ex quo in sole, cum calida armus fomentatus fuerit, inungatur ex tepido, & diutissime confricetur. Post syncrismâ ad curandos armos inducitur, & cum melius habuerit, natatum mittito. Quod si ejecerit juxta consuetudinem ad rotam armum, reponito, & supra scriptis medicamentis curato. Si non senserit, ultimum est, ut uratur. Armi doloris hæc sunt signa: Pedem priorem tentum quasi rigidum aforis extrahit. sed convenit inspicere diligenter, utrum ex percussura vel casu coeperit causa; & si ex jectura fuerit, prius locis suis repo-

nenda sunt membra, & sic reliqua facienda. Quod si ex humore vel sanguine armi gravabuntur, sanguinem emittis a pectore, vel unctionibus uteris.

XLVI. Genu vel basim si semoverit ad tormentum rotæ vel machinæ, locis suis ejecta restitues, lanam succidam ex oleo & aceto infusam imponis, & alligabis ex more, tertio die solves fomentabisque, post resinam induces & piculam, ad ultimum malagmate uteris aut caustico.

XLVII. Impulsiu axium vel rotarum in circo vel in aliis locis varietate casuum animalibus crura franguntur, aut coxæ vel articuli: in qua necessitate si extra cutem fractura ossis eruperit, hoc est, si exbercen fecerit, difficilem noveris & prope insanabilem curam. Similis desperatio est, si coxam fregerit, aut acroteria, aut supra gambam, insanabilis est casus, quia non recipit ligaturam. Si vero fractura sit sine vulnere in his locis, quæ constringi possunt, hac ratione curabis. Primo fracturam recompones, & fasciis mundis scissilibus infusis ex vino & oleo conligabis, insuper lanarum munita conjunges, & regulas circumduces, jumentum autem in canterio vel in scalis vel in suspendo loco, ne fractura flebiliter commeet, cui quotidie mane & ad vesperam suffundes, tertio die solves, & expleta curatione ligabis. Quinto quoque, VII, aut IX die eadem facies, donec corpus inducat. Post hæc adjicies muscum de vitice, aut salicis radicem, & ova cruda quinque, verum non regulis, ut prius, sed circumductis serulis alligabis. die tertio solves & fomentabis, de refina & axungia

perunges : ubi cura profecerit, malagma vel causticum inducis, non ante tamen permittis stare jumentum, quam dies quadraginta prætereant. hoc autem tempus est, quo divulsa vel fracta solidantur.

XLVIII. Plerumque in genibus, vel articulis, aut phlegmon oritur, aut marmora, aut mallones. Quæ vitia ex malo humore generantur, & passionem cum deformitate tumoris ostendunt : sed ista distantia est, quod phlegmon tuber est molle, marmor duritiam ostendit ex nomine, mallo inflatus tuber est sine dolore. quibus recentibus potest facilius subveniri. Primo lanam succidam ex oleo & aceto induces, contra aquam frigidam & currentem animal constitues. post sine ferro hac ratione curabis. Sinapis & salis Alexandrini scrup. 4, aceti cyathos 2, axungia veteris selibram, simul conteres & induces, post diem tertium solvis. Si aperturam fecerit, spongiam cum aceto & lafere imponis, vulnera styptico curabis. Præterea locum, quem curare volueris, inducto psilothro decalvas, radicem filicis, & ervum, & ficus aphros contundes in pila, & induces in panno, per triduum ligatum patieris manere. Alii radicem filicis & ervum cum axungia veteri & aceto acerrimo putant oportere misceri. Item cineris quoque de foco uncias 3, calcis vivæ uncias 6, vino subigito ad crassitudinem oxymellis, &, antequam obdurescant, tubercula obline. Quod si assidue in recenti feceris, passionis molestia siccabitur. si vetustiora sint, punctis subtiliter inurantur, ne vi & igne vitientur. Talis quoque

compositio spargere phlegmon asseritur. Rhododaphnes uncias 3, bituminis, nitri ana uncias 3, axungia veteris colatae uncias 3. Plerique dixerunt, cauterio cuprino candenti duobus punctis debere perrumpi, & phlegmon effundi, licinio quoque intorto cum axungia, & aceto, & oleo loca, de quibus muscus ejectus fuerit, satiari: per foramina etiam ustionis lemniscum trahi debere, ut, quidquid humoris est, egeratur. Post haec cataplasma & foenugraeco & vino confectum inducis, cum usta ceciderint & tumor resederit, lemniscum eximis, traumatico curabis, ad ultimum causticum inducis. Alii sagitta pertuso corio phlegmon effundunt, & lanam madidam cum aceto & lasare plagis inferunt; sic spongiam cum pusca acri & lasare supra vulnus imponunt: tertia die solvunt, lanam eximunt, & tetrapharmaco curant quinque diebus vel septem. Si vero marmor habuerit, ex quo validius claudicet, & vix flectat articulos, inurendus est leviter. Cui post feruntam malagma, quae cupressina appellatur, oportet imponi, ex qua curatione sanitas reditur, & deformitas permanet. Si autem mallon in genibus vel articulis excreverit, continuo curam adhiberi oportet, ne, neglecta passione, deformitatem tumor augeat, vel obduratione diuturna convertatur in marmor. Aperies in pedibus sive genibus dextra ac sinistra vel ferro vel cauterio cuprino, sicut superius declaratum est. lemniscum trajicies cum aceto, & sale, & oleo, ut supra. cataplasma imponis, donec fervor desinat & saniem faciat. Post, purgatis vitiiis, lemniscos eximis, & trauma-

ticum imponis, & ternis diebus interpositis solves, & medicamentum renovabis, donec sanetur.

XLIX. Si aquatilia in articulis vel in gambis fuerint, frigido ferro omnino non sunt tangenda, ne abundantia humoris jumento discrimen importet. Sed utendum est scarificatione subtili, & detractio-
ne sanguinis: post quæ lavis validissimis, tam cum aceto, quam cum optimo sale tunso, & oleo, vel axungia. per dies quinque colliganda sunt loca. Si tardius hæc cura profecerit, utendum est ferventissimo caustico, ut faciat ustiones. Alia quoque ratione sanantur, si sletam, qua trictores utuntur, & salem pro dimidia parte commisceas, lanamque succidam ex aceto alliges, post diem tertium soluturus. Si aperturam fecerit, farinam hordeaceam ex melle coctam cum lini semine & fœnigræco inducis, ad ultimum malagma crudum impones. Præterea atramentum futorium, gallulas minutas, & alumen æquis ponderibus tunsum cum axungia miscebis, addito pulvere mali granati, nitro, & aceto: quæ in commune decocta, vitium, si adjungatur, emendat. Ficus ficcæ cum sinapi contusæ mixto aceto imponuntur. Post diem tertium soluto medicamento, si tardius profecerit, eadem cura renovatur. Cum melius habere cœperit, alliccem impone articulis. Alii opoponacem cum farina hordeacea coctum in modum cataplasmatismis imponunt. Nonnulli fabam fractam in aqua decoquunt, & mixto melle deterunt, & in panno inducentes curant. Ad ultimum malagma cupressinum imponunt. Plures calcem vivam & cineres ex melle & vino com-

miscent, & ozænis frequenter imponunt. Ad ultimum caustico utuntur. Quæ genera curarum & posterioribus pedibus adhibenda veterum censet auctoritas. Usus invenit, addito sale & aceto ciliciis ozænas defricare, donec cruor aut tumor emanet. Quæ observatio etiam si non perfanaverit, sequentes tamen adjuvat curas.

L. Interdum reumatici jumentorum, interdum ventosi sunt pedes : quæ vitia nunquam tangenda sunt ferro, sed exsiccanda per malagmas vel causticum, & aliquando urenda leviter per venas, ut cauteriis meatus, qui humorem suscipiunt, angustentur, & constringantur, ut pro tempore afferant medicinam : quia in totum, etiam si intercissæ & adustæ sunt venæ, non poterit talis causa sanari.

LI. Impetigines quoque in articulis vel genibus inter nervos commissuralibus locis aliquando nascuntur, & fit vulnus simile rhagadio, & non facile sanatur, nisi stalticis vel stypticis rebus, non sine alligatura, vel interdum adustione, curetur. Malagmas quoque convenientes oportet imponi.

LII. Uligines etiam in pedibus, cruribus, unguibusque, vel sub armis aliquando generantur, quas quidam dulcedines vocant : habent similitudinem scabiei. Quæ cum se diffuderint, pedes exulcerant ad similitudinem lepræ, &, urgente prurigine, animalia sibi partes illas corrodunt, vel alternis pedibus confricando vulnerant. Quod vitium a crudo vel putrido humore consuevit generari, & idem curatur detractione sanguinis, unctioibus, & purgationibus ventris. si radix cucumeris silvatici cum

nitri pulvere misceatur infusa per fauces, humores pessimos purgat.

LIII. Podagra vero nonnunquam solet occupare jumenta, cum hominum vitium transit in pecudes. cujus passionis hæc sunt signa: Nec stare potest, nec ambulare; sed, si cogatur, claudicat, & sæpe se projiciet, sicut indigesta ex hordeo animalia faciunt, quæ propter dolorem non coquunt cibum. & ideo fit horridum, & corpus ejus calebit, venæ etiam exstarent, natura submissa erit, in pedibus sterco hærebit propter nimium eorum calorem, sicut subtritis solet evenire. Cui proderit, si non finatur accumbere, sed minutim deambulare & loco sicco, donec sudet, multorum manibus confricandum est, ut vehementius sudet. sanguinem ei detrahes a capite a superioribus venis, sed non multum. sequenti die de posterioribus locis detrahes supra talos. tertio de gambis, vel desub ipsis dolorum locis. Memineris semper, parum oportere detrahere. Aquam calidam dabis in potu, in qua adjicies pulverem nitri, & triticeam farinam, pollinem quoque turis acetabulum plenum in vino maceratum infundis, & triduo per nares singulas cotylas. betas etiam excoques, & aquam earum ad tres cyathos suffundes, & exercebis eum singulis diebus. ventrem quoque eidem expurgabis, ut auferatur humor pessimus, qui descendit in venas. Hoc genus purgationis adhibebis: Thymi acetabulum plenum in vino veteri dulci macerabis, & singulas cotylas per nares eidem infundis, foenum viride apponis. quod si defuerit, siccum nitro aspersum da-

bis. Si nihil profecerit, castretur, & vitio carebit. nam podagra raro vexat eunuchos.

LIV. Orthocola etiam jumenta vel fillosa dicuntur, quæ contractionem nervorum patiuntur in pedibus, & de capitibus ungarum calcant, & sunt rigidi articuli, plenas ungas in terram ponere non possunt. Quod vitium nascitur ex enormitate onerum & labore confragosarum viarum. sed hac ratione curantur: sanguinem ei desub cirro vel de coronis detrahes, ungas bene compones, pollinem ex hordeo & resina cum axungia decoques, & ter in die perunges. tepida quoque, in qua verberna decocta fuerit, confovebis, & tota ejus crura acopo perfricabis. Post dies quinque cataplasmas eum ex polline hordei & lini semine & fœnigræco æquis partibus ex vino decoctis: cataplasma imponis in omnibus cruribus ante acopo perunctis ab articulis usque ad genua: quæ loca lanis succidis munies & fasciabis, & ter in die paulatim incedere facies. Si hoc non profecerit, malagmam hanc articulis ejus imponis: Armeniaci, galbani, opoponacis, medullæ cervinæ lib. 2, resinæ terbentinæ uncias 2, apochymatis libram, resinæ frixæ libram S. oleum vetus, quod sufficiat, lento igne decoques & colabis, impones in alutam per dies plurimos omnibus pedibus, donec sani sunt. Sed necessaria festinatio est, quia sic solent remanere, si tardius cura præstetur. Alii vero urendos censent paulatim in articulis, sed raro etiam prodest ista medicina.

LV. Animalium unguæ asperitate ac longitudine

itinerum deteruntur, & impediunt incessum. Ex tortura quoque, si in aspero vel lapidoso itinere iumenta coguntur ad cursum, indignationes oriuntur. Postremo etiam, si nulla causa præcesserit, otiosa in stabulis ex collectione humorum incipiunt claudicare. Oportet autem solum unguis celeriter aperiri, ut per inferiores partes apostema digeratur, ne eruptionem super coronulas faciant, & difficile ac tardius cura procedat. Cujus hæc sunt signa: Pedem priorem planum ponet: quod si suspendere videris gressum, ut diligentius intelligas causam, unguam subradis, & locum, quem videris nigriorem, digito pulsabis: si cefferit in dolore, & maturum fuerit, aperies, & saniem emittis. pendiginem circumcides ad vivum. ex oleo roseo, & aceto & sale cum stercore ipsius linteola imponis, animal calceabis, tertio die solvis. si caro excrescit, gramen decoques cum oleo, & impones. Si videris carnem ipsam nigrescere, inspicias, ne aliquam fracturam habeat, neque clavum aut lapidem acutum, aut spinam. propter quod fomentis & resina utaris, ut possit educi. Cum purum videris vulnus, traumaticum impone. Post quod adjicies fuliginem siccam. Cum autem compleveris curam, resinam remissam & sulphur imponito. Quod si adhuc in alto apostema fuerit, hordeum vel fabam in aqua decoques, & exinde fomentabis, ut exinde ad maturitatem possit adduci. Subtritos pedes fomentabis aqua calida, axungiaque veteri perunges. deinde testa candenti decoquis, oleo post & sulphure pariter contrito lamina candente leviter ures per triduum.

Si vero contuderit, sanguinem de corona emittes, & calida fomentabis, axungia veteri perunges, ovinum quoque stercus cum aceto permiscebis, & imponis: quamvis alii caprinum efficacius credant.

LVI. Si jumentum ad aperturam pulmunculum fecerit, scias totum solum, hoc est affem, hac ratione tollendum: Ungulam subradis, deinde inter commissuram calcis & assis in circuitu incidis, sublevabis a parte priore, & solum calcis retroversus expelles, ubicunque pulmunculus fuerit, radis ad vivum, & adjicies lanamentum ex oleo, & aceto, & sale, & stercore ipsius [imponas] & calceas, tertia die solvis & tollis, post hoc fomentabis: farinam hordeaceam, refinam, & acetum decoques, per triduum impones; hoc enim medicamento etiam fracturam curabis, si frequenter apponas. post etiam traumaticum cum liniamento impone, & cum corpus fecerit, corium mali granati & bitumen Judaicum ex aceto decoques & impones triduo, & cum solveris, iterum impone, donec obdureseat in cornu.

LVII. Si exungulaverit jumentum, cura difficilis, sed profutura, si non egebit industria, papyrum candellarum purgatam, subtiliter carpis, intingis in ovi crudi albumento, circa nudatum pedem in circuitum pones, panno & fasciolo superligabis, post diem tertium solvis, fomentabis farina frumentacea, refina, aceto & melle pariter decoctis, interdum lomentum pro farina mittis. Si vulnus non erit purum, vino tepido lavabis, liniamenta cum melle impone: cum purgaverit, traumatico uteris. Cum

autem duxerit cicatricem, corium fabæ cum pelle cervina combures, ex melle temperabis, addito pulvere bituminis Judaici & mali granati, cum aceto, alternis diebus medicamentum renovabis, donec cornu unguam faciat. Ad ultimum sparteam veterem contundes, ex aceto in olla nova decoques, ex quo unguam obdurescentem obvolves, & ad plenam revocas sanitatem. Si suffusiones pedes patiantur, ficus siccas cum sale pro æqua parte contunde, & unguis impone.

LVIII. Animalibus exiguæ unguæ crescunt, vel attritæ reparantur, si allii capita 7, rutæ manipulos 3, aluminis tunsi & cribrati uncias 7, axungie veteris pondera 2, stercore asinini plenam manum commisceas, ac decoques, & utaris. Prudentius consilium est, pedum tueri sanitatem, quam passionem curare. Corroborantur autem unguæ, si jumenta mundissime sine stercore vel humore stabulentur, & roboreis pontibus consternantur. Articuli quoque vel suffragines post iter calido foveantur vino. Naturaliter autem molles unguæ solidantur, si hederæ feminis duas partes & aluminis rotundi unam partem pariter contundas, & calceatis pedibus per multos dies inducas. Item subtritis pedibus prodest, picis liquidæ selibram, aceti heminam, salis libram, hederæ foliis, quantum sufficit, pariter contundis, & laboranti quotidie pedes perunges. Mollissimæ unguæ hoc uno medicamine, quo potentius nihil est, assolent indurari. lacertum vivum viridem in ollam novam mittis, adjicies olei veteris libram 1, aluminis Judaici selibram, ceræ libram, absinthii

tunsi felibram, & decoques cum lacerto. Cum fuerit resolutum, calentia uniuersa colabis, abiectisque ossibus & purgamentis, liquatum medicamen in ollam remittes, &, cum ungues indurare uolueris, unguulam subradis, & factum unguentum in cannam uiridem mittes, adhibitis carbonibus prope feruens, per cannam instillas unguis: provisurus, ne coronam tangas aut ranulas, si his exceptis, in solo & in circuitu solidaturus unguulam confricabis. Memineris autem, unguas excrescendo renovari, & ideo interpositis diebus vel singulis mensibus talis cura non deerit, per quam naturæ emendatur infirmitas.

LIX. Animalium dorfa ut laboris plurimum sentiunt, ita diligentius sunt curanda. Exceptis enim his, qui deputati sunt circo, reliquum mulorum, equorum, afinorumque genus sub fellis aut sagmis solo tergo præstat officium. Unde laudabilior industria est, quæ incolumitatem tuetur, quam quæ cupit læsa curari. nam diligentia defendit a vitio, si centones vel saga primum sufficientia, deinde mollia imponantur, & lota, atque ad tempus diligenter excussa, ne aliquid fordidum aut asperitatis inhæreat, quod sub pondere inulceret pellem. tunc sagmarum vel fellarum mensura conueniens, & apta qualitas debet adhiberi. Si enim ista minora fuerint, vel maiora, angustiora, vel ultra modum lata, vel quæ non congruunt, graviter nocent. Hinc enim collisiones, suppurationes, apostemataque nascuntur, cum nimis locis inæqualibus premittur pondere, vel discentes tracturam mercurius aut

spina deteritur. Ipsorum quoque pondere, etiam si in stratis nulla sit culpa, enormitas nocet, & ideo temperanda est mensura, ne inferat vulnus.

LX. Quod si dorsum sedentis injuria tumere jam coeperit, in recenti statim mallonem cepearum, id est, calamos ficcos, unde fascēs dependent, in aquam ferventissimam mittis, & aliquamdiu maceratum, calidum super tumorem impones, fascia constringes, vel cordiscum superimpones, una quoque nocte manere patieris. absque suppuratione palpabitur tumor. Quod si clavum fecerit, farinam hordeaceam cum foliis caulium contundis pariter, & tepidam impones. Cinerem quoque cum oleo miscebis, & inducis, quamdiu clavus cadat: cum ceciderit, lipara utere cum minutissimis pannis, vel mel cum linteolis: cum ulcus purgaverit, Lycio percurabis.

LXI. Si pulmunculus natus fuerit in dorso, difficile est, eum medicamentorum appositione ficcari: sed si parvulus fuerit, cauterē, & praecipue cuprino aperiendus est, ut sanies, quam collegerat, egeratur: tunc curandus est, sicut moris est ulla curari. sed commodius est, pulmunculum decussatim ferro secare & eximere, ita ut pellem ad modum praecidas, ne, cum cicatricem duxerit, inveniatur epidermis: oleum, acetum, & salem continuo addis in plagam, & ne nimius sanguis erumpat, stercus ipsius vulneri superponis, & colligabis, die tertio folia caulium tinsa cum oleo & aceto imponuntur per dies quinque. Cum jam ducere cicatricem coeperit, Lycio curabitur.

LXII. Si vero fecerit vulnus, indulgebis otium, ut diligentius curetur, & recepta sanitas confirmetur induciis, nec imponendus est labor, qui rescindat adhuc teneras cicatrices. Sanatur autem ulcus, si gallas Syriacas combustas cum melle superimponas. Pulveres quoque corticum pini & flos calcis vivæ æquo pondere miscebis, & vulneribus insperges. Pilulas quoque cypressi tundas & cribratas, & cortices quercus tritos & in pulverem redactos mittes. Præterea ossa sepiarum & testas etiam ostrearum in pulverem rediges, & ærei quoque vasis fuliginem pariter miscebis, quæ bene tunda si frequenter appliceris, ficcatum vulnus ducet celerius cicatricem.

LXIII. Quod si pili tardius crescunt, vivam testudinem supra menta combures, & cineres ejus in novum cacabulum mittes, addidis unciis 3 aluminis crudi, medullæ cervinæ quod sufficit, & vino infuso decoques, & diebus plurimis imponis. revocare pilos creditur. Pulvis de fabis combustis vel de lupinis crudiis, vel de foliis fici combustis, sevo commixtus superponitur assidue. Quod si nullæ præcedentis causa decidunt pili, spicam nardi, & vivas pilas pariter tundes, & ex aceto decoques, calidumque medicamentum glabro corpori impones.

LXIV. Si album pilum nigrescere cupias, atramenti futoricii scrupulos 7, rhododaphnes succum

838 VEGETII LIB. II. ARTIS VETERIN.

scrupulos 4, febi caprini quod sufficit, pariter temperabis & uteris.

LXV. Si e diverso albos pilos facere volueris, cucumeris silvestris radicum libram unam, nitri scrupulos 12, in pulveres cogis, heminam mellis adjicies, quibus permixtis uteris.

VEGETII RENATI
 ARTIS VETERINARIÆ
 SIVE
 MULOMEDICINÆ
 LIBER III.

PROLOGUS.

MULOMEDICINÆ me commentarios ordinante ; civium atque amicorum frequens querela , accepti operis continuationem suspendit , deflentium ægritudines , mortesque clamorissimas boum , cum magnopere peterent publicandum , si quid pro salute tam commodorum animalium scriptum reperiretur in libris. Cedens itaque familiarium honestissimæ voluntati , ex diversis auctoribus enucleata collegi , pedestrique sermone in libellum contuli. Cujus erit præcipua felicitas , si eum nec scholasticus fastidiat , & bubulcus intelligat. Maximo autem incitamento mihi fuit ipsorum boum utilitas & gratia , sine quibus nec terra excoli , nec humanum genus sustentari ullatenus poterunt. Cuncta igitur legumina sive frumenta bobus merito aratrisque debentur : vinearum ipsarum usus periret , nisi eorum adminiculis

subvehendis carpenta sudarent. Quid de diversorum onerum comparatione referamus, dum inter mobilia & quidquid gravius est, absque vehiculis pæne reddatur immobile? Reliqua quoque animalia, ipsæque cohortales aves ex eorum capiunt labore substantiam. Unde enim equis hordeum, unde cibum canibus, unde porcis pabulum dominorum sollertia ministraret, ni pararentur boum labore frumenta? Et ne longum faciam, bobus debent alimenta, quidquid ali potest. Apud alios genus mulorum, apud alios camelorum, apud paucos elephantorum licet exiguus usus est: nulla potest natio esse sine bobus. Postremo ut ad providentissimorum virorum scripta redeamus, quorum firmatur auctoritas, Justitiam jumentorum cæde violenta derelictis terris ad siderum remeasse consortem. Quid potest laudabilius reperiri, quam ut nomen æquissimum, boum fugaretur interitu? quod, dum homicidia fierent, permanebat in terris. Duplicem igitur sollicitudinem oportet impendi, ut sanitas incorrupta maneat, & ægritudo, quæ ex casu, vel negligentia, sive labore contracta est, competentis medicinæ curetur ratione.

C A P U T I.

UT longævi & sani sint boves, bubulcum convenit providere vel dominum, quatenus frigoribus calidissimo cubili muniantur, &, si fieri potest, semper foco vicini sint boves. Quodam enim beneficio naturali ejusmodi animalibus semper ignis commo-

dum est, five quod inutilis & pestifer humor exudat, five conceptum ex pastu vel opere frigus expellitur, five in flammaram halitu interna curantur. Præsepium oportet exstructum esse diligenter, ne quid pabuli inter pedes animalium pereat. Bovile autem loco sicco statuendum est, assidueque mundandum est, ita quod quotidie pabulum ad edendum inutile substernatur, ut boves ficcius & mollius cubent. Par quoque studium est, cum boves revocantur ex opere, ut colla eorum ex vino tepido perfundantur, & diutissime perfricentur. Cum vero de via vel pastu redeunt lutulenti, adhibita, priusquam deducantur ad bovine, aqua diluendi pedes, ne inhærentes corpori sordes ulcera generent, vel ungulas faciant molliores, vel certe molestiam manducantibus, vel inquietudinem afferant dormituris. Sed hieme omni sollertia frigus est prohibendum, velut æstivis mensibus pura aura quærenda. Per diem igitur sub umbra, per noctem sub divo boves stare convenit. non enim pauciores, si æstua-verint, quam si alferint, colligunt morbos. Præterea unum ovum crudum cum hemina salis, & sextarium vini per singula capita septimo diffundi percommodum est. Juvat etiam, si allium tunsum hircino misceas sevo, herbam quoque verbenam additam deteras, rutam herbam, etiam pollinem inungas, & cum vino per os digeras. Cavendum præcipue est, ne aut cursu nimio, aut longo itinere fatigentur, vel ullis gravioribus certe oneribus affligantur. nimiam enim lassitudinem sequitur ægritudo, & omne animal est debile, si rumpitur.

Aquam quidem istius generis animal non requirit nitidissimam, nec usque adeo læserit, si fordidam biberit. Sed tamen bubulci diligentius est procurare, ut mundam semper & optimam bibant. Maxime autem studendum est, ut competentibus redundantibusque saturi semper habeantur & pingues. Omnis enim ægritudo exordium sumit ex macie. Exhaustum animal celerius labor frangit, æstus vexat, frigus penetrat. Non solum enim æstivis mensibus pascuum sufficit, ubi frondes diversi generis addantur, & minuat varietas ipsa fastidium. Hieme non tantum paleis, sed foeno quoque & hordeo, & sæpius ervo faginandi sunt boves. Nullus autem uberiores ciborum repudiabit expensas, qui considerare voluerit, boum per inopiam pereuntium quam cariora sunt pretia. Adversum boum morbos non minor adhibenda est diligentia, quam equorum.

II. Nam equinum genus morbus, qui appellatur malleus, diverso genere passionum emigrans per plures contagione consumit, boves quoque idem morbus interficit, sed a diversis diverso nomine vocatur, quem plerumque vulgus appellat. Hic morbus bovem si quando tentaverit, istis agnoscitur signis: erit pilo horridus, & tristis, stupentibus oculis, cervice dejecta, salivis assidue per os fluentibus, incessus pigrior, spina rigidior, fastidium maximum, pauca ruminatio. Cui si inter initia subvenire tentaveris, discrimen evadet: si per negligentiam adhibeatur tardior cura, vetustioris morbi non potest superari perniciēs roborata.

Inter exordia igitur tædiantî bovi aduersus omnes morbos potio ista succurrerit: Tres semis uncias squillæ minutatim concisas, præterea radices teneræ populi effossas & diligenter lotas contundes in pila, & tria ex iis pondera, addito sextario salis, in vini septem sextarios mittes, & per septem dies per os bobus singulos sextarios digeres. Quod si toto anno aduersus omnes ægitudines desperatas boves stagnare volueris, incipiente vere, id est, ab Idibus Februarii quindecim diebus continuis, hanc potionem dabis omnibus diebus, quæ usque adeo salutaris est, ut approbatum sit, integro anno boves sic curatos nullius morbi contagione tentari. Talis etiam compositio & morbis resistit, & vires animalium firmat: Folii caprinis, folii myrti silvestris, folii cypressi ana uncias tres diligentissime deteres, infundes in congium aquæ, & una nocte sub divo manere patieris, & inde unoquoque bove tepesfacto per triduum singulos sextarios dabis. quæ potio ad stagnanda animalia quater in anno facienda est ultimis temporibus veris, æstatis, autumnii, & hiemis. Morbos ægitudineque depellit. tres uncias baccarum lauri, gentianæ, aristolochiæ longæ, myrrhæ, betonicæ diligentissime detere, & misce cum mero, ex quo trinas heminas triduo jugiter iumento per os dabis. Spicæ quoque allii tritæ, cum vino quoque per nares infusæ, purgant capita iumentorum. Ova cruda cum melle iumentorum faucibus inferuntur, atque ita fastidium ac nausea discutitur. Expedit tamen, salem pabulis misceri, marubium quoque tritum mane cum oleo vinoque dif-

fundere. Turis pulverem cum mero five per nares injeceris, five per os dederis, prodest. Nec minores medicinæ bobus horum copia subministrantur. Nam porros, rutam, apium, & herbam fabinæ si quis large deterat, & misceat vino, ternasque heminas præbeat ad potandum, ægrôtantibus subvenit. Plurimique caulem vitis albæ concisam atque serpillum & squillæ partem in aqua macerant, ternasque heminas per triduum digerunt, quæ potio ventrem purgat, vires quoque confirmat. Ad interna autem curanda præcipue amurca creditur salutaris, si tantundem aquæ misceas, & animal bibere consueſcat. Sed quia, licet ſitiat, potum fastidiat ignotum, primo cibi aſperguntur, deinde aqua exigua potio medicatur, ad ultimum pro menſura miſcetur, & uſque ad ſaturitatem ſitientibus datur. Quocunquæ autem tempore, ſed maxime æſtate, ſi boves concitentur ad curſum, aut alvus eorum ad perniciem ſolvitur, aut febriculæ commoventur. Natura enim pigrum, & labori potius quam velocitati accommodum, vehementer læditur, ſi ad opus cogatur inſuetum. Periculofum quoque eſt, ſi ad præſepia ſues aut gallinæ pervenerint. Nam boſ, cum gallinæ ſimum inter pabula ſumſerit, ſtatim nimio ventris dolore torquetur, inflatusque moritur. cui hæc ratione ſuccurri convenit: Apii feminis uncias 3, cimini ſextarium ſemis, & duas lib. mellis commiſceſ, & tepidum per os infundes, ac tam diu ambulare compellis, & confricas manibus plurimorum, donec ventrem potio moveat. Giſni quoque cum vino deterere, & per os dare

creditur salutare remedium. Lixivium quoque ex arbore ulmi, vel cujuscunque generis ligni cinerem, dummodo bene coctum, cum oleo miscebis, & liquidum ac tepidum diffundere per fauces, adversus stercus plurimum prodest. Si autem porcinum stercus bos devoraverit, statim pestilentiam contagionis solius mallei sustinet morbi. Qui cum semel in gregem vel armentorum vel domitorum inceserit jumentorum, statim omnia animalia, quæ levem suspicionem habuerunt, de possessione tollenda sunt, & distribuenda illis locis, ubi nullum pecus pascitur, ut nec sibi invicem, nec aliis noceant. nam pascendo herbas inficiunt, bibendo fontes, stabulo præsepia: & quamvis sani boves, odore morbidorum afflante depereunt. Usque eo etiam mortua cadavera ultra fines villæ projicienda sunt, & altissime obruenda sunt sub terris, ne forte ipsorum corporum interna sanorum contingantur & pereant. Uno quidem vocabulo pestilentia appellatur; sed habet plurimas species, quas enumerare non licet [vel riget]: facilius ipsa principia a diligentibus intelligi possint. Est itaque humidus [humor], quoties per os & nares humor effluit bobus, & fastidium ægritudoque consequitur. Est siccus, quoties nullus humor apparet, sed animal quotidie macescit & fit deterius, nec juxta consuetudinem appetit cibos. Est articularis, quoties interdum de prioribus, interdum de posterioribus pedibus claudicant boves, cum habeant ungulas sanas. Est & subrenal, quoties a posterioribus debilitas appareat, & quia lumbi dolere creduntur. Est farciminosus,

quoties per totum corpus bóbis tubercula exeunt, aperiunt se, & quasi sanantur, & iterum in aliis locis exeunt. Est & subtercutaneus, quoties humor pessimus in diversis partibus corporis bobus erumpit & decurrit. Est elephantiosis, quoties velut scabies minutæ cicatrices exeunt extra corium, & ad similitudinem lenticulæ. Est mania, quæ resectis bobus eripit sensum, ut nec audiant more solito, nec videant: ex qua passione celerrime moriuntur, quamvis hilares pinguesque videantur. Hi omnes morbi contagione sunt pleni, & si unum animal apprehenderit, celeriter ad omnia transeunt, & sic interdum aut integris armentis, aut omnibus domitis afferunt interitus. Unde omni studio, quæ semel tentata fuerunt, segreganda sunt animalia, & ad ea loca mittenda, ubi nullum animal pascatur, ne contagione sua omnibus periculum generet, & negligentia domini (sicut solet a stultis) divinæ imputetur offensæ. Evincendi tamen sunt, & exquisitis remediis expellendi quamvis acerbissimi morbi. Panacem supplassariis comparas. Eryngion autem herba dicitur, quæ in litore nascitur prope undam maris, florem habet quasi aureum vel galbineum, folia ejus sunt quasi folia cardui silvestris, inter arenas litorum largissime spargitur: has effodies, & in umbra siccatas servabis. adversus morbum tam equorum, quam boum, plurimum profunt. Ex quibus potio componitur ista: Radicis panacis, itemque radicis herbæ eryngii ternas uncias, seminis quoque foeni uncias 3 pariter deteres diligenter, addisque farinæ triticeæ sextarium, ita ut prius

frumentum frangas & molas : quæ omnia de calida fervente conspergis , & cum melle vel sapa novenas offas singulis diebus digeres. Præterea sanguinem marinæ testudinis colliges , & cum vino per os dabis. quam quia invenire difficile est , vulgarium testudinum prodesse æstimant. quod utrum bene opinantur , usus viderit. nam auctores de terrestri testudine tractaverunt. Pulverem & cassiæ fistulæ , nec non etiam turis pro æqua parte admisces , ex eo unam semis unciam cum sextario vini veteris in die per nares bovis infundis. Quod medicamentum per triduum facies. Morbi quoque , quos superius nominavimus , amari sunt , & non nisi amaris potionibus superantur. nam contraria contrariis potionibus curantur ratione medicinæ. Ideoque pulverem herbæ absinthii & crudorum lupinorum , herbæ quoque centaureæ vel pencedani æquis ponderibus diligenter misces & in sextario vini veteris trina cochlearia singulis diebus , additis unciis 3 olei , per os dabis. Præfens quoque remedium experimentaverunt : radiculam herbæ confiliginis (quam alii pulmonariam vocant , alii tantundem radiculam) sinistra manu ante ortum folis collige , (quia sic majorem vim habere creditur ,) tunc ad acum , vel acutum cuprinum pars auriculæ , quæ lata est , quasi in circulo signatur , adprematque , ut rupta cute leviter sanguis exeat. Quod cum ex utraque parte feceris , medium orbiculum perforas ad acum , & in eodem foramine inferes : quod ubi exierit , omnis pestilentiæ virus per ipsum defluit vulnus , donec ille solus locus , qui designa-

tus est, putrescat & decidat, atque ita animal liberetur. Visci folia cum vino trita defunduntur in nares, atque ita singulis bobus, sive universis gregibus, cum morbum incurrerint, subvenitur. Suffimenta quoque plurimum juvant, sulphur, bitumen, allium, origanum, semen coriandri, carbonibus insperge, & cooperta boum supra vas, in quo suffimenta incenderis, diutissime continebis, ut fumus os eorum capiat, ac nares impleat, atque ita ad cerebrum & interna salutari remedio penetret. Sed & totum suffimentare percommodum est, ut ab eodem morbi pernicies expellatur, & cetera pestilentiae contagio non coinquinet. Generalia igitur remedia adversus morbos generales contagiososque retulimus: nunc adversus valetudines, quae singulis animalibus accidunt, nec in alia transeunt, remedia subjungemus.

III. Cruditas plurimum nocet, cujus haec sunt signa: crebri ructus, cibi fastidium, sonitus ventris, intensiones nervorum, oculi hebetes: propter quae nec bos ruminat, neque linguam detergit, ut solet. Prodest itaque, ut duos congios, ubi bibi possit, digerere per fauces. post quos statim brassicae triginta caules modicas decoques, & ex aceto dabis, suspensumque animal ab alio cibo penitus abstinebis. Alii cruditate laborantes, clausos in bovili detinent, nec cibos praebent. praeterea lentisci & oleastri cacuminum pondera 4 deterunt, & cum lib. mellis atque aquae congio miscent, quae una nocte sub divo mittunt, atque ita faucibus digerunt. Deinde interposita hora, macerata, infusaque ervi 4 lib. objiciunt,

ab alio quoque cibo vel potione prohibentur. nam si neglecta fuerit cruditas, ventris inflatio intestinorumque subsequitur, exprimit gemitus, cibosque capere non finit, nec in loco consistere, decumbere & volutare cogit, caudamque frequenter commovet. De experimento medicina est, caudam juxta clunes resticula vel lino vehementer adstringi, vini que sextarium cum hemina olei tepidum dare per fauces, atque ita per mille quingentos passus bovem currentem trahere: si dolor permanferit, ungulas ejus secare, & uncta manu per anum fimum extrahere, & rursus agere currentem. Si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, & cum duplici aquæ calidæ dantur. Si ista non valent, myrtæ silvestris foliorum duæ lib. tunduntur in pilla, & duæ ex calida aqua miscentur, ac per vas ligneum faucibus infunduntur. atque ita sub cauda quatuor digitis ab ano percussa vena sanguis emittatur. Qui cum satis effluxerit, papyro ligata cauda restringitur. post concitatus bos agitur, usque dum anhelet. Ante detractionem tamen sanguinis adhibentur ista remedia: Tribus heminis vini, quatuor unciaë contriti allii permiscentur, postque potiorsem cogetur currere: duæ quoque unciaë salis cum decem unciis ceparum atteruntur: mel quoque decoctum admiscetur, ex quo facta collyria longiora non parum valida immittunt in anum, ut ventrem resolvant: atque ita bos currere cogitur. Ventris quoque & intestinorum dolor sedatur, si anseres natantes, & maxime anates, animal aspexerit. nam anas mulos, etiam equinum genus conspectu sui ce-

leriter sanat. Sed interdum nulla medicina con-
venit, sequiturque torminum vitium, quorum si-
gnum est, si cruentum mucosumque ventrem edi-
derit. Singulare remedium est cupressinæ quindecim,
verbenæ quindecim, gallæ diligentissime tri-
tæ, quantum utræque ponderantur, tanti pon-
deris vetustissimus caseus, quibus pariter detritis
admiscentur vini austeri sextarii 4, & in potu dan-
tur, ita ut lentisco mixtaque oleastri cacumina præ-
beantur. Si venter cœperit fluere, & videris egere
corpus, & vires capito plerumque inutilem reddit,
quia ex cibariis ad medelam bovis nil pervenit,
[quod sic videris, per ventrem projicit, quam quod
manducaverit.] Quæ cum acciderint, prima die a
cibo & potu abstinendum est, ita quod nec secun-
da die bibere permittatur, cacumina tamen oleastri
& cannæ silvestris, itemque baccæ lentisci & myrti
dandæ sunt, nec post triduum etiam potestas bi-
bendi, nisi perparum, concedenda est. Sunt, qui ex
foliis lauri teneris libram 1, abrotanum hortense
pari pōrtione, deterunt cum aquæ calidæ 2 sexta-
riis, atque ita faucibus infundunt, pabulaque supe-
rius præbent. Aliqui vero 2 lib. ex vinaceis ad fo-
cum torrent & conterunt, & cum sextario vini au-
steri ad bibendum dant, & commemorata sæpius
cacumina objiciunt. Quod si neque proluvies ven-
tris erit, neque intestinorum dolor, recusat tamen
cibos, & prægravato capite erit. lacrimæ quoque
oculis & pituita naribus currit, usque ad ossa frons
media uratur, auresque ferro discindantur, sed ustu-
ræ igne factæ ut sanescant, veteri urina bovis ipsius

confricandæ sunt. aures vero scissæ picula oleoque curantur. Periculofum fastidium bobus ranulæ faciunt, quæ aperiendæ sunt, & allio cum sale pariter trito ipsa vulnera confricanda, ut omnis humor exeat provocatus. Melius creditur, si ad acutam cannam exseces ranulam. post vino os lavatur. Interposito unius horæ spatio virides herbæ vel frondes dantur. Tam diu autem sustentantur mollibus cibus, donec facta vulnera cicatrices ducant. Si neque ranula fuerit, & non appetent cibum, allium tritum cum oleo naribus infundes.

IV. Bos si febrile coeperit (quod ex venarum inquietudine, & calore totius corporis vel oris intelliges) una die a cibo est penitus abstinendus, ita ut postero jejuno eidem sub cauda exiguum sanguinem detrahas, atque interposita hora triginta parvos aculeos decoques, & ex oleo ac liquamine per os digeres, eamque escam per dies quinque jejuno dabis. Præterea cacumina lentisci, vel olivarum, vel tenerrimum quemque frondem, ac pampinos, si eodem tempore sunt, præbebis in cibo. Labra quoque ejus deterges ad spongiam, & aquam frigidam ter in die offeres ad bibendum, ita ut infra tectum bos febriliens teneatur, nec, antequam sanatus est, dimittatur in pastum. Febrilentis autem ista sunt signa: lacrimæ profluunt, gravatur caput, oculi semiclausi sunt, labra salivis madida, longior & cum quodam impedimento tractus spiritus, frequenter & gemitus. Tussis boum non minus diligenter sananda est, quam equorum: si recens fuerit, sextarius farinæ hordeacæ cum uno

ovo crudo & hemina passî per os datur jejuno : gramen quoque concisum tunsumque admixta farina fabæ frixæ & pollinis lentis, sextario aquæ calidæ miscetur, agitataque diligenter per os diffunditur. Veterem tussim sanant duæ libræ hyssopi maceratae ex aquæ sextariis tribus, quod infusum teritur, & cum duabus partibus farinae miscetur, & per os datur, super quod aqua hyssopi, in qua [decoctum] infusum decoctumque etiam propinatur ad cornu. Porri etiam succus expressus cum oleo & ipsi febrî cum hordeacea farina remedium præstant. Radices quoque ejus diligenter lotæ, & cum farre triticeo contusæ, jejunoque datæ, discutunt vetustissimam tussim. Idem præstat ervum, si in pabulis cum ptisana hordei molitum, & cum aqua tepida vel mulsa in fauces salivanti ore dimissum. Suppuratio, quam apostema dicunt, melius ferro aperitur, post, cum expressum pus aut sanies fuerit, sinus ipse, qui eam continebat, urina bubulina calida lavatur, ac linamentis ac stuppis sive linteolis pice liquida & oleo infusis curatur. Quod si colligari ea pars, ubi est ulcus, non potest, lamina candente sepum caprinum aut bubulinum stillatur. Aliquantum, cum vitiosam partem inunxerint, tunc urina veteri humana lavant, atque ita æquis ponderibus pice liquida cum veteri axungia incoquunt & liniunt. Sanguis cum ex aliqua necessitate ad pedes venerit boum, claudicationem affert. Quod cum accidit, inspicito ungulam, invenies eam ultra solitum calere, & vitiatam partem premi vehementer bos non patitur. Sed si sanguis adhuc super

ungulas in cruribus est, ad triduum triti falis perfricatione discutitur. Quod si tantum in ungues descenderit, cultello leniter inter duas ungues aperies, & mundabis deintus, & postea stuppam sale atque aceto infusam applicabis ad solum, sparta opere calceatur, maxime quæ datur operantibus, & in aquam non mittat pedem, sed, ubi siccum est, ambulet. Qui sanguis nisi emissus fuerit, saniem creabit. Quo suppuratio etiam curabitur. Nam primo ferro circumcisis expurgatur ad vivum. Deinde pannis aceto & oleo & sale madefactis impletur, mox axungia veteri & sepo hircino pari pondere ferro candenti stillantibus curatur, & perducitur ad sanitatem. Si sanguis in interiori parte unguæ est, nec aperturam facit, & tantum claudicat animal, extrema ipsius unguæ ad vivum refecantur, & ita remittitur, ac stупpa vel linteolis cum sale & oleo aceto infusis pes involutus spartea munitur. Mediam vero unguam ab inferiori parte non expedit aperiri, nisi eo loco, in quo suppuratio facta est. Si claudicat ex dolore nervorum, oleo & sale genua poplitesque & crura confricanda sunt calido aceto, & lini semen aut milium detritum infusumque aqua mulsa imponendum est, & sponsia quoque ferventi aqua infusa & expressa, conspersaque postmodum melle, genibus circumdatur ac fasciis alligatur. Quod si humor est cum tumore, fermentum vel farina hordeacea ex passio aut aqua mulsa incocta imponitur, & cum maturaverit suppuratio, scinditur ferro, emissaque sanie (ut supra docuimus) percuratur. Potest etiam radix lili vel

squilla cum sale, vel herba fanguinalis (quam polygonon Græci appellant) vel marrubium, ferro aperta sanare. Omnis autem corporis dolor, si sine vulnere est, recens fomentis mellinis discutitur: vetus autem uritur, & supra vulnus vel butyrum, vel caprina instillatur axungia. Scavies sanatur trito alio defricata: eodemque remedio rabiosi canis sanatur morsus, vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque falsamentum utramque perhibetur plagam curare. Ad scabiem quoque præsentior medicina ista est: si cunila bubula sulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepescere cœperit, alumen scissum tritum inspergitur: quod medicamentum candente sole illinitum prodest. Ulceribus gallarum tritarum pulvis inspergitur. Succus quoque marrubii impositus cum fuligine sanat. Infesta pestis est bubulino pecori (quam coriaginem rustici vocant) cum pellis ita dorso hæret, ut apprehensa manibus deduci non possit a costis: quæ res non aliter accidit, quam si bos ex languore aliquo ad maciem deductus est, aut sudans in opere faciendo refriguit, aut si lapsus sub onere vehementer est infusus in pluvia. quæ quandoque perniciofa sunt, custodire debemus, ut, cum ab opere redierint boves adhuc æstuantés anhelantesque, vino aspergantur, & offula panis vino infusa faucibus eorum inferatur. Quod si prædictum vitium inhæserit, expedit decoquere laurum, & cum calida & oleo & vino spinam dorsumque animalis confricare contra pilum, ac per omnes partes apprehendere pellem, & velut a co-

stis separare. Quod aut in loco calidissimo faciendum est, aut sub divo sole fervente. Aliquantum fæces vini & axungiae commiscet, eoque medicamento tepido post fomentum prædictum utuntur. Est etiam gravis pernicies, ut cum pulmones exulcerantur, unde tussis & macies, ad ultimum vero phthisis invadit, quæ mortem afferant. Radix consiliginis, succus porri, omnium hemina per mensuram olei miscetur, & bibendi sunt cum vini sextario per dies plurimos. Nonnunquam & tumor palati ciborum fastidium facit, crebrumque suspirium. Prodest palatum ferro aperire, ut profluat sanguis, cui ervum sine corio maceratum ad manducandum dabis, viridemque frondem, vel quodlibet aliud molle pabulum, dum sanetur. Si in operibus contuderit collum, præstantissimum remedium est, sanguis ab aure emissus. At si id totum in tempore, quæ vocatur amati amaticum sale tantum & imposito. Si cervix mota & dejecta est, considerabimus, in quam declinet, & ex diversa parte sanguinem detrahimus, ex eâ vena, quæ in aure videtur amplissima, quæ sarmento prius verberanda est, & cum intumuerit, ferro aperiatur, effusoque sanguine postero die ex eo loco emittitur cruor, & biduo vacatio operis datur. Tertio vero die levis injungitur labor, & paulatim ad operis consuetudinem revocatur. Quod si cervix in neutram partem dejecta est, mediaque intumuit, ex utraque auricula sanguis emittitur. Qui si inter triduum, quod bos vitium cœperit, emissus non est, intumescit collum, nervique tenduntur, & ita nata durities ju-

gum non patitur. Tali vitio comperimus aptum esse medicamentum, ex pice liquida & bubula medulla, hircino sepo, & axungia veteri, oleo quoque veteri æquis ponderibus impositum concoquitur, quo utendum est, cum bos ab opere disjungitur. & in piscina in quolibet tumore cervix lavatur, confricaturque diligenter prædicto medicamento, deterfaque diluitur. Si ex toto propter tumorem cervicis jugum recusat, paucis diebus requies ab opere danda est, & cervix cum aqua frigida lavanda, & spuma argenti linienda est. Celsus quidem tumenti cervice herbam, quæ vocatur avia, ut supra dixi, contundi & imponi jubet. Quæ cervicem infestant, minor est cura. nam facile sanantur per ardentem lucernam oleo instillato. Melius tamen est custodire, ne nascantur venæ. Etiam colla calvescunt, quæ non aliter glabra fiunt, nisi cum sudore aut pluvia cervix madefacta est in opere. Quod si acciderit, pulvere lateritio trito, priusquam dejungatur, bovis colla conspergi oportet: & cum exsiccati fuerint, exinde oleo iterum infundi. Si talum, vel ungulam vomer læserit, picem duram & axungiam cum sulphure & lana succida involvito, & candente ferro supra vulnus imponito & ungi-
to: quod remedium optimum facit, si clavum calcaverit, aut acuta testa vel lapide ungula pertunditur: quæ tamen, si altius vulnerata est, latius ferro circumciditur, ita inuritur, ut supra præcepi. Deinde sparteæ calceata per triduum aceto suffuso curatur. Quod si vomer intraverit, lactuca marina, quam Græci cyniolam vocant, admixto sale impo-

nitur. Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina urina. Deinde favillam farmentorum ferventem calcare compellitur, & pice liquida cum oleo vel axungia cornua ejus ununtur. Minus tamen claudicant, si ab opere disjunctis frigida pedes laventur, & suffragines coronæque ac scissura ipsius unguæ, veteri axungia defricentur. Frequenter etiam vel ab asperitate itineris, vel in proscindendo duritiam foli, aut obviis radicibus obvolutatus convellit armos. quod cum acciderit, ex prioribus cruribus sanguis emittitur, si dextram ex sinistro. Et si vehementius utramque vitiaverit, etiam in anterioribus cruribus venæ solvuntur. Perfractis vero cornibus, linteola, sale, atque aceto & oleo imbuta ponuntur, superligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarta die tantum axungia cum pice arida & cortice pini pari pondere imponitur, & ad ultimum, cum jam cicatricem producunt, subito infricatur. Solent autem neglecta ulcera vermes creare: quæ, si mane ex aqua frigida perfundantur, rigore ejus contracti, decidunt; vel si hæc ratio nihil profecerit, marrubium aut porrum conteritur, admixto sale imponitur, vel calcis vivæ pulvis inspergitur, aut cucurbitæ viridis succus cum aceto mittitur. Ideoque universis ulceribus picem liquidam, oleum vetus & axungiam oportet adhiberi, & extra vulnera etiam eodem medicamento circumliniri, ne infestentur a muscis, vel vermes creent, cum vulneribus inciderint. Serpentis quoque ictus mortiferus est bobus, sed & minorum animalium noxium virus. nam vipera & Cæcilia, cum in pa-

scuis bos improvide supercumbit, stimulo morsus imprimunt. Araneus quoque, quem Græci Mygalen appellant, parvi quidem corporis, non parvam solet inferre perniciem. Verum viperæ venenum depellit, supra tumorem, qui inflatur ex ictu, scarificatio ferro facta, ita ut herba, quam personatam vocant, imponatur trita cum sale. Creditur, radix si contusa ponatur, vel filer montanum reperitur, & trifolium Symonianum, quod fragosis locis efficacissimum nascitur, odoris gravis, bitumini similis, propter quod a Græcis asphaltion appellatur, nostri autem propter figuram acutum trifolium vocant. nam longis & hirsutis foliis viret, caulemque robustiorem facit, quam pratense. Hujus herbæ succus cum vino faucibus infundatur, atque ipsa folia cum sale trita imponantur in plagam. Quod si viridem minime reperiunt, semina ejus collecta & trita dantur ad potandum cum vino. Radices quoque ejus cum succo caulis tritæ, addita hordeacea farina & sale, cum aqua mulsâ scarificationi superponuntur. Est etiam præsens remedium, si fraxini cacumina tenera conteras cum sextariis vini quatuor vel olei, expressumque succum faucibus infundas. Itemque cacumina ejusdem arboris cum sale trita læsis naribus superponas. Cæcilie enim morsus tumorem, suppuratumque generat. idemque facit muris aranei. Sed Cæcilie morsus sanatur, si acu ærea locum læsum compungas, & creta Cimolia ex aceto oblinis: muris vero perniciosus, si animal ipsum oleo mersum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. quod si non fuerit,

contritum ciminum cum picula & axungia, ut similitudinem malagmæ habeat, impositum plagæ, perniciem submovet. Quod si, antequam tumor discutiatur, suppuratio fuerit generata, optimum est ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitiosum est inurere, atque ita cum liquida pice & oleo illinere. Quidam vivum murem araneum creta figulari circumdant, & collo boum suspendunt, morsusque ipsius bestię submovent. Oculorum vitia plurima in illis sanantur. nam si intumuerunt, aqua mulsa triticea farina conspergitur & imponitur: si album in oculo est, salis fossilis Hispani vel Armeniaci, vel cum melle permixti vitium extenuant. Idem præstat trita sepia testa, & per fistulam oculo ter in die insufflata. Prodest etiam radix, quam Græci silphion vocant, nostri autem laserpitium. huiusmodi quantum volueris ponderis cum decima parte salis Armeniaci & cum fistula oculo insufflas. quæ radix tunfa, & cum oleo lentisci mixta, vitium expurgat. Si genæ humorem profundunt, lacrimisque visus confunditur (quam epiphoram vocant) polenta ex hordeo mulsæ aquæ conspersa super genas superciliaque imposita reprimat humorem. Pastinaca quoque agrestis, quam armoneaceam vocant, cum melle trita oculorum fedat dolorem. Memineris vero, quoties mel aliosve succos remedio adhibes, ut prius pice liquida cum oleo circumlinias oculos, ne a muscis apibusve vel vespis infestentur, quas dulcedo mellis invitat. Plurimumque hirudo, id est, sanguifuga, cum foris juxta fauces hæret, sanguinem trahit, eam a jumen-

to digitis oportet auferri: sed si interius sit, ut manu detrahi non possit, cannam vel fistulam perforatam inferito faucibus, ac per eam calidum oleum infundes. nam eo contactu bestiolæ importunitas recedit. Odor quoque cimini, super carbones impositi, ubi sanguifugam afflaverit, evellet a vulnere. Quod si stomachum vel intestinum tenuerit, calido aceto per cornu infuso necatur. Machina quoque describenda est fabrica, qua conclusa cujusvis generis jumenta bovesque curantur, ut ei tutus ad pecudem medendum accessus sit, nec luctando quadrupes aut membra conuxet, ac sic remedia despuet. Roboreas asses constringis, folium, quod in longitudine novem pedes debet habere, in altitudinem pars posterior duos, semipedem: pars vero, quæ ad priora animalium pertinet, quatuor pedes: textuntur ita, ut velum in caudam ductum non possit exire. Sed a parte posteriori paululum latiore, a priore strictiorem machinam compingi oportet. Cui transversum tigillum ad modum jugi confirmandum est, ad quod equorum capita, vel boum cornua religantur. nam reliquum corpus ad temones socios, vel funibus alligetur, ut juvamentum præstetur ad medentis arbitrium. Quæ machina ad omnium majorum animalium medelam solet esse communis.

II^b. Si vulnus in dorso, aut quacunque parte corporis coeperit habere vermes, & timetur, ne putredo vulneris transeat in cancrum, nepitam & cedrinam sive cyminum vel cicutam conteres ex aceto & impones. Calcem quoque vivam ex aceto acerrimo temperatam, necare vermes experimenta

docuerunt. Si vermiculus dorso putredinem fecerit, utilissimum est, cauterizare subtiliter, postea viscum cum melle & vino contere & imponere. Pannos quoque minutos cum oleo & aceto vulnera purgare manifestum est. Quo facto, si necessitas fuerit, ustio rursus adhibetur. Ad ultimum cornu caprinum combustum & contritum valet, ulceribus superinspergitur, ut recuperetur, & sanitas ei detur.

III^b. Lumborum quoque cura vicina est. nam animalia, aut cum nimio pondere, aut cum transcendere fossam conantur, si posteriores resederint pedes, aut nimio frigore dolorem renum contrahunt. Ideoque aqua calida cum flore sceni diutissime confovendi sunt lumbi. Inunctionibus etiam calidissimis perfricandi, & ad ultimum afronitri diluti inducto caustico corroborandi. Quod si dolor vehementior fuerit; de inguibus solvendæ sunt venæ, & oleum cum axungia, sanguini, qui profluit, immixta renibus illinuntur. Et si necessitas fuerit, cataplasmis utendum est. Potio quoque renibus subvenit, si pilulas cypressi incidis duodecim supra carbones, nitri quoque uncias tres assis, & utraque in pulverem redigas, cum unciis tribus mellis, & vini veteris sextariis tribus, & olei boni tribus unciis, quod per quatrimum æqua parte sancibus digeras. Vitio lumborum medetur hemina feminis brassicæ, cum sextario polentæ attusa ex aqua frigida subacta atque imposita dolentibus locis. Sisymbrium quoque cum polentæ sextario, & aqua subactum medetur. Efficacius tamen est, si cypressi folia ad modum heminæ diligentissime contundas, &

polentæ sextarium admisceas, acrique aceto subactum dolenti imponas. Præterea resinæ duræ uncias sex decoquas, ut liquecat: cui ferventi superaspergis hordeaceam farinam, quamdiu inspissetur ad similitudinem pulmenti, & diu subactum, & calidum ita, ut manus pati possit, superillinis renibus. Quod si frequenter renovaveris, & dolori subvenit & tumori. Si vero tanta indignatio fuerit, ut ejusmodi non sentiat curas, aut cauterio cuprino, locis opportunis urendo deprimes puncta, ne deformatur animal, aut si vilius est, & necessitati aptius, quam decori, craticulatim, sicut moris est, ures.

IV^b. Renum autem dolor his agnoscitur signis: Posteriores ungulas trahit, lumbi vacillabunt, cauda dejecta erit, fæculentum minget, ilia dura atque contracta. Interdum tales sunt renes, ut sanguinem mingant, & si nimium effuderit, incurabilis est passio. Si parum cruoris abundaverit, scito posse curari. Cui post detractum sanguinem vel de matrice, vel de femoribus, hanc potionem dabis, videlicet, porri sectivi succum ex aqua.

V. Sæpe muscûli, qui in renibus sunt, vexantur ex casu, & exteriores facilius curantur, si justæ medelæ afferunt tarditatem. Optimum est, quoties ceciderit jumentum, loco non moveri, & aqua frigida perfundi, & postmodum unguentis uti. Quæ passio ista consuevit ferre indicia: Renes obdurefcunt, contrahuntur testes, coxamque trahit, & colligere se non poterit. Quæ valetudo nascitur ex itineris longi fatigatione, aut ab infractu clivosa-

rum viarum. Incitatio quoque cursus, & saltus extensio, hanc afferunt causam. Sanguinem igitur ex visceribus oportet emitti, prout qualitas corporis patietur. Utendum est potionibus etiam ad valetudinem necessariis, molli dormitione animal collocandum.

VI. Ex perfrictione nonnunquam animalibus foras exit extalis. qui hac ratione curatur. Scalpello scarificabis, præcipue loca, quæ videntur eminentiora, similiaque vesiculis, scarificatio digitis exprimitur, & decarnatur, pulvere salis perfricatur, donec cum sanguine actus humor exsiccetur. Post calida & sale fovebis, & deprimendo intus remittis, & continuo revertetur ad locum, unde exierat. Altera intus digitis missis illita lipara, vel meliloto, donec sanetur. Quod vitium si ferro tangere dubitas, hoc medicamento curabis quotidie: Castorei uncias tres, salis triti pondera duo, salis Ammoniæ lib. unam, sinopidis Ponticæ fescunciam. hæc omnia tunsa & cribrata pariter decoques, impones extali, & alligabis, quotidie autem lixivio calido fovebis, & medela continua, usque ad sanitatem. Potionibus autem thermantibus calefiet ægrotum. Alii in hac passione, cum axungia ad manum extale fulciri & reponi oportere, dixerunt, postea spongiam apponi caudam supra alligando. Si tamen diebus aliquot fuerit cura neglecta, prius foveri ad sex ex lixivio, vel sale, & urina calenti, & sic reliqua curationibus impleri.

VII. Dolor renum animalibus sæpe contingit. his proditur signis: Nec incedere poterit, nec cu-

bare, ilia ejus inflantur & obdurescunt. quorum ista curatio est. Sanguis de utrisque femoribus emititur, postea lotium vetus & putridum in vase supponitur, & lapides molares ferventes mittuntur, animal sagis diligentissime, usque ad ungulas operiatur, ut vapore lotii venæ testium sudent, post aqua calida confoventur, nitrum & alumen scissum pariter conteres diligenter, & admixto oleo testes perunges fricando. Si molares [lapides defuerunt, qualescunque calefacies, & mittes in lotium. Alia quoque] hujus rei proditur medicina. Lentis heminam unam decoquis, admixto vino mortario teres, cypressi folia scrup. ʒ mollissime pariter trita commisces, tantundem etiam suillæ adipis adjunges, vinumque vetus desuper sparges, panno illinitum testibus. apponas, donec sanitas procuretur. Si tardius dabitur sanitas, testes subter stillatis cauteriis urito, vel leviter scarificato.

VIII. [Quod si testes tumbunt,] hordeum comburito, pulveresque ex eo trito, suillæ adipi misceto, ex quo medicamento mane & vespere testes illinito. Phycum autem creditur, testes animalium ablutos canino felle sanari. Alii auctores aqua calida testes, cum dolent, fovendos esse duxerunt, suffumigandos etiam viridibus foliis cypressi, quæ arbor specialiter mederi testibus creditur. Sed si defuerit, testas ardentes nihilominus in aqua calida mitti, & inde suffumigari, post cretas Cimolias cum stercore bubulino ex aceto acerrimo calentes induci, & quotidie revocari, quousque sanitas subsequatur.

IX. Si natura jumento excedit, & revocari non possit, in aqua frigidissima constituendum est, & ibi fovendum, & sublitam manum in anum ejus injicies, & contra vesicam fricabis, post diligenter cooperies, ne perfrigescat. Potiones dabis, stercus suillum quotidie ex vino, aut in aqua dulci, donec liberetur.

X. Si jumentum sanguinem minxerit, vel adselatum fuerit, hac ratione curabitur. De superiore vena sanguis auferatur, asphodeli quoque herbæ radix teritur, & cum vini albi dulcis duabus cotylis per os infunditur, quæ glutinosa videatur. Prodest etiam farinam triticeam cum adipe suilla & pulvere corticis mali granati decoquere, & non crassas portiones, sed liquidas per os fundere. & non solum a cursibus, sed etiam ab ambulatione abstinendum est, ut glutinetur vena, quæ interrupta est. Contingit enim cursu vel saltu, ut intrinsecæ venæ rumpantur: quapropter rebus stypticis, & his, quæ consolidationem faciunt, curetur. Super renes hoc anacollima oportet imponi: Bulbos tascedeas vivas contusas, allia quinque, anagallici libram, quæ omnia pariter bene trita commiscis, & renibus ejus imponis. quod prodest etiam illis, quibus evulsi vel emoti sunt renes. His autem, quibus per nares effluit sanguis, pusca frigidissima caput ejus fovebis, modicum salis adjicies. post anacollima in capite, & in temporibus oblinis, & in medicamento constrictis venis fluxum sanguinis reprimes.

XI. Si dysenteria jumentum apprehenderit, reversatur ejus extalis: qui ut curetur, circumsecan-

duſ eſt cautiffime, ne inteſtinum, quod præpoſitum eſt extali, frangatur. Procidit inteſtinum a conta-
ctu: vitæ periculum facit, ſi tangatur; quod ſemel
non redit, & ſic remanebit, & paululum exit ex-
talis ſupra.

XII. Animalibus otioſis & pigris contingit ex-
pletura ſanguinem mingere, cum hoc, quod abundat,
erumpendi per urinam invenit viam: attenuati
& exhausti animalis interdum eſt urina ſanguinea.
Quod accidit aut ex nimio aſcenſu, aut labore
ponderis, aut nimietate curſus. ſed illis, qui ex de-
liciiſ aut abundantia contraxerint paſſiones, de ma-
trice auferunt ſanguinem; attenuatiſ venas laxare
contrarium. Utriſque tamen ſalutaris eſt potio, ſi
lac caprinum cum a matricibus obolis & vitio laris
herbæ ſucco [paſtillos faciaſ, ex quibus unum] per
os frequenter infundat. Certiſſima quoque ad ipſo-
rum ſalutem potio prædicatur, ſi draganti unciam
ſemis, meſpili ſcrup. ſtoracis ſcrup. tres, nucleos
pini, hoſ purgatos ducẽtos decem infundis in vi-
no optimo, ac diutiſſime conteres, poſt ad magni-
tudinẽ nucis avellanæ cum apibus attritoſ & vini
ſextario reſolutos dabis ad cornu, & faucibus di-
geres, per dieſ continuos ſeptem, quod etiam
omnibus prodeſt, ad fabæ magnitudinẽ cum ovo
dediſſe.

XIII. Si vero ſanguinem vomat, oportet geneſtæ
ſuccum, cum vino atque porri ſucco lixivio oleo-
que permixta, faucibus infundere. Aliquando ani-
malia ſanguinem vomunt. quibus hac potione ſuc-
curritur: Abſinthium Ponticum & ſpicam nardi

æquis ponderibus in cacabo novo cum aqua decoques, & dabis in potu.

XIV. Si fanguis interdum nimis per venam, cum percussa fuerit, ut claudi non possit, erumpat, remedium est, stercus ipsius animalis superponere fluentibus venis: aut si perseveraverit, urere cauterio subtiliter, ne nervi lædantur. Floccum etiam competenti oleo tinctum venæ admoveto. etiam affem ligneum in vena, qua fanguis profluit, ponis & ligas, præsens est remedium.

XV. Vesicæ indignatio generatur ex plurimis causis: quæ propter urinæ difficultatem celerrimum, immo præsens discrimen importat. De qua valetudine diligenter tractari convenit, ut passioni competens medela succurrat; quæ his agnoscitur signis: Mingere non poterit, omnia crura flectentur, dimittitur venter ad terram. Et si difficulter mingit, dysuria appellatur. Sed quando guttas per veretrum mittit cum labore, stranguria dicitur: cum in totum non potest mingere, ischuria appellatur, & vicinus est morti. Propter quod extensiones & tubercula nascuntur in dorso, & præfocatio circa fauces ex dolore ventris. Cui hac ratione succurris: de pectore venas pungis, & sanguinem, quantum videbitur, detrahis, & sic accipitur laxamentum. Præterea manum tepidam cum oleo in anum mittis, & si qua stercorea inveneris intus, quia impedimentum præstant, attrahis. Post, cum libra olei, salis triti plenum acetabulum misces, & calefactum injicies in anum, jumento in locis pro-nis posito, ut facilius ad interiora descendat, dul-

cedo etiam sequitur ac solutio ventris, & dolor mitigatur. Quæ remedia si tarde subvenerint, manus & brachia perungito, & cum magno sensu atque cautela in anum injicito in partem dextram, & reversato in sinistram: vesicam manu plena leviter premito, ut incipiat urina procedere, & sic liberabitur. Valde premere est contrarium. Ex his autem causis passio ista descendit, si jumentum in opere aut cursu magna parte diei cogatur, & urinæ faciendæ spatium denegetur, tunc a vesicæ meatu usque ad veretrum nascitur tumor, & cum dolore egestionis foramen angustatur. E diverso, si jumentum exerceri solitum, diebus plurimis steterit, indigestione nascuntur spurcitia, & humores effertur, usque ad vesicam, compunctiones etiam & morsus urinæ fistulæ præstant, ex quo stranguria plerumque contingit. Ex perfrictionis indignatione dysuria solet venire, cum nimio rigore meatus intumuerit. Et ideo calefactionibus diversis a frigore solvenda est injuria celeriter. Interdum & indigestione hordei, & cum aquam frigidam avidissime biberint, dolores ventris animalia patiuntur, & propter vicinitatem commota vesica stranguriam sustinent. Aliquando & sterces pullinum, & alia noxia, in cibo sumpta, cum inflationem fecerint, impediunt minctionem. Bestiolæ etiam, quæ appellantur buprestes, araneæ similes, cum devorata fuerint, animal præfocant. Aqua quoque cœno vel limo turbida si bibatur, meatus impedit minctionis. Vermes quoque vel lumbrici in intestinis cum ex ulcere venerunt, vesicam lædunt, & dupliciter ani-

malibus discrimen important. Quod his deprehenditur signis : Animal, quod tardius mingit, latera sibi scalpit, vel terram mordet, scias eum vermibus vel lumbricis extorqueri. cui hac ratione succurris : Brassicæ folia subtilissime contundis, & commiscis boni vini cotylas quatuor, & per sinistram narem infundis. Sulphur etiam vivum in pulverem rediges, & cum oleo totum ventrem animalis & veretrum perfricabis. Absinthium etiam largiter cum vino decoques, & per sinistram narem defundes. laser quoque Syriacum & nitri pulverem cum vino decoquis, & per os digeris. Inambulationibus & leni cursu exercebis in loco molli vel herbido : vel ad aquam leniter abeuntem ad urinam invitabis. Si, ubi aliquod aliud animal minxerit, teneatur, facilius provocatur. Quæ præmittuntur, ut veniatur ad curas : aqua enim calida diutissime lumbi fovebuntur & renes, tunc avenam agrestem ex vino dulcissimo duabus cotylis decoquis, & per sinistram narem infundis colatos humores : ficus præterea optimas decoques in aqua cotylis quatuor, mixtoque nitri pulvere similiter defundes. Allium quoque cum vino decoctum, & per sinistram narem infusum, producit urinas. Memineris statim, cum in passione ceciderit, hordeum eis subtrahendum penitus, & potus, herbas virides, vel farragines ad sustentandum dandas. Sarmatarum autem equitatus veteres plurimum valuerunt, usus invenit, ut animalia a collo usque ad pedes involvantur de sagis, suppositisque carbonibus vivis addito castoreo suffumigentur, ut totum

ventrem testiculosque eorum castorei fumus evaporet, & confestim detractis carbonibus cooperti deambulant & mingunt. Alumen scissum & sales fricato, admixtoque oleo & melle collyrium longum & tenue facito, & in veretri ipsius foramine inserito, continuo provocabitur. In ano panacis quantum digiti minoris extremitas est, dabis. Alii cepas acerrimas & leviter contusas tres aut quinque ponunt in anum, & sic deambulare faciunt. Ad urinas inventus est, qui affirmat, & unguam equi ipsius radi, & teri cum vini sextario, & per nares infundi ad celerem minctionem. Si non tali ratione prodesset, betas & malvas decoques, & aquam earum calentem, cum melle ad unum sextarium naribus infundes. Si tempus virides denegat cibos, fœnum melicrato adpersum præbebis: vel succum ptisanæ hordeacæ cum melicrato similiter dabis. Aliquanti rosmarinos decoquunt, & ex ea calida (testes) fœvent. Alii cimices tritos in nares animalis mittunt, & alium super naturam, qua mingit, confricant, certissimum dicitur. Porros decoques, & succum eorum exprimes ad sextarium I, & cum vini veteris hemina olei acetabulum permisces, & per narem dextram dabis, deambulando ducis. Vulgare & verum est remedium, lutum de via ex lotio cujuscunque equi factum, vinoque permixtum & colatum naribus infundas. Apii radices aut melicrato decoctas præbebis, pulveremque turis, ovumque crudum, cum vino dulci permixta, [per os convenit dari oleo cum vino permixto] & calefacto supra renes & ilia inungens

confovebis. Ex melle quoque decocto & sale collyria longa & tenuia foramini immittuntur, quo emanat urina. Musca viva & loco ipsi immittitur, vel mica turis apponitur, & de bitumine collo inferitur, ut provocetur urina.

XVI. Quibus modis strictus venter solvi debet, sæpe prædictum est. Nunc exponendum est, quemadmodum, si solutus, postea restringitur. Etenim hoc animalibus periculosum nimis est, nisi velox medicina subvenerit, cujus necessitatis de experimento principale remedium est. balauftii feminis unciam ex vino austero dabis, caryotas tundis & gallas Syriacas, & exinde datur potio salutaris. Talis quoque subvenit compositio: Ceræ uncias 2, lardi libram unam, piperis unciam semis, piculæ semiunciam diligentissime tundes, casia unciam semis trita pariter consperges, offas facies, solito more intinges in cera, cum remissa est. Sic quoque digeres stercoreis ovis libram, & in aceti & mulsæ sextario per cornu dabis. herba rubea restringes, si dederis in vino. spongiam Afram intinges in pice liquida, post combures, farinamque ejus vino austero defundes, farinæ triticeæ heminas quatuor commisces & digeres. Nitrum quoque, (si potest fieri) virginem diligentissime tritum, & in pulverem redactum, cum hemina aceti semiunciam dabis. Pulvis ex pumice datus cum vino in potu mox medetur.

XVII. Aliis quoque partibus corporis nascuntur aliquando verrucæ, & vitium difformitatis important, hac ratione cutandæ: Lino subtili constringentur ipsæ verrucæ. dein causticum crudum im-

ponitur, & sponte decidunt. Ferro etiam præciduntur, & de cauterio leviter adusta sanantur.

XVIII. Interdum jumentis misera fit coxa, cui de venis femoris sanguis emittitur, & in vase diligenter excipitur. admiscetur etiam pulvis sulphuris, nitri baccharum lauri, simul tritis, & contra pilos diutissime perfricatur, & per triduum sic permanere permittitur. Aqua etiam, in qua verbenæ coctæ sunt, tepida ter in die fomentabis: pedes, quos sanos habet, glante ferreo, vel si defuerit, sparteæ calceabis, cui lemniscos subjicies, & addita fasciola diligentissime colligabis, & suppositiciam facies parti illi, quæ misera est, ut planas ungulas possit ponere. Synchronisma etiam perunges in sole, & non minus, quam unam horam, contra pilum diligentissime confricabis. Si ejusmodi cura tardaverit, contra coxæ commissuram quatuor foraminibus cauterio pertunde, & pannos vel lemniscos ex aceto & oleo sub cute per foramina traice per triduum, post traumatico illinitos pannos, diebus novem per eadem foramina traicies, vel calida verbenacea utaris, & sic lemniscos subjicias. Undecimo quoque die lemniscos educes & in cretas locum, ut cutis ad pulpas adhæreat. Cum cicatrices se clauderint, causticum imponunt. Hac ratione emota vel læsa coxa sanabitur. Sed si coxam ejecerit emoveritque, quod a mulomedicis dicitur filius læsiffe, certior & facilior curatio inventa docetur, & probata. nam dudum claudum animal in sole ponunt, vino & oleo calefacto calefaciunt ipsum, hoc est, juncturas coxæ diutissime confricant, donec sudet:

tunc animal capistro trahunt, & sensim currunt, alius lorum vel funes tenens laxos sequitur, & subito, dum animal currit, recta ad se coxam ipse cum impetu trahit. si sonuerit, scias loco suo redisse, paululumque cessabis, post sensim deambulando tentabis. Si ad locum suum redierit, retractos pedes ponit, & minus claudicat, ulterius animal non convexabis, sed triduum fomentabis calida verbenacea, post causticum induces. Quod si prima die junctura componi non potest, secunda die simili ratione coxam sæpius trahis, donec revertatur ad locum. Quidquid autem vexatum vel emotum fuerit, vel ictu rotæ, aut quocunque alio casu in prioribus vel posterioribus partibus vel articulis, vel genibus, hoc anacollima constringit & consolidat. Bulbos rufos triginta, cochleas vivas triginta, anagalli libram 1, plantaginis viridis manum plenam diligentissime contundis & misces, additis tribus ovis, cum stupa imponis, & colligas, laxata constringet & tumefacta sedabit.

XIX. Si jumento laccæ enatæ fuerint in gambis, his agnoscitur signis. Dextra ac sinistra ad similitudinem vesicæ inflabitur cutis. Curandum est autem hac ratione, qua flegma in genibus diximus oportere curari. Est & alia medicina. Lentæ, quæ supra aquam natant, colligis & contundis, additaque veteri axungia colligabis. Vitium exficcare perhibetur. Si gamba vel armus aliquo loco ex ictu aliquo tumere cœperit, cretam Cimoliam & rubricam ex aceto acerrimo miscebis & oblinis.

XX. Si gambosum factum fuerit animal, & re-

cens passio est, de tibia sanguinem emittito, ~~la~~ nam succidam circumligato. Cave, ne fomentis aut cauterio tangas: utrumque enim in tali curatione contrarium est. Malagma cruda uteris, tertio die semper solvis & curas. Cum videris animal profecisse, causticum inducis. Si quod jumentum coxam fregerit aut supragambam, scias, non posse curari, quia partes istæ ligaturas tenere non possunt.

XXI. Si jumentum aut rotæ, aut axis ictu fuerit elisum, in recenti lanam succidam ex aceto & oleo colligabis per triduum, post ficus duplices, & nitrum pariter tritum imposito, die tertio solvito ac renovato. Si nihil profecerit, malagma tetrapharmaci imposito per triduum. Si & ipsa tardaverit, imposito malagmam, quæ dicitur meliacinus, usque dum fanetur.

XXII. Syrmaticum jumentum his agnoscitur signis. Prodiens de equili, vel de loco, ubi steterit, coxam trahit, & transversam ungulam inflexis coronis terræ superimponens ostendit, & Syrmaticum a tragoedorum palliis, quæ trahuntur, dicitur. Sed quamvis alienata horum vel emota coxa videatur, si super ipsum pedem cessim repellantur, continue emendabitur gressus, & sine claudicatione rectus incedet. Et hac autem ratione contingit, si commissuram vertibuli, ex corruptione corporis, vel perfrictione natus humor intraverit, tunc se defundit ad nervos, & eos reddit immobiles, & velut alienatos. quæ hac ratione curantur: Sanguis ei de subgamba detrahitur copiosus, in quo admisceas sal, sulphur, marinas cochleas, mannam turis, feclam,

nitrum, baccas lauri, æquis ponderibus, confusa omnia atque cribrata, vino quoque veteri & oleo miscebis cum sanguine ipsius: qua unctione præparata post inflationem illinis, coxas calida, in qua verbenæ decoctæ sunt, interposito triduo diutissime confovebis, post unctionem renovabis. si ex hoc plenam non receperit sanitatem, vulnus uris cauterio in ipso vertibulo. Similiter sciatricis fieri consuevit. Quæcunque aut de ozœnis ceterisque vitiiis articulorum, vel de unguis primorum pedum nunc dicta sunt, scias etiam in posterioribus debere fervari.

XXIII. Alienatum morbum auctores vocaverunt, quoties hæc signa procedunt. Patentes oculos animal habet, nec sentit hominis adventum, quibus & labra & ipsa orificia intumescunt, quasi ab aliqua bestiola contacta. Quem morbum alii auctores orabum nuncupaverunt. Est autem nequissima passio. primo, quod pestifero transitu contagionem spargit in plurimos: deinde, quod imperitos decipit specie sanitatis. nam resecta & bene curata animalia ex hac passione subito inflata moriuntur. Alienatus autem vocatur, quod eripit animalibus sensum, Malleus, quod pestilentia internecivum contagium facit. Plerumque autem viscera interius vermibus consumit. Quorum morsu pertuso aqualiculo animalia suffocata, subito moriuntur; sed si velocior medicina succurrat, hac ratione salvantur: De cervice sanguinem detrahis, potionem componis huiusmodi: Gallici lib. unam, hyssopi libram 1, abrotani libram semis, aristologiæ rotundæ lib.

femis, mannæ succari uncias 3, trixaginis uncias 3. quæ omnia contundito, & cernito, ex aqua multa copiose decoques, & animal ægrotum diebus plurimis potionabis. Sed quia plerumque hujus ægritudinis pestilentia transit in proximos, totum gregem si inciderit, ut singulas heminas singulis degeras, potionare te convenit, frequentissimis etiam suffumigationibus, stagnare pariter & curare, sicut in malleo superius constat expositum. Quibus usque adeo mutanda sunt pascua, ut, si fieri potest, in alias transmittenda sint regiones. nam qua transeunt, in lanis & in ipso anhelitu inficiunt universa. Velocius autem curabuntur, si separata fuerint atque translata.

XXIV. Roborosa passio dicitur, quæ animal rigidum facit ad similitudinem ligni: cujus hæc sunt signa. Totum corpus adstrictum, extensæ sunt nares, & aures rigidæ, immobilis cervix, os constrictum, caput extensum, colligati armi vel crura, pedes etiam constricti, ut nulla commissura flectatur: cujus caput si erigere volueris, non poteris: oculi præcluduntur, spina prærigida, & ideo distendit & erigit caudam, ut eam flectere atque movere non possit, dura ilia, adstricti sunt renes: cubare penitus non potest. Contingit autem hæc passio ex nimia perfrictione, vel spasmo nervorum, vel tremore, unde & tetanici dicti sunt. Plerumque in hanc valetudinem incidunt, qui cum ab igne castrati fuerint, negliguntur, & inambulantes frigore læduntur. Quorum nervi recenti dolore & frigore compellente, & spasmm patiuntur, & obdurescunt in robur. E diverso etiam altius, quam

expedit, in pedibus uſta jumenta, vel quocunq̄e alio loco, contactis nervis patiuntur ſpaſmum, & robur incurrunt. Ex nimia quoque pruina, vel ſi in nimio frigore ſudabunt, vel e calidis ſtabulis producuntur in frigus, fieri adſolent roboroſi. Sed ſi a poſteriore parte fuerint comprehenſi, ut morbus deſinat in lumbos, opiſthotonici ſiunt, calefactionibus tamen unguentisque curantur. Si quos vero robur a priore parte comprehenderit, ita ut os aperire non poſſint, deſperanda ſunt, quia conſtrictis dentibus fame perire coguntur. Quæ autem ex toto corpore æqualiter periclitantur, ita ut ex aliqua parte os valeant aperire, tam diu unctionibus calidiſſimis perfricanda ſunt, donec ſudent, coopertaque ſagis copioſiſſime, loco calido ſtatuuntur, ignisque juxta ea fieri conſuevit ſine fumo, ut amplius ſudent. Surculos quoque laureos validiores in os eorum inter malas mittito, ut rodendo eos exagitent maxillas & caleſiant. Fabas quoque ſolidas, cum baccis lauri mixtas, jejuno dabis. Aquam quoque calidam offeres ad potandum. Ventrem iſtis cum mulſa calida, admixto caſtoreo, clyſtere purgabis: oleum quoque optimum cum ſucco ptiſanæ mixtum per narem finiſtram deſundis, hordeum emoliturum cum furfuribus admixtum dabis ad ſubſtantiam, donec ſanetur. Aliquantum dixerunt, oportere eos aere candenti, in arena fluviali vel maritima colligatos obrui, ita ut caput eorum exſtet & nares, & tam diu detineri, donec ſudent. Sed ex ſupra ſcripta cura ſæpe plures conſtat eſſe ſanatos. Quod ſi ex hac re non pro-

fecerint, ures eis cervicem, dextera sinistraque decussatim, faccellationem ex furfuribus supra totum tergum calidum imponis per triduum. & hac unctioe quotidie uteris in sole, si caluerit, vel in calidissimo loco: Ceræ libram, afroniti libram, resinæ terebintinæ selibram, galbani libram, castorei selibram, opopanacis libram, piperis unciam, medullæ cervinæ uncias duas, olei veteris uncias duas & semis, vini veteris optimi, quantum opus fuerit, admisces & uteris. Præsens tamen experimento remedium est, si picem liquidam cum oleo & vino veteri decoquis, calentique medicamine jumentum perungis. Ex qua unctioe & auriculas cum oleo tepesfacto oportet infundi, ut sanitas matura proveniat. Sed ut venæ eorum calefiant intrinsecus, & conceptum frigus exfudet, necessaria potio est, quæ roborosos tetanicos, & opisthotonicos salubriter curat, clabi seminis uncias 2, cimini Alexandrini uncias duas, agallici, castorei, abrotani uncias singulas, trixaginis uncias duas, mannæ croci unciam unam, succari unciam, hyssopi unciam unam, piperis albi semiunciam, quæ omnia diligenter tansa atque cribrata redigantur in pulverem, ex quo bina cochlearia lassis & periculose se habentibus cum succo ptisanæ tepidæ propinantur: fortioribus vero cum vini veteris calida hemina defunduntur in os, nunquam tamen sine oleo, propter leniendam potionis austeritatem, & canalem faucium mitigandum. Alii auctores ejusmodi passionem hac dicunt ratione curandam. De temporibus sanguinem detrahes, excipiesque diligenter,

infecto nitri pulvere, sale atque castoreo, animalia perfricari, & loco calido statui oportere, atque hanc offerri potionem: Lac caprinum, rutam, baccas lauri, piper album, oleum, & fabas solutas: hordeumque etiam datur, ut agitet edendo maxillas. Die tertio de cauda sanguinem tollunt, & resnes calidis unctioibus fovent. Interdum etiam in balnea intromittunt animalia, ut diligentius convalescant. dant etiam quotidie potiones. fustes quoque vel de falice, vel de robore in os mittunt, ne maxillarum usus indormiat. Si melius habere coeperit, post duodecim dies coopertum exercebis, ut sudet. Si ista non valuerint, uteris superius declaratis. Plerique asseverant, ficulneas frondes roborosis oportere præberi, quæ naturaliter calent. Potionem quoque per os dandam: Opopanacis uncias 2, storacis uncias 3, gentianæ uncias 3, mannæ succari uncias 3, myrrhæ scrupulum 1, piperis longi scrupulos 2, cum vino veteri tepido, atque ad cornu digerere. Hac etiam unctioe ad curandum robur vel expellendum frigus utuntur: Cerae libram, resinæ terbeninæ uncias 8, opopanacis uncias duas, medullæ cervinæ uncias duas, storacis uncias quatuor, baccarum lauri selibram, olei pini, prout opus fuerit: quæ omnia in unum adjecta in aqua decoquunt, & perfricantes inungunt.

XXV. Hydrops non levius animalia, quam homines, frequenter infestat. Vitalibus namque vitatis, cum digestio ciborum plena non provenit, humor noxius perniciem corporis, tumoremque consuevit inferre. Quam valetudinem hæc signa de-

monstrant. Turgēt venter, & crura, testiculi, scapulæ, latera & tergus inflantur, usque eo, ut nec in capite ejus appareant venæ. Cui cum sub linguam tetigeris, subtuffiet. Hunc ambulationibus brevibus opertum gravioribus sagis, donec sudet, exercebis in sole, & adversum pilos, per totum corpus postmodum confricabis, cibum daturus, radices cum foliis suis, quia & purgationem faciunt, & vitio medentur. fœnumque conspersum aqua nitroque præbebis, die ac nocte maceratos lupinos in aqua, rursumque siccatos, præbebis in cibo. Radicem quoque cucumeris silvatici vel folia, quæ ventrem moveant, eidem dabis, ut purges. Quæ curatio si tardaverit sanitatem, evocandus est humor. Quatuor itaque digitis ab umbilico ad veretrum versus sagitta pungis, ut peritonæum ipsum rumpas, sed cave, ne intestinum tangas, & animalia perimas, subjicis fistulam centimalem, & patieris humorem currere, quantum æstimaveris necessarium, quem in vase excipies. Cum fistulam abstuleris, duo vel tria grana salis in plagam inseris, ne claudatur. Insuper & pastillos imponis. Alia vel tertia die epaphæresin quasi facturus, denuo fistulam appones, humorem ejicies, donec partes totas exsiccet. tunc vulnus curandum solemniter, potionesque catharticas per os dabis frequenter. Interdiu, usque dum sudet, exercebis. Quanto fortius esse cœpit, tanto diligentius est curandum, & semper abstinendum a potu, ut tepidum & modicum ad sustentationem bibat tantum.

XXVI. Sarcosis quoque talis est passio : Jumen-

tum cum biberit, inflatur & sufflat. Hac eum ratione curabis: Cineris vel lixivii sextarium unum, feminis plantaginis uncias 5, conteres & cum vino dabis & oleo celeriter, usque quo resideat inflatio. Alii auctores asserunt, ab umbilico duobus digitis contra pectus plagam fieri debere, & fistulam poni, & educi humorem vel aquam noxiam usque ad sextarios tres, vel amplius, si major est tumor. Sed cautius est, per partes sæpe tollere, ne repentina exsiccatio periculum faciat. Potionibus utendum esse dicunt, quæ urinas moveant, frequenter etiam confricandum esse, ut sudet, pro foeno gramen accipiet, & pro hordeo cicer infusum. Prodesse etiam dicunt, si inter pigmentarios frequentissime deambulet animal: quia diversi odores latentes pulmonibus profunt. Potionem etiam hujusmodi dant: Petroselinum & mala granata contundunt, & cum vino veteri per os digerunt. Apium quoque, quantum appetere voluerit, offeres ad edendum. Asparagi silvestris radices uncias 2 cum vini veteris sextario decoquis, ut ad tertiam redeat, & ad heminam per os digeres.

XXVII. Tympaniticus quoque hydropico similis est, sed aliis agnoscitur signis. venter quidem ejus crescit ut hydropici, & cervix fit rigidior; sed nec testiculi, nec crura intumescunt. Convenit itaque tympanitico calidum cinerem cum liquamine optimo in panno, vel linteolo umbilico vel ventri supponere, & fasciis colligare, sed a pluribus animal tenendum est, ne luctando moveat ligaturas. Radicem panacis, sil Gallicum pariter conte-

res, & cum oleo vinoque tepefacto per cornū faucibus digeres. Præterea thymum silvestrem & etargium in vino decoques, & singulas heminas per triduum dabis. Tympaniticum hæc signa demonstrant: Ciborum bibendique fastidium, exiguus somnus aut nullus. Si per nares mucos cœperint emitte, desperandum est: si mundas nares habuerint, hac ratione curabis: Cremorem ptisanæ & defrutinos cyathos per triduum dabis tepidos. Præterea hyssopi uncias quatuor, allii viridis manum plenam, palmas numero viginti; fœnigræci cyathos sex, aquam cisterninam & vinum odoratum vetus pariter misces, diligentissime decoques, & in potionem per triduum dabis.

XXVIII. Lienosi ut manifestum est periculum, ita manifesta sunt signa. nam oculi invertuntur & suffusi sunt sanguine, tardius ambulant, collum habent extensum, & fit deterius & rigidius. Quæ passio principium indicat roborosi, quorum latera intumescunt, sive cervicis media spina ad similitudinem alvei fit concava, adstringuntur aliquando maxillæ, quod vitium consuevit inferri ex nimia perfrictione, cum animalis dorsum aut frigore, aut pluvia, aut grandine cæditur, aut nivibus. Cujus ista curatio est. De cauda parum sanguinis demis. nam si amplius tuleris, infrigescet & rigori additur rigor, admisce in eum merum & oleum, & calefacies, & statim hac dorsum & cervicem perunges, faccellum quoque ex furfure calidum impones, ut totam spinam tenere possit & lumbos. altera die extergebis diligenter, & unctioe eadem

perfricabis, supra quam similiter cum furfure calentem faccellum imponis, hoc usus unguento: Medullæ cervinæ libram unam, mannæ turis uncias quatuor, depli uncias tres, castorei uncias tres, opopanax uncias tres, resinæ frixæ uncias tres, apocymæ uncias tres, resinæ terebintinæ uncias duas, ceræ libram semis, olei laurini uncias octo, olei cyprini libram, olei glaucini sextarium unum. Ex his sicca quæ fuerint, tundis & cribras, cetera super carbones solvis, quibus cretam admisces, & leviter decoquis in vase novo, uncturus cum necessitas postulaverit, reponis ac servas. Hac quoque potione intrinsecus curabis. Absinthii unciam unam, aristolochiæ uncias tres, betonicæ uncias duas, petroselinii unciam unam, & semis, trixaginis unciam unam, turis masculi uncias tres, castorei uncias duas, mannæ succari uncias duas, contundis pariter & cernis, & ex aqua mulsa & oleo diffunde per fauces, absque dubitatione curabis. Alii auctores asserunt, sanguinem de brachiolis auferendum, & animal abstinendum ab hordeo, alium, nitrum, marrubium, [sanguinem de brachiolis] æquis ponderibus tritum cum absinthio Pontico & vino austero per os dandum. & cum biberit, deambulet, & spongiis calidis foveatur, & pressa manu diutius perfricetur. Si ventris permanferit tumor, pectus cauteriis inurendum est. Post quinque dies ternos digitos subjicis, hac atque illac inurendum est iterum; observabis autem, ne venas forte comburas.

XXIX. Impleticus autem quia similem sustinet

passionem, perfricandus est unctione superius memorata, & , si necessitas postulaverit, inurendus.

XXX. Si phragmaticum erit jumentum, his agnoscitur signis: Febricitabit, oculos introrsum reducet, aures tenfas habebit & rigidas, terram pedibus tundet. quod hac ratione curabis: Sanguinem detrahas de matrice, adjunctoque oleo & vino tepefacies, totumque jumentum contra pilos diligentissime confricabis, loco tepido statues, & curasti.

XXXI. Aliquando jumenta aquas timent, quæ dicuntur hydrophoba. signa hujus hæc sunt: Venas omnes habebit extensas, sudabit suffusus oculis, tremorem frendoremque patietur, illidet se parietibus: ex qua passione converti consuevit in rabiem. Cui hac ratione succurris: Sanguinem ei de femoribus detrahes, a cibariis abstinebis, in loco sic clauso, ut lumen videre non possit, constitues, magno silentio aquam in situla vel alveo ita apponis, ut non audiat sonitum, manipulum rutæ deterito, & baccas lauri xv, olei rosati libram, aceti unciam unam commisceto, caput & nares diligentissime perunges, & sanabitur.

XXXII. Spasmus certum est animalia sustinere. quæ necessitas his declaratur indicis: Subito concident, & articuli eorum extensi sunt, & toto corpore palpitant, aliquando etiam de ore spumam emittunt. Quibus escam dabis pusca nitroque conspersam, cucumeris quoque silvatici pulverem, & nitrum tritum per septem dies in potione dabis, ut purget. Sanguinis quoque marinæ testudinis dimidiam cotylam, aceti tantundem, laferis aliquantu-

lum pariter misces, & suffundis in nares. Utile dicitur, terga eorum oleo, & aceto, & nitro frequentissime confricari.

XXXIII. Quadam ratione lunari animalia, sicut homines, frequenter corruunt, & intermoriuntur. Quorum ista sunt signa: Jacentia contremiscunt, salivæ per os defluunt, desperata pro morituris repente confurgunt, & pabula appetunt. Cartilagineum naribus eorum digito tentabis: quanto frigidorem inveneris, tanto plus casurum scias. Si minus frigida fuerit, rarius cadet. Cujus ista curatio est. De cervice ejus copiosum sanguinem tolles, post quintum diem de temporibus, loco calido tenebrosoque constitues, totum corpus thermanticis confricabis unguentis, cerebrum quoque ejus & aures pice liquida cum oleo laurino admixto largius perunges, & mittes intrinsecus, caput etiam acuta vel cerebellari communies, potionem autem cathartica dabis ejusmodi: Sileris radicis uncias duas, panacis radicis unciam unam, diagridii unciam unam, cum cucumeris silvestris uncia. quæ omnia bene trita commisces, cum mellis sextario uno decoques, ex quo cochleare plenum in aquæ calidæ sextarium, & olei drachmas tres mittis, & per os defundis. Caput quoque ejus sæpius curabis. Radicem Dianariam, id est, herbæ Artemisiæ, in pulverem rediges, & per fistulam naribus insufflabis. Radicem quoque laferis tunsam si naribus defuderis, eadem ratione proderit. Si autem passio perduraverit, caput ejus ures, ut apiofo fieri consuevit.

XXXIV. Animalia sæpe aquam revoment, quam biberant. quæ passio e nimia perfrictione descendit, cum stomachus paralyfin ex frigore sustinet. Sed hac ratione curantur: Sanguis de cervice detrahitur, potiones thermanticæ propinantur, unctioibus calidissimis armi pectusque confricantur, purgatur per nares caput, & si necessitas postulaverit, etiam sinapizantur.

XXXV. Sideratitia jumenta dicuntur, cum venas vacuas percusserit frigus, aut æstus, aut impleverit cruditas, aut jejunia bulimum fecerint. Redditur enim stupidum animal, & titubans ambulat. Quod mollibus cibariis, lenibusque potionibus curari oportebit ita: Laseris unciam unam, & heminam mulsæ succumque ptisanæ miscebis. Et si ex frigore causa est, cum vino & oleo tepido dabis. Si ex æstu, cum rosato præbebis. Si ex cruditate, abstinebis a cibo. Si de bulimo, ciceres offeres largiores.

XXXVI. Sol quoque canicularis ardentior, animalia percutit in cerebro: quibus de temporibus sanguis emittitur, & simili ratione curantur. His autem ostenditur signis, quia dejectum caput portare coguntur.

XXXVII. Cruditas jumentis generat ægritudinem, quæ hac ratione dignoscitur: Modo in unam partem, modo in aliam ambulantes inclinant. Quorum ista est medicina: Sanguis eis de cervice detrahitur, a potu & cibariis abstinentur. Si æstas est, refrigeratorias accipiat potiones, non parum natura compellitur.

XXXVIII. Bulimum animalia sustinent frequenter ex fame, frequenter ex lassitudine. Cujus ista sunt signa: Oculi interius fugiunt, incertus est visus, corpus tremit. Qui hac ratione curandus est, ut primo omnium defricetur ex vino oleoque tepefacto, tunc panis mundi mollem partem vino infundes, [& cum eodem confricabis.] Si cylon feceris, per cornu digeres, & reparabitur. Quod si permanferit bulimus, similæ heminas cum sextario vini infundes, & per cornu digeres. Quod si iter agens inciderit bulimum, ubi necessaria desunt, terram faucibus infundes, aut offas facies, & per os degeres.

XXXIX. Quod si ex anhelitu inflationes contigerint, cujus causæ rationes reddi non possunt, piscam calidam cum spongia cerebro ejus apponis, & pectori in aures ejus oleum laurinum mittes, frigidissimo loco eum constitues, nares quoque titillabis, ut frequentius sternutet. quo facto, statim exhilaratur.

XL. Si æstuaverit animal & defectionem patietur, brassicæ folia cum apio contundes, & cum vini sextario permiscebis, & per narem sinistram infundis. Si vero fortius æstuaverit, petroselini, daucii, filis Gallici, abrotani, spicæ nardi, schinuanthus æquis ponderibus tunduntur, & cum aqua mulsa data, æstum relevant. Quod si his ita membra defecerint, ut concidant, quibusdam placet abstinere eos a potu, & sitientes in aqua frigida una hora stare, & continuo reparari. Alii dixerunt, hordeaceam farinam cum vino per cornu faucibus in-

fundi. Plerique experti sunt, triticeam farinam cum aqua frigida datam continuo profuisse. Vel certe tria ova cruda cum pulegio & pusca, oleoque permixto, faucibus infundunt.

XXI. Paralyfin ad similitudinem hominum jumenta patiuntur, quæ his ostenditur signis: Ambulabit pravus in latere ad similitudinem cancri, cervicem incurvabit, ut solent habere, quibus fractæ sunt, rectos pedes mittere non potest. si coegeris, parietibus se illidunt, cibum & potum non recusant. Hordeum autem ipsius udum semper apparet. Hac ratione curabitur: Sanguis ei de temporibus parte contraria, non qua contractus est, tollitur. unctioibus thermanticis perfricatur, cervicesque ejus constringuntur usque eo, ut cratellis ex ligno appositis constricta cervice pravitas dirigatur. Loco autem calido stabulatur sicut roborosus. cui ipsæ potiones dantur. Si parum in totum ista medelarum adjuncta profecerint, cervices eorum uruntur, non qua contractus est, sed ex parte contraria de cauterio accipit palmas ab armo usque ad cervicem auriculæ, & in tempore uritur ad mensuram semissis. In alia autem parte temporis quasi stellam parvam cauterio facies, & in parte renum usque ad mediam spinam virgulas dabis solemniter, & curasti.

XXII. Jumenta nimio saltu, vel cursu aut ruina, cum aliquid ruperint, vulsant. quorum ista sunt signa: Stranguriam patientur, exscreabunt etiam purulentum, & quoties volutata fuerint, non revolvuntur, nec se excutiunt. Si recens ruptura fue-

rit, fanguinem magis exscreabit, quam pus. Quæ curantur glutinosi & lenibus cibus. Talem etiam accipiunt frequentissime potionem. Turis masculi unciam unam, opii unciam unam, heliotropii unciam, quod intybum agrestem vocamus, rutæ unciam unam, quæ omnia diligenter trita cum vino austero quatuor mensuras adjicies, & per dies singulos dabis ad cornu, donec quæ intus rupta sunt, glutinentur.

XLIII. Sed animal nonnunquam invadit infania; ut præsepium frangat, seseque morsu laceret, impetus etiam in homines faciat, auribus micat, oculis erit attentis & splendidis, & ex ore egerit spumam, quem caute, ne medentem lædat, diligenterque constringito. Sanguinem ei de cervice & de cruribus trahito, rursusque in tenebris contineto, donec appetat cibum. Cum cœperit ad patientiam revocari, succum cicutæ uno acetabulo, & aquæ unam heminam admisceas, & per os defundis. Post rutam conterito, & supra cerebrum ponito, caputque lanata pelle constringito & curato, & cum profecerit, calide stabuletur. Talis quoque potio equis subvenit rabiosis. Baccas lauri novem, & alliî purgati grana viginti & unum, diligenter conteres, & cum vino veteri candido per narem finistram injicies.

XLIV. Si animalia, dum sudant, hordeum comederint, vel ipsum hordeum novum fuerit, quia vehementius calet, vel copiosius, quam oportet, otiosa pascuntur, absque dubio indigestio & plethura comitabitur. Quæ passio his agnoscitur signis:

Sudabit, ligati erunt armi, ambulabit incertum. Sanguinem ei de cervice detrahes, aceto oleoque permixtis totum corpus diligentissime confricabis, levibus ambulationibus exercendum est, & ab hordeo penitus abstinendum. Cui ejusmodi subvenit potio: Brassicæ folia contundis, succumque exprimis, & myrrhæ pulverem, & parum liquaminis, & vinum vetus optimum misces, quod per triduum per os defundes, ita digestio & fanitas consequetur. Aliquantum præcantatione tentant afferre remedia, quæ vanitas ab aniculis solis diligenda est, cum animalia, sicut homines, non inanibus verbis, sed certa medendi arte curentur.

XLV. Pulmones ut integri præstant substantiam vitæ, ita vitati periculum afferunt mortis, quorum dolor manifestis declaratur indiciis. stertet, tuffiet graviter, & exscreabit purulentum. Si ægritudo longior fuerit, de prioribus claudicat pedibus, gravem foetorem naribus expellit, difficile se collocat, sed febriens præsepio incumbit. corruptum assellabit. Aliquando in corpore ipsius similia furunculis tubercula nascuntur. Quorum ægritudo difficilis est, sed hac potione curanda: Turis masculi uncias tres, hyssopi uncias duas, folii unciam unam, mannæ croci unciam unam, myrrhæ uncias duas diligenter tundis & cribras, ex quo pulvere unum cochlear cum tribus ovis & aqua temperabis, & diffundis per os. Si cibum non appetit, pro aqua lac caprinum miscebis, & addito mellis cochleario propinabis. Succum quoque ptisanæ cum oleo rosaceo, & pulverem superius comprehensum

cum ovis per os dabis ad cornu. Offas quoque ex duobus sextariis farinæ triticeæ, & uno sextario ervi pollinis facies, quibus admiscebis ex supra scripto pulvere quinque cochlearia. Sed septenas offulas diebus singulis digeras, quas quotidie ad substantiam dabis, donec cibos tentet appetere. Cui omnem escam propter fastidium viridem oportet offerri, & contrario lenticulam cum tritico vel hordeo torrefacto, cum palea dabis, ut, quidquid ex diversitate ciborum voluerit, eligat. Lac tamen recens cotidie ei convenit dare. Deambulet primum: ubi cœperit convalescere, ad exercitium revocandum est. Lac si defuerit, aquam, in qua ervum prius lotum die ac nocte permanferit, dabis in potu. In causa pulmonum de cervice vel de palato his sanguis aufertur, quibus nec fastidium evenit, sed fortiora sunt corpora. Cineres quoque ulmi loti & infusi aqua cum vino veteri optimo odorato heminas singulas misces & dabis. Quod si vehementius vexatum ægritudine, transivit in morbum: radicis lentisci drachmam, turis uncias duas, myrrhæ drachmam, succari semiunciam, contere diligenter, & cum vino suffunde. Sunt & ista remedia: Uva alba in os equi frequenter exprimatur, semen radicis datur in vino, amygdalæ frixæ cum aqua offeruntur. Sed est alia efficacior potio: Cardamomi uncias duas, cassiæ unciam, storacis unciam unam: quæ omnia, si validior & sine febre erit, cum vino; si febriens, cum succo ptisanæ per os dabis.

XLVI. Orthopnoicum jumentum his agnoscitur signis: Etiam si trahatur, ambulare detractat, an-

helat graviter, frequenter suspirat, ronchos ducit, ilia suspendit, dum manducat, tuffit. Ex quo vitio difficile liberabitur, licet in longum protrahat vitam. Pulmo enim eorum contrahendo se comburit, unde & macies cum morte insequi consuevit. In recenti tamen hanc curam festinanter adhibebis: Sanguinem de pectore detrahes, & mero oleoque permixtum atque calefactum perunges. Lixivium quoque cineris diligentissime cretum cum oleo optimo temperabis, & per nares diebus quinque continuis eidem digeres. Potionem quoque dabis postmodum: Sinapis Alexandrini frixi, & sulphuris vivi, & myrrhæ, cardamomi species æquis ponderibus contundis & cernis, & cum melle optimo decoquis. Ex quo medicamento ad magnitudinem nucis cum vino nigro calido dilues, & quotidie per os potionabis. Alii vero myrrhæ uncias duas, sulphuris unciam unam, nitri semiunciam, picis liquidæ pufillum deterunt, additoque melle & vino vetere odorato, candido, per nares sæpius infundunt. Curabis autem, ne algeat, temperabis exercitationibus ut fudet: & non solum in potione, sed etiam in fœno, nitrum cum melicrato aspersum semper accipiat.

XLVII. Opisthotonici quoque similis passio declaratur. Orthotonicus, qui totus est rigidus, opisthotonicus, cui in posterioribus partibus morbus infederit. Cujus ista sunt signa: Aures rigidas habebit, collum extensum, oculos minores, tensa pellis in facie, labia gravia, ut oscitare & aperire vix possit, cibum potumque fastidiet, cauda rigida,

gressus incertus, membra distensa, difficile progreditur, & frequenter in posteriorem partem concidit, unde opisthotonicus nominatur. Quod genus passionis hieme curare difficile est, æstate autem, si diligentior fueris, obtinebis. Quæ passio per æstatem his nascitur causis, si jumentum ardentissimo fuerit sole percussum, vel si in itinere priore claudicans pede, coactum fuerit ambulare vel currere, & vehementius sudaverit, ex dolore, vel si armum læferit, vel supra ipsum jacuerit, ut armus indormiat. Hieme autem cum de itinere vel de exercitatione venerit, & cum sudore steterit sub divo in frigore, aut in loco (recenti) vel humecto, aut marmorato, aut tessellato, vel si frigore maxillæ obdormierint, tunc ista ægritudo contrahitur. Cui hac ratione tentabis succurrere: Adipis porcinae veteris libras duas, resinæ terbentinae semilibram, piperis triti drachmam, ceræ libram, olei veteris sextarios duos pariter decoques, & calidissime totum animal perunges. Multi ervum decoquunt, calentemque aquam capiti ipsius languentis imponunt. Alii in stercore ipsorum calido obruunt ægrotantes, ut languor exsudet. Plerique colligata jumenta commodum credunt arenis sole ferventibus operire. Hæc quoque potio traditur salutaris: Piperis triti grana viginti, cedri pondus denarii, nitri unciam unam, mixturæ laseris Cyrenaici globulum ad magnitudinem fabæ, trita atque permixta, addita liquaminis floris hemina, & vini veteris [summi] sextario bis in die per os digeres. Expertum dicitur, sanguinem bubulinum calidum & fumantem, sed moderate per

cornu faucibus infundis. Quod si forte defuerit ; turis cribrati & salis triti ternas uncias cum vino optimo prodesse dixerunt. Calidis medicamentis animal expedit, dum fanetur , perungi. Adipis quoque porcinae recentis coctae, quantum existimaveris, cum oleo optimo & vino summo & melle commisces, & ad carbones [semper] decoques, ac per nares infundes. Malagma quoque de calidis speciebus in carbonibus cum oleo cyprino vel communi, sed veteri, solvitur & perungitur. Post curam operitur sagis, & in sole calido exercetur a fessore, trepidans dum sudet. Post fabanis validioribus abstergetur, & denuo unctum operitur, pice quoque liquida admixto oleo perungendum: non tamen nimia pix fit, ne corium laedat. Nonnulli jam validioribus de cervice sanguinem detrahunt. Plerique in balneum ducunt, calidissimis potionibus curant, id est, lasare & cymino, aniso, oleo, bacis lauri, ex quibus quotidie aliquid cum vino ministrant. Unctionibus quoque istis utuntur: Ceræ libram, resinæ uncias quatuor, opopanacis uncias duas, medullæ cervinæ uncias tres, olei storacini uncias tres, olei laurini uncias quatuor, quæ omnia decoquunt, & in sole aut in loco calido perungunt. Alia quoque unguenti compositio talis est: Baccharum lauri sextarium unum, cymini sextarios duos, sulphuris vivi uncias tres, resinæ unciam unam, galbani uncias tres, olei sextarios duos: quæ omnia decoques & uteris.

XLVHL. Lethargici quoque jumenti ista sunt signa: Jacebit semper & dormiet, neque cibum ap-

petit neque potum, cum excitatum fuerit, continuo aggravatur, & se projicit, & macescit, & quamcunque ei dederis potionem, tanquam dormiens vix suscipit. quod hac ratione curabis: Substernito in stabulo, ubi stat, ut bibat ibi. cui caput fomentabis ex calida pulegio decocta, postmodum perunges oleo cum adarce trito, ita ut caput ejus & aures infundas, ea usurus potione: Camomillam Illyricam, (idem nos trace) & herbam Artemisiam in aqua decoquis, ex qua quotidie ei binas cotylas propinabis. Cui & pedes priores frequenter fomentabis calida. Solet enim hæc passio adstrictius ad rectum pedem contingere. Est quidem periculosa passio atque curatio. cujus ista sunt signa: Oculi ejus lacrimabunt, quasi lippiant, in præsepio dormitans incumbit, a posterioribus ambulans nutat, & totum gravatur. Cui sanguinem detrahes de pede priori dextro, & de femore sinistro: ex quo eum perunges. Herbam Artemisiam contundes, & cribratam dabis cum lixivii sextario, & olei cyathis duobus, per triduum. quarta die intermites. Quod si cibaria non appetit, ervum molitum ex aqua repida [comedat, & aquam] bibat. Si minus profecerit, lini semen cum aqua in olla decoques, & heminas singulas per dies singulos dabis ad cornu, addito melle, quantum sufficiat. quæ potio etiam febricitantibus prodest. Lethargicum animal frequenti exercitatione prohibendum, constat a somno. Assidua quoque injungenda est deambulatio, si anteriores pedes ejus miseris in fomentum. nam surfures sale & aceto permisces, & calentes ungu-

lis imponis. farinam quoque triticeam cum tritis salibus & puscæ sextario uno, faucibus infundes, herbam Artemisiâ tunfam cum oleo & modico lixivio dabis ad cornu, abstinebis ab hordeo, fabæ solidæ sextarium porrigis, ut vigilet, donec duriores edomet cibos. de cervice sanguinem ei detrahes. Depletum hac ratione curabis: Afronitri uncias tres, gallæ Syriaticæ uncias duas, spicæ nardi uncias duas, radicis capparis uncias duas, tunfa & cribrata permisces, & terna cochlearia in sextario aquæ tepidæ dabis in potu. Nunquam frigidam, nec nimium calidam, sed tepidam, ad bibendum semper accipiat. Assidue flagello excitandum aut voce, ut vitium timore deponat.

XLIX. Si quod jumentum morbum regium habuerit, his agnoscitur signis: Utrique oculi virides sunt, & cervicem inclinatam habebit in dextra parte, & pede [dextro etiam] sinistro videbitur claudicare. cujus curatio est ista: Loco tenebroso, ubi lumen videre non possit, clauditur, & operitur sagis ita, ne oculi ejus aperiantur in die, oleo & vino tepido ungetur atque fricabitur. Lapidés molares non minus pondera quinque in ignem imponuntur, animalis caput copulatur ad pedes, cum bene canduerint, sub ejus naribus apponuntur, perfusi oleo suffumigatur os, nares, & oculi, ut morbi virus exfudet. quod per septem dies continue est faciendum. Tali etiam ratione succurrimus: Sanguine caprino & lacte ovillo, anagallico, costo, oleoque pariter admixto potio conficitur, quæ per dies duodecim datur.

L. Sed interdum biles, quæ cholerae appellantur vulgo, solent jumenta vexare. quæ passio his declaratur indiciis: Commovetur ac volutatur, ut strophofus. Sanguinem de cervice emittis, daturus ejusmodi continuo potionem: Herbæ trixaginis nigræ unciam semis, mannæ succari unciam unam, nitri uncias duas, altei uncias duas, vini optimi sextarium unum, conteres, ex aqua mulsa heminam unam per sinistram narem infundes.

LI. Quod si aridam bilem habuerit, myrtum agrestem cum vino contritam per narem dextram defundes, pro hordeo far triticeum dabis. Potionem ipsam temperabis ex aqua.

LII. Coli passio gravissimos cruciatus jumentis consuevit inferre, ita ut cardiaci aut strophosi esse credantur; sed his agnoscitur signis. Cum stat, repente concidit, ut arreptum putes, si satis suspensum fuerit, dolor subsequitur, & jacet nonnunquam: cum frigidam aquam acceperit, tremit, fudat, anhelat. Cui hæc ratione succurritur: Anisi Pontici unciam unam, petroselini unciam unam, foeniculi feminis unciam, piperis nigri uncias duas, marrubii unciam unam, abrotani unciam unam, anethi uncias tres, Levistici scrup. 4, centaureæ minoris & majoris uncias duas, cametris semiunciam, eupatoris scrup. quatuor, gingiberis unciam semis, pulegii semiunciam, rutæ unciam, apii unciam semis, pariter contundes & cernes. tunc mellis optimi pondera duo cocta & despumata cum omnibus misces, ex quo medicamento ad magnitudinem nucis avellanæ cum aquæ tepidæ sextario dilues, &

per os infundes. certissima medicina est. Quod si dolor perseveraverit, foeniculi seminis cochlearia quinque bene trita cum vino sincero, sed cibario, sext. i dabis. Præterea piperis aliquantulum, & pelliculam de ventre pulli siccatam in furno & tritam cum vino dabis.

LIII. Vomicae plerumque animalibus nascuntur intrinsicus. Cujus passionis signa sunt ista: Cum accubuerit, difficile surgit, os ei graviter olebit, incumbet in eo loco, a quo vexabitur, tussiet, & purulentum exscreabit interdum. Turis uncias duas, aristolochiae uncias duas in uno cum vino tepificato per nares degeres. Item sulphuris vivi uncias duas, aristolochiae unciam semis, similiter dabis. Cibo autem maxime sustentandum est, ut habeat corporis nutrimentum. Et cum ruperit vomitam, cauteriis circa pectus aduris, ut facilius provocatus humor emanet.

LIV. Passio, quam Græci ecedermiam vocant, Latini coriaginem appellant. cujus ista sunt signa: Macescet, & sine febre non erit, corium illius adhærebit costis, spina fit durior, in dorso ejus nunquam furunculi exire consueverunt: magis etiam, quam affueverat, appetit cibos. Cujus ista curatio est: Thymum & sales cum vino rubro conteris, & tubera, si qua in eo sunt, confricas. Parabis etiam aliam unctionem: picem, ceram, resinam cavealem, & turis pollinem ex oleo veteri temperabis ac decoques, totum animal confricando diutissime perunges. Sed parum est unctione corio mederi, nisi potionibus & intrinseca curentur. Piperis

albi triginta grana, myrrhæ semiunciam, vini odorati veteris cotylam, olei viridis cyathum unum admiscebis & per os digeres. Item fasciculos rutæ viridis atque purgatæ & opopanacis unciam unam in cotylam vini & olei viridis cyathum admiscebis, & dabis in potu. Quod vitium ex perfrictionis injuria, aut ex coactione alicujus necessitatis descendit. Aliquantis suis non vetulæ, sed novellæ sanguinem vino permixto ad cornu faucibus degerunt, ignorantes, si plus sanguinis fuerit, continuo animal mori. Cautius est, hac magis potione curare: Cepas germanas & semen rutæ pariter admiscebis, & deteres, ex quo uncias tres cum vini cotyla per dies singulos dabis, usurus curationibus, quæ conveniunt roborosis.

LV. Syntexin animalia patiuntur & homines: quæ valetudo his declaratur indicibus: Cotidie tenuantur, & macie ossa eminent, multum manducantia esuriunt semper, quidquid invenerint, tentant fame cogente corrodere, durum stercus emittunt, trahunt longam ac miserabilem vitam, ut nec surgere valeant. sed jacentia, fatigata, multumque manducantia fame moriuntur. Omnis enim esca, quam sumserint, ad stercus, & omnis potus convertitur in urinam: nullus ex his succus, nullum alimentum pervenit ad medullas: propterea quod stomachus eorum nimio rigore perfrictus, nec coquere poterit, nec epati aliquid propinare, in quo tota virtus ad nutriendum corpus per dispensationem ciborum, & sanguis præparatur. Tabescit semper, jecurque ejus minuitur ad similitudinem ar-

boris, quæ, radicibus ex majori parte præcisus, cum a parvulis aliquamdiu sustentata portaverit frondes, celeriter exarescit. Quorum manifesto periculo hac ratione tentatur occurri: Inter principia facies unctiorem, ceræ libras duas, resinæ terbeninæ libram, medullæ cervinæ libram, axungia veteris sine sale libram, propoleos felibram, irisillyricæ libram, samfuci libram, olei laurini, quantum satis fuerit, decoques carbonibus lentis, & ad croti mollitiem percolabis, cui adhuc tepenti mices pulverem irisillyricæ & cretæ Cimo, donec infrigescat, agitabis. Ex quo medicamento totum jumentum perunges, & multorum manibus confricabis, donec calefiat & sudet. Quod interposito triduo convenit fieri, ita ut coopertum animal sit, & cotidie paulatim exerceatur, ut digerat. Cui hæc præparabitur potio: Abrotani uncias quatuor, fantonici uncias quatuor, trixaginis uncias quatuor, chamæpityos uncias quatuor, gentianæ uncias duas, murrhæ uncias duas, opopanacis uncias duas, ejusdem radicis, succari semiunciam, rutæ aliquantulum, omnia bene tundis & cribras. ex quibus duo cochlearia in vino veteri decocta cum succo ptisanæ, in quo acro decoctus est, admiscebis. adjunges etiam ervi pollinis cochlearia duo: quæ cum per novem dies continuos dederis, intermittis aliquamdiu, ut vires colligat & resumat, & per singulas periodos alternis curabis. Nec cessabis, donec sanitas redeat. Diebus autem vacuis offas ex farina triticea in lacte conspersa ad substantiam degeris. furfures quoque triticeos & paleas

dabis: hordeum non dederis, nisi fortassis infusum, denegabis etiam herbam viridem, donec reparare cœperit corpus.

LVI. Icterici ista sunt signa: Oculi virides, de quibus profluet lippitudo, ad similitudinem fabæ: indurefcit corium, fit horridum pilis, insequitur fatigatio, ambulans genibus claudicabit. His sanabitur medelis: Panacis Syriatici & apii feminis singulas libras contundito atque cribrato, & cum mellis Attici libra misceto, tunc aquæ, in qua lupini crudi fuerint decocti, sextario, ex medicamento superius descripto, quatuor cochlearia miscebis, & in potione dabis per dies quinque. Si tardius adjuvat, vini sextarios tres in pultario novo, canini stercoreis albi uncias tres admisceto, & ponito sub divo, ex qua potione quinque diebus per os degeres. Præterea aquam, in qua ciceres decocti fuerint, & stercus caninum simili ratione præbebis.

LVII. Strophæ diversæ causæ & diversæ sunt curæ. cujus ista sunt signa: Volutatur, patitur torsiones, ilia sibi respicit, stercus durum affellat, terram pedibus tundit dolore cogente, intermissis horis refrigerationem sentit & requiem. Hac potione curandum est: Acori, anisi, opopanacis, singulas libras pariter contundis & cernis, ex quo pulvere duo cochlearia in vini veteris sextario, & olei pondo semis admisces, & tepidum per os dabis triduo. Si strophosus fuerit, & non facit ventrem, caudam inter coxas suas mittet, & ad ventrem suum conversus attendet. cui pulverem de semine

rutæ silvaticæ cum vino per os dabis. Præterea cepas decem veteres, ficus siccæ scrupulos octo, nitri scrupulos quinque, stercoris columbini scrupulos quatuor, ex quibus, addita urina, collyria facies, & bina vel terna in anum immittes. Si vero fortius venter induruit, convenit adhibere clysterium, sed prius ventrem aqua calida perfovebis. Tunc succum Cantabricum, in quo fuerint betæ malvæque decoctæ, cum nitro & hemina olei, & columbini stercoris quatuor scrupulis, primum constitues, & per anum injicies jumento, ita ut post clysterem inambulet aliquantulum. Alii fimum leporis cum novem cochlearibus mellis, & quindecim granis piperis, addito caulium succo, per os salubriter defundunt.

LVIII. Jecoris dolor solet infestare jumenta. cujus ista deprehenduntur indicia: Cibi fastidium, potus appetentia, ventris inflatio, macies. Cui primo cremoris ptisanæ sextarium unum, cum olei rosacei tribus cyathis per os degeres. Si passio permanet, alia potione curabitur. Apii seminis uncias tres, hyssopi uncias tres, abrotani unciam unam, allii viridis, quantum sufficit, vel sicci paulo minus, si viridem abnegat tempus, ex vino optimo ad tertias decoques. per aliquot dies potionem dabis. Similis quoque hujus passionis est ratio. Sine febre enim animal non erit, nec facile cibum conficiet, testiculus dexter tumebit & indurescet. Cui ista subvenit medicina: Fœnigræci cyathos quatuor mittis in aquæ fontanæ sextarios quatuor [i. grana triginta] & decoques ad tertiam partem. he-

mina per os data potione curabis. Nonnulli turis drachmas duas tritas cum vino, quantum sufficit, miscent, & inde totum corpus multorum perfricatur manibus, faccis cooperiunt, ut sudet.

LIX. Inflatio ventris interdum jumenta non sine dolore conturbat. Cujus passionis ista sunt signa: Testes eorum sudabunt, alternis pedibus terram tundunt, subito inde alterna parte se convertunt, caput ad ilia sua ponunt, tanquam qui locum doloris ostendant, gemitus interdum & tremor totius corporis insequitur. Hunc paulatim deambulare facies, manum unctam in anum mittes, & stercus extrahes. deinde sale & melle mixtis in anum infundes, ut assellandi augeat voluntatem. Si hiems fuerit, oleo & pice liquida lumbos & auriculas illius saturabis, hanc daturus potionem: Laurum viridem vel baccas ipsius, piper & cyminum, petroselini & foeniculi semen, semen agrii & nitri, quæ pariter admixta, tinsa & cribrata cum vino, & oleo tepido, & calidæ aquæ parvula portione potionabis, & deambulare compellis moderate, donec dolor cesset.

LX. Intestini quoque vexatio, quod colon vocatur, & inflationes & dolores consuevit inferre, quæ his agnoscitur signis: Cum ambulare cœperit, prioribus pedibus transvaricat & dolore subglutit, & crebras deambulationes & calores stabuli, si diligenter etiam operiatur, diligere consuevit. Cui per nares suffundes laser Cyrenaicum in vino tepido solutum.

LXI. Frequenter omni genere deforme vitium;

eo quod maximæ animalium parti accidit, tuffis est, quæ interdum sponte definit, interdum medicamentorum ratione curatur, interdum insanabilis penitus invenitur. Difficultas autem curationis emergit, quia causæ, ex quibus tuffis evenerit, a medentibus nec discernuntur, nec intelliguntur interdum. Quam passionem universis auctoribus evolutis, quanto crebrius accidit, tanto studiosius credimus exponendam.

LXII. Exasperatio aut injuria faucium gravissimam commovet tuffim, quoties aut pulvis, aut arista, aut os, aut furculus, aut lapillus, aut aliquid inhæserit gutturi. Quæ res adeo periculosa est, ut, nisi celeriter subveniatur, animalibus per impatientiam doloris insaniam generet. In sole igitur diligenter inspicio, si quid hæserit, evellito. Ex tepida etiam, addito nitri pulvere, infusa spongia tergit. Deinde oleo rosaceo tepido cum lana obturato locum, qui indignationem sustinet. Post diem tertium lanam ejicies, eadem ex aqua calida fovebis, & tale medicamentum imponis. succari scrup. quatuor, aluminis colati scrup. i ex tepido vino infundes, & sic exasperata sanabis.

LXIII. Ex perfrictione quoque nascitur tuffis, cujus ista sunt signa: Cum tuffierit, caput deorsum mittit usque ad terram, & cum biberit, aqua ei per nares currit. Quam hac ratione curabis: Machinam ori inseres, manum planam injicies, comperies in parte superiore quasi vesiculam, quam unguibus rumpis. Deinde tres pilulas bene contusa axungia mollissimas facies, quas in subtilissimo lo-

mento, hoc est, farina fabacea, convolves, & per os digeres. Deinde per triduum venaculo & sale perfricabis, & passillos cum speciebus calidis & vino in potionibus dabis.

LXIV. Tuffis a colibus si fuerit, his signis agnoscitur: Coles injuriæ pleni sunt ac tumbunt, dum bibunt, continuo ruminant. Ovum in aceto acerrimo mittis, resolutaque testa, ita ut integra membrana permaneat, pice liquida perunges, & faucibus degeres. Post alumen, axungiam, salem, in vino conteres, offas facies, & ex melle dejicies, ita ut aqua calida, & si facultas suppetit, cum evisco decocta, assidue fomentare non desinas. Hanc quoque potionem adjicies: Myrrhæ uncias duas, piperis albi semiunciam, nuclei pini purgati sextarium semis, uvæ passæ sextarium semis, mellis uncias tres, pastinacæ unciam unam, cariottæ viridis felibram, decoques pariter ex aqua, & addito vino tepido quinque vel sex diebus potionare non desinas.

LXV. Ab interioribus gravior & pæne insanabilis tuffis est, quæ hac ratione dinoscitur: Nares jumentum præcludens, ut spiritum reddere non possit, tunc ilia ei inspicies: quæ si spissis pulsibus duxerit, scito esse tuffim ex causa jecinoris, pulmonis, vel præcordiorum, sed recentem. Si lentis pulsibus ilia duxerit & ventrem, indicat tuffim de interioribus, hoc est, de his locis, in quibus intestina jumentorum ligantur, quorum tensione & injuria compelluntur tuffire. nam si cursu nimio vel latiore saltu convexata ilia fuerint, hæc nascitur causa. Ex nimio quoque æstu, vel intolerabili fri-

gore interiora vitiantur, & faciunt tufficos. [Unde vulfi appellantur.] Sive igitur ex supra scriptis, sive ex aliis causis interioribus nata fuerint vulnera, etiamsi post sanitatem duxerint cicatrices, strictius tamen contrahendo se & asperitatem faciunt, & assidua titillatione perpetuam excitant tuffim. Quæ causæ lenissimis medicamentis adjuvari vel suspendi aliquatenus possunt, perfanari omnino non possunt. Hinc est, quod in herba viridi vel pascuis vulforum vitia celantur. Sed omni tempore hæc compositio est salutaris: Fœnigræci heminam, seminis lini heminam, traganti unciam unam, turis masculi unciam unam, myrrhæ unciam unam, succari, ervi pollinis ana unciam unam tunfa & cribrata in calida infusa permaneant, altera die ex aqua tepida singulas cotylas dabis ad cornu, cyatho olei rosati permixto, per plurimos dies. Ex qua compositione recens causa sanabitur; vetus sentiet levamentum. Ad quæ vitia nunquam dederis austriorem potionem, ne exasperet & decidat: sed lenem & simplicem, & refrigeratorem. Cavendum etiam est, ne in tali passione unquam sanguinem detrahas. Plerique tracanton ex oleo dedere per bidduum, tertio die decoctos raphanos atque contusos propinarunt cum vino, refrigeratorium pastillum addentes in æstate. Ad tuffim diversæ sunt potiones, quas proprie omnes inserere necessarium duximus, ut pro qualitate passionum, medentis arbitrio remedia commodentur. Farinæ fabæ frixæ sextarios duos infundis in passi sextariis tribus, & in mortario diutissime contères. piperis triti grana

trigintaꝝ ſepi hircini libras tres pariter admifces, & omnia tuſa & cribrata per os ad cornu per triduum dabis. Nonnulli vero duobus ſextariis conditi fabæ frixæ heminam ante triduum fundunt, poſt deterunt diligenter, & æquatis partibus per triduum degerunt. Aliis placet farinæ fabacæ ſextarium unum tribus ſextariis vini veteris infundere, additaque olei optimi libra pariter deterere, ac dare per cornu. Si tuſſis ex rupturâ vel vulſione provenerit, anagallicum primo tundes, poſt herbam parietariam [pro duabus partibus] teneram admifces, adjunctaque axungia veteri conteres diligenter, & paſtillos facies, quos impari numero & imparibus diebus cum reſoluto butyro ac melle diffundes. Ad levem tuſſim viatoria ſunt expeditaque remedia, porros decoquere, & cum herba parietaria bene tuſa miſcere, factisque paſtillis in ovo reſoluto & oleo roſeo, nec non & paſſo & melle convolvere, & per triduum dejicere, ſuccum ipſius juris, in quo decocti ſunt porri, inſuper dare per cornu. Item laſer [id eſt, opium Cyrenaicum] ad magnitudinem fabæ cum vino veteri deteres & per cornu dabis. Tuſſi & gravedini capitis medebitur oleum roſeum vel certe ſimplex, ſed viride cum aqua calida per narem dextram per triduum diffuſum.

LXVI. Vulſis glutinare creditur, ſi draganti uncias duas pridie infundas in calida, ſœni quoque Græci heminam, lini ſeminis heminam, ſeparatim infundas, die poſtero in cacabo decoquas & pariter teras, poſt medullæ cervinæ uncias duas, ſepi hircini li-

bram, radicis dracontis unciam unam, gentianæ unciam unam, centaureæ unciam unam, sepi taurini unciam unam contundes, & illis, quæ prius parata sunt, addas: quæ omnia in mortarium mittes, & diutissime conteres. Ad ultimum passis sextarios tres, & aquam, in qua fœnum Græcum vel semen lini fuerat infusum, adjicies & decoques, ac per triduum ad cornu dabis. Graviter tussientes & vulsi hac portione recreantur: De masculo pinguis porcinus acro decoquitur, donec omnis caro solvatur, abjectisque ossibus universis, cum jure, quo deserbuerant, & tribus sextariis passis & sextario ptisanæ rursus in cacabum mittis. glutis taurinæ semiunciam, aceti acerrimi hemina dimidia conjungitur, & fervet, ut quilon fiat. traganti uncias tres, lini feminis & fœni Græci uncias singulas decoquuntur extrinsecus & teruntur: adjunges etiam medullæ cervinæ & sepi hircini uncias tres. quæ ad ultimum, cum omnia pariter calefacta fuerint & colata, facies potionem, ex qua per cornu dabis animalibus diebus septem, aut novem: curaturus, ut tepescitam degeras, quæ ne spissentur, adjectio passis, & aquæ illius copia, in qua cocta sunt semina, præstat liquamentum. Aliquantum caput agninum tam diu decoquunt, donec omnis compago solvatur, abjectisque ossibus terunt, adjectoque ad jus ipsius melle, diebus septem ad cornu digerunt. Quod si tussis ex faucibus veniat, myrrhæ uncias tres, cardamomi unciam unam, nuclei sextarium, uvæ passæ sextarium, deteres diligenter, additoque melle agitando lentis carbonibus decoques. cum intepue-

rit, pastillos ad nucis magnitudinem facies, quos ternos cum butyro diebus quinque vel septem degeres. Item si ex faucibus causa est, occisum pulum palpitantem aperies, & tollis ejus ventriculum, quem cum suo stercore calentem & integrum in melle convolves, & per canalem degeres. certissimum ac verum remedium est. Si exasperatio gutturis moverit tussim, murrhæ uncias duas, piperis uncias duas, seminis lini frixi & contusi sextarium, cardamomi semiunciam, uvæ passæ sextarium, nuclei sextarium, mellis pondo duo, diligenter trita commisces ac decoques, pastillos ad nucis magnitudinem facies, ternos in die degeres.

LXVII. Tussi, quæ ex acerbitate humorum provenit, tali ratione succurritur. In primis purgandum est corpus tussientis. Cucumerem itaque silvaticum vel radices ejus cum nitro Alexandrino conteres, adjunctoque vino vetere per os dabis ad cornu. Quæ potio cum laxaverit ventrem, post diem tertium squillæ validioris scrup. quatuor contundes, & optimi lasëris, quantum fabæ patitur magnitudo, commisces, vini que odorati sextarium, & olei veteris libram addis, & cum diligenter omnia cribraveris, triduo per os defundes ad cornu. Istit quoque suffimentis non minus, quam potionibus, adjuvabis: Sandarici uncias tres, asphalti uncias tres, allii & ceparum uncias tres. quæ cum pariter triveris, in tres partes æqualiter divides, & per triduum cooperto ori vel capiti subjectis carbonibus suffumiges, ut odor impleat nares. cujus tamen oculos prius ligabis, ne medicamento acerb-

tate lædantur. Herbæ quoque marrubii fasciculum, quam magnum volueris, deteres, & cum ovo & vino succido admifces, addita adipe cervina, vel fi defuerit, vervecina cum cera resolvis, & cum tepida ad cornu degeris. Graviffimæ subvenit tuffi, fi pilulas cyprefsi decoquas, & purges diligenter, addita axungia, & anagallico, & foliis tenerioribus herbæ parietariæ, contundas in pila, & pastillos ad nucis magnitudinem facias, quos quotidie impares cum melle & oleo & vino passo, ovis intinctos dejicies. Si placet pro pilulis etiam folia cyprefsi contufa mifcere cum omnibus fupra fcriptis, potes liquidiozem facere potionem, & dare per cornu. Ad omnes tuffes talem dedere plerique potionem: Draganti, myrrhæ, fpicæ nardi ana unciam unam detriverere follerter, & cum duobus sextariis paffi per triduum diffudere.

LXVIII. Ad arteriam exasperatam, & ad fpaſmum: Hyſſopi libram, foeni Græci felibram, feminis lini, tracanti, anagallici, rutæ viridis fingulas felibras, falis heminam dimidiam conteres, & ufque ad tertiam decoques cum passo, tuffienti per triduum, vulfo per novem dies dabis. Alii petrofelini Macedonici unciam unam femis, dauci unciam unam, myrrhæ, fpicæ nardi, coſti, tracanti, fingulas uncias, prius in mulſa tepida diffuſas, acori, piperis, succari ana unciam unam, guttæ Ammoniacæ uncias duas, caſſiæ unciam unam, pariter deterunt, paſtillos ex mulſa faciunt, poſt cum passo dejiciunt tedianti. Ad tuffim veterem & ad ſuſpirium, vel anhelitum, & ad ſynanchen mox dede-

ris storacis rubeæ uncias tres, myrrhæ trogloditis uncias duas, opopanacis uncias duas, irifillyricæ uncias duas, galbani uncias duas, refinæ terbentinæ uncias tres, herbæ symphonicæ unciam unam, pariter commifces & deteres, pastillos facies cum melle. Præterea axungia libram semis, Caricas quindecim, pineam combustam, & in pulverem redactam, liquaminis optimi heminam, mellis libram cum cauliculis excoctis, offas faciunt, & cum passo degerunt. Aliquanti hederæ folia, item populi albi folia, æquo pondere deterunt, & cum vino albo per nares defundunt. Alii rutæ folia cum melle deterunt, & cum vino optimo per nares defundunt. Alia. Cucumeris silvatici folia fœno miscent, radicemque ipsius contundunt, & cum lini semine & hordeo commixta offerunt. Experimento probatum est tuffim suspiriumque sanare, si sulphur vivum & rosmarinum cum melle & vino veteri per sinistram narem degeras. Aliquanti panacis radicem detritam cum vini optimi hemina & tribus cyathis olei, per cavernas naris sinistræ infundunt. Præterea rosmarini scrup. quatuor, myrrhæ scrupulos duos, cum vini veteris sextario, olei hemina, per nares triduo defundunt, ita ut in die detur hemina. Anethi acetabulum, irifillyricæ acetabulum, rutæ scrupulum unum, olei heminam dimidiam per os digerunt. Suspirium quoque ac tuffim relevat, si radicis mori scrupulum unum, herbæ heliotropii uncias tres, diligenter conteras, & cum hemina vini candidi per os defundas. Recens quoque tuffis experimento curationis sedatur. Len-

tis sextarium semis emolis, farinamque mollissimam facies, ex qua singulas heminas cum singulis heminis aquæ per os per triduum degeres. Vetus autem tuffis aboleri creditur, si cyathos tres ex succo porri cum hemina olei pluribus diebus per fauces defundis. Tuffientes ac vulsi hac potione curantur: Panacis radicis uncias duas, sulphuris vivi unciam unam, turis masculi uncias duas, myrrhæ troglodytis unciam unam commixta in pulverem rediges, ex quo duo cochlearia cum duobus ovis, addita vini veteris hemina, diebus quinque vel septem per os dabis. Expertum dicitur, ulmi cinerem levissimum, id est, favillam aqua tepenti permiscere, & olei boni æquam mensuram addere, junctisque tribus ovis, diebus, quot volueris, dare per fauces.

LXIX. Validissima contra tuffim & vomicas compositio est: Succu marrubii expressi heminam, caricis siccas xxv, mellis Attici, vel cymini sextarium semis, in olla nova ad medium decoques, post myrrhæ troglodytis uncias duas, dauci unciam unam, cassiæ fistulæ unciam semis, cinnami semiunciam, turis masculi unciam, aristolochiæ uncias duas, opopanacis unciam, irifillyricæ unciam semis, radicis panacis unciam, universa conterito atque cribrato, & supra medicamentum, in quo mel & ficus coxeris, mittito, & studiose agitans fervere facito paulatim carbonibus lentis, post in pixidem plumbeam vel ligneam condito, ex qua bina cochlearia cum hemina vini per os quotidie degeres. Vulsus vel tuffientibus prodest singulos sex-

tarios lentis, fœni Græci, & lini feminis frigere separatim, & pulverem facere, & de singulis speciebus singula cochlearia cum succo anagallici, & succo plantaginis, quantum volueris, addito vino, per os dare.

LXX. Ut diversæ causæ sunt, ita & difficiles curæ. Quapropter studiose, quæ experimentis nostris vel aliorum probata cognovimus, intimamus. Ad unum itaque animal talis potio præparatur: Fabæ frixæ sextarium sine sale cum aqua decoques, quemadmodum hominibus consuevit apponi. Præterea fœni Græci sextarium separatim mittis in cacabum, & cum fervere cœperit, primam aquam fundes, post addis aquæ sextarios quinque, caricas viginti, liquiritiæ uncias duas, tantum ferveat, donec quatuor sextarii remaneant, tunc fabam istam coctam & fœnigræcum cum caricis vel liquiritia in mortario diligenter deteris, addis insuper butyri, sepi hircini ana uncias duas ad calorem diligenter resolutas. quæ cum omnia miscueris, addito jure, in quo fœnum Græcum decoxeris, tepefacta, per cornu plus quam singulas heminas diebus singulis faucibus digeris. Quod si spissorem videris potionem, tantum passii addis, ut possit per cornu exire. Barbarorum usus adversus tussim invenit salutare remedium. Radicem herbæ, cui nomen est inula, quam Campanam plerique appellant, colliges, in umbra siccabis, postea deteres, in pulverem rediges, ex quo terna majora cochlearia in singulos sextarios vini veteris pridie infundis, & cum bene agitaveris, claudes, ne odor

herbæ salutaris exhalet; per os triduo, vel quot volueris diebus, degeres. Item alia. Lentis Alexandrinæ, fœni Græci, lini seminis, heminas singulas decoquis, addisque ei traganti unciam semis, pridie in tepida infundis, & anagallici uncias tres diligentissime resolutas, quæ cum omnia in mortario triveris, in cacabo novo cum tribus aquæ sextariis decoquis, exinde tertiam partem cum sextario passî tepidum per os dabis triduo continuo. sanare creditur vulfos. Si jumentum ex vulneribus faucium tussis urgebit, irisillyricæ unciam unam, piperis nigri semiunciam, succari scrup. unam, myrrhæ troglitis semiunciam, turis pollinis semiunciam, traganti prius infusi & triti unciam unam, ova quinque cum passî sextario commisces, & triduo per fauces degeres ad cornu. Post mel, butyrum, axungiam, falem & piculam commisces, offas facies, & in passo intinctas degeres. Si ab internis intussierit, fucci ptisanæ heminam, defruti cyathum misces, & per triduum dabis. Si gravius tussierit animal, fabæ frixæ & coctæ sextarium, sevi hircini uncias tres, allii capita tria pariter decoquis, & in mortario deteris, & cum passo dabis. Curat autem vulfos & ruptos: Fœni Græci sextarium unum, cum viginti caricis, fasciculo apii, & fasciculo rutæ in aqua ad medium decoquis, ita ut post modum traganti resoluti uncias tres, & anagallici contusi uncias tres, & allii tres addantur, & omnia conterantur, offulisque ad nucis magnitudinem factis, ternæ, quinæ, septenæ per triduum degerantur.

LXXI. Scabies jumentis deformem passionem, & interdum periculum generat. Contagiosa namque est, & transit in plures. Cui nascenti medicamentis non oportet occurrere, ne præclusa cute in visceribus residens convertatur in morbum. Sed ut eruperit foras, primo purgatio ventris adhibetur, si pulverem ex cucumere silvatico cum vino faucibus animalis infundis, vel certe, si radicem concisam copiose cum hordeo subministres. Quod cum ex ratione processerit, interposito triduo, aliquantulum sanguinis, si caput & collum scabies infestat, de cervice detrahes. Si vero scapulæ, vel armi, aut pectus in causa est, de brachiolis sanguis emittitur. Cum spinam, vel lumbos, aut coxas papulis æstuans prurigo pervaserit, de femorum venis sanguis emittitur. Asphaltum, sulphur vivum, picem liquidam in butyrum æquis ponderibus pariter deteris, & in sole diutissime confricans totum jumentum corpus perungis. aceti acris sextarium, piculæ uncias quatuor, cedrinæ uncias quatuor pariter decoquis, scabiosum animal ex lotio humano & calida permixta diligentissime perfricaturus, tunc penicillo in fuste ligato medicamentum inducis in sole. asphaltum & sulphur æqualiter conteris, addita adipe porcina, & olei veteris tantundem, quæ cum decoxeris, perunges in sole. Adipis libram, sulphuris vivi uncias duas, bituminis unciam unam, olei felibræ, picis liquidæ cyathos duos, omnia conteris & decoquis, & perungis, sicut supra scriptum est. Lotii veteris humani, fæcis scrup. quatuor, stercoreis ovilli felibræ, olei heminam, sul-

phuris vivi uncias tres, picis liquidæ cyathos tres, omnia contere & decoque, & in sole calido animal semel in die perunge. Bituminis pondo duo, sulphuris vivi selibram, ceræ libram, mannæ turis selibram commisce in oleo, in quo prius fasciculus anchusæ decoctus est, & perungis in sole. Alia. Si minus habeat integras vires, ranas in aqua decoquis, unctumque earum colligis, & cum polline lenticulæ, adipe & oleo permisce, tepesfacto perungis. Item alia. Cucumeris silvatici radices lavas & tundis, in cacabo novo cum oleo, quantum sufficit, decoquis & uteris. Sulphur quoque cum vino decoctum similiter juvat. Si vetustate scabies occalluit, prius obradenda ferro vel testis ad vivum est, insuper humano lotio cum aqua marina vel falsa mixto confricandum est. post sulphuris, bituminis, picis liquidæ, axungiæ veteris, sepi caprini, ceræ, aluminis spissi, singulas libras contundis, misce, & decoquis, & sic animal perungis in sole. Folia rhododafnes cum oleo vetere decoques, addita pice liquida, & aceto, & cera. certum est de experimento remedium. Memineris tamen in omni unctioe, contra pilum jumentum in sole diutissime confricandum.

LXXII. Vitiatum aliquo casu vel mucidum foenum ad similitudinem veneni animalibus nocet, quorum ista sunt signa: Oculos habebunt vagos & semper micantes, ipse gradus eorum erit incertus. His de matrice auferendus est sanguis, de brachiolis flebotomandi sunt, & potionandi [ita,] Caricis in vino odorato decoctis, rursus detritis: absti-

nendi ab hordeo & fœno : dandæ etiam diureticæ potiones.

LXXIII. Simili observatione curantur, quæ nimio hordeo aut malo læduntur. Sed hæc etiam in aqua frigida adversus torrentem diutissime detinentur. Utrique remedium est, pelliculam de ventre pulli ficcata fumo deterere, additisque octo scripulis piperis, & quatuor cochlearibus mellis, & uncias pollinis ex ture cum sextario vini veteris tepefacto per os dare.

LXXIV. Fascinatum animal triste est, gravatur incessu, macescit, & nisi subvenieris, incidet in morbum. Bituminis igitur & sulphuris parum cum granis lauri ex aqua defundis per nares. Præterea coriandrum vel semen ipsius cum sulphure & teda carbonibus circumferes, ex aqua ferventi animal consperges, suffumigabis. Universis quadrupedibus remedium præstat ista suffumigatio, curat, atque morbis resistit.

LXXV. Adversus universas infirmitates & morbos equorum vel boum, ubi primum cœperint ægrotare, potio ista succurrit: Radix scillæ, radices populi, quæ græce appellatur rhamnos (nam est fuscior & nubellula) & sales communes, quantum sufficit, mittes in aquam, eamque animalibus usque ad sanitatem dabis in potu. Quod si desperatas valetudines præoccupare volueris, ne unquam accidant animalibus tuis, incipiente vere hanc illis præparabis potionem, & per quatuordecim dies continuos dabis in potu.

LXXVI. Ostendendum autem est, potiones ipsas

oportere cum ratione defundi. siquidem frequenter evenit, ut, dum animalia potionantur, tuffiant, sudent graviter, & tremorem musculorum omnium patiantur, follicent etiam, & submisso capite se sustinere vix possint. Quod accidit, si quando per imperitiam [artis] dantis, potio in arterias & spirituales partes pulmonis resilierit. Unde fit & periculum præsens. Quare observandum est, ne tuffienti jumento & pendenti adjicias potionem, sed statim [eum] solvas, paululumque deambulet, & magis ei alia potione subvenias: aquæ tepidæ oleum rosatum commisces & agitas, & per os sæpius dabis. Pusca quoque pulejata nares ejus fovebis, & emendabitur culpa. Observandum quoque est, ut subtracto hordeo & negato potu digerat animal potiones.

LXXVII. Plerumque a nocivis animalibus, id est, colubris, scorpiis, phalangiis, & muribus cæcis animalia feriuntur, & in periculum veniunt. Cujus ista sunt signa: Fastidium ciborum, pedes trahuntur, &, cum producuntur, succumbunt ad singulos gressus, per nares defluit sanies, gravedo nascitur capitis, ita ut dejiciatur ad terram, ad surgendum vel incedendum deficiunt corporis vires. Generaliter curatio ista succurrit: Locus, qui percussus est, ante omnia fumigandus est succensis testis ovorum gallinæ, quæ prius infundes in aceto, addito etiam cornu cervino vel galbano. Post suffimentum loca ipsa scarificabis, & sanguinem ex his emittis, vel certe candenti ferro comburis loca, quæ venenata pestis attigit. Observare autem

debes, ne aut supra articulos aut nervosis in locis in quacunq̄ue passione unquam cauterium imponas. Aduſtis enim nervis vel articulis, perpetua debilitas conſequetur. Sed diligenter conſidera, ut aut ſuperius, aut inferius puſillum, quam nervi aut articuli ſunt, cum neceſſitas fuerit, apponas cauteria. Animal autem, quod venenata beſtiola tetigerit, expedit, ut fudet, & calidis coopertoriis involutum deambulet, & farinam hordeaceam in cibo ſumat, additis frondibus fraxineis & vitibus albis. In plaga autem mel Atticum vel cyminum in vino veteri mixtum, calefactum oportet imponi. Nonnulli ſtercus ſuillum recens & mel Atticum cum vino miſcent, & calefactum quaſi cataplaſma inducunt, addentes urinam humanam.

LXXVIII. Equus ſi bupreſtem comederit in foeno vel in pabulo, hæc ſigna ſtatim ſequuntur. Venter ei inflatur, a cibis reſilit, & ſtercora minutatim & frequenter reddit. qui ſtatim ſternendus eſt, & cogendus ad curſum. Poſt ei vena tangenda eſt de palato leviter, ut ſanguinem ſuum deſluentem transglutiat, aſſidue deambulet, triticum cum paſſo inuſum, & porros afferes ad cibandum. Vinum autem tepedaſtum cum uva paſſa diligenter contritum ad cornu dabis eidem in potu.

LXXIX. Vipera ſi momorderit jumentum, ex morſu ejus puſ conſuevit exire. nam ſi prægnans erit, totum rumpitur corpus. Ad morſum tamen viperæ, vel phalangii, aut muris aranei, commune remedium eſt, terram formicarum cum vino miſcere & dare per fauces. Vel certe de ipſa terra fre-

quantissime vulnera confricare. Ad quas causas etiam terra talparum creditur posse prodesse. Quod si in itinere, aut in locis, ubi deficit copia fomentum, necessitas ipsa contingit, piperis grana triginta cum sextario vini veteris tepefacto faucibus degeres. & herbam thymum tritam cum vino si dederis, prodesse creditur. Morsus viperæ vel cujuscunque serpentis ostenditur, si humor putidus de plaga incipit currere. Præfens remedium est, si hædum, vel gallum, vel agnum in recenti occideris, & calentes pulmones ejus cum sanguine, vel corde, vel jecore vulnere apposueris, diligenterque constrinxeris, ut omne virus educat: daturus continuo potionem: Acori Pontici semiunciam tritam cum vini veteris sextario, salis triti heminam pariter mifces, & tepefactum faucibus degeris. Si perseverat tumor, vitem albam silvestrem copiose comburito, & ex cineribus ejus lixivium facito, & in potionem triduo ad unum sextarium dato. Cinerem quoque ipsum cum aceto in modum cataplasmatifis vulnere imponito. Si nihil profecerit, cauteriifis urito, ufta solemniter curato. Farinam quoque hordeaceam cum vino & sale, oleoque decoctam in cicatricem oportet imponi.

LXXX. Jumentum si in pabulo araneum comederit, hæc erunt signa: Totum corpus tumebit, sed circa auriculas, & oculos, & nares inflatio cum indignatione major apparet. cui hac ratione subvenis: De palato sanguinem tolles, eumque exceptam cum sextario aceti & hemina salis mifcebis, & circa plagam vel loca tumentia perunges,

diligenterque operies, ut fuder. Hac ratione sanabitur.

LXXXI. Si phalangius jumentum percusserit, his apparebit indicia. Stat ei veretrum præ dolore, & videbis velle mingere. cui ista ratione subvenies: Piperis unciam unam, pyrethri unciam, uvæ silvaticæ unciam, terito, & cum vino veteri per fauces dato.

LXXXII. Mus araneus pestis venenata, & tam equis, quam bobus, noxia, atque ideo, cum captus fuerit, mersus necabitur in oleo, ibique in putredinem vertitur, ex quo medicamento, cum animal mordetur, plaga linitur, & curatur animal. Vel si inventus non fuerit, cyminum tritum cum pice liquida axungiaque miscetur, ad spissitudinem málagmatis coquitur, impositumque a periculo liberat & sanat. Quod si in suppurationem fuerit plaga conversa, lamina ferrea candenti aperienda est; &, quidquid vitiosum est, inurendum, atque ita pice liquida vel oleo curandum. Ne autem mus araneus animal mordeat, ipsum animal vivum de creta circumdabitur, quæ cum induraverit, suspenditur in collum, & non contingetur a morfu. certissimum est. Adversus morsum comprobatur allium tritum cum nitro, &, si nitrum defuerit, cum sale & cymino permiscere, atque ex eo pulvere loca, quæ morfu contacta sunt, confricare. Quod si eruperint vulnera venenata, hordeum combustum in pulverem rediges, & diluto aceto vulneri insperges, & hac ratione sola curabis: daturus portionem, pollinem tritici, hordeum, cedriam, & vini

sextarium per fauces degeres. Quod si prægnans mus araneus fuerit, qui percusserit, his agnoscitur signis: Pustulæ per totum corpus exeunt; sed simili, ut supra scriptum est, ratione curabitur.

LXXXIII. Scorpius si jumentum percusserit, his agnoscitur signis: Genua contrahuntur, claudicat, non manducat, de naribus fluent pituitæ virides, ut accumbit vix refurget. Simili ratione curatur, sicut serpentis ac viperæ morsus: stercus tamen asininum velocius in plagam oportet imponi.

LXXXIV. Canis rabiosi morsus & jumentis & hominibus exitium inferre consuevit, usque eo, ut ipsos, qui contacti fuerint, hydrophobos faciat & convertat in rabiem. qui hac ratione curantur: Locus, qui morsus est, ferreis, vel, quod utilius est, cuprinis cauteriis urito, in loco tenebroso eum constituito. Sic etiam eum alligabis in tenebris, ne aquam videat. Quod si canem ipsum occidere poteris, jecur ejus decoctum dabis ad manducandum, vel detritum faucibus degeres. Fœni quoque flores combures, & cum axungia veteri deteres, & ad morsum appones. salutare remedium est. Sed specialiter prodest, si radicem cynorhodon, id est, herbæ, quæ appellatur rosa canina, effoderis, & lotam prius atque contusam diligenter, sive homini, sive animali, quod rabiosus canis momorderit, in plaga apposueris, contritamque cum vino veteri propinaveris quotidie ad bibendum. Hac enim sola ratione nec hydrophobus fiet, &

imminens discrimen evadet. Canis rabidi moribus subvenit, si tres scrup. nitri, Judaici bituminis scrupulum unum, tritum cum hemina vini veteris tepentis triduo per os degeras. Sambuci quoque grana vel succum de foliis aut de cortice exprimes, & cum vino veteri dabis in potu. Sed tunc efficax est hæc potio, si de eo sambuco dederis, quod non in terra, sed in alia arbore fuerit innatum.

LXXXV. Si fimum gallinarum animal in hordeo comederit, vel fœno sumserit, quasi a venenatis bestiis percussum cruciatur continuo, internorum dolor & inflatio subsequitur, ad similitudinem quoque strophæ & volutatio ac tussis asperrima. Adversus quam necessitatem, apii feminis deteris uncias duas, & cum vini veteris sextario, & hemina mellis temperas, & per os defundes, & tam diu deambulare compelles, donec potio ventrem moveat. Quod si nimius dolor etiam obrobatio fuerit subsecuta, baccarum lauri libram, nitri selibram, aceti sextarios duos, olei sextarium, diligenter trita permisce, & ad focum calefacies, & in loco calido per triduum unges, & contra pilum diligenter fricabis, certissimum daturus ex sudore remedium. Adversus hujusmodi casum physicum remedium experimenta docuerunt: Pullum si occideris vel gallinam, ventremque ejus crudum, & adhuc calentem, cum stercore suo equo vel mulo involutum melle digerere per fauces. optimum creditur. Tres pilulas gypsi cum vino veteri deterere, & te-

424 VEGETII LIB. III. ARTIS VETERIN.

pidum per os dare, eadem optime sanare firmatur. Lixivium quoque de arbore ulmi, vel cujuscunque generis ligni cinerem, dummodo bene cretum, cum oleo miscere, ac liquidum & tepidum defundere per fauces, phisicum & salutare laudatur.

D

VEGETII RENATI
 ARTIS VETERINARIÆ
 SIVE
 MULOMEDICINÆ

LIBER IV.

PRÆFATIO.

SOLEMNIS excusatio negligentium est, dispendia ex dissimulatione venientia Deo imputare vel casibus. Minus namque peccare se credit ignavia, si id, quod ipsius culpa accidit, ad potestatem incipiat deferre fortunæ. Sic de ægrotantibus dicitur morituros, & si medicina cesset, evadit. Cui disputationi, quia non solum iners, sed etiam impia est, non libenter assenserim. Malo enim nihil expertum relinquere, quam si quid calamitatis evenerit, avaritiæ vel dissimulationibus imputari. Sed fortasse aliquando verà [illa] videantur in homine, qui divina providentia ac dispositione factorum creditur regi. Animalia vero, cum quibus divinitas nihil dignatur habere commune, nisi hominum studio impensisque curentur, absque ambiguitate depereunt. Quid enim jumentis spei superest, quæ divinitas fovere respuit, si hominum medela cessaverit? Sæpe

accidit, ut neglectis animalibus, quæ primo cum perirent morbo, contactu crescens pestilentia greges integros perimat, cum polluta a languidis pascua, infectique fontes, ita nocent, quasi in venena vertantur. Postremo ægroti odor cum sanorum impleverit nares, ipso fœtore visceribus inseret morbos. Sic ad pullos mors a matribus corrupto lacte transmigrat. Sic in numerosis stabulis quamvis vile jumentum, si contagiosam semel susceperit passionem, veloci transitu pretiosa quoque jumenta consumet. Sed adversum omnia diligentia, studium, herbarum potestas, curandi scientia, prodesse consuevit. Sicuti medicorum prima doctrina est humani corporis partes organorumque cognoscere, ita necessarium Mulomedicis, de ossibus, de nervis ac venis jumentorum universa perdiscere. Neque enim curare rationabiliter potest, qui qualitatem rei, quam curat, ignorat.

C A P U T I.

JUMENTUM igitur habet in capite ossa duo, a fronte usque ad nares alia duo, maxillaria inferiora duo, dentes quadraginta, id est, molares quatuor & viginti, caninos quatuor, rapaces duodecim. In cervice autem sunt spondyli septem, spatulæ renum sunt octo. a renibus usque ad anum septem, muscarium habet commissuras duodecim. In armis prioribus sunt regulæ duæ. ab armis usque ad brachiola duo. A brachiolis usque ad genua duo. In genibus parastaticæ duæ. a tibia usque ad arti-

culos duo. Bases quæ appellantur, numero duæ. Usque ad pumices ungu læ ossa minuta sedecim, in pectore unum: costæ tamen in interioribus triginta sex. Item a posterioribus a cumulari usque ad molaria duo; a molaribus usque ad vertebrae duo, costales duo. Ab acrocolesio usque ad gambam duo; a gamba usque ad cirros tibiales duo, minuta usque ad ungulas sedecim. Et sunt ossa omnia centum septuaginta.

II. Nunc mensuras numerumque membrorum oportet exponi. In palato gradus sunt duodecim. Longitudo linguæ habet pedem semis. labrum superius habet uncias sex, inferius uncias quinque, maxillæ singulæ uncias denas: a cirro frontis ad nares habet pedem. auriculæ singulæ continet uncias senas. In oculis autem singulis unciæ quaternæ. a cirro, ubi definit cervix, usque ad Mercurium continentur calculi octo. Spina continet subter spatulas triginta duas. a commissura renum (quod cumulare dicitur) usque ad imum muscarium commissuræ sunt duodecim. Sagulæ longicia uncias duodecim; ab armis usque ad brachiolum uncias sex, a brachiolis usque ad genua longitudo continet pedem; ab articulis usque ad ungulas uncias quatuor; in longitudinem vel prolixitatem pedes sex. Hæc eumetria equi convenit staturæ honestæ ac mediæ. Ceterum non dubitatur, in buricis minorâ ista, & in primæ formæ equis esse majora.

III. Nervorum quoque numerus, qualitas, ac mensura pandenda est. A mediis naribus per caput, cervicem, ac mediam spinam, usque ad imum mu-

scarium descendit filum duplex, quod continet pedes duodecim. duo nervi in cervice palmarii continent pedes quatuor. ab armis usque ad geniculum nervi duo. a geniculo usque ad basin nervi quatuor. In prioribus sunt nervi decem, in posterioribus decem. a renibus usque ad testes nervi quatuor. fiunt in se omnes nervi triginta quatuor.

IV. Consequenter venarum quoque indicandus est numerus. In palato venæ sunt duæ, suboculares duæ, in pectore duæ, de brachiolis duæ, de subcirris quatuor, de talis duæ, de coronis quatuor, de feminibus quatuor, de femoribus vero duæ, de subgambis duæ, de muscario una, venæ matricis in cervicibus duæ. fiunt pariter venæ undetriginta.

V. Ætatem jumentorum ex dentibus aliisque signis oportet agnosci, ne vel ementes imperitiæ subeamus incommodum, vel curantes ægrotantis ignoremus ætatem: quia sicut hominibus, ita & equis, aliud convenit, cum jumenta sunt fervida, aliud cum senectute jam frigida. Manifestum est autem, notas corporis cum ætate mutari. Pullis enim bimis & sex mensium, medii dentes superiores cadunt, quos lactantes vocant. cum autem quartum annum agere cœperint, decidentibus his, qui canini appellantur, alios supponent. Deinde intra sextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo mutavit, exæquat. Septimo omnes explentur æqualiter, & ex eo cavatos habere incipiunt dentes, nec postea, quot annorum sint, sciri ad fidem potest, nisi signis aliis, quæ usus edocuit. Decimo namque anno tempora cavari incipiunt, & super-

cilia nonnunquam *caescere*. Duodecimo anno nigredo in medietate dentium apparet. Plerique afferunt, domitis & freno affuetis animalibus rugas, quæ in labris sunt superioribus, computandas, ita ut ab angulo, ubi incipit morsus, incipientes, usque ad extremum labrum perveniamus; quia annorum numerum, rugarum numerus ostendit. Prostramo rugarum multitudine, tristitia frontis, dejectione cervicis, pigritia totius corporis, stupore oculorum, palpebrarumque calvitie senectus ipsa se prodit.

VI. In permutandis equis vel distrahendis, maximam fraudem patriæ solet afferre mendacium. Volentes enim carius vendere, generosissimos fingunt. Quæ res nos compulit, qui per tam diversas & longinquas peregrinationes equorum genera universa cognoscimus, & in nostris stabulis sæpe nutritivimus, uniuscujusque nationis explicare signa vel merita. Nam ut viliora ministeria taceamus, equos tribus usibus vel maxime necessarios constat, proeliis, circo, fellis. Ad bellum Hunniscorum longe primo docetur utilitas patientiæ, laboris, frigoris, famis. Toringos deinde & Burgundiones injuriæ tolerantés. Tertio loco Frigiscos, non minus velocitate, quam continuatione cursus invictos. Postea Epirotas, Samaricos, ac Dalmatas, licet contumaces ad frena, habiles armis [ac bellis] asseverant. Curribus Cappadocum gloriosa nobilitas: Hispanorum par vel proxima in circo creditur palma. Nec inferiores prope Sicilia exhibet circo, quamvis Africa Hispani sanguinis velocissimos præstare consueverit. Ad usum fellæ Persis provinciis omni-

bus meliores præstat equos, patrimoniorum censibus æstimatos, tam ad vehendum molles, & pios incessibus, nobilitate pretiosos. sequuntur Armeni atque Saphareni, in qua nec Epirotas Siculoque despexeris, si mores ac pulchritudo non deferat. Hunniscis grande & aduncum caput, exstantes oculi, angustæ nares, latæ maxillæ, robusta cervix & rigida, jubæ ultra genua pendentes, majores costæ, incurva spina, cauda silvosa, validissimæ tibiarum, parvæ bases, plenæ ac diffusæ ungulæ. ilia cavata, totumque corpus angulosum, nulla in clunibus arвина, nulli in musculis tori, in longitudine magis, quam in altitudine, statura, propensior venter exhaustus, ossa grandia, macies grata, & quibus pulchritudinem præstet ipsa deformitas: animus moderatus & prudens, & vulnere patiens. Persis & statura & positio a ceteris equorum generibus non plurimum differt, sed solius ambulaturæ quadam gratia discernuntur a ceteris. gradus est minutus & creber, & qui sedentem delectet & erigat, nec arte doceatur, sed naturæ veluti jure præstetur. Inter colatorios enim, & eos, quos totonarios vulgus appellat, ambulatura eorum media est, & cum neutris sint similes, habere aliquid creduntur ab utriusque commune. His, sicut probatum est, in brevi amplius gratiæ, in prolixo itinere sevirior patientia, animus superbus, &, nisi labore subjugetur assiduo, adversum equitem contumax. mens tamen prudens, &, quod mirum est, in tanto fervore cautissime decoris est observantior, incurvata in arcum cervix, ut mentum recumbere videatur in pectore.

VII. Aetas longæva Persis, Hunnicis, Epirotis, ac Siculis : brevior Hispanis ac Numidis. Frequens opinio est, Barbaricis nulla adhibenda medicamina, quod usque adeo naturæ beneficio ægroti convalescant, ut eis nocitura sit cura. Sed falsa erat ista persuasio. nam quanto fortiora membra sunt, tanto diutius vivunt, si ex arte veniens medela non desit. Spadonibus tamen inter auctores consistit sanguinem de matrice nunquam, nisi forte ex nimia & extrema necessitate, tollendum : propterea quod caloris maximam partem cum testibus amiserunt. De palato tamen, si non impediatur negligentia, omnibus prope mensibus tam spadonibus, quam testiculatis, minuendus est sanguis. Admissarii vero si cohibeantur a venere, nisi dematriculati fuerint, cæcari sæpe dicuntur : quamvis eo anno, quo admissum faciunt, non sit eis vena laxanda, ne generationi intentum corpus cura geminæ necessitatis exhauriat. Studiosis equorum quæ cura stabuli, qui alimentorum cultus, quæ observationis sollicitudo præstanda sit, primus ac secundus indicat liber. Nunc, decursis omnibus his, quæ hujus artis doctrina poscebat, ad compositiones necessariorum potionum medicamentorumque descendimus, in quibus & explorata congestimus, & ea, quæ non tam ad utilitatem curandi, quam ob caritatem emendi, mulomedicorum cupiditas inflaverat, submovimus. Constat namque, non tam multis neque pretiosis speciebus, sed paucis, & ad causam, de qua agitur, accommodis posse sanari. Primum igitur ut pingua sint jumenta tam in curuli-

bus, quam in fellaribus, decet: deinde, ut sana permaneant: post, ut ægrota curentur, confectiones (ut dictum est) medicaminum proferemus electas ex auctoribus multis, de experimentis manifestissimis approbatas.

VIII. Traditur Chiron ad reficienda jumenta, vel curanda, hanc edidisse potionem, quæ internos extergeat morbos, quæ tussim reprimat, vulsos ac tussicos curet. Ptisanæ sextarium, lini seminis heminam, croci unciam unam, intestinum porcinum recens, quod longanonem vocant, prius diligenter lotum, vel acronem: quæ si in præsentia forte non suppetunt, hædinum caput cum pedibus & intestinis ac ventre, & diligenter quasi ad hominum usum curatum, in cacabum mittis. addes superioribus hyssopi fasces duos, cochleas germanas purgatas quindecim, bulbos quindecim, ficus duplices viginti, rutæ fasciculum unum, baccarum lauri sextarium unum tritum, dactylos viginti, allii purgati capita tria, sepi caprini uncias sex, pulegii ficci fasciculum. Quæ omnia trita decoquis in aqua cisternina vel cœlesti, donec liquefacta carne defluant ossa. sed aquam sæpius adjicies, ne medicamentum ustura constringat. Sed cum spissum videris, colabis, abjectisque excrementis & ossibus, tracanti uncias tres pridie calida infusas, ut inturgescat & solvi possit, adjicies, passii sextarios tres, ova cruda sex, olei rosacii ova plena sex, buryri resoluti uncias tres, anagallici uncias tres, amyli uncias tres, pulveris quadrigarii uncias tres, lomenti fabæ [id est, farinæ] sextarium. Hæc omnia ita temperabis,

ut per cornu defluant, & sextarios fingulos jejunis animalibus per triduum dabis. & si volueris, septem diebus interpositis repetis, & das a capite potionem. Jumenta a morbis vindicat & custodit: Gentianæ, aristologiæ rotundæ, myrrhæ troglodytis, rasuræ eboris, & baccharum lauri æquis ponderibus pulvis immixtus, ex quo grande cochleare plenum sumis. Adde hyssopi triti scripulos quatuor, mellis vel passi uncias tres, vini sextarium, gisni resoluti pastillum unum, post cursum sive post laborem conditi bene piperati heminam adjicies, æstate roris vel absinthii tantundem, & per os dabis ad cornu. Si æstu animal fatigatur, puscam cum pulegio trito misces, naresque & faciem confovebis: ova quoque trita cum hemina vini veteris optimi faucibus infundes, ut per ovi refrigerium vini virtus accrescat. Maciem languoremque depellit, si semiunciam sulphuris cum myrrhæ scripulis quatuor in pulverem resolutis ovum crudum & vini veteris sextarius addatur, frequenterque per fauces detur. Diapente est (ut supra retulimus) necessarium pluribus causis ac morbis, & semper diligenti confectione servandum. Gentianæ, aristolochiæ rotundæ, myrrhæ, rasuræ eboris, & baccharum lauri, de recentibus speciebus in unum redactis minutissimis pulvis, ex hoc febrientibus plenum cochleare cum tribus unciis mellis, & aquæ tepidæ sextario, in qua radices junci, & apium sufficiens decoctum fuerit, per os dabis, ita ut triduo similiter cura procedat. Idem pulvis si ultra cochlearium cum sextario vini veteris & olei viridis hemina detur, animal a quibuslibet venenis, vel

serpentum aut bestiolarum morfibus liberat. Cui si piperis atque pulegii, nec non etiam cymini pulveris, aliud cochleare addideris, & cum vini veteris sextario dederis, omne frigus expellit.

IX. Tussim quoque insanabilem cura cum hemina passii, & tribus unciis olei & ovo crudo, si per triduum defundis faucibus, addito fabæ polline, & fœni Græco binis cochlearibus. Præterea valde tussientibus prodest fabæ frixæ sextarius sine sale coctus, sepi caprini uncia tres, butyri unc. 3, allii purgati capita tria decocta cum succo ptisanæ, data per triduum. Quo medicamento validius creditur: Ficus sicca pondera duo, fœni Græci sextarium, tracanti unciam, pridie in calida infusa, anagallici unciam, rutæ viridis fasciculum, apii fasciculos tres, pariter in aqua diutissime decoques, & faucibus per triduum defundes. Curare etiam vulfos creditur, si septem uncias cineris mundissimi colligas, addasque olei uncias tres, bulbos tritos septem, anagallici unciam, butyri unciam, sepi caprini unciam, mellis uncias tres, plantaginis viridis trita uncias tres, passii heminam, ptisanæ vel lini seminis heminam: quæ ita temperata, ut per cornu defluant, per triduum, vel, ut necessitas cogit, per plures dies, jejunis singulos sextarios dabis. Desperatam tussim sæpe curavit potio vilis ac facilis: Pulveris ex faba uncias sex, pulveris ex fœno Græco uncias sex, enulæ tunisæ sicca pulveris uncias sex, pulveris anagallici tunsi uncias tres, butyri uncias sex: quæ omnia cum tribus boni vini sextariis, additoque passii sextario uno semis, pariter agitabis,

& uni equo jejuno ante lucem bina cornua per os dabis, donec omnem ebibat potionem. Curam quoque non parum profuisse experimenta docuerunt, hac ratione compositam: Fabæ frixæ sextarium sine sale decoques, addeſque ſepi hircini reſoluti uncias tres, butyri uncias quinque: in mortario deteres univerſa. Præterea fœni Græci sextarium bene purgatum fervere facies, primamque aquam inter initia fervoris effundes, addeſque aquæ sextarios quinque, pinguiſſimas caricas viginti, & liquiritiæ uncias quatuor, pariter decoquas, donec aqua ad tres sextarios redigatur. tunc in mortario deteris fœnum Græcum, liquiritiam & caricas, miſceſque cum faba, ſuperfundis etiam calidam, in qua carica cum ceteris coctæ ſunt: contemperatiſque omnibus, ſi liquor ſpiſſior fuerit, tantum paſſi addeſ, ut per cornu facile poſſit exire. diebus plurimis ex eo per os ſingulos sextarios tuſſientibus dabis.

X. Coſſos, vermes, vel tineas, ceteraque animalia ventris exſtinguit, ſi heminam cineris, ex oli-væ ligno arido collecti, cum hemina olei viridis per triduum dabis ad cornu. Alia quoque confe-ctio, ſed quæ ſæpe mortiferam liberat paſſionem: Pulveris ſantonici, itemque abſinthii Pontici, hec non lupini crudi, & herbæ centaureæ, & ervi pol-linis, & ſeminis raphani binas uncias mittis, ad-diſque cornu cervini unciam, ſinopidis Pontici pa-ſtillos tres; opopanacis ſemiunciam, vini tenetani vel alterius auſteri sextarios duos, olei viridis ſex-tarium, quæ tepefacta ita animali defundis, ut per os cornu accipiat, in clivo conſtitutum, quatenus

succus facilius ad interiora perveniat. Postero die idem animal pronum constituatur in clivo, & per clysterem illius tepidæ potionis sextarius ingeratur, quatenus alternis diebus ex utraque parte injecta potio coagulare, quod appellatur, possit infundere, in quo illæ noxiæ bestiolæ coguntur, & pertuso ventriculo excruciatâ doloribus animalia perimunt. Est & tertia confectio non minus valida: Radicis capparis Siculi, vel baccas cum foliis ad unam libram deteris, pariterque commisces, addisque aceti sextarios duos. Quod medicamentum interdum per os, (sicut superius dictum est) interdum per intestinum injicis animali, ut internos hostes potionis austeritate consumas.

XI. Adversum omnia genera morborum salutaris confectio præparanda est, ut inter ipsa initia ex conditis possit occurri. Cassa est enim medicina, quæ sera est. Myrrhæ libram, turis masculi libram, mali Punici corii tunsi libram, piperis uncias tres, croci uncias tres, acaciæ rufæ selibram, Cadmiæ botryodis selibram, resinæ ustæ selibram, absinthii Pontici selibram, pulveris serpylli selibram, betonicæ selibram, centaureæ selibram, sagapeni selibram, saxifragæ selibram, peucedani selibram. quæ omnia bene tunsa & cribrata in mellis optimi tribus sextariis misces, & ad carbones leniter paululum coquis, post in vase stagnæo vel vitreo condita fervas, ex qua confectio morbidis, si febriunt, ad diem singula cochlearia majora cummulata cum hemina aquæ tepidæ, & olei floris tribus unciis dabis. Quod si absque febre sunt morbidi,

vel convalescere jam cœperint, cum vino & oleo plurimis diebus dabis, donec animal liberetur, quam validissimam & approbatam noveris potionem.

XII. Suffimentorum compositio fascinum pellit, lustrat animal, fugat dæmones, submovet morbos. Odor namque fumi ac spiritus per os ac nares ingrediens, penetrat ad viscerum omnes recessus, ac curat sæpius loca, quæ potiones non potuerunt curare. Etiam in hominibus suffimentorum vapor præcipue sequitur. Denique desperatos & periculosissimos morbos auctores mulomedicinæ afferunt, non ex pabulo aut aquarum vitio, sed aeris corruptione descendere. Et ideo facilius languorem, quem pestilens morbus ingessit, suffimenti salubris hujus curat afflatus. At talis compositio suffimentorum: Sulphuris vivi libram, bituminis Judaici libram, opopanacis unciam, galbani felibram, castorei felibram, ciceris crudi felibram, albitis felibram, salis Ammoniaci uncias tres, rasuræ cornu cervini uncias tres, sinopidis uncias tres, gagatis feminæ uncias tres, lapidis gagatis uncias tres, lapidis ematitidis unciam unam, lapidis sideritis unciam unam, lapidis argyritis unciam unam, cabaliones marinos septem, stellas marinas quatuor, pilas marinas septem, caudas marinas septem, ungues marinos septem, uvæ marinæ uncias tres, medullæ tedæ pineæ pondera tria, cedriæ pondera tria, picis liquidæ pondera tria, ossa sepia septem. hæc siccata pariter deteruntur atque miscentur. ex quibus unum cochleare, cum opus fuerit, vivis carbonibus aspergis, & cooperto capite, ut fumum

per os naresque suscipiat, animal suffis. Quod suffimentum, præter curam jumentorum, sanat incurrentes hominum passiones, grandinemque depellit, dæmones abigit & larvas.

XIII. Quadrigarium pulverem vocant, qui ex diverso pigmentorum genere mixtus & per se adjuvat animalia, & aliis potionibus pro modo vel curatione miscetur. Hujus Chiron talem compositionem saluberrimam credit: Tracanti pondera tria, aloes uncias sex, myrrhæ uncias sex, & scrup. 1, costi unciam unam, & scrup. 1, amomi unciam unam, & scrup. 1, cassiæ unciam unam, & scrup. gentianæ libram unam, aristolochiæ libram, centaureæ libram, betonicæ libram, saxifragæ libram, famsuci libram, opii libram, abrotani libram, eupatorii uncias sex, cardamomi uncias sex, folii uncias tres, spicæ nardi uncias tres, spicæ Celticæ uncias sex, asari libram, dauci uncias tres, castorii uncias sex, opopanacis uncias sex, galbani uncias sex, strutii uncias sex, panacis radice uncias sex, liquiritiæ uncias sex, absinthii fascis tres, fucci herbæ peristereï siccæ & cribratæ uncias quinque, hæc omnia pariter conteres, & diligentissime in vase vitreo vel stagneo servabis. Pelagonius vero quadrigarii pulveris ejusmodi composuit confectio- nem: Cinnamomi, spicæ Syriacæ, spicæ Indicæ, croci Siculi, myrrhæ Troglodytis, scieni, piperis nigri, piperis longi, mannæ croci, betonicæ, casia nigra, triffaginis, folii, nardi, lentisci, cepe Indici, nardi, storacis, acori Pontici, turis masculi, irisillyricæ, thymi Cretici, piperis albi, calami

aromatici, asari Pontici, petrosilini, mannæ croci, mali terreni, gentianæ, rosæ aridæ, cassiæ fistulæ, enulæ: omnia æquis ponderibus pro modo animalium misces, conteris, cribras, in pyxide vel vitreo dolio condis, & cum opus fuerit, singula cochlearia, vel amplius, si vires patiuntur, jumentis singulis dabis, addito vino & oleo. Interdum aliis potionibus misces, si ratio artis vel cura mandaverit. Absyrtus quadrigarium pulverem hac ratione composuit: Folium, spica nardi, crocus, piper album, piper longum, piper nigrum, opopanax radix, cassiæ dafnitæ, cassiæ marmalitis, cassia nardina, irisillyrica, apii semen, malum terræ, peucedanum, sabina, gentiana, herba rosina, thymum, myrrha, trixago, costum, tus masculum, gesse mantium, malum Punicum, calamum aromaticum, rosa ficca, ruta agrestis, petroselinum, aristolochia longa, amomum, calamum Syriacum, herba Artemisia. hæc omnia pro numero animalium præparas, æquis ponderibus intermiscis & tundis, cribrasque & fervabis, adversus passiones usus.

XIV. Causticum humectata siccatur, laxata constringit, luxata parat, læsa confirmat. Hujus Chiron talem compositionem demonstrat: Bituminis Judaici pondera duo, bituminis Apollonii pondera duo, mannæ turis uncias sex, bdellii Arabici uncias duas, medullæ cervinæ pondera duo, propoleos uncias duas, galvani uncias duas, guttæ storacis uncias duas, cere communis pondera duo, resinæ cavealis libram unam, visci Italici uncias tres, apo-

chymatis uncias duas, succi hyssopi uncias duas, guttæ Ammoniacæ uncias duas, picis Brutæ libram, [liquefacienda liquefac, pulverem aliorum addens agita & coque, ut sit una substantia, quo uteris adversus vesicas & suffusiones, quæ nascuntur in genibus & tibiis, & nodis, & articulis : & glandulas & ossilaginem curare creditur.] Pelagorius causticum, quod suffusiones vesicasque siccaret in genibus vel articulis, hac ratione composuit: Ceræ Punicæ libram, resinæ pondera duo & semis, galbani uncias tres, asphalti Judaici pondera duo, myrrhæ secundariæ pondera duo, bituminis libram, Ammoniaci uncias sex, costi uncias sex. Verum cetera decoquis in cacabo fictili novo, qui cum refrixerit, addis asphaltum & Ammoniacum & costum pro mensura, qua scriptum est, tritum ad modum farinæ, & agitabis, & iterum coques, ut sit una substantia, quo uteris adversum venas & vesicas, & suffusiones, quæ nascuntur in genibus, aut in tibiis, aut inter nodos, aut in articulis, usque eo, ut ossilaginem curare credatur. Malagma quoque causticum hac voluit ratione componi. Picis pondera duo, ceræ pondera duo, galbani uncias tres, resinæ libram, adipis taurinæ pondera duo, bdellii uncias septem, turis pollinis uncias tres, resinæ terebinthinæ uncias sex, visci pondera duo, glutis uncias tres. Absyrtus hujusmodi causticum hac ratione composuit: Glandularis resinæ frixæ uncias tres, picis duræ uncias tres, bituminis Judaici uncias tres, evisci uncias tres, galbani uncias tres, bituminis Græci uncias tres. hæc omnia in vino

decoquis. Bitumen vero contundis, & superimittis.

XV. Compositio malagmæ ad tumores duros & veteres: Galbani uncias duas, resinæ libram, Ammoniæ felibram, picis Brutæ felibram, ceræ libram, olei, quod temperare possit. Item malagma ad tumores duros & veteres: Galbani libras duas, Ammoniæ felibram, resinæ terebinthinæ felibram, popanacis libram, storacis libram, ceræ rufæ libram, bdellii libram, piperis albi unciam unam, baccæ lauri libram, piperis longi unciam unam, picis Brutæ felibram, olei irini quantum sufficit.

XVI. Collyrium fistulare, quod conficitur, ut mittatur in fistulas vulnerum, quæ ab initio curata fuerint negligenter. Formatur autem ad mensuram ipsius fistulæ, ut, cum immissum fuerit, eandem possit implere, ut celerius jam consumpta duritie, caro viva ducat solidam cicatricem. Misy libram, feculæ libram, æruginis libram, chalcitis libram, cymini uncias sex, teres cum aceto, vel collyria facies. Item aliter componitur collyrium fistulare: Misy, æruginis, chalcitis libras singulas, mellis uncias sex, zungitis pondera duo, coquas ex vino veteri, pastillosque inde facies fistulis inferendos.

XVII. Compositio malagmæ crudæ: Calcis vivæ libras duas, sinapis Alexandrini libram, ficus siccæ uncias sex, axungie quantum sufficit, immisces, contundis, & uteris.

XVIII. Compositio syncrismæ: Ceræ rufæ pondera duo, resinæ frizæ pondera duo, olei laurini libram, fepi taurini libram, axungie libram, me-

dullæ cervinæ libram, olei Cyprini, æruginis, hyssopi, axungiaë veteris libras singulas: hæc omnia pariter ad carbones decoquis & uteris.

XIX. Traumaticum medicamentum curationi vulnerum valde convenit. nam absumta putredine, vivam carnem ad sanitatem reducit. Hujus est talis compositio: Misy libram, chalcitis pondera duo, æruginis libram, pariter colabis, & supra tegulam in ignem pones, & coques, ut rubeum fiat. Post in mortario teres, & ad similitudinem farinaë pulverem facies. Deinde duos sextarios mellis in olla nova coquis cum vino, & cum fervere cœperit, pulverem supra scriptum agitabis, & pariter decoques: refrigeratoque ad cancrumatas plagas, ad famicem & cicatrices reducendas uteris. Traumaticum quoque hac ratione componitur: Misy, cathimiæ, aloes, acori libras singulas, æruginis libras duas, chalcitis libram, mellis libras duas in olla nova decoques, refrigeratoque uteris.

XX. Malagmæ quoque istiusmodi compositio approbata est: Mellis libram, galbani, storacis, bdellii, piperis albi singulas libras, Ammoniaci pondera duo, medullæ cervinæ, baccarum lauri ana libram, turis pollinis uncias duas, sepi caprini uncias quinque.

XXI. Malagmæ quoque medicamentum hac ratione componitur: Ammoniaci uncias tres, ceræ libram, nitri floris uncias duas, resinæ terebinthinæ pondera duo, storacis uncias tres, baccarum lauri uncias sex, olei Cyprini uncias tres, olei laurini uncias tres, medullæ cervinæ uncias sex, olei

rofati uncias tres, adipis aferinæ uncias sex, hyffopi uncias quatuor, adipis cervinæ uncias sex, opopanax uncias sex, piperis albi uncias duas, galbani uncias tres, axungia veteris libram, aceti acerrimi heminam, turis masculi uncias quatuor.

XXII. Abfyrus compositionem anacollimatis ejusmodi composuit & prodidit: Floris nitri sextarium, opopanax uncias tres, croci Siculi uncias duas, piperis albi unciam, pollinis turis uncias tres, cochleas contusas decem, bulbos viginti, avellanas viginti, quæ omnia contusa & permixta, si aceto temperaris, divulsa conjungis. Efficacius tamen est, si locis dolorosis emissum sanguinem ipsius animalis addideris. Compositio sychrismæ: Storacis uncias quatuor, Ammoniaci uncias tres, medullæ cervinæ uncias duas, olei glaucini uncias sex, olei Cyprini uncias tres, sevi taurini uncias tres, resinæ terebinthinæ uncias quatuor, adipis urfinæ uncias tres, adipis leoninæ uncias quatuor, propoleos uncias tres, olei veteris uncias sex, axungia veteris libram, olei Sabinensis libram, opopanax, galbani uncias tres. hæc ad carbones lentis vaporibus decoquantur, & unctionem saluberrimam præstant.

XXIII. Compositio malagmæ crudæ talis est: Cera Punicæ selibram, Ammoniaci selibram, bdellii uncias tres, storacis uncias duas, sagapeni uncias quatuor, turis pollinis uncias sex, olei veteris uncias quatuor, propoleos uncias duas, medullæ cervinæ uncias sex, sepi taurini uncias duas, resinæ frixæ uncias duas, adipis urfinæ uncias duas, adi-

pis leonis uncias duas, opopanacis, baccarum lauri, ana uncias duas, olei Cyprini uncias quatuor, gentianæ uncias tres, resinæ Colophonæ uncias sex, galbani uncias sex. Item alia compositio malagmæ: Ceræ Ammoniaci ana libram, storacis uncias sex, sagapeni uncias tres, turis pollinis uncias tres, medullæ cervinæ uncias quatuor, opii Hispani uncias duas, propoleos uncias quatuor, sepi caprini uncias sex, galbani uncias sex, picis Brutia uncias quatuor, resinæ terebinthinæ uncias tres, resinæ frixæ uncias quatuor, aceti acerrimi uncias quatuor, olei lentiscini uncias sex, olei irini uncias quatuor.

XXIV. Compositio malagmæ ad uligines. Salis Afri libram unam, bulbi libram, nitrum, sulphuris libram unam, mysi libras duas, olei libram. his coctis diligenter, uteris.

XXV. Compositio malagmæ ad nervos: Sulphuris vivi, aluminis, resinæ, picis Brutia ana libram unam, ceræ pondera duo, medullæ cervinæ libram unam. hæc omnia pariter diu agitas aut verberas.

XXVI. Compositio traumatici: Gallæ uncias quatuor, æris usti uncias tres, corticis mali Punici uncias tres, misy uncias quatuor, vini unciam unam, aceti uncias tres, in olla nova excoquis & uteris.

XXVII. Compositiones collyriorum Absyrti, Pelagonii, Chironisque subjecimus. Ad album enim de oculis tollendum & abstergendum Absyrtus tradidit: Nuces avellanas combustas, donec redigantur in cineres, in mortario deteres, addeſque mannæ

turis idem pondus, quæ diutissime trita, & melle optimo adjecto comprehendantur, & sic inungatur animal. Idem Absyrtus ejusmodi collyrium laudat: Piperis albi grana octo, mellis Attici uncias duas, croci uncias duas, sepiaë marinæ testa diligentissime trita uncias duas, balsami unciam unam. Pelagonius tale collyrium monstrat: Oleum, sal, refinam, ceruffam, opobalsamum, addito melle deteris atque componis, alternis diebus inducis usque ad sanitatem. Nardinum quoque collyrium hac ratione composuit. Violæ uncia una, spicæ nardi uncia semis, cassiæ, myrrhæ unciaë tres, croci unciaë tres, olei Cyprini unciaë sex, piperis albi unciaë duæ, cymini unciaë tres. Item alia collyria composuit. opobalsami, croci, myrrhæ, salis Hispani, lepidis, ossis sepiaë, singulas uncias, cadmiæ uncias duas, afronitri unciam unam, mellis Attici libram. Chiron etiam vetera glaucomata hac collyrii indicat confectioe purgari. Cornu bubulum extremum, ubi solidum est, combures, ac turis masculi pulverem, stercoris quoque humani combusti & salis Ammoniaci pari mensura pulverem facies, piper longum, ossa sepiaë, flos æruginis, vetus vinum, crocum, rutam, pariter detrita commifces, addito optimo melle, quod sufficit, & inungis. Aliud quoque collyrium simile composuit. Ossa sepiaë marinæ, crocus, myrrha, troglodytis: item sal, ac stercus crocodili. hæc omnia pariter ac diutissime deteruntur, & bene trita cernuntur, additoque optimo melle unctionis utilitatem animalibus præstat. Licet parva & prope nulla de his, quæ diversi auctores retulerunt, præterif-

se doceam, tamen quæcunque videbantur probata conscripsimus. Verum ne longior liber confusio- nem magis legentibus, quam instructionem videretur afferre, modum plenum credimus faciendum, illud iterum iterumque commonentes, ut diligenti cura passionum occurratur exordiis, nam etiam incurabiles ægrotudines, si præventæ fuerint, medentis arte vincuntur. Inveteratas causas, etiam faciles, curari sæpe non posse, legi.

XXVIII. Cephalicum, quod facit ad omnia vulnera difficilia claudenda & supplenda: Herbæ panacis radices, tus masculum, myrrham, pollinem ervi, rosæ folia arida bene trita & cribrata. hic pulvis confectus difficilia vulnera claudit ac curat. Nunc etiam si melle decocto, & huic medicamento mixto collyrium facias, & altis sub vulneribus fistulæ subjicias, citius supplere & sanare cogit. Medicamentum consuetum, in usu quotidiano necessarium, propter compendium & moras ita facies: Æruginem, chalcitem, æris florem, æs ustum; hæc bene trita & cribrata æquo pondere catastalticum faciunt, quod carnem supercrescentem comedendo effovet. Hoc idem cum aceto & melle decoctum ad mellis crassitudinem, facies medicamentum, quod facit ad omnia vulnera & caneros elympidanda, & ossa scabrosa. Chlora medicamentum, quod facit ad omnia vulnera complete lympidanda, vel sine difficultate claudenda. Punicam, refinam terebinthinam, medullam cervinam, æruginem, oleum, ita conficies, quantum sufficit. Tetræpharmacum, quod facit ad omnia vulnera elympidanda, & velocius

curanda: Adipem taurinam, ceram, picem, oleum. Igitur medicamentum, quod supra dixi, catuloticum est. Glicium, quod facit ad omnia vulnera fordidā & cancrofa: Amurcam, falem, acetum: his mixtis, quantum volueris, ad craffitudinem mellis uteris. Officulare medicamentum, quod facit ad omnia officula, & (darscus quo loco factum, si deijciendum volueris) Picem liquidam, axungiam veterem, æruginem bene tritam & admixtam, colas bene coctum, post decoctionem supra scripta purgat vulnera diligenter. Stypticum, quod facit ad omnia vulnera humecta, & fungos exsicandos: Alumen sciffum, gallas minores, cortices mali granati, subcorticem de ipfa arbore. hæc omnia trita, pulvis ipfius vulneribus exsicandis valde prodeft. Medicamentum, quod facit ad omnia vulnera claudenda: Abfinthium, finopidem, lepidam. hæc tria bene commixta faciunt medicamentum ficcum, quod ad omnia vulnera prodeft. Implectoricum medicamentum, quod facit ad omnia cava supplenda: Pollinem turis, pollinem herbi, lepidam. hæc bene trita medicamentum faciunt ad supplenda vel elympidanda vulnera. Ad oculorum rupturas & tuniculas fervandas prodeft, fi fel caprinum lacti caprino mifceatur, & fic penna nigra oculi inungantur. Ad oculorum album five glaucomata fic facies: Vini sextarios 4, gari floris sextarium unum, mellis uncias 4, pariter decoquis & uteris. Ad recentem ocularem percuffum: Croci, myrrhæ, turis mafculi, gummi, medullæ vervecinæ, anagallici fucci, mellis, cardami, binas uncias. Synchriſma: Ceræ rufæ pondera 2, ax-

unguæ pondera 4, opopanacis uncias 2, olei veteris pond. 2, galbani unc. 3, myrrhæ pond. 4, Armeniæ pond. 3, olei Cyprini pond. 4, medullæ cervinæ pond. 2, hyssopi pond. 2, storacis pond. 4, olei lentiscini pondera 4. Synchronisma ad alia genera: Galbani pond. 2, opopanacis pond. 1, ceræ pond. 4, medullæ cervinæ pond. 3, turis masculi pond. 2, piperis albi pondus 1, resinæ terebinthinæ pond. 3, storacis pond. 1, adipis anserinæ pond. semis, euphorbii uncias 6, adipis leoninæ, mellis, castorei, libras singulas, olei myrrhæ lib. 2, olei lentiscini pond. 2, olei Syriaci lib. 2, olei veteris lib. 2, olei mellini pondera 2, olei storacis pond. 2, opii pond. 3. Lipparia sic facies: Spumæ argenti pondus 1, ceruffæ uncias 2, vini sextarios 3, olei pondus 1, & semis. omnia conficies, & sic uteris. Lipparia alio genere sic facies: Spumam argenti, ceruffam, tus masculum, acetum album, oleum. hæc omnia in unum conteres, & cum vino melicrato admisces, & sic uteris. Traumaticum sic facies: Chalcitidis pond. 1, misy pond. 1 semis, æruginis unciam 1, stercoreis columbini pond. 1, adarcis uncias 3 & scrupulos 3. decoquis una, & sic uteris. Item alio genere ad flegmonas tollendas: Sinapis Alexandrini unc. 6, fici Afræ unc. 3, axungiæ veteris uncias 6, aceti scrup. 3. Item Traumaticum alio genere ad verrucas tollendas: Floris chalcitis uncias 2, niri uncias 2, lasari uncias 3, aceti heminam. Item alio genere ad suffraginosos: Æruginis, aluminis ana pond. 5, herbæ fideritis, ferrariæ pond. 1, aceti acri sextarium unum. Ad flegmonas discutiendas:

Radici, ervi, axungiae, aceti acris, linis in linteo, & sic uteris. Causticum ad nervos crassos, vel quaecunque in notitia sunt: Galbani, opopanacis, medullae cervinae, resinae terebinthinae, Armeniaci, propoleos, violae, turis pollinis, bina pondera, resinae frixae pondera 5, bituminis pond. 3, picis durae pond. 5, resinae pituinae pond. 5, cerae pond. 5, olei cerini pond. 3, incomii pond. 2, storacis pond. 2, visci pond. 2. Causticum ad nervorum dolores: Galbani, storacis, violae, propoleos, resinae singula pond. Colophoniae uncias sex, resinae terebinthinae pond. 6, opopanacis pond. 1, turis pollinis, hyssopi, Armeniaci, baccae lauri, singula pond. picis Brutiae pond. 1 & semis, vini Aminei pond. 1 semis, resinae bituminis pond. 1, haec omnia in uno cacabo coques, in linteolo induces calida. Malagmam cocticam sic facies. Ceræ albæ, galbani uncias singulas, resinae terebinthinae pond. 2, adipis taurinae pond. 3, hyssopi pond. 2, bdellii pondus 1 semis, irisillyricæ pond. 2, adipis anserinae pond. 1, haec omnia decoquis, & uteris. Malagma ad nervorum dolorem: Ceræ unc. 6, adipis cervinae unc. 3, galbani, piperis, Armeniaci, resinae terebinthinae uncias ternas, tracanti uncias 5, singula contundis, permisces, & uteris. Malagma ad nervos vexatos: Menthae, galbani, rubricæ, storacis, violae ana pond. 6, similaginis pond. 4, haec omnia cum similagine & vino decoques in cacabo, & liquida facies, deinde similaginem & vinum in unum permiscebis, illinis in linteolo, & alligabis ferventia. Malagma ad tumo-

res sic facies. Ceræ uncias 6, adipis cervinæ uncias 3, galbani uncias 3, violæ, piperis albi uncias ternas, Armeniaci unciam, resinæ terebinthinæ unc. 3, storacis unc. 3, gentianæ unciam 1, singula contundis, postea permisces in vino, & sic uteris. Emplastrum: Ceræ viridis pond. 1 & semis, olei Cyprini unc. 9, olei myrrhini uncias 2, adipis anserinæ uncias 2, turis pollinis unc. 2. hæc omnia in cacabum mittis, coquis, & linteolis illinis. Cerotum ad ulcera. (strumenta) pond. 2, ceræ rufæ pond. x, olei myrrhini pond. 6, olei veteris pondera 8, aluminis pond. 9, olei Cyprini pond. decem, calcis pond. quinque. Fomentum ad tumores, sive ad duritiam quamlibet sic facies. Eviscum ex vino decoctum conteris cum axungia, & sic uteris. si minus, herbam fabinam conteris, & ex rosaceo concoquis, & sic uteris ad sanitatem. Compositio ad colicos: Afari Pontici, petroselini, fœniculi uncias singulas, piperis nigri uncias 2, marubii maf. unciam 1, abrotani unciam semis, mellis optimi pond. 2, coques & despumabis, & hæc omnia contundes & cernes, & sic in melle commiscebis, inde figuram facies nucis avellanæ, & ex aqua dabis, & aquæ congiūm 1, in potum. Item diebus, quibus eo morbo tenetur, fœniculi seminis cum vino cochlearia tria aut quatuor fricabis in mortario, adjicies vini cibarii sextarium 1, mittes in ampullam aut cornu, & dabis, ut bibat, & cum fagis bene munies. Malagma ad nervos claudos: Sepi hircini libram, molybdænæ selibram, resinæ libram, æruginis selibram. Compositio ad genua:

Aceti hemina, falis puſillum, æris uſti ſelibram, ſinopidis quod fatis eſt. Potio hiemalis: Croci, coſti, petroſelini Macedonici, murrhæ, turis maſculi, tracanti, cymini Alexandrini, crocomagmæ, piperis uncias ſingulas, vini & olei quod ſufficit (ova). hæc omnia permifces, & dabis cum ſucco ptifanæ, cui immittis palmas xxv, bulbos xxv, hyſſopi faſcem, caprinos adipēs, catulum brevem vivum mittis, quem cum madefactum videris, tunc omnia exſiccabis, & adjicies olei quod ſufficit, tunc illa omnia permifces, & potionabis. Potio æſtivalis: Traganti, croci, abrotani, cardamomi, glaulii, petroſelini Macedonici binas uncias, gingiberis unc. 1. hæc temperas, & cum dare cœperis, mittis quotidie heminas ſingulas ſingulis jumentis. Addeſ porri ſectivi, porcla ſil Gallici, tus, apium, olei Afri heminam, temperabis quod ſufficit, & uteris.

GARGILII MARTIALIS
FRAGMENTUM.

Ff3

C U R Æ B O U M

EX CORPORE

GARGILII MARTIALIS.

AD boum morbum. Salem tritum per cornu cum vino in potionem dabis. Boves morbos ne noceat, dato sumtas salis, terna lauri folia, & totidem porri festivi, & ulpici alii ternas spicas, turis grandis grana terna, herbæ fabinæ erbas ternas, rutæ cauliculos ternos, sambuci carbones ternos. Hæc omnia sub dio cœli per triduum ex eadem potionem dato: adjecto scilicet vino. Quod ita partieris, ut æquas potiones per triduum accipiat. Sane is, qui dabit, sublime stet, & vaso ligneo infundat in os, deiciat in gutture. Boves si ægrotare cœperint, dato continuo ovum gallinacium, quod crudum integro facito ut devoret: postero die caput ulpici alii. Bos si ægrotat, quotidie ei dato unam eminam vini, & exercere bene vivere medium. si ægrotat, herbam centauream contrita ex vino infunde per cornum. Bos si ægrotat, muriam falsamenti optimam, & malum terræ aquæ sext. aceti sil. ruta conterito, & labris perfricato. Vel radicem herbæ personaciæ conterito, & primo die dato unc. ʒ, vini que sext. ʒ, & aquæ. Bos si ægrotat, junci radicem decoques, & per cornum dabis. Bos si tuffiet, aut si su-

spiravit, terræ malum, ovum crudum & adipem
 fuillum, & vinum vetus, adipem tamen prius li-
 quefacito & dato, juvat; vel marrubium cum vi-
 no datur. Si bos collum subtorferit, ebulo contrito
 perungitur, sæpe vel medullam taurina, prius ta-
 men axungiam perfricato. Si in collum nervi la-
 boraverint, sumito corticem novam de subero,
 comburito, ut carbones fiant, & terito ex vino ve-
 teri & axungia bene inter se commixto & perfri-
 cato, ei collo pili sæpius defluunt. Ulmi vernaculi
 radicem ex vino decoquitur ad tertias, & eum,
 cum opus non faciet, sæpius perunguito, vel adi-
 pem urfinam, vel medullam taurinam, prius tamen
 axungia perfricato. Si bovi intestina dolebunt, su-
 mito vini sext. III, & olei emin. & permixtum per
 cornum & curat, remediabitur. Item aliud. Salis
 pugnum, & cepæ capita x, pariter conterito, & in
 offæ modum reficito, eam in anum bobis inicito,
 & fac eum arare continuo folli, & sanus erit. Sca-
 bies bobis neves. & erbam si fatrum tundes, & ex
 eo pecus lavabis. Et ex aqua, in qua lupini deco-
 cti fuerint, nihilominus lavabis. Bobus & ceteris
 pecoribus scabiem ut discutias, intibum silvaticum
 conteris & perunguis. Bos aut asinum si eosdem
 morbos inciderint, sumito scilla aut rumnisa radi-
 cem, id est, spinam albam quam tenerrimam, & in
 aquam infundito. Ex qua per dies quatuordecim bi-
 bat. Unde expurgabuntur, & sanitas consequitur.
 Irudinem si bos devoraverit, camicem conteres, &
 ad nares ejus admovebis, statim eicies. Bos si non
 rumigat, falicis folia aut corticem ejus viridissimam

contundito, & in eo sext. vini addito, & olei partem quartam in se bene misceto, & per cornum bovi infundito. Intestinum enim movit, ut pedere non cesset, enovit sanabitur. Jumenta si potionabis. Stercus leporinum & cepam siccam cum vino conterito, & per cornu dato. Jumentum ruscones si habebit, alium cum axungia conteris & dabis: ægri des remedium, foeniculi cum cepa conteris & potionabis jumenta, si crocinabuntur jumenta, marubium & axungia conteris, & in vino dabis. Ad glandulas jumentorum. Luna XIV mane, antequam manus laves, jumento omnia impedimenta tollis, & manus sinistra digito medicinali de glandulam apprehendis, & hæc dices: Senti precante nec lapis lanam feri: Nec lumbicos oculos habet, nec mula parit. Utriculum coffia herpiosum arbor fuit manu humana hæc ipsa concisa est, corbo factus est & si tuber, si panus evala subula neceris, nec radices agas. Hoc semel dices. Si jumentum stercois gallinacium comederit, brassicam agrestem terito cum oleo & aceto, bibat per cornum. Ad abundantiam sanguinis genestam viridem conterito, & eam in vino sive in aquam permixtam dato per cornum. Jumentum si male habuerit, cineres, lixiva, cyathos VIII, olei cyathos VI, consubige & in se & dat. bibat per cornum, & currat ne minus horam aut seniores. Ut bene valeant. Ypopomaces unc. I conteris, ex vino dabis potionem. Ad scabiem jumentorum. Arabis bituminis p° . III, sulfuris p° . II, picis liquidæ p° . VI, picem, mentam, oleum, mitte in ollam integram, sine quiescat. Dein super infri-

458 GARGILII MART. CURÆ BOUM.

cato, qui & trita erunt, & quæ soleta, adice. bitumen, sulfur nigro & ita infunde, sed diligenter coques, ne ferveat, sed lene igni vel carbonibus calefacito, & remobes ab igne, & colas, ac resolutum prius aceto admiscebis. Hoc medicamento perunguis jumenta alternis diebus plus bis aut quater. Ad pituitas, aniscis unc. III, benetoris dabis cum vino permixtos cyathos VI ad cornum. Ex quo medicamento etiam per sinistram narem duas dragmas infundis. Item aliud: Stercoris scrufini pulverem contritum diligenterque cribratum studiose servabis, ut si quando jumento pituita molesta erit, ex confecto pulvere cum vino veteri, quantum videtur posse sufficere, per cornum deicias, & sanabitur statim. Si quod jumentum cujuslibet generis stranguriam patitur, de sinistra manica tunicæ pediculum eximis, eumque in aurem equi sinistram conicies, continuo sanabis. Sed cum hoc facies, pediculum omnino non nomines. Si quod jumentum mus cœcum morderit, acetum acrum bene cum orbita infundito, & cum subigis & sic tollis, & inde acu ferrea morsum bene compungito, & supra dicta terra confricato. Hoc per triduum facito, & cornu cervino suffumigato. Ad vermes necandos scyllæ fucum instillato & pice liquida tangito. Boves si pedes attriverint, priusquam in viam mittas, pice liquida cornua perunguito. Famicem si boves habuerint, sale & aceto diligenter eluito posa æris flos contritum commixtum cum axungia vel alumine solo, vel galla cum allumine.

AUSONI POPMÆ FRISI
DE
INSTRUMENTO FUNDI
LIBER QUI
APPENDIX AD REI RUSTICÆ
SCRIPTORES LATINOS
VETERES.

INDEX CAPITUM.

- I. Instrumenti fundi definitio & divisio.
- II. Præfecti villæ & rei rusticæ, Villicus, Villica, Procurator, Actor, &c.
- III. Operarii rustici, & eorum diversa ministeria & nomina, Politor, Arator, &c.
- IV. Pecudes majores agriculturæ servientes, Boves, Equi, Asini, &c.
- V. Pecudes minores, ut Ovis, Sus, Capra, &c.
- VI. De canibus, & eorum diversis generibus & usibus.
- VII. Aves villaticæ, terrestres, & aquatiles, Gallinarum tria genera.
- VIII. Instrumenta inanimata & muta trium generum: & quæ fructus quærendi gratia parata.
- IX. Colligendi fructus causa parata instrumenta, & primum messis.
- X. Fœniciciæ instrumenta.
- XI. Vindemiæ instrumenta. Torcularis descriptio particularis.
- XII. Oleæ legendæ & premendæ instrumenta.
- XIII. Lacticinii instrumenta.
- XIV. Florilegii & fructuum hortensium colligendorum instrumenta.
- XV. Conservandis fructibus destinata instrumenta, Cellæ, Apothecæ, Cisternæ, Horrea, &c.
- XVI. Vasa vinaria majora, Culleus, Cupa, Orca, Seriæ, Dolia.
- XVII. Minora vasa vinaria, Cadus, Amphora, Fidelia, Lagena, &c.
- XVIII. Vasa Salsamaria & Salsamentaria.
- XIX. De instrumentis instrumentorum fundi.
- XX. De cibariis & vestimentis familiæ rusticæ.
- XXI. De instrumentis jumentorum, & ornamentis eorundem.

A U S O N I P O P M Æ

D E

I N S T R U M E N T O F U N D I

L I B E R .

I. **I**NSTRUMENTUM fundi est apparatus rerum necessariorum, cum ad culturam agri villæve, tum ad fructuum perceptionem, vel conservationem. Nam quod ornatus, aut usus sui causa paterfamilias habet in fundo, id appellatur instructum: veluti suppellex, bibliotheca, pædagogia, artificia; hæc enim omnia non agri, sed ipsius domini sunt instrumenta, quibus ille lautior in re familiari, & ad vitæ cultum fit instructior. Quæ autem continentur in instrumento fundi, partim sunt animalia, ut homines, pecudes, aves: partim inanima, ut ferramenta, vehicula, dolia: sine quibus neque agricultura, neque frugum fructuumque reliquorum collectio, vel conservatio esse ulla potest. Ac homines quidem ad usum rusticum parati, vel liberi, vel servi sunt soluti, aut vincti: & alii præfecti, alii operarii: utrique vero a diversis ministeriis & operis diversa habent nomina, quibus discernuntur.

II. Inter præfectos primus est **VILLICUS**, agri colendi causa constitutus in villa: cui contubernalis **VILLICA**, quæ rem familiarem & domestica opera

troitus exitusque observat: ob quod olim in cella sua prope januam catena **vinctus** cubabat, non ruri modo, sed etiam in urbe. Petronius Satyrico: *Non longe ab ostiarii cella.* Columella lib. 1: *An putem fortunatius a catenato repulsum iri janitore.* Ovidius Factor 1: *Janitor immitis, dura religate catena.*

III. Operarii rustici pro modo & natura agrorum diversas operas præstant, vel colendis arvis, vineis & hortis, vel pascendis pecoribus, vel salictis aut saltibus instituendis atque tuendis. In quibus singulis Columella requirit singularem animi ac corporis habitum, ut in aratore proceritatem, in vineatore latitudinem, in bubulco vocis vastitatem pariter & corporis, in pastore sedulitatem ac frugalitatem. Ex horum numero est **POLITOR**, qui agrum cultura expolit, dummodo id facit fide domini. Non enim tenetur instrumento fundi, (quod idem de aliis omnibus intelligendum) si pecuniariam mercedem, aut certam fructuum partem capit, pro ratione operæ & artis, vel conditione soli: ut olim in agro Casinate & Venafro, loco bono, si politor tantum demessuisset fruges, & ea una cum spicis in corbem corruerentur, accipiebat partem octavam, at si etiam impendisset trituræ & ventilationis laborem, & purgatum frumentum modio divideretur, ferebat partem quintam, auctore Catone, 136. Ulpianus tit. Pro socio: *Cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus.* **ARATOR** terram aratro fulcat & profcindit, **JUGARIUS** in aratione juga ducit & regit. Columella 1: *Jugario ad*

circumeundum laxa ministeria præbeat. MEDIASTINUS est quasi in medio actu agricolationis, & post aratorem reliquas partes tractat. Habent enim opera rustica commune quoddam vinculum, quo inter se alia aliis stato ordine succedunt, ut terra primum variis modis illecta & præparata ad sementim profcinditur aratris: deinde illius gremio mollito & subacto semen inspergitur, quod mox constrata humo altius obcæcatur: tum ubi herbescens ex eo viriditas se ostendit, spinæ noxiæ succrescentes leviter evelluntur rastris, sarculis, runcinis: post fruges jam adultæ defecantur, quæ calore solis afficcatæ bacillis furcillisve in area trituantur & excutiuntur: ad extremum grana ventilabro per longum spatium in ventum projiciuntur, atque ita purgantur. Quæ opera qui efficiunt, singuli sua private habent nomina, ut SATOR, OCCATOR, SARRITOR, RASTRARIUS, RUNCATOR, MESSOR, TRITURATOR, VENTILATOR, & uno simul omnes vocabulo Mediastini appellantur: sicut in familia urbana *Mediastini* sunt servi mediæ inter actores & compeditos, id est, inter summos & infimos. Lucilius lib. 17 Sat. *Villicum Aristocratem, mediastinum atque bubulcum.* Columella 1: *Mediastinus qualiscunque status potest esse, dummodo perpetiando labori sit idoneus.* VINITOR colit vineam: cui adjungitur PUTATOR, FRONDATOR: ille vites aut arbores amputat & purgat: hic arbores defrondat, ut e frondibus faciat manipulos ad pastum pecoris per hiemem; vel vitium folia decerpit, quo uva folis calori exposita commodius maturescat. Utriusque

infigne olim erat falx. Ovidius Metamorph. 14: *Falce data frondator erat, vitisque putator.* PASTINATOR terram vinealem fodit & præparat. VINDEMIATOR colligit vindemiam, & Græce *τρυνιτης* dicitur. OLEARIUS loco & ordine socius ac æqualis est Vinitori: quia apud veteres fuit gemina & juncta cura vineæ & oliveti. Huic operam præbet LEGULEJUS, qui oleam caducam & verberando decussam nuda manu legit: STRICTOR digitabulis præfam decerpit ab arbore: FACTOR oleam facit exprimitque, ut *Factus* est, quod uno tempore conficitur; & *Hostus*, quod ex uno facto reficitur, quasi haustus, ut *Horio* pro haurio veteres dixerunt, & *dehorio* pro dehaurito Cato 67: idem 6, *Hostus nequam erit*, id est, inutilis & nullæ rei. CAPULATOR oleum expressum *capulis* deplet, & e *cortina* in *labra* aut *dolia* transfundit. *Deplere* enim est haustum minus facere, ut ait Statius Achilleid. 1, *Fontes deplevimus haustu.* HORTULANUS & OLITOR curat fructus hortenses, & vendit impositos asino vel caballo, ut olim fieri solebat. Horatius Epist. 1: *Oli toris agee mercede caballum.* PASTIONI pecoris præest MAGISTER PECORIS, idem PASTOR, qui pecus pascit, regit & curat, ut *Magister camelorum* Victori, *sarcinalium principis jumentorum magister*, Ammiano lib. 15. ARMENTARIUS sive JUMENTARIUS & ARMENTI CUSTOS Ovidio 11 Metamorph. cui qui præfectus est, dicitur SUPERJUMENTARIUS. Suetonius in Claudio: *Barbarum & olim superjumentarium.* Sed a pecoris genere, cui præsumt armentarii, habent diversa nomina, ut *Equiso*, *Asinarius*, *Mu-*

lio, Bubulcus, Subulcus, Opilio, Caprarius, Porculator, qui observat porcellos lactentes. AVIARIUS est, qui aves villaticas pascit & curat; FARTOR, qui faginat. Horat. 2 Sat. 3, *Cum scurris fartor*. Antiqua inscriptio: AVIUM FARTOR. GALLINARIUS, curator gallinarum, DELIACUS, faginator. Varro de re rust. 1: *Qua gallinarius curator earum ire possit*. ibid. *Ut maxime fecerunt Deliaci*. Cicero Academic. 2: *Accepimus, Deli fuisse complures salvis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent*. Plinius 10: *Gallinas faginare Deliaci cæpere*. SALICTARIUS est, qui salictum curat, & ex eo materiam salignam parat, vel texendis corbibus, canistris, & cistellis, vel viti pedandæ, jugandæque. Sunt enim *salicum* duo genera: aliæ *viminales*, suppellectili villaticæ texendæ; aliæ *perticales*, vineis jugandis vel soboli plantandæ, vel denique sæpimentis usum præbent. Unde Cato in æstimatione prædiorum tertium locum tribuit salicto, præponitque olivetis, agris frumentariis & pratis. SALTUARIUS vocatur custos saltuum: sive fructuum conservandorum gratia paratus sit, sive finium tutandorum causa, ut ille Tyrrhus Virgilianus, *cui late custodia credita campi*. Nam omnino Saltuarii continentur instrumento, si fundus saltus pastionesque habeat: sicut etiam accedunt instrumento, si villa cultior est, SCOPARII, & si viridaria habeat, TOPIARII, qui hedera deambulationes gestationesve convestiunt, & formas varias ex plantis, arboribus, fruticibus compositis & plicatis reddunt: si in agro venationes sunt, VENATORES; si ab aucupio

reditus percipiatur, AUCUPES; si ex melle, MELLARII, qui sunt curatores apium & mellis, ut ait Varro 2. Denique est in instrumento fundi FOSSOR, qui compeditus erat, & minimæ dignationis. Unde pro inerti & stupido dixit Persius 5: *ne cum sis cetera fossor*. Juvenalis 2: *Squalidus in magna fastidit compede fossor*. MESSOR, FÆNISEX, vel Fæniseca: illius insigne, more veteri, erat corbis, hujus corona e fœno. Cicero pro Sestio: *Messoria se corbe contexit*. Ovidius Metamorph. 13: *O quoties habitu duri messoris aristas Corbe tulit, verique fuit messoris imago*. Idem 14: *Tempora saepe gerens fœno religata recenti, Defectum poterat gramen versare videri*. Propertius 4: *Arma tuli quondam, & memini, laudabar in illis, Corbis at imposito pondere messor eram*. Ibidem: *Da falcem, & torto frontem mihi comprime fœno, Jurabis nostra gramina sc̄da manu*. GERMINISECA, qui in hortis & vineis germina falculis præcidit. Varro L. L. 4: *Falculas has phancillas germinifecæ vocant*. Sed Pistor, Molitor, Coquus, Faber, Tonsor, Fullo, Textor, & alii opifices, si qui in fundo sunt, continentur instrumento, non ut fundi instrumenta, sed instrumenti, nempe familiaræ rusticæ, cujus causa parata sunt, ut infra dicemus.

IV. Sequuntur reliqua duo genera instrumenti animalis, *Pecudes & Volucres*, quæ fundi culturæ inserviunt. Non enim, si quæ habentur, ut dominum lautiozem reddant, iustrumento fundi annumerari debent: sed hæ modo, sine quibus recte exerceri nequit possessio. Itaque si dominus paravit greges ve-

nalium, ut ex iis fructus caperet, hi non sunt in instrumento, nihilo magis, quam si induxit plures in fundum textores, fabros, aut alios artifices rei quaerendae. *Pecudes* autem promiscue appellantur omnia animalia, quae parent hominis imperio, & pabulo pascuntur: & sunt aliae majores, ut bos, asinus, mulus, equus, aliae minores, ut ovis, capra, sus: quae familiae victum, vestitum ministrant. Majores pecudes communi nomine dicuntur **ARMENTA**, ab arando, vel ab armis, id est, scapulis majoribus, ut Servius putat; & **JUMENTA**, a jungendo, sive a juvando, quod necessarium rusticum laborem vel subvestiando, vel arando juvent: etsi jurisconsulti haec distinguant subtili quadam differentia, quam tamen alii auctores non observant, ut notavi lib. 1 de differentiis verborum. Ex his veteres praecipuum usum & honorem tribuerunt bovi, socio laboris rustici, & tanquam colono; ob quod Hesiodus ex viro & uxore aut bove domum constare dixit. Cognominatur autem **BOS JUGATORIUS**, qui jugo submittitur, contra **INFUGIS**, qui sub jugo non fuit, ut Festus tradit. **ALNILIS**, ad publica sacrificia saginatus, apud Varronem lib. 2, ut *gallina alnilis*, apud Martialem 13. **STERILIS**, qui est exsectus. Tibullus 3: *Dum subigunt steriles arva secunda boves*. **LACTARIA**, bos femina, vacca, quae lac praebet. **FORDA** & **HORDA**, vacca, quae praegnans est; unde *Fordicalia*, seu *Hordicalia* festa dicta, quod tum hordae boves immolarentur. Ovidius Fastor. 6: *Forda ferens bos est, secundaque dicta ferendo. Hinc etiam foetus nomen habere putant*. **PARTA**, vacca foeta, *ἡ τοῦδος*: contra

EXPARTA, quæ parere desit, effœta. Glossæ: *Exparta, partu vacua*. Varro de re rust. 2: *Ætate potius ad fructus ferendos integræ, quam expartæ*. Columella 7: *Exparta nutrici confociata minus laboret in educatione fœtus sui*. Item a diversâ cornuum forma bos LÆVUS, cujus cornua terram spectant; LICINUS, cujus cornua sursum versus reflexa sunt; CAMURUS, qui conversâ introrsus cornua habet; contra PATULUS, cui cornua diversâ sunt & late patent: ob quod plaustris & aratris aptus est, Græcis dicitur *πάτηλος* & *πατάλις*: qua forma Plautus Truculento, *Ut ego me ruri hamaxari mavelim patalem bovem*. Equus variis rebus & usibus destinatur, ut vecturæ, agriculturæ & admitturæ. Hinc VECTARIUS, qui vehit, vel aptus est ad vehendum. Varro lib. 2: *Qui vectarios facere vult*. JUGALIS, qui curru junctus intra jugum sive temonem decurrit, Græcis ζύγιος dictus, δ̄ ἐπὶ τῷ ζυγῷ ἵππος: contra FUNALIS, qui extra jugum decurrit, sive ante, sive ad latera adjunctus sit: inde appellatus, quod fune, sive loro aut catena exterius vagatur, ut in quadriga duo jugales, duo funales, dexter & sinisterior. Græcis vocatur *πρωρίος*, vel *σειραῖος*. Sophocles Electra: *δέξιόν τ' ἀνελς Σειραῖον ἵππον εἶργε τὸν προκαίμενον*, *dextro funario laxans habenas attrahebat in firmum*. Suetonius Tiberio: *sinisteriore funali equo*. Stadius Thebaidos 6: *funalemque Thoam*. Ausonius Epicedio Phosphori: *Pegasus hinc dexter currat tibi, lævus Arion Funis eat, quartum det tibi Castor equum*. ADMISSARIUS, qui admittitur ad coitum, quasi maritus equarum, quod periphraſi poetica decenter expressit Virgilius Georgicor. 3:

Quem legere ducem, & pecoris dixere magistrum. SAGMARIUS, idem qui *Clitellarius* & *Dossuarius* & *Sarcinalis* apud Lampridium in vita Heliogabali. Nomen habet a *sagmate*, quod stratum significat, quo farcinæ aptantur. Isidorus *sagma*, quod corrupte vulgo *Sebna* dicitur, stratum sagorum vocatur. Unde Cabballus Sagmarius. ASINUS alius est PLOSTRARIUS, qui plaustra trahit, alius DOSSUARIUS, ut nominat Varro lib. 2, qui onus dorso fert, alius CLITELLARIUS, qui & ORNATUS dicitur Catoni, ab impositis *clitellis*, id est, sellis dossuariis. Apulejus Metamorph. 10 de se asino: *Sarcinis propriis onustum, & prorsus exornatum armatumque producunt in urbem.* Alius MOLARIUS, qui molas frumentarias versat, Cato 10 & 11, idem dicitur ab Africano tit. de legatis 3, & Ulpiano tit. de instr. & instrum. leg. MACHINARIUS eo, quod catillum sive machinam infixam molæ frumentariæ trahit & volvit. Nam asini solebant agitare *molas versatiles*, quas Cato vocat *asinarias*, sicut servi *trusatiles* & *pistrinarias*: ex quo Catullus ait, *Et non pistrino traditur atque asino*, id est, datur ad molas trusatiles & versatiles. Quamquam nonnulli asinum machinarium in libris Jurisconsultorum accipiunt eum, qui tympanum rotamve, qua aqua de flumine aut puteo tollitur, versat: quibus non consentio.

V. Post majores pecudes ovilli generis prima ratio est, si utilitatis magnitudo spectetur. Nam simul & corporibus nostris vestitum præbet, & casei lactisque abundantiam, & carnis lautissimæ dapes subministrat. Quod Virgilius scite expressit: *inque*

tuendos Natum homines, pleno quæ fertis in ubere nedar, Mollia quæ nobis vestras velamina lanas Præbetis, vitaque magis, quam morte juvatis. Oves autem varie cognominantur: AGNÆ, quæ nondum dentes ediderunt: BIDENTES, quasi *Biennes*, interposita D litera, id est, duorum annorum, ut tradit Gellius; aut a dentibus duobus eminentioribus, quibus ad sacrificia censebantur aptæ: etiam si illos non sola ovis bima, sed & alia pecus habet, cum ad bimatum ascendit, teste Hygino. Glossarium: Bidentes *διόδωρα πρόβατα*. AMBIDENTES, quæ superioribus & inferioribus sunt dentibus. ADASIÆ, vetulæ recentes a partu. Isidorus in Glossis: *Adasia ovis major natu*. APICÆ, quæ non amplo corpore sunt, nec multam lanam habent circa collum ac ventrem. nam *ἀπικος* est glaber. MINÆ ventre glabro sunt. Varro 2, & Plautus Truculento, *Perperas minas oves*. DELICULÆ vel ætate vel morbo delinquant & deficiunt, ut *armenta delicula*, Cato 11. REICULÆ ob vitium aliquod rejiciuntur & alienantur, ut minæ, perperæ: INCIENTES sunt vicinæ partui: PUSTULOSÆ corripuntur sacro igne, quem *Pusulam* vocant pastores, eo quod pus contineat & pustulas cuti imprimat. PASCALES passim in nemoribus & montibus pascuntur, eadem HIRTÆ & SOLOCES, quod lana crassa & squalida, quæ Solox dicitur, contactæ sint. Lucilius: *Pascali pecore ac montano, hirtu atque soloce*. Quibus opponuntur PELLITÆ, quæ propter lanæ bonitatem pellibus integuntur, ne lana inquinetur, & in tenerrimis pascuis aluntur, ut sunt Tarentinæ & Atticæ. Horat.

Carmin. 2: *Dulce pellitis ovibus Galefi flumen.* PECULIARES vel PECULATORIÆ, quæ servis aut filiis familias sunt in peculio; sicut *Peculiares servi & ancilla*, quæ adolescentulos aut puellas sectabantur & curabant; proprio sibi ministerio. Plaut. *Afinaria: Etiam opilio, qui pascit; mater, alienas oves, Aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam.* Captivis: *Parvolum peculiarem parvulo puero dedit.* Persa: *Sophoclidisca hæc peculiaris est ejus, quo ego missus sum.* Præterea agni dicuntur CORDI, ferotini, ut qui post x Kal. Augusti nascuntur, vel qui post tempus gignuntur, ac remanserunt in volvis sive membranis involuti, quæ Græci vocant *χροτον*, auctore Varrone, sicut *Cordum fœnum autumnale*, quod autumno secatur, & *corda frumenta*, quæ ferro maturescunt: *olus cordum* apud Columellam. DEPULSI, qui a materno lacte depelluntur. Virgilius: *depulsos matribus hædos.* SUBRUMI, lactantes. Nam *Rumis* sive *Rumia* est mamma. Varro de liberis educandis: *Ruminæ propter rumam, id est, prisco vocabulo mammam: a quo subrumi etiam nunc dicuntur agni.* MUSTEI recens ablectati & in pascua ducti. Cato in oratione *de agna mustea pascenda.* Susculinæ rusticæ uberrimos apparatus præbet, & ganæ exquisitam materiam, quam Censoriæ leges sæpe coercuerunt; interdixeruntque cœnis abdomina, vulvas, & alia gulæ irritamenta. Nam sapidissima omnium pecudum æstimatur vulgò suilla caro, ut ait Plautus in *Milite*, *Occisam sæpe sapere plus multo suem, cum manducatur.* Hæc ubi peperit, FÆTA dicitur: ubi omnem foetum ad utrumque latus

circum se habet, CONFÆTA, qualis ad sacrificium adhibebatur; teste Festo. Quæ semel tantum peperit, PORCETRA: quæ sæpius, SCROFA. Verres castrati mutant nomen, atque dicuntur MAJALES. Porci a mamma depulsi, *Laſentium* nomine omisso, DELICI appellantur. A partu decimo die puri & integerrimi dicebantur SACRI, sive, ut antiqui loquebantur, SACRES, quod tum primum idonei ad sacrificia, quæ Laribus agno & porco fiebant ab iis, qui insani fuerant, aut piaculum aliquod admiserant, aut liberorum prole familiam auxerant, ut ex Plauti Menæchmis & Rudente constat; iidem MYSTICI Tibullo dicti 1, 10: *Hostiaque e plena mystica porcus hara*. NEFRENDÆ, quod nondum fabam frendere, hoc est, frangere possunt. Terentius Scaurus de orthographia: *Ne pro non positum est, apud antiquos, ut Nefrendes porci, qui fabam frendere non possunt*. SERARII, qui sero pasti sunt. Cato 151. COLLUVIARIS, qui omnigeno potu nutritur, cibo permixto.

VI. *Canis* etsi pecudum numero non est, ut recte censent jurisconsulti, quoniam pabulo non pascitur, tamen instrumento continetur. Nam & nocturnas vigiliis agit, pro tutela domus ac villæ, & custos est pecoris, quod eo comite defenditur, maxime Ovillum & Caprinum: cui inermi generi lupi insidiantur, nisi Canis opponatur defensor. Itaque alius dicitur DOMESTICUS sive VILLATICUS, alius PASTORALIS & PECUARIUS, alius VENATICUS. *Domesticus* intra villam & ædificium excubat, vel libere circumiens, vel catena per diem vincus,

& noctibus solutus. Unde dicitur *catenarius*, qui etiam in urbe domus custos ad januam accubabat. Seneca de ira 3: *Irasceris ergo cantenario cani? & hic cum multum latravit, objecto cibo mansuescit. Pecuarius* pastorem apud gregem comitatur: in quo maxime requiritur fortitudo & acritas, ut lupum aliasve feras repellere, aut raptores persequi & prædam eripere possit. Tales olim laudatissimi fuerunt MOLOSSICI, sive EPIROTICI. Virgilius Georgic. 3: *acremve Molossum Pasce sero pingui.* & ALBANI magnitudine ac robore præstantissimi, ut qui parvas feras contemnent, leones & elephantos prosternerent. Venaticus indagine vel cursu & labore feras prosequitur. Est enim alius *Vestigator*, qui præcipua sagacitate feræ latebras & vestigia scrutatur ac prodit; de quo Ennius Annal. 10: *Veluti si quando vinclis venatica Venox Aptæ filet: si forte feram ex nare sagaci Sensit, voce sua niçtatque ululatque ibi acute.* Alius *Emissarius* ac *Vertagus* sive *Vertrahus* dictus, ex eo, quod feram trahat ad dominum. Martialis Epigram. 14: *Non sibi, sed domino, venatur vertagus acer, Intactum leporem qui tibi dente refert.* Grattius: *Et pictam macula vertraham delige falsa.* Ejus generis celebrantur ob velocitatem LACONICI, sive SPARTANI, unde Virgil. Georgic. 3: *veloces Spartæ catulos.* Horatius Epodo: *Nam qualis aut Molossus aut fulvus Laco Amica vis pastoribus.* Ammianus 29: *Ad observandam venatitiam prædam Spartanum canem retinere dispositus.*

VII. *Aves* instrumento fundi contineri volunt jurisconfulti, si reditus & fructus ex iis percipian-

tur, ut si intra septa villæ sint cortes, aviaria, & aquatiliū receptacula, quæ venditorum animalium pretio uberrimū quæstum præbent, & mensam pretiosis inemtisque dapibus exornant, denique fimo vineas & arva lætificant. Quod si fundus non est ita instructus, ut septa & stabula avium habeat, sed unius generis aves quasdam, puta gallinas vel anates; hæ nihilominus instrumento continentur: quoniam earum cura colono maxime necessaria est, propter quotidianum proventum, & saginam lautissimam, quam suppeditant. Avium vero villaticarum aliæ terra modo sunt contentæ, ut gallinæ, columbæ, pavones, turdi, turtures, phasiani; aliæ etiam aquam requirunt, ut anseres, quæquedulæ, anates, cygni. *Gallinæ* sunt trium generum, *Villaticæ*, *rusticæ*, & *peregrinæ*. *Villaticæ* rure nascuntur in villis; quæ, si adhuc effoetæ non sunt & pullos edunt, appellantur PULLITRÆ, quibus contrariæ VETULÆ aut *Veterana*. Varro de re rustic. 2: *Potius vetulis, quam pullitris*. Quæ sunt humiles & curtis pedibus, PUMILIONES, sicut *Pumilos* homines brevi & humili corpore, paulum supra terram exstantes, Suetonius Augusto vocat, *Pumiliones* Gellius 19, *Pumilos* Papinius Silvar. 1, *Hic audax subit ordo pumilorum*. *Rusticæ* pullos & ova edunt in silvis, neque sunt mansuetæ, sed ab aucupe capiuntur, & ad cibos delicatos parantur. *Peregrinæ* propter amplitudinem & speciem corporum nobiles ipsæ, patrias quoque suas nobilitarunt, a quibus complura & diversa nomina habuerunt, ut *Africanæ* sive *Numidicæ*, *Chalcidicæ*, *Medicæ*, *Rho-*

dia, *Tanagrica*. a Tanagra urbe Atticæ. Ex his *Medica* erant similes facie gallinis vulgaribus, corpore majore, pedibus oblongis, quales nos *Longobardicas* vocamus. *Africana* grandes, variæ, gibberæ, rutilam comam & cristam in capite gerebant; quas utraque cæruleas habebant *Meleagrides*, ut testatur Columella. Itaque falluntur, qui putant, *Meleagrides* vel *Africanas* esse nostras gallinas Indicas & *Turcicas*, ut vulgo appellantur, quas scimus non habere cristas, sed palearia tantum. De reliquis avium generibus videndi rerum rusticarum scriptores.

VIII. Restat alterum genus instrumenti rustici, inanimum & mutum, quo comprehenduntur ea, quæ fructus quærendi, colligendi, conservandi gratia parata sunt. Quærendi, velut frumentum, quod ferendi causa sepositum est, & vasa, quæ culturæ serviunt, ut escaria & potoria ad ministerium operariorum in messe & vindemia. **QUALA SATORIA**, in quibus semina feruntur ad sementim. **TRIMODIÆ SATORIÆ**, e quibus jaciuntur. **URCEI AQUALÉS** sive **AQUARII**, quibus aqua fertur ad irrigationem arborum & vitium. Quæ genera vasorum intelligit Ulpian. tit. de instr. & instrum. leg. 8, ubi inter instrumenta fructus quærendi refert *vasa, quæ utilia culturæ sunt*. Item ferramenta, pedamenta, pali, ridicæ, falces putatoriz, crates. Ferramenta sunt necessaria ad culturam arborum, hortorum & vinearum, ut **ARATRUM** terræ proscindendæ ad sementim; cujus partes *Siva, Buris, Culter, Vomer, Temo, Ralla*, quæ est stimulus ferratus, quo vomer

detergetur & terra inhærente liberatur: sic dicta a radendo. Plinius 18, 19, *Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus Ralla*. RUNCINA, SARCULUM purgandis hortis, segetibus & vineis. *Runcare* enim & *Averruncare* est ex agro noxias herbas evellere, *Sarrire* leviter purgare fata. IRPEX, compago e pluribus dentibus ferratis, quam jumenta trahunt, ut eruant, quæ in terra serpunt. Cato vocat *Urpicem*, Græci *ἔξινον*. Hesychius: *ἔξιναι ἐργαλεῖον τι γεωργικὸν σιδηροῦς γόμφους ἔχον ἐλκόμενον ὑπὸ βοῶν*. RASTRUM, lignum itidem dentatum confringendis glæbis, & terræ in aratione exæquandæ, a quo *ὑποκοριστικῶς* RASTELLUM, quo stipulæ raduntur, & fœnicicii cumulo adduntur. RUTRUM, lignum in ima parte patens & cavum, quo terra arenave corruitur in cumulum, aut calx vel lutum subigitur, aut fruges conjiciuntur in modium: Græci vocant *κρωπίον*. Ejus diminutivum *Rutellum* usurpat Lucilius Satyra 9: *Frumentarius est, modium hic secum atque rutellum Unum affert*: ubi nonnulli perperam censent esse instrumentum hostorium ad æquandam mensuram, quod Græce *ῥόχαιον*. RUTABRI noxia eruunt e terra, ut auctor est Varro L. L. 4. CAPREOLUS, ferramentum bicornè ad terram comminuendam, in plantatione herbarum hortensium. LIGO, BIDENS, instrumenta ferrea fossoria. MARRA itidem ferrea, exscindendis herbis inutilibus comparata, ut sarculum, runcina. Juvenalis: *ne marræ & sarcula desint*. Columella 10: *Contundat marræ, vel fracti dente ligonis*. Plinius 23: Verno feri debet, liberarique ceteris herbis, ad trimatum marris a solo radi. PALÆ ferreæ, planæ,

quibus terra foditur, & fossa vel egeritur, vel aggeritur, ut BIPALIUM pala duplo latius; unde ei nomen. Plaut. Poenulo, *Palas vendundas* sibi ait. Columella 10: *Tum mihi ferrato versetur robore palæ Talis humus.* PASTINUM, vineaticum instrumentum bifurcum, quo semina in scrobes demissa panguntur. PEDAMENTA, PALÆ, RIDICÆ sunt sustentacula vitium, quæ Plinius optima commemorat e salice, robore, olea, arundine, junipero, cupressio, sambuco, castanea. CRATES & SIRPEÆ sunt vehicula e viminibus contexta, quibus stercus evehitur. Unde *Crates & Sirpeæ stercorariæ* apud Catonem. Varro L. L. 4: *Sirpea, quæ virgis sirpatur, id est, colligando implicatur, in quo stercus aliudve quid evehitur.* Virgil. Georg. 1: *Vimineasque trahit crates,* quod Servius male exponit, *ad agrorum scilicet exæquationem, quam rustici Ipicem vocant.* Nam poeta intelligit agrorum stercorationem, ad quam adhibentur Crates, multum diversæ ab Ipice, de quo ante dixi. *Falcis putatoriæ* multiplex usus est, & species diversa, ut ARBORARIA, SILVATICA, VINEATICA sive VINITORIA, putandis arboribus, silvis, vineis. LUMARIA refecandis lumis, id est, herbis spinosis in agris. RUSTARIA rubis sentibusque, qui per agros serpunt. Nam *rustus* est rubus, auctore Festo. SIRPICULA amputandis ligamentis, quibus sirpantur & alligantur fasces, incisi fustes. STRAMENTARIÆ defecandis stramentis exstantibus in segete post messem.

IX. Colligendi fructus causa parata instrumenta sunt varii generis: nonnulla serviunt messi, quæ-

dam fœnifeciæ, alia vindemiæ; oleitati, lacticio, florilegio. Messis instrumentis seges matura demetitur, deinde exsiccata in horreis conditur, tum excutitur atque purgatur. Cui rei parantur FALCES MESSORIÆ sive ADOREÆ, id est, frumentariæ, Trahæ, Tribula, Vanni, Furcillæ, Corbes. Falcium variorum formæ, pro locorum regionumque varietate, reperiuntur. LUNATÆ, quibus fruges robustioris culmi, ut triticum & filiginem demetunt, dextra secantes stipulam secundum terram, sinistra autem unco prælongo convolventes & in fasces cogentes refecata. *Sicilas* hodieque vocant, [Germ. *Sicheln*] a prisco verbo ficilire, id est, secare; unde Sicilimentum pro fœno secto apud Catonem. Glossæ: *Sicila σμίλα χαρροτόμος*. VERRICULATÆ sunt majusculæ longo manubrio, perinde ut falces fœnariæ. His in modum verriculi affixis ligneis quasi cratibus utraque manu segetem præcidunt, stratamque longo ordine in fasces alligandam relinquunt. ROSTRATÆ, DENTICULATÆ nominantur ex eo, quod rostrum, dentes habent: sicut TRIBULATÆ, quæ tribulum, quibus solebant filicem abscindere, ut tradit Palladius. TRAHA, TRIBULUM, FLAGELLA, FURCILLÆ usurpantur ad excutienda e spicis in aream grana, etsi forma & usu multum distent. Nam *Traha* est asserum compago dentata cum orbiculis, quæ bubus per aream trahitur ad frumenta excutienda. *Tribulum* sive *Tribula* est tabula ferro vel lapide asperata, quam trahunt jumenta juncta, insidente auriga, vel grandi pondere addito. *Triblas* vocat Cato 135; *Plostrum Pœnicum* Varro. Virgil.

Georg. 1 : *Tribulaque trahæque & iniquo pondere rastro. Flagella* sunt bacilli loreis vinculis penduli e fuste, quem trituratores manibus tenentes, tundentesque spicas flagellis excutiunt grana. *Furcilla* sunt ferreæ dentatæ, quibus frumenta moveantur, & ubi fuerint excussa stramenta, extra aream ejiciuntur. Unde *furca* sive *furcilla expellere* proverbii specie dicitur, pro eo, quod est vi ejicere. Cicero ad Atticum 16 : *sed quoniam furcilla extrudimur.* Catullus : *Musæ furcillis præcipitem ejiciunt.* Horatius : *Naturam expellas furca, tamen usque recurrit.* MERGÆ sunt furcæ ferreæ, quibus spica legitur, vel acervi fiunt : dictæ a *mergis volucribus*. *Ut enim illi se in aqua mergunt, dum pisces persequuntur; sic messores eas in fruges mergunt, ut elevare possint manipulos,* auctore Festo. Plaut. Pœnulo : *Palas vendundas sibi, mergas datas.* PECTEN ligneus manubrio affixus, quo paulo longius a terra interposito existens spica proscinditur, quemadmodum fit in capilli tonsura per pectinem. Colum. 2, 21 : *Multi mergis, alii pedinibus spicam ipsam legunt, idque in rara segete facillimum, in densa difficillimum est.* Plin. 18, 30 : *Panicum & milium singillatim pectine manuali legunt Galliæ.* VANNUS, VALLUM, VENTILABRUM, sunt instrumenta viminea lata, forma plana : quorum motu vel jactu ad ventum, frumentum excussum purgatur, ut, quod levissimum sit in eo, atque appellatur ACUS vel PALEA, evolet; ac quod est ponderosum, purum remaneat. CORBES sunt sportæ vimineæ aut sparteæ, quibus frumenta feruntur & dimetiuntur : sicut veteres etiam vina metiebantur

per corbes, quas picatas fuisse verifimile est. Ovid. *habitu duri messoris aristas, Corbe tulit.* Cato 137: *Parte octava corbi dividat.* Ulpian. tit. de peric. & comm. rei vend. l. 1, *de mensura vini dolearis: faciendum quod vices putaverunt, per corbem venditorum mensuram facere & effundere.*

X. Fœnificiæ instrumenta sunt FALCES FœNARIÆ, RASTELLI LIGNEI: illis fœnum maturum fecant; his exsiccatum & arefactum contrahunt in acervos, deinde in metas exstruunt, stipulasque de pratis, quas fœnifeces præterierunt, eradunt. FURCÆ ferreæ dentatæ, quibus fœnum demessum versant, & exsiccatum componunt, pabulumque pecoribus ministrant; Cato 10 vocat *ferreos*, tacito furcæ nomine.

XI. Vindemiæ parantur FALCULÆ & UNGUES FERREI, quibus uvæ maturæ defecantur, ne vindemiatoris manu distringantur & lædantur. CORBES & CORBULÆ, quæ ab oppido Ameria dicuntur Amerinæ, ut Amerina retinacula, Virgil. Georg. 1. FISCI, FISCINÆ, corbulæ breves, in quibus uvæ defectæ reponuntur & deferuntur, unde Nævius poeta proverbialiter dixit, *In pectus tuum, tanquam uvam vindemiator in fiscinam.* Etsi in corbibus etiam spicæ, grana, in fiscinis paleæ, semina, frondes, & id genus reliqua portantur: ex quo Plinius *fiscinas frondarias* nominat. Eidem rei sunt DECEMMODIA, TRIMODIA, sic dicta a mensura decem, trium modiorum. ALVEUS, LINTER, NAVIA, a navis similitudine appellantur vasa concava uno e ligno exculpta; in quibus portantur & servantur collectæ uvæ,

donec perveniant ad torcularium. Tibullus 1: *Hæc mihi servabit plenis in lintribus uvas.* Servius in illud Virgil. Georg. 1: *cavat arbore lintres: Alii, inquit, lintres, in quibus uvæ portantur, accipiunt.* Festus: *navia est ex uno ligno exsculpta, ut navis, quo utuntur alveo in vindemia.* QUALI vindemiatorii exceptoriique sunt corbes vimineæ, in quibus uvæ feruntur, ut in canistro, apud Ulpian. tit. de instr. & instrum. leg. l. 8, quamvis etiam QUALI & COLA sunt vasa viminea, vel juncea aut sparteæ, per quæ liquatur & defluit calcatis uvis. Cato 11: *Cola vitilia III, cola, qui florem demant, id est, primum liquorem & optimum, qui flos vini est.* Virgil. Georg. 2: *tu spisso vimine quallos Colaque prelorum fumosis deripe tectis.* Præterea colum nivarium vas erat ex lapide spongioso factum; quo aquam ex nivibus colare solebant delicatuli, ut æstivo tempore frigidius biberent. Martialis: *Attenuare nives norunt & lintea nostra, Frigidior colo non salit unda tuo.* His annumerandus SACCUS VINARIUS, quo per colaturam vina franguntur & castigantur, reddunturque mitiora, defæcata & liquida, vel etiam odoratiora & magis grata, injectis in sacco aromatibus: qua ratione comparatur *vinum Hippocraticum* vulgo dictum; Martial. *ut liquidum potet Alauda merum Turbida sollicito transfundere Cæcuba sacco.* CRATES, texta viminea, in quibus planis super terram uvæ & fici stratae siccantur, vel erectis & acclinatiss in testudinis morem, a rore, pluvia & frigore defenduntur: cui usui sunt *crates ficariæ* Catonis 49. SPORTÆ FÆCARIÆ prelo suppositæ fæcem exci-

piunt, unde vinum factum exprimitur, ut Cato docet 154. URCEI MUSTARII, quibus mustum progeritur in labra, hodieque mustum bibitur. URNE SPARTEÆ & AMPHORE SPARTEÆ ad vinum diffundendum in dolia, quæ picatæ non tam facile, quam fictiles, franguntur. CORTINÆ sunt vasa ænea patula, defruto sapæque coquendæ accommodata, & *Cortinale*, locus ubi fit: licet *Cortina* quoque sint vasa tinctorum & infectorum, in quibus coquunt pannorum pigmenta. TORCULARIUM & TORCULAR machina est uvis premendis ac torquendis apta: etsi quandoque significat locum vel ædificium, ubi vindemia perficitur. Hujus descriptio existat apud Catonem, quæ varii generis instrumenta habet, *tractoria*, *funaria*, *pressoria*, de quibus singulatim dicemus. PRELUM est trabs, quæ uva calcata premitur: quod Cato de carpino atrapotissimum faciendum præcipit ob duritiem ejus arboris, ex qua boum juga olim fabricabantur, Vitruvio teste, & manubria rusticis fiebant, ut tradit Plin. 19, 6. LINGULA est novissima pars preli, quæ inter duas arbores rectas inseritur in modum linguæ. FIBULÆ sunt clavi lignei, qui per tabulas tignave trajiciuntur, ut ea constringant: & CONFIBULÆ sunt tanquam duplices fibulæ, quæ, si quando partes dishiascent, ad constringendum utrinque adhibentur. ARMILLÆ sunt annuli ferrei cavati, in quibus vertibula versantur. SUBSCUDES sunt tabellæ lignæ, quibus immixtis asseres aut tigna compiguntur: sic dictæ a succudendo, quod locus, cui inferuntur, cudendo scalpris excavatur,

& ipsæ iſtu mallei immittuntur. Pacuvius apud Feſtum: *nec ulla ſubſcus cohibet compagem alvei*. PEDICINUS eſt pes tenuis edolatusque, quo arbor inferitur cardini aut ſuæ baſi. SUCULA a ſuis ſimilitudine vocatur machina tractoria, inter *cheloniam* verſatilis, circum quam *ductarius funis* obvolvitur: cuius ope trajectis per foramina veſtibus, prelum tenditur vel ſubducitur, & trabes attolluntur, vaſa vinaria ex apothecis educuntur. PŒRCULUS eſt pa-xillus vel uncus in medio fuculæ fixus, ut teneat funem, qui fuculam circumplexus ſimul verſatur. MELIPONTI ſunt funes longiſſimi & craſſiſſimi, ſic dicti, quod melius premant. Nam *pontare* pro deprimere etiam hodie mechanici uſurpant. CAPISTRUM eſt retinaculum, quo prelum ſubductum tanquam freno retinetur, ne ſubſidat decidatque. TROCHLEA eſt machina tractoria cum rotulis vel orbiculis æreis aut ligneis, qui per ariculum verſantur, trajectis ductariis funibus, quibus relevatur prelum. Nomen habet a *τροχῶν*, id eſt, rotula, ſitque ad ſimilitudinem Græcæ literæ *θ*, auctore Iſidoro. FORUM eſt pars torcularis, in quam uva deferitur, ut prelo ſubjiciatur. Varro appellat forum vinarium. PATIBULA ſunt fuſtes validiores, quorum uſus in torculari ad aliquid moliendum, muniendum, ferendumve. Titinius Fullonibus: *Si quiſquam hodie præter hanc Poſticum noſtrum pepulerit patibulo hoc, Ei caput defringam*. Ubi Nonius minus recte; *patibulum eſt ſera, qua oſtia occluduntur, quod hac remota valvæ pateant*. Non enim a patendo, ſed a patiando, dictum patibulum. VECTES ſunt pali robuſti, qui-

bus per foramina trajeſtis, machina tractoria & fucula circumagitur ab operariis, aut prelum torque- tur. Eos Cato in premendo fortiter prelo adhibet longos triplici ordine, pro humero ſcilicet eorum, qui premunt : in torquendo leviter & remiſſe bre- ves, quos vocat *remiſſarios*.

XII. Oleæ legendæ & premendæ ſerviunt DIGI- TABULA, tegumenta digitorum, quibus preſſam oleam ſtrictores ex arbore decerpunt : ſic dicta, ut acetabula, ignitabulâ. CORBULÆ DECEMMODIÆ, TRIMODIÆ, quibus diſtricta bacca ſuſcipitur. FISCI & FISCELLÆ ſunt quali, in quibus oliuæ incluſæ prelo ſupponuntur, ne fraces & ſordes in lacum cum olea deſluent : quem uſum monſtrat Colum. 12, & Ulpian. tit. Locati l. 19, cum ait, *Fiſcos autem, quibus ad premendum oleam utimur, colonum ſibi parare debere*. CORTINÆ, vaſa plumbea, in quæ oleum expreſſum fluit, & inde in labra funditur, ut fraces & amurca liquentur. CAPULÆ, vaſa an- ſata, quali Capides minores, quibus oleum deple- tur, & in fictilia vaſa diffunditur : cui rei quoque ſerviunt CONCHÆ, ferreæ & rotundæ, ut teſtatur Plin. 23, ut & Colum. 12, 50. INFUDIBULA, per quæ oleum aut vinum infunditur in vaſa anguſti oris, ut urceos, amphoras : ſicut Vitruvio *infudi- bulum* eſt, per quod in molam frumentum decurrit ac tranſmittitur. SPONGIÆ majores & minores, quibus fiſcinæ aut dolia effinguntur & purgantur : URCEI, quibus oleum progeritur in lacum aut cor- tinam : UNCI ferrei, de quibus urcei urnæve ſuſpen- duntur, vel quibus geſtantur. LABRUM, olearium

vasculum rotundum, in quod oleum transfertur e cortina aut lacu: ut *labrum lupinarium*, in quo lupinus aqua maceratur: *labrum eluacrum*, in quo aliquid eluitur & lavatur: *labrum culleare*, quod capiebat mensuram cullei, & vino admetiendo parabatur, ea forma, qua Cato præscribit 55. *Labelum poltulum* est labrum parvulum. GEMELLAR *structile* est, quasi duplex labrum olearium: cui nomen dedit gemina structura. MOLA, CANALIS, SOLEA, TUDICULA, referuntur a Columella inter instrumenta olearia pressoria; sed minora, quam TRAPETUM, quod Varro 1 ait esse *molam oleariam e duro & aspero lapide*; Colum. 12 a mola separat, & pro trabe accipit, qua oleum exprimitur: Cato totam constructionem & fabricam intelligit, in quo ORBIS est ipsa olearia mola, quæ in trapeto vertitur, & oleam terit. MOLILE, scapus vel manubrium, quo mola impellitur & circumagitur. MILLIARIUM, vas angustum & longum milii forma, quod sub trapeto ponitur ad excipiendum liquorem: etiam si alios quoque usus præstat, in culina, in balneo, ad aquam calefaciendam; quod ad Catonem notavi. TYMPANUM est machina tractoria versatilisque, quæ prelum tendit, deprimit aut sustollit: sicut *tympana* appellata mechanicis axes, quorum capita habent foramina, quibus inditis vectibus, iisque funibus advolutis pondera vel protrahuntur, vel sustolluntur, ut est apud Vitruvium, Oribasium, & alios. Ulpian. tit. Locat. 69: *quod si regulis olea premitur, & prelum, & succulam, & regulas, & tympanum, & trochleas, quibus relevatur pre-*

lum, dominum prestare oportere. Ubi REGULÆ sunt tabellæ ligneæ oblongæ, quibus, ut in fiscis, imposita bacca prelo subjicitur & exprimitur. Colum. 12: Suspensa mola oleam frangito, eamque vel in regulas, vel in novos fiscos adjicito. Ibid. Aut regulis, si consuetudo erit regionis, aut certe novis fiscinis sampsæ exprimi. Plin. 15: exilibus regulis pede incluso.

XIII. Lacticinii instrumenta sunt MULCTRA sive MULCTRUM, vas, in quod lac mulgetur, sive fit urna ahenea sive lignea. *Mulctralia* dixit Virgilius Georg. 3: *implebunt mulctralia vacca. Mulgaria* Valgius poeta: *Sed nos ante casam tepidi mulgaria lactis Et sinum vini cessamus ponere Baccho.* CYMBIUM est vas & poculum a cymbæ figura dictum, in quo lac servare, & Dis manibus libare solebant: etsi Varro *cymbia* refert inter vasa vinaria; Plin. 37, 8 inter pocula. Virg. *Æneid. 3: Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.* Statius *Thebaid. 6: Capti gratissima cymbia lactis.* SINUS & SINUM, vas rotundum capace alveo, in quo lac retinetur & deportatur, atque olim etiam offerabatur Diis minoribus rusticis, ut Priapo, Rumia; ex qua consuetudine dixit Virg. *Eclog. 7: Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis Exspectare sat est.* Quamvis *sinum* etiam vas vinarium est, de quo Varro lib. 1, de vita pop. Rom. *ubi erat vinum in mensa positum, aut galeola aut sinum.* Ibid. *Item erant mala vinaria, fini, cymbia, culignæ, patera, gutti.* FISCELLA, CALATHUS, FORMA, caseo faciendo adhibentur, suntque vasa viminea vel juncea, in quæ lac coagulatum trans-

fertur, ut serum percoletur, & caseus formetur: quod nunc fere faciunt in formis ligneis perforatis. Glossarium: *fiscella, forma, ubi caseus exprimitur.* Tibullus: *Tum fiscella levi detexta vimine junci* *Raraque per nexus est via facta sero*: quem postremum versum Ovid. Fast. 4, ita æmulatur: *Dentque viam liquido vimina rara sero.* Colum. 7: *liquor in fiscellas, aut in calathos vel formas transferendus est.*

XIV. Florilegio & fructibus hortensibus colligendis parantur instrumenta viminea, *Corbes & Sporta, Storea* e funibus aut junco, *Tegetes cænneæ*, vel *cannabinæ*, quibus subjectis, *ficus, uvæ, poma* soli exponuntur & siccantur. Item *SIRPICULI*, *cannistra sirpea*, vel quod e *sirpo junci* genere contextuntur, vel a *sirpando*, id est, ligando appellati: quamvis apud Plautum *Captivis* etiam sunt *sirpiculi piscarii*, scilicet *nassulæ* sive *sportulæ sirpeæ piscatorum*; & apud Varronem in *vinea sirpiculi jugorum.* Colum. de cultu hortorum: *cavo jam vimine textum scirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.* Lucilius Satyr. 15: *Tintinnabulum abest hinc, Scirpiculique olerorum*, etsi Scaliger ibi legit *scirpiculæque*, & putat esse duo genera vehiculorum *Tintinnabulum & Sirpiculam*, diminutivum a *sirpea*. Ego arbitror, Lucilium loqui de venditione *olerum*, quæ, ut ex Horatio & Apulejo constat, *olitores* vendebant imposita *caballis* vel *afinis*, ad quorum colla forte erant suspensa *tintinnabula*, quæ etiam hodie *jumentis & minoribus pecudibus* aptari solent: vel *tintinnabulum* ad venditionem

olerum significandam adhibebatur, sicut apud Græcos in venditione piscium fieri solebat, ut testatur Strabo 14, & Plutarch. Symposiac. 4, 4. Plautus in Pseudolo, cum ait, *lanies inde accensam duos cum tintinnabulis*. Intelligit compedes vel catenas, quæ ubi moventur, sonant & tinniunt, ut dixit Afran. *Janitoris impedimenta tinnire audio*.

XV. Conservandis fructibus deserviunt Cellæ; Apothecæ, Cisternæ, horrea, granaria, vasa, ollæ. CELLE & APOTHECÆ sunt diversorum generum, vinariæ, oleariæ, penuariæ, torculariæ, defrutariæ: CISTERNÆ ad vini custodiam effodiuntur & construuntur; quod si cui mirum videatur, is sciat, etiam LACUS VINARIOS in terra depresso vina e torculari excipere, & per canales structos, vel tubos fictiles in dolia defundere, ut tradit Colum. 1, Ulpian. tit. de furtis l. 21: *si cisterna vini sit, quid dices? aut aquæ cisterna*. HORREA sunt frumentaria, vinaria, penuaria; quorum mentio est in libris jurisconsultorum tit. de acquir. rer. domin. de instr. & instrum. leg. de penu leg. Horatius: *Parcis deripere horreo, Cessantem Bibuli consulis amphoram?* ubi interpres horrea, in quibus vina vetera reposita erant, appellat veterana, ut Seneca veteraria epist. 112, *aspice veteraria nostra, & plena multorum seculorum vindemiis horrea*. GRANARIA reponendis frugum granis erant destinata, & ex tabulis fiebant, stipitibus vel in terra defixis, vel supra terram collocatis. Horum usum in nonnullis provinciis præstabant SIRI, sub terra in modum speluncarum & puteorum effossi, ad recipiendas & conservandas fruges: de

quibus Varro & Colum. 1, Plin. 38. Curtius 6: *Siros vocant barbari circa Caucasum, quos ita sollerter abscondunt, ut, nisi qui defoderint, invenire non possint; in iis condita fruges erant.* RISCUS est genus vasis contexti e junco, capaci alvo, utraque parte acuminatum, in quo rustici fruges, vel far molitum hodieque asservant: quem ejus usum an veteres habuerint, nescio; nomen quidem Græci & Latini usurpant; sed pro cista vel arca vestiaria. Terent. Eunuch. *Abi, cistellam domo effer cum monumentis, ubi sita est? in riscu*: quo loco Donatus nomen id esse Phrygium notat, eoque significari cistam pelle contextam. Ulpian. tit. de auro argent. leg. 1. 25: *Veluti labatir, riscus*; utrumque vocabulum peregrinum, alterum Phrygium, ut dixi, alterum Græcum, λαβάτης apud Hesychium. Pollux 10, 31: *κιβώτια οἷς ἀποτίθενται αἱ ἐσθῆτες ῥίσκον παρὰ τοῖς νεωτέροις λέγεται.* Glossarium: Riscus κιβώτιος μεγάλη.

XVI. Vasa vinaria majora & capaciora sunt: CULLEUS sive CULLEUM, quod viginti amphoras capit, urnas quadraginta: *qua nulla est major mensura liquoris*, ait Fannius: eoque vinum vendere & admitti solebant per labrum culleare, ita ut in vini culleos singulos quadraginta urnas, & auctarii loco unam præterea adderent. CUPÆ lignæ sunt, latæ & vastæ, in quibus vinum novum & recens expressum servatur. Cic. in Pison. *panis & vinum a pro-pola & de cupa.* Augustin. Confession. 8, 9: *Jubere-tur a parentibus de cupa vinum depromere.* ORCA est genus vinarii vasis magni & teretis, a quo *Urceos & Urceolos* dictos putat Horatii interpres. Varro 1:

quæ in Hispania fervore musti rupta. SERIÆ, DOLIA, interdum erant decem amphorarum capacia, aliquando minora. Hæc oblinebantur & oppicabantur cortice, pice & resina, ne vinum fugeret, unde *oblinire dolia* est obturare, & contra *relinire* est resignare & aperire. Terent. *Heautont. releveli dolia omnia, omnes serias*. Quamquam in doliis & feriis etiam frumenta condebantur, ut testatur Cato II, & Ulpian. tit. de verb. signif. l. 206, & hoc amplius, dolia erant *olearia, amurcaria, deacinata*, quæ acinis liberata sunt, ubi mustum deferbuit. Cato 26.

XVII. Minora vasa vinaria sunt CADUS sive metretes, qui continet urnas duas, vel, ut nonnulli censent, tres cum dimidia. AMPHORA, FIDELIA, LAGENA, CULIGNA, FESTA, vasa fictilia vel vitrea, in quæ vinum e dolio vel cupa defundebatur, ac vetustas ac nobilitas vino diffuso quærebatur, obsignatis vasis, & in tabella apposito nomine vini, & numero consularis anni, ut apud Petron. amphoræ vitreæ gypsatæ affixis pittaciis cum hoc titulo: FALERNUM OPIMIANUM ANNORUM CENTUM. Proculus tit. de trit. vino & oleo leg. *Amphoras & cados, in quibus vina diffusa servantur, legatos esse*. Horat. Carmin. 3: *Corticem adstrictum pice dimovebis Amphoræ fumum bibere instituta*. Idem epist. 1, 5: *Vina bibes iterum Tauro diffusa*. Juvenalis 5: *Ipsè capillato diffusum consule potat*. Hinc vinum *Doliare*, quod in doliis est, dixit Ulpian. tit. de peric. & comm. rei vend. *Amphorarium*, quod in amphoras diffusum est, idem tit. de trit. vino. Est autem *amphora* e Græco ἀμφορα, continetque, quemadmo-

dum Columella scribit, duas urnas, five sextarios quadraginta, ut vero Metianus & Festus, octo & quadraginta sextarios. Latini vocant *Quadrantal*, quasi vas pedis quadrati five magni, quo utitur Plaut. Curcul. *modica est, capit quadrantal*. FIDELIA fictilis aut vitrea ad vina & conditanea servanda, apta; quæ capiebat congium, & antiquo ritu cum vino offerebatur Diis, ut Fidei a Plautino servo Aulularia: *multis congialem plenam faciam tibi fideliam*; atque etiam donabatur caufidicis a clientibus, quo respexit Persius 3: *ne inideas, quod multa fidelia putet*. LAGENA & LAGUNCULA vas fictile, vel e radicum filis, cum fici, tum etiam silvestrium, auctore Plin. 16, 31, aut e cucurbita, Colum. 10. Ejus usus plurimus in conviviis, in itinere; in venatione olim fuit, atque etiam hodie manet: sed fere stannæ aut vitreæ & vimine obductæ. *Flossa* vulgo dicitur: Horat. lib. 2 Sat. ult. *Convivæ reliqui minimum nocere lagenis*. Plin. epist. 6: *Cum venabere, licebit, auctore me, ut panarium & lagunculam, sic etiam pugillares ferās*. CULIGNA dicta a Græco κύληξ, ut Festus tradit. Cato 133: *Culignam vini dapi*. Idem: *culignam in fœno Græco ponito*. Varro de vit. pop. Rom. lib. 1: *Cymbia, culignæ, pateræ, gutti*. TESTA fictilis ad vina condenda accommodata: quam Horat. vocat Græcam, quod vino Græco primo imbuta fuisset, vel quod Cumis, civitate Græcæ originis, facta, ut Martialis: *Cumanam testam*. Juvenal. 5: *Cujus patriam titulumque senectus Delevit multa veteris fuligine testæ*. His addendus UTER VINARIUS, e corio confutus, qui ut

ἀσκός apud Pollucem inter vasa vini conditoria erat, & in conviviis primo ponebatur, postea TINNA: cujus nomen integrum in Belgico idiotismo rustici hodieque usurpant, sed pro vase ligneo, in quo lac, mulsum vel expressum asservatur. Varro de vit. pop. Rom. lib. 1: *antiquissimi in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant.* Apulejus Metamorph. 7: *Vinariis utres ferentes.* D. Matthæus Evangel. 9: οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς.

XVIII. Vasa *Salgamaría* sunt, in quibus conditanea ad cibum, quæ veteres *Salgama* dixerunt, servantur, ut puta mala struthæa, cydonia, melimela, pyra, fici, nuces, rapæ, oleæ. Ejus generis sunt URCEI, ORCULÆ apud Catonem, & alia vasa fictilia aut vitrea, patenti ore, & usque ad imum æqualia, ut Colum. præscribit 12, 4. SALSAMENTARIA Græci κεράμια appellant, in quibus asservantur sale condita ad diuturnum usum ciborum, ut pisces falsi, carnes, pernæ, muriatæ, & alia, quæ Græcis τὰ τάριχα, Latinis *Salsamenta*, Plauto *muriatica* dicuntur, eo quod in *muria* servabantur. Est autem *muria* aqua sale commixta, in qua aliquid maceratur aut servatur: licet etiam significet piscium salforum, præcipue thunni, liquamen. Hujusmodi vasa fictilia sunt CADI SALSAMENTARII, quos nominat Plinius. DOLIA, SĒRIÆ, in quibus pernas saliri præcipit Cato; ORCÆ, angusto ore, specie tereti & uniformi, ad similitudinem orcæ, belluæ marinæ. Suidas: ὄρκας κεράμια ἀγγεῖα ὑποδεκτικὰ τάριχον δύο ὅπῃ ἔχοντα: interpres Horatii ad illud Sat. 2, 4, *Byzantia putruitorca: Olla Græca*

βόσα, seu vasis genus ore angusto, in formam κανκαλιου. In his conditas menas & pelamides, viles pisciculos, clientes pauperuli caufidicis & patronis suis donabant: quo alludit Persius Sat. 3: *Menaque quod prima nondum defecerit orca*; & Juvenal. 7: *Quod pretium vocis? ficus, petasunculus, & vas Pelamidum*. Præterea VASA STANNEA piscium falsuræ tribuit Plautus; cujus versus apud Festum ita legendos arbitror: *Muriaticam autem video in vasis stagnis Bonam naritam, & canitam, & tagurica, Apuinas fartas, conchas piscinarias*; ubi *muriatica* intelligitur cœna, *stagnis* pro stanneis antiqua scriptura, de qua alibi dixi, *narita* piscis minutus, Græco nomine *Rhina*, Latine *Squarks*, *Canita* eadem canicula, nisi quis malit *cornutam*. Utraque Plinio memorata 32, ult. *Taguniâ* piscis, qui Athenæο ταχύνισται. *Apuinæ*, apuæ pisciculi; e quibus garum optimum conficiebatur, ut refert Plin. 31, 8. OLLÆ ferviunt conditaris fructuum hortensium, ut pomorum, ficorum, uvarum, quas inde ollares vocat Cœl. Aurelian. & Martial. 7: *Dulci placenta sordidam linit mappam. Illic & uvæ collocantur ollares*. Horat. Sat. 2: *venuncula convenit ollis*. Et hæc quidem sunt ipsius fundi instrumenta, quæ rursus habent alia sibi propria, sine quibus nullum omnino opus effici potest. Quam ob causam jurisconsulti instrumento contineri censuerunt personas & res ad usum familiæ rusticæ & pecudum intra villam paratas: de quibus quam potero brevissime dicam.

XIX. Villatici opifices & ministri sunt, molito-

res, pistores, coqui, fabri, fullones, calcarii, qui calcem domino coquunt ad refectionem villæ; textores, lanificæ, focarii & *focariæ*, quæ sunt villicæ adjutores, focum curant, ligna afferunt, cibum & pulmentaria coquunt: de quibus fit mentio ut Nautæ caupon. l. 1. tit. de instr. & instrum. leg. l. 12 & l. 25 tit. C. de donat. inter vir. & uxor. l. 3, ubi tamen *focariæ*, concubinæ quasi focum & larem colentes, accipiendæ sunt. Horum instrumenta cum sint multa & diversa pro ratione artis & operæ, recensentur inter cetera a scriptoribus rei rusticæ, maxime a Catone, FISTULA & PILA FARRARIA ad far pinsendum, PILA FABARIA ad fabam frefam, PILA LIGNEA, in qua tunduntur grana molliora, ut zea: cujus mentio Plin. 18, 11. PILA SEMINARIA ad terendos seminum nucleos. PILUM FABARIUM, FARREARIUM, SEMINARIUM, quo faba, far & semina in pilo sive mortario feriantur & tunduntur. PILA FULLONICA, in qua tunduntur panni & vestes, ut poliantur. CRIBRA INCERNICULA, quibus frumenta purgantur, antequam molantur, vel pollen a furfurum recrementis discernitur ac separatur. MATEOLA est parvus tudes ligneus ad succudendam & adigendam materiam, dicta a rusticis κατ' ἀφαιρέσιν *mateola* pro materiola; quomodo sæpe dictiones pronuntiabant, ut Plautinus rusticus Truculento, *Cauliator*, *conia*, *rhabo*, pro *cavillator*, *ciconia*, *arrhabo*: nisi est a Græco ματέω. PAVICULA est lignum ponderosum utrinque ansatum, quo sola & filices tunduntur, ut æquentur & solidentur. *pavire* enim & *depavire* est ver-

versatum rudibus ferreis, aut ferulaceis. TELA JOGALIS, instrumentum textorium, in quo imponitur & convolvitur detexenda tela. Ovid. *Metamorph.* 6: *tela jugo juncta est.* AHINEUM, ÆNEUM vel ÆNUM, vas ex ære factum, in quo aqua ad potandum aut lavandum calefit. Cæcil. *Hymocide: quin mæhra licitari adversum aneum cepisti sciens.* Glossæ: *Æneum, λέβης.* Paulus tit. de instr. & instrum. leg. 1. 18: *Nec multum refert inter cacabos & anum, quod supra focum pendet: hic aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur.* Ulpian. tit. locati l. 19: *Item anum, in quo olea calida aqua lavatur.* AHENUM COCULUM, in quo cibus familiæ coquebatur: quod cepisse culleum non mirum in numerosa familia, qualis rusticorum Romanorum fuit. Plaut. *æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.* Festus: *cocula vasa ænea coctionibus apta.* Isidorus: *cocula ligna arida, vasa ærea.* Quamvis etiam in aheno vinum, sapa, defrutum decoquebantur. Virg. *Georg.* 1: *Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem, Et foliis undam tepidi despumat aheni.* CATINUS & CATINUM, vas escarium fistile, in quo parabantur & apponebantur pulli, pisces, & jurulenta, pulmentaria, vel intrita, ut in lance assa; dictum a Græco *κάτανος*, inde diminutivum *catillus*. His accedebant LINGULÆ, quæ sunt instrumenta plana & oblonga instar linguæ, apta ad miscendum & secandum, ut videre est apud aromatarios. HAMA, vas aquarium rotundum, ventre gibboso, compescendo incendio accommodatum, quod Cato refert inter vasa ahena cap. 136, meminit Juvenal. 14: *dispositus*

prædives hamis, & Plin. epist. 10. Paulus tit. de præfecto vigilum, Ulpian. tit. de instr. & instrum. leg. Sed in quotidiano usu etiam fuisse hauriendæ aquæ indicat Colum. 10, ubi e cucurbita fieri dicit: *aut habilem lymphis hamulam, Bacchove lagenam*. MATELLIO, vas aquarium ansatum, ad similitudinem matulæ, unde nomen invenit. NASITERNA, genus vasis ænei, ansati & patentis: quale erat, quo equi in Circensibus post confecta spatia perfundi & refici solebant: ita dicta, quod tres nasos, id est, ansas haberet: meminit Cato de re rustica & in orationibus, Plautus, Stichus, Varro & Festus: licet interdum gemino sibi scriptum *nassiterna*, quasi a nassa deducatur. SCUTRISCUM est patella a rotunditate scutiformi dictum, sicut & *scutra*, unde *scutula* & *scutella*, de quibus in notis ad Catonem. Cæcil. Hymnide: *quæ narrare inepti est scutras ferventis*. SITULUS AQUARIUS, vas hauriendæ aquæ proprium, quod *Situla* vulgo dicitur; Plaut. *si hanc situlam accepero*. Alius SITULUS BARBATUS, vas aquarium humile & concavum, quod Græca voce *Nanus* dicebatur, auctore Festo. SOLIUM, vas concavum & patens, ut alveus, cujus usus in lavatrina ad pannos lineos emaculandos, vel in balneis ad lavanda corpora. TRULLA fictilis ænea vel lignea, quæ per manubrium cavum e culina in lavatrinam aquam fundit, vel vinum aut oleum in dolia, a *truva*, *truvula* diminutive, deinde *trulla*: et si etiam vas portorium oblongum, naviculæ instar, apud Plautum, Ciceronem, Horatium, Plinium, Juvenalem, & Scævolum, vel *lufanum*, in

quod ventris onus deponitur, vel cæmentariorum instrumentum trigonum, quo dealbati testorio muri aut delutati linuntur & complanantur, a terendo, vulgo TROFFELL. Palladius 1, 13: *trulla equalimus*, & c. 15: *prima trullis frequentetur inductio*. TRULLEUS & TRULLEUM, vas est aquarium latius & capacius, quam trulla, sine manubrio cavo, quo manus, Nonio teste, abluuntur. URNA QUINQUAGENARIA, quæ quinquaginta sextarios capit, sive urnas duas cum dimidia. URCEUS AQUARIUS, quo aqua frigida in ahenum infunditur.

XX. Adhuc continentur cibaria & vestimenta, quæ dominus familiæ præstare cogebatur. Seneca de benef. 3: *aliquid, quod dominus præstare servo debet, ut cibarium, vestiarium*. Cibus autem rusticorum non erat omnibus idem, sed alius præfectis & liberis, alius operariis servis & compeditis; nec eadem mensura omnibus, aut omni tempore dabatur. *Panis rusticus* nominatur a Plinio 19, 8, cujus crusta inspergebatur candidi papaveris semen, ovo affuso inhærens, inferior crusta allio, gitaque cereali sapore condiebatur. Hic fuit vel triticeus, vel filigineus, vel hordeaceus, sive ex solo hordeo, sive ex hordeo & tritico mixto, vel denique ex milio, ut testatur Cato 57, & Colum. 2, 9. *Vilior panis cibarius* vel *secundarius* ex farina non cribrata, vilifimus *furfuraceus* vel *acerofus*, furfurum recrementa & aceris paleæque sordes retinens, quem vocat Plautus in *Afinaria*, & Suetonius Nerone *sordidum*, Terent. in *Eunucho atrum*, Juvenal. 5 *caninum*, quod canibus cum jusculo præberetur, Apicius &

Coelius Aurelian. *Cantabrum*. PULS. ex panico pinfito, vel ex milio, vel ex farina hordeacea, aqua cocta interdum lacte commixta: *pulmentarium* coctum vel crudum, quale Catonis, quod habet oleas conditas; *halecem*, id est, piscosum falfamentum; sale & acetum; quo postremo designari *poscam*, nonnulli perperam existimant. Nam *posca* non fuit inter diaria, sed urbana, nimirum plebeculæ & servorum potio vilis, confecta ex vino mucido, aquæ vel aceto mixto, ut præter medicos indicat Plautus Milite, ubi servus queritur, *alios ebrios esse ex optimo vino; alios poscam potitare*. Præterea erant inter edulia familiæ rusticæ fici, cæpæ, allium cum sale, olus cordum, moretum, factum e lacte, caseo & herbis, etsi non omne intritum significat: inter dulciaria *panis depflicius*, id est, subactus manibus in mortario, placentæ, liba, globuli, spiræ, scriblitæ & similia. Potus LORA, quæ fit vinaceis aqua lotis & perfusis, quasi mustum dilutum, *Vinum præliganeum* Catoni, *operarium* Plinio, quod ad usum familiæ operarumque, ex uvis ante justam maturitatem prælectis expressum, per æstatem bibebant; sicut per hiemem mustum cum aceto, sapa, & aqua marina mixtum. Mensura, quæ & *demensum* dicitur a demetiendo, & *diurnum*, & *diarium*, quod in dies singulos fiebat, non semper eadem servabatur, sed pro conditione operæ & temporis variabat; veluti, Villicus, Villica, procurator & alii, qui magis cura & custodia, quam labore res villaticas administrabant, in menses singulos accipiebant tritici modios tres: operarii per hiemem modios qua-

tuor, per æstatem modios quatuor semis : compediti per hiemem panis pondo **IV**; ubi vineam fodere incipiebant, pondo **V**. Contra in urbana familia pro ratione & dignitate ministeriorum demensum distribuebatur : & majorem mensuram accipiebant servi lautiores & honestiores, quam mediastini & infimi. Ex qua varietate est, quod Sallust. histor. 3 in oratione Macri Trib. pleb. & Seneca epist. 80, servis quinos modios assignat; Donat. in Terent. Eunuch. quaternos. Vestimenta familiæ erant tunicæ pellicæ, saga, centones & centiculi, manicæ de pellibus, quæ vel in silvis, vel in vepribus rustico operi & venatorio poterant esse communes : Cuculli, sive Cuculliones, *Galeri* in modum galeæ facti, *pilei* densi crassi, & futiles e pellibus lanariis, quales prisco ritu fuerunt Romanorum pontificum *galeri*. Utraque capitis tegmina ad arcendas pluvias. Colum. 1 : *cultam vestitamque familiam magis utiliter, quam delicate habeat, munitam diligenter a vento pluviaque, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis, cucullis*. Auctor Moreti de Similo rustico, *rectusque galero Sub juga parentes jungit lorata juvencos*. **PERONES** & **SCULPONEÆ**, quas Cicero in Pisoniana, & Petronius Satyrico *soleas ligneas* vocant, sunt calceamenta rustica & servilia : illa e corio crudo fiunt, hæc ex solido ligno exsculpto, dicta a sculpendo : unde *Peronatus* & *Sculponeatus* indutus peronibus sculponeisve. Virgil. lib. 7 : — *crudus tegit altera pero*; ubi Servius : *Pero rusticum calceamentum*. *Perfusus* : *Navim si poscat sibi peronatus arator*.

XXI. Similiter comprehenduntur pecudum majorum instrumenta, ut boum *juga lignea*, vel *loræ*, quæ binos ternosve jugant, Alinorum *instrata*, *capistra*, illis insternuntur, his alligantur, si quando inscenduntur. *Clitellæ*, id est, sellæ dossuariæ imponi mulis & afinis consuetæ, ad onera commodius gestanda. *Helcia* lorata, sparteæ, vel cannabina, ante pectus ab armis dependent, quibus afini equive currus per *temonem* trahunt, vel molas per machinulam ipsis annexas versant: dicta a Græco ἕλω, traho. Apulejus 9: *defectum alioqui me helcio sparteo, demoto nexu machinæ liberum, applicant præsepio*. Equorum habenæ, frena, *oreæ*, quæ ori induntur, *Murices*, iidem *lupi* & *lupata* frena ferrea asperima. *Stragula* insterni solita, *Ephippia* sellæ ad insidendum impositæ propter mollitiem vectorum, calcaria, cingula, eadem zonæ, quibus cinguntur & distringuntur, soles pedibus suppactæ. Quæ magnam partem non tam instrumenta fuerunt, quam ornamenta: qualia etiam censentur *frontalia*, quæ sunt laminæ a naribus ad frontem inter oculos ductæ, in summo latæ, in imo contractæ, forma scuti longi; *balei*, qui tergo injecti ventrem superiorem ambiunt, unde *phaleræ* dependent; *Monilia* circa collum & pectus demissa, *phaleræ* ornamenta pensilia, quæ omni corporis parti adduntur: etsi Suidas frontem, Herodotus maxillas, Servius pectus ornari phaleris tradant. In his autem ornamentis veterum imperatorum & principum fastus maxime enituit: habuerunt enim ista aurea, gemmata & cæolata, ut de *frontalibus gemmatis* testatur 37.

12, de *solis aureis*, idem lib. 38, 11, de frenis, monilibus, stragulis, cingulis aureis & gemmatis, Virgilius *Æn.* 7: *Aurea pectoribus demissa monilia pendent, Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.* Stautus Thebaid. 3: *Spumantes procul mandunt adamanta jugales;* & lib. 12: — *ignea gemmis Cingula.*

Claudianus de equo Honorii Imperat.

Dumque auro phalera, gemmis dum frena renident,

Hac uterum zona cinge frementis equi.

Sanguineo virides morsu versare Smaragdos,

Et Tyrio dignum terga rubere croco.

Apulejus de Deo Socratis: *Neque in emendis equis phaleras consideramus, & baltei polimina inspiciamus, & ornatissima cervicis duritias contemplamur, si ex argento & auro & gemmis monilia varia gaze dependent, si plena artis ornamenta capiti & collo circumjacent, si frena calata, si ephippia fucata, cingula aurata sunt.*

VOCUM QUÆ IN HOC LIBELLO

EXPLICANTUR SYLLABUS.

Actor	cap. 2	Cortinæ	11, 12
Adafæ oves	5	Cordi agni, Cordum	5
Admissarius equus	4	Crates	8, 11
Africanæ gallinæ	7	Cuculli	20
Aheneum, Ahenum	19	Culleus	16
Albanus canis	6	Deliacus	3
Altilis bos	4	Deliculæ oves	5
Alveus	11	Delici porci	5
Ambidentes oves	5	Digitabula	2
Amerinæ corbes	11	Dispensator	2
Amphoræ	17	Doliaris servus	2
Apicæ oves	5	Dossuarius asinus	4
Armenta, Armentarius	4	Ephippium, sella equi	21
Armilla	11	Epistatæ	2
Atriensis	2	Ergastularius	2
Aviarius	3	Epiroticus canis	6
Baltei equorum	21	Expartæ oves	5
Batillus	19	Factor. Factus	3
Bidens, Bipalium	8	Fartor	3
Bidentes oves	5	Fœta sus	5
Cadus	17	Fibula, Confibula	11
Cadus salsamentarius	8	Fidelia	17
Calathus	13	Fisci, Fiscina, Fiscella	12
Capistrum	21	Fistula farraria	19
Capreolus	8	Fistuca	19
Capulæ	12	Flagellum	9
Capulator	3	Focarii, Focariæ	19
Catinus, Catillus	19	Foculus	19
Cellarius	2	Forda Bos	4
Cisterna vinaria	15	Forma casearia	13
Clitellæ	21	Fornicarius	2
Colluviaris porcus	5	Frontalia	21
Confœta sus	5	Funis ductarius	11
Colum vinarium, nivarium	11	Funalis equus	4
	12	Furca	10
Conchæ	12	Furcilla	9

Galerus	20	Meliponti	11
Gallinarius	3	Mellarius	3
Gemellar	12	Miliarium vas	11
Germinifeca	3	Minæ oves	5
Globuli	20	Molofficus canis	6
Granaria	15	Monitor	2
Hama	19	Mediolanum unde	1, 3, 9
Helcium	21	Moretum	20
Hippocraticum vinum	11	Murex	21
Hirtæ oves	5	Nuria	18
Horda bos	5	Myfici porci	5
Horrea	15	Navia	11
Hofus	3	Nafiterna	19
Incerniculum	18	Nefrendes porci	5
Incientes oves	5	Occator	3
Irpex	8	Olearius	3
Jugarius	3	Orca	18
Jugatorius, injugis bos	4	Oreæ	21
Jugalis equus	4	Oftiarius	2
Jumentarius	3	Pala	8
Labatir	15	Panis depfticius	20
Labrum eluacrum	12	Panis cibarius, secundarius	20
Laconicus canis	6	Parta vacca	5
Lactaria vacca	4	Pafcalis ovis	5
Lævus bos	4	Paftinum	8
Lagena	17	Patibula	11
Legulejus	3	Patulus bos	5
Licinus bos	4	Pavicula	19
Lingula	11	Pecten	9
Lintar	11	Peculiares oves	5
Lora	20	Pedicinus	11
Lumaria	8	Perones	20
Lunatæ	9	Pellitæ oves	5
Lupus, Lupatum	21	Phaleræ	21
Machinarius afinus	4	Pila, Pilum	19
Mala struthea	18	Ploftrarius afinus	4
Mala cydonia	18	Politor	3
Mala melimela	18	Porculator	2
Marra	8	Porculus	11
Mateola	19	Porcetra	5
Mediaftinus	3	Posca	20
Medicæ gallinæ	7		

V O C U M.

507

Præliganeum vinum	20	Situlus aquarius	19
Pullicræ gallinæ	7	Spira	20
Pumilioes, Pumilii	7	Soloces oves	5
Pustulosæ oves	5	Storia	14
Quali	11	Strictor	3
Quala fatoria	8	Subjugium lorum	21
Quadrantal	17	Subrumi agni	5
Ralla	8	Subscudes	11
Rastrum	8	Sucula	11
Rastrarius	3	Superjumentarius	3
Rastelli	10	Tanagricæ gallinæ	7
Regulæ	12	Testa	17
Rejiculæ oves	5	Testum	19
Rifcus	15	Tela jogalis	19
Rota aquaria	19	Tintinnabulum	14
Rudis, Rudicula	19	Torcular & torcularium	11
Runcina, Runcator	3	Topiarii	3
Rustaria falx	8	Traha	9
Rutabulum	19	Trapetum	12
Rutrum, rutelum	8	Tribulum	9
Sacres porci	5	Trimodiæ	11
Sagmarius equus	4	Trochlea	11
Salgama	18	Trulla, trulleum	19
Salictarius	3	Tympanum	12
Saltuarius	3	Tullianum pro ergastulo	2
Sarculum	8	Vallum, vannus	9
Sarritor	3	Vectarius equus	4
Scutricum	19	Vectis	11
Sculponeæ	20	Vectes acrifolii	11
Scirpiculus	14	Ventilator	3
Scriblita	20	Ventilabrum	9
Seria	16	Verriculata falx	9
Serarii porci	5	Ungues ferrei	11
Sinus & Sinum	13	Urceus, urceolus	16
Sirpea	8	Urcei mustarii	11
Sirpiculus	14	Urna quinquagenaria	19
Sirpicula falx	8	Uter vinarius	17

TURNEBI ET GESNERI

ANNOTATIO DE TRAPETO.

Turnebi, ex Advers. 20, 7.

TRAPETUM, quo oleæ teruntur, ita accommodari præcipit Cato capite 22, ut statuatur ad libellam æquatum, ne quid fastigii, ne quid devexi habeat: sed ut æquato situ & planitie perlibrata positum sit. id enim, *librare* cum dicit, intelligit: *ab labris digitum minimum orbem abesse* vult. orbis autem mola est olearia, qua in trapeto olea teritur: qui ita in trapetum cavum convenire debet, ut labra trapeti eum non tangant nec terant, sed ab eis digitum minimum undique absit. *Ab solo mortarii, orbis cavere oportet mortarium ne terant*: ut diximus, ab labris orbis abesse debere mortarii & trapeti, item abesse a fundo & solo eos oportet, ne terant ejus fundum. *Inter orbem, & miliarium, unum digitum interesse oportet. Miliarium* vas est angustum & oblongum, milii formam referens. subdebatur autem etiam trapeto miliarium, tanquam fulcimentum, & in eo columella ferrea recta stabat, qua mola tenebatur: quod miliarium ita temperari accommodarique oportebat, ut quod ad latitudinem attinet, inter orbem & miliarium non amplius digitum interesset. quod si plus interesset, miliarium constringebatur, & in arctum adducebatur ejus laxitas. Ita operi aptius erat & firmitus. ita enim quod

nimum intererat explebatur, & spatium illud inane minus reddebatur, quod amplius ante hiabat. si orbis sint altiores, nimisque deorsum descendant ad imum mortarii, eis orbiculos supponit, quibus attollantur. eodem modo latitudo temperatur & accommodatur. nam si lati satis non sint, circumdantur orbiculis ligneis eorum margines, aut armillis, velut rotæ suo cantho. mox sequitur, *summa summus DCXXXI nummi sestertii*, pro trapeto, composituris, vectura, operis hominibus v, cum bubulcis vi, quæque alia enumerat. Illa autem tota fabrica trapetorum difficultatis nonnihil habet. proinde conatus sum, si non picturæ lineamentis eam repræsentare, certe umbra quadam leviter designare. Hæc Turnebus.

Gesneri.

Varro L. L. p. 34, 5, *Trapetes*, inquit, *mola olearia vocantur*. Trapetes a terendo, nisi Græcum. Esse Græcum, jam ostendit Scaliger ex Odyss. n, 124 *ἑτέρας δ' ἄρα δὲ τρυγώσιν*, "Ἄλλοι δὲ τραπέουσι. Plura habet Hesychius. Unde apparet, vocem *trapetus*, *trapetum*, vel plur. *trapetes* (tot modis enim dicitur) generatim notare machinam *calcandis* vel *exprimendis* sive uvis, sive, ut apud nostros, credo, semper, oleis. Huc pertinet etiam Varr. 1, 55, 5, ex lectione primarum editionum, a quibus cum discessissent reliquæ, Scaliger eam revocandam censuit, *demittatur ad trapetas, quæ res mola oleariæ, e duro & aspero lapide*. E lapide fuisse orbis, lapidibusque adeo molaribus, quos nostra ætas usurpat, non dissimiles, apparet præsertim ex Cat.

510 ANNOTATIO DE TRAPETO.

135, 6. Hic orbis fuit, quæ postea *meta*. Orbi subiectum fuisse *mortarium*, lapidem alium, aliquantum excavatum, cum *labro* five margine, qui *cauilus* deinde dictus est, ad quod ita accommodandus erat orbis, ut neque fundum ejus five solum, neque labra tereret, constat ex Cat. 22, 1 & 2. Ad eam rem, tollendo nimirum orbi, columella in medio erat mortario fixa, quæ sustineret impositum sibi orbem non proxime illa quidem, sed intercedente *cupa*. *Cupam* autem & *miliarium* Catonis c. 20, it. 21 & 22, unum idemque intelligo, pyxidem nimirum, intra quam continetur *columella*, cui imposita pilei instar fuit. Hoc miliarium, hæc *cupa* deinde & transivit orbem, & sustinuit, ita ut stante firmiter columella, orbis, miliarii five *cupæ* ope illi impositus, deinde funium & trochlearum beneficio circumageretur. Altitudo & latitudo temperabatur orbiculis ligneis vel *armillis* ferreis. Tantum intelligere me puto; supereffe quædam in illa trapeti descriptione c. 20, 21, 22 mihi plane ἀδυνα non nego. Interim si comparentur ista cum iis, quæ ad ipsum Catonem notata sunt, non multum supereffe puto. Vid. etiam ad Col. 12, 50, 7.

---

42 vol do	21.
Sanctuarie	100
Lemains	240
Prudam	40
Arund	30.
Spec latins	155
	<hr/>
	595

Stanford University Libraries

3 6105 013 379 339

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

JUN 20 1996
E/S JUN 30 1996

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY

Medical Extension

All items are property of the library and should be returned to the library as soon as possible. If you have any questions, please contact the library.

